

เรื่องเล่าจากพื้นที่

"สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานราก
เปลี่ยนเศรษฐกิจไทย"

เรื่องเล่าจากพื้นที่ สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเปลี่ยนเศรษฐกิจไทย

ที่ปรึกษา อธิรพล สุวรรณรุ่งเรือง, อนุรักษ์ เรืองรอบ
กองบรรณาธิการเรียบเรียง สุวิมล มีแสง , สมจิตร จันทรเพ็ญ, นิติพงษ์ ศรีระพันธ์
ประสาน/เรียบเรียง สุวัฒน์ คงแป้น, เจน อมรพงษ์พันธุ์, รุ่งโรจน์ เพชระบูรณิน,
สุนิสสา คามะนา, ศุภสิทธิ์ ศรีสว่าง , อภินันท์ ยอดมณี, ภิศักดิ์ นับงาม,
บุญทัน มาพงษ์, ยุทธพงษ์ เขื่อนเมือง, ยศรราช แก้วกัน, อาทกรเกตุ แสงเพชร,
ไอฟาร อ่องพะ, นิลวรรณ ทนคุ้มทอง, จีรวรรณ ชูชำนาญ, ชูชาติ พรหมพิมพ์
พรศิริ ต้นทอง, พิมพ์พลอย แซ่ใจ้ว, พัชรินทร์ เกษสุวรรณ, สุรศักดิ์ เขียวอารีย์
ปริญานุช กลางรักษ์

ออกแบบปก ddm studio

รูปภาพประกอบ สรรเพชร จินดาทอง และเครือข่ายเศรษฐกิจฐานราก
จัดพิมพ์โดย สำนักงานยุทธศาสตร์และเชื่อมโยงขบวนชุมชน สถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) 912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ
กรุงเทพมหานคร 10240 โทรศัพท์ 0-2378-8300-9 โทรสาร 0-2378-8411

Home page : <http://www.codi.or.th> E-mail : codi@codi.or.th

คำนำ

ภารกิจของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ. 2543 มาตรา 7 ข้อ (1) สนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายขององค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนทั้งในเมืองและชนบท โดยยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวมหรือบูรณาการ และการพัฒนาที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแนวทางสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม

พอช.สนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2556 เป็นต้นมาโดยเริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่ต้นแบบในแต่ละจังหวัดที่มีชุมชนรวมตัวกันจัดการด้านอาชีพ แก้ปัญหาร่วมกันในระบบการผลิตและการดำเนินการเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและแนวทางพัฒนาอาชีพจำนวน 61 ตำบล และขยายพื้นที่สนับสนุน 153 ตำบลในปีงบประมาณ 2557 และ 145 ตำบลในปีงบประมาณ 2558 รวม 359 ตำบล โดยแต่ละพื้นที่มีการจัดทำแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามบริบทของพื้นที่ นำบทเรียนที่ได้ไปสู่การจัดทำแผนสนับสนุนการสร้างเศรษฐกิจและทุนชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ระยะ 3 ปี พ.ศ. 2559 - 2561 โดยขับเคลื่อนใน 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ คือ 1) สนับสนุนการสร้างเสริมความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนในพื้นที่ 2) การเชื่อมโยงเครือข่ายและเชื่อมประสานภาคี 3) การพัฒนาระบบข้อมูล การจัดการความรู้ และงานวิจัย และ 4) การพัฒนาระบบสนับสนุน

ปี 2559 พอช.เดินหน้าปฏิบัติตามแผนสนับสนุนการสร้างเศรษฐกิจและทุนชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ระยะ 3 ปี พ.ศ.2559 - 2561 โดยในปีแรกสนับสนุนให้เกิดพื้นที่จัดทำแผนเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่เชื่อมโยงแผนชุมชน รวม 1,540 ตำบล โดยได้บูรณาการความร่วมมือกับภาคีพัฒนา เข้าร่วมลงนามความร่วมมือ 3 ฉบับ ร่วมกับ 35 ภาคี ในวันที่ 13 มกราคม 2559 ได้แก่ ความร่วมมือสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ความร่วมมือพัฒนา 1 ตำบล 1 SME เกษตร และความร่วมมือตลาดเพื่อชุมชน จากความร่วมมือดังกล่าวถือเป็นการเสริมพลังร่วมจากภาคีต่างๆ โดยใช้พื้นที่ปฏิบัติการของ พอช. เป็นฐานการพัฒนาร่วม ที่นำไปสู่การยกระดับการขับเคลื่อนในเชิงเครือข่ายหรือคลัสเตอร์ (Cluster) เช่น คลัสเตอร์เกษตรอินทรีย์ คลัสเตอร์ตลาดชุมชน คลัสเตอร์ท่องเที่ยว โดยชุมชน เป็นต้น ประกอบกับการเชื่อมโยงเครือข่ายของตำบลจัดทำแผน และตำบลรูปธรรมในแต่ละจังหวัด เพื่อให้สามารถมีระบบการจัดการผลผลิตในการบริหารห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ร่วมกัน

ปี 2560 พอช.โดยการสนับสนุนงบประมาณบูรณาการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง จากรัฐบาล ในการพัฒนาพื้นที่รูปธรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก จำนวน 500 ตำบล โดยผ่านกลไกการดำเนินงาน คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก และคณะทำงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนภาค ที่เชื่อมโยงสู่ขบวนการองค์กรชุมชนในแต่ละจังหวัด มุ่งเน้นการใช้ประเด็นทางเศรษฐกิจชุมชน เช่น เกษตรอินทรีย์ ตลาดชุมชน/การแปรรูป การท่องเที่ยว โดยชุมชน ในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานรากใน 500 ตำบลรูปธรรม และเชื่อมโยงให้เกิดการขับเคลื่อนระดับเครือข่ายเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากได้ครบวงจรตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

ชุดความรู้ในหนังสือ “เรื่องเล่าจากพื้นที่ สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานราก เปลี่ยนเศรษฐกิจไทย” ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของกรณีศึกษาที่สะท้อนและฉายให้เห็นภาพของการปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ซึ่งยังไม่ใช่ความสำเร็จขั้นสุดท้าย แต่เป็นกระบวนการสำคัญที่ชุมชนได้ลุกขึ้นมาขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ ฐานรากและชุมชนเข้มแข็งด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองอย่าง ยั่งยืน จึงหวังว่าจะมีประโยชน์สำหรับผู้ที่สนใจนำไปขยายผลและยกระดับการ ขับเคลื่อนในพื้นที่ปฏิบัติการของตนเองต่อไป

ดร.อนรรักษ์ เรืองรอบ

ผู้จัดการสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอาชีพชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

สารบัญ

คู่มือการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก.... 9

- 1 เกษตรอินทรีย์ที่แหลมเหนือ.....30
- 2 ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ.....43
บนวิถีธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3 ปกป้องธรรมชาติ...สืบทอดวิถีภูมิปัญญาการกิน
ตำบลเขาไม้แก้ว55
- 4 ผลไม้ดี ฝู...เกษตรอินทรีย์ ที่ปองน้ำร้อน.....75
- 5 เกษตรอินทรีย์ ที่ชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์.....87
- 6 ปลุกเมล็ดพันธุ์แห่งความยั่งยืน
การสานพลังคลังสตอร์ข้าวอีสานตอนกลาง.....96

7. เกี่ยวควรวงจร กิน-นอนที่ปากน้ำ สตุล.....105
8. เปิดสภาเชื่อมโยงแผนพัฒนาใช้ฐานทรัพยากรด้วย
เศรษฐกิจชุมชน ตำบลคำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด119
9. พูจีเมืองเลย ที่ภูป่าเปาะ.....127
10. สร้างพลังเครือข่ายท่องเที่ยวภูมินิเวศ139
วัฒนธรรมชุมชน กับกระแสการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
11. เปิดสภาว่าด้วยท่องเที่ยวชุมชนวิถีวัฒนธรรมคนปลายบาง153
12. พัทยากี่มีนา ณ หนองปลาไหล167
13. เทียวโดยชุมชนท่องเที่ยวชุมชน สร้างคน
สร้างเศรษฐกิจ ที่ถ้ำรงค์183
14. นั่งสุขใจริมสายธาร ณ ตลาดน้ำสองคลองวัดดิ่งชัน199

15. “หัวแดงตีนกำน” ของดีไทยหล่ม
ต.หินขาว อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์213
16. สวายโมเดล : ผ้าไหมโยงใยเศรษฐกิจจากใต้ถุนบ้าน225
17. ตลาดคนรักอินทรีย์ ฟาร์มฝันปันสุข กลางเมืองปาน้ำโพ.....233
18. อยู่ดีกินดี ปลอดภัย เศรษฐกิจดีที่โพหนอง.....243
19. ตลาดอินทรีย์วิถีชุมชนคนท่าโรงช้าง.....257
20. สร้างเศรษฐกิจฐานรากจากตลาดในชุมชน269
21. ประชารัฐ กาแฟได้ร่มไม้ กาแฟรักษาป่า สร้างเศรษฐกิจชุมชน
พัฒนานาเศรษฐกิจฐานราก237

คู่มือการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

เกริ่นนำ

ภารกิจของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พ.ศ.2543 มาตรา 7 ข้อ (1) สนับสนุนและให้การช่วยเหลือแก่องค์กรชุมชนและเครือข่ายขององค์กรชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การเพิ่มรายได้ การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนทั้งในเมืองและชนบท โดยยึดหลักการพัฒนาแบบองค์รวม หรือบูรณาการ และการพัฒนาที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมเป็นแนวทางสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม

พอช.สนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2556 เป็นต้นมาโดยเริ่มต้นจากการสำรวจพื้นที่ต้นแบบในแต่ละจังหวัดที่มีชุมชนรวมตัวกันจัดการด้านอาชีพ แก้ปัญหาาร่วมกันในระบบการผลิตและการดำเนินการเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรชุมชนและแนวทางพัฒนาอาชีพจำนวน 61 ตำบล และขยายพื้นที่สนับสนุน 153 ตำบลในปีงบประมาณ 2557 และ 145 ตำบล

ในปีงบประมาณ 2558 รวม 359 ตำบล โดยแต่ละพื้นที่มีการจัดทำแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามบริบทของพื้นที่ นำบทเรียนที่ได้ไปสู่การจัดทำแผนสนับสนุนการสร้างเศรษฐกิจและทุนชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ระยะ 3 ปี พ.ศ. 2559 - 2561 โดยขับเคลื่อนใน 4 ประเด็นยุทธศาสตร์ คือ 1) สนับสนุนการสร้างความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนในพื้นที่ 2) การเชื่อมโยงเครือข่ายและเชื่อมประสานภาคี 3) การพัฒนาระบบข้อมูล การจัดการความรู้ และงานวิจัย และ 4) การพัฒนาระบบสนับสนุน

ในปี 2559 พอช.เดินหน้าปฏิบัติตามแผนสนับสนุนการสร้างเศรษฐกิจและทุนชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ระยะ 3 ปี พ.ศ.2559 - 2561 โดยในปีแรกสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ทำแผนชุมชน เกิดการเชื่อมโยงแผน และขับเคลื่อนแผนชุมชน รวม 1,540 ตำบล โดยได้บูรณาการความร่วมมือกับภาคีพัฒนา เข้าร่วมลงนามความร่วมมือ 3 ฉบับ ร่วมกับ 35 ภาคี ในวันที่ 13 มกราคม 2559 ได้แก่ความร่วมมือสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ความร่วมมือพัฒนา 1 ตำบล 1 SME เกษตร และความร่วมมือตลาดเพื่อชุมชน ความร่วมมือดังกล่าวถือเป็นการเสริมพลัง ร่วมพัฒนาจากภาคีต่าง ๆ ร่วมพัฒนาโดยใช้พื้นที่ปฏิบัติการของ พอช.เป็นตัวตั้ง เพิ่มความสำคัญในการขับเคลื่อนเชิงเครือข่ายหรือคลัสเตอร์ (Cluster) เช่นคลัสเตอร์เกษตรอินทรีย์ คลัสเตอร์ตลาดชุมชน คลัสเตอร์ท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น โดยเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายของตำบลจัดทำแผน และตำบลรูปธรรมในแต่ละจังหวัด เพื่อให้สามารถมีระบบการจัดการผลผลิตที่มั่นคง ชุมชนเกิดความร่วมมือกันบริหารห่วงโซ่อุปทานทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำร่วมกัน

ในปี 2560 พอช.โดยการสนับสนุนงบประมาณบูรณาการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง จากรัฐบาล พัฒนาพื้นที่รูปธรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก จำนวน 500 ตำบล โดยกระจายผ่านกลไก คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก และคณะทำงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนภาคและเชื่อมโยงสู่ขบวนการองค์กรชุมชนในแต่ละจังหวัด มุ่งเน้นในการใช้ประเด็นทางเศรษฐกิจ

เช่น เกษตรอินทรีย์ การแปรรูป การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นประเด็นนำในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานรากใน 500 ตำบล รูปธรรมและเชื่อมโยงให้เกิดการขับเคลื่อนระดับเครือข่ายเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากได้ครบวงจรทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

เป็นเป้าหมายสำคัญประการหนึ่งตามนโยบายรัฐบาลปัจจุบัน ด้วยเหตุที่มีข้อสรุปเชิงสถิติหลายด้านที่ชี้ให้เห็นพัฒนาการความเป็นมาของปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยหลายเรื่องจากผลพวงวิธีการการพัฒนาที่ผ่านมา ทั้งในด้านช่องว่างรายได้ โอกาสทางการศึกษา การมีงานทำและความมั่นคงในอาชีพ ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหา ยาเสพติด ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความอบอุนและอยู่อย่างมีความสุขของครอบครัว ซึ่งทั้งหมดต้องเป็นระบบห่วงโซ่ จนยากที่จะหาจุดเริ่มต้นแก้ไข ปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใดแบบแยกส่วนคิดได้

อย่างไรก็ดี เป็นที่ยอมรับว่าปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือนของสมาชิกสังคมกลุ่มใหญ่ที่สุด คือ คนส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรและอาศัยอยู่ในชนบท ส่วนหนึ่งอพยพมารับจ้างหรือค้าขายเล็กๆ น้อยๆ อยู่ในเมืองหรือใช้แรงงานอยู่ในย่านอุตสาหกรรม ซึ่งในภาพทั่วไปคือ มีอาชีพที่ให้รายได้น้อย ไม่มั่นคง ขาดการออมและมีแนวโน้มจะมีหนี้สินที่สะสมเรื้อรัง ก่อเกิดปัญหาอื่นตามมาอีกมาก และแน่นอนความเป็นชุมชนที่สุขสงบ เรียบง่าย พึ่งตนเองได้และพึ่งพากัน เป็นภาพที่จางเลือนลงทุกขณะ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก จึงเป็นความคาดหวัง ความพยายามของรัฐบาลในการที่จะคิดหาวิธีจัดการแก้ไขอย่างถูกต้องและมีความยั่งยืน

นิยามความหมาย

“เศรษฐกิจฐานราก” คือ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม และเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาด้านอื่นๆ ในพื้นที่ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจแนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจก แต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งในชุมชนท้องถิ่นและในระดับที่กว้างขวางกับภายนอก

ระบบเศรษฐกิจฐานราก ต้องพัฒนาบนฐานการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นอย่างครบวงจรมากที่สุด มีการสร้างทุนและกองทุนที่เข้มแข็ง มีการผลิตพื้นฐาน การแปรรูป การบริการ การตลาด การผลิตอาหาร และความจำเป็นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกัน สำหรับคนในพื้นที่อย่างพอเพียง และ

พัฒนาเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมหรือธุรกิจของชุมชน ในมิติของการแก้ปัญห ะือเพื่อ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ทั้งขนาดย่อมหรือขนาดใหญ่ขึ้น โดยใช้ทั้งความรู้ ที่สั่งสมในพื้นที่ หรือที่เป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมของพื้นที่ และมีการพัฒนาให้ทันสมัย พร้อมกับมีเทคนิค วิชาการและความรู้ เทคโนโลยี มาพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับตลาด หรือสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้คนและชุมชนท้องถิ่นโดยรวมสามารถพึ่งตนเอง มีรายได้มากกว่ารายจ่าย และสามารถพัฒนา เป็นผู้ผลิต ผู้สร้างงานบริการต่างๆ จากท้องถิ่นที่เข้มแข็ง สร้างสรรค์ หลากหลาย มีเอกลักษณ์ ทันสมัย และเชื่อมโยงกับระบบตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ

เศรษฐกิจฐานราก จะต้องมีความหลากหลาย พอเพียง เปิดโอกาสและ แบ่งปันให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถมีพื้นที่ และมีโอกาสในการร่วมพัฒนาได้ อย่างผสมผสานและสร้างสรรค์ รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ อื่นๆ อย่างเป็นมิตร เป็นธรรมและเท่าเทียม

แนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

1) การใช้พื้นที่ตำบลเป็นตัวตั้งในการพัฒนาโดยมีเป้าหมาย ยุทธศาสตร์
ในสร้างระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนฐานรากด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง

2) รวมกลุ่ม และพัฒนาศักยภาพแกนนำ ในระดับพื้นที่ชุมชน
ตำบล อำเภอ จังหวัด การรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการทำงานร่วมกันตั้งแต่
การผลิต แปรรูป และการตลาดให้มีความสามารถที่จะเจรจาต่อรองและประสาน
งานทั้งภายในและกับภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การจัดการทุนชุมชน ได้แก่ (1) ทุนชุมชนที่เป็นทุนการเงิน เช่น กลุ่ม
ออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.)
กองทุนหมู่บ้านและชุมชน (กทบ.) (2) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า การมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (3)
ทุนวัฒนธรรมและสังคม กลุ่ม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ทักษะและความสามารถ
ในการผลิตการจัดการ และอื่นๆ และ (4) ทุนมนุษย์ ที่หมายถึง นักคิด/นักปฏิบัติ
ที่มุ่งมั่นพัฒนาชุมชนสู่ความเข้มแข็ง มีความเป็นผู้นำ ความเสียสละ ประชาชน
ชุมชน ที่สะสมภูมิปัญญา พร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รอบด้านนำมาพัฒนาตนเอง
เพื่อนบ้าน สู่รวม

4) สร้างกลไกการขับเคลื่อนในแต่ละระดับ (ประเทศ จังหวัด
อำเภอ ตำบล และชุมชน)

- มีการกำหนดตัวแทนในแต่ละระดับร่วมกับหน่วยงานภาคี
- การเข้าถึงปัจจัยการผลิต ทั้งด้านทรัพยากรและโอกาส ในการเข้า
ถึงแหล่งทุน
- วางเป้าหมาย และกำหนดแผนการในการขับเคลื่อนการพัฒนา
เศรษฐกิจฐานรากร่วมกัน

- จัดทำแผนพัฒนาด้านต่างๆ เช่น แผนการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการผลิต แผนการจัดระบบการกระจายสินค้า แผนการสร้างพื้นที่ทางการตลาด การเพิ่มรายได้การลดหนี้สินการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นต้น

5) **พัฒนาระบบข้อมูล องค์ความรู้** ทั้งความรู้ นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อการส่งเสริมความรู้ในการผลิตและพัฒนาเพื่อสร้างประโยชน์ต่อยอดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก

6) **การพัฒนาระบบตลาด** การวางแผนให้เกิดการพัฒนาแบบบูรณาการ ตั้งแต่การวิเคราะห์ตลาด ไปจนถึงช่องทางในรูปแบบต่างๆ และการขยายช่องทางทางการตลาด

7) **การสื่อสารสาธารณะ** เพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจภูมิปัญญาและความเป็นชุมชน ตัวผลิตภัณฑ์และบริการที่ชุมชนมีอยู่ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างความยอมรับโดยเป็นผู้บริโภคและใช้สินค้าที่ผลิตได้ การช่วยสร้างการยอมรับในตราสินค้า (การสร้างแบรนด์ : Branding) และหาช่องทางการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อท้องถิ่นและสื่อระดับประเทศ

8) **การบริหารจัดการ** ครอบคลุมทั้งระบบ และการบริหารความเสี่ยงต่อกระบวนการกลไกการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในทุกระดับ

กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

ระดับกลุ่ม เครือข่าย/ชุมชน/ตำบล

เป็นหน่วยปฏิบัติการในระดับพื้นที่ ซึ่งเป็นที่รวมของทุกอาชีพ กลุ่มอาชีพ และการพัฒนาทุกอาชีพ กลุ่ม เครือข่ายต่างๆ ที่ทำเรื่องเดียวกัน มารวมกัน จัดความสัมพันธ์และความร่วมมือกัน โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรม

1) สร้างความชัดเจนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในระดับพื้นที่ พัฒนา คน กลุ่ม องค์กร เครือข่าย และพัฒนากระบวนการทำงานร่วม โดย

1. สํารวจข้อมูลทั้งในระดับครัวเรือน และกลุ่มนำไปสู่การจัดทำระบบฐานข้อมูลทั้งในระดับครัวเรือนสมาชิกและระดับกลุ่ม ที่มีระบบข้อมูลถูกต้อง ครบถ้วน และชุดความรู้ของชุมชนที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้
2. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ศักยภาพ ปัญหา ทุนด้านต่างๆ ของชุมชน นำสู่การทำแผนชีวิตชุมชน/แผนแม่บทชุมชน สู่การจัดทำแผนพัฒนาตำบลทุกมิติ และมีการทบทวนทุกปี
3. จัดทำแผนชีวิตชุมชนและ แผนแม่บทชุมชน โดยวางเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มาจากมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ครอบคลุมด้านปัจจัยสี่ และนำแผนไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ พัฒนาสวัสดิการ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้
4. จัดทำแผนพัฒนาตำบลทุกมิติ (สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง ฯลฯ) ที่เห็นแผนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างชัดเจน
5. นำแผนไปสู่การปฏิบัติ เช่น มีการผลิต แลกเปลี่ยนหรือแบ่งปัน ปัจจัยการผลิต/ผลผลิต และหรือเชื่อมโยงปัจจัยการผลิต/ผลผลิต กับตลาดภายนอกได้

2) สร้างกลไกการทำงานในระดับตำบล ให้เป็นกลไกการจัดการร่วม ที่เป็นศูนย์กลางการซื้อขาย/รวบรวม/กระจายสินค้า เชื่อมโยงการตลาดและเจรจาทางการค้า ทั้งในระดับชุมชน ตำบลและจังหวัด โดยอาจใช้ระบบสหกรณ์ รวมถึงมีข้อมูลเพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบการผลิตและการตลาด โดยมีความชัดเจนของกลไกร่วมในการทำงาน เช่น

1. พัฒนากลไกการจัดการร่วม ที่เป็นศูนย์กลางการซื้อขาย/รวบรวม/กระจายสินค้า และเชื่อมโยงการตลาดและเจรจาทางการค้า ทั้งในระดับชุมชน ตำบลและจังหวัด โดยอาจใช้ระบบสหกรณ์ รวมถึงมีข้อมูลเพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบการผลิตและการตลาด
2. สร้างกองทุนระดับตำบลที่เป็นนิติบุคคล และคนในตำบลเป็นเจ้าของ (กองทุนระดับตำบล หมายถึง การบูรณาการทุนในระดับพื้นที่ตำบล ที่อาจทำหน้าที่แตกต่างกัน แต่มีความเข้าใจในการทำงานและมีข้อมูลภาพรวมของกลุ่มต่างๆ หรือมีการลงหุ้นร่วมในนามของกลุ่ม หรือการมีธนาคารของคนในตำบลเป็นธนาคารกลางของชุมชนเพื่อจัดการการเงินทั้งระบบร่วมกัน)

3) มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระดับตำบล โดย

1. เชื่อมโยงกลุ่มการผลิต การแปรรูปและการบริการในชุมชน เป็นเครือข่ายระดับตำบล (เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า ความรู้ การต่อรองฯลฯ)
2. เชื่อมโยงกลุ่ม/เครือข่ายการผลิต การแปรรูปและการบริการเป็นเครือข่ายระหว่างตำบล (คลัสเตอร์) หนุนช่วยกัน

4) การเชื่อมโยงระดับตำบล และจัดความสัมพันธ์ให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมในระดับจังหวัด

ระดับจังหวัด

1) สร้างวาระการขับเคลื่อนขบวนภาคชุมชนและประชาสังคม เอกชน ของ ขบวนจังหวัด เรื่องเศรษฐกิจฐานราก จัดทำแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งอาจประกอบด้วย

1. แผนปฏิบัติการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของภาคชุมชนระดับ จังหวัด
2. แผนปฏิบัติการร่วมของภาคชุมชนกับหน่วยงานภาคีระดับตำบล อำเภอ
3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากระดับจังหวัดที่มาจากกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน และหน่วยงานภาคี ในแต่ละประเด็นงาน จากฐานการผลิต อาทิ พื้นที่หลากหลายและครอบคลุมทุกประเด็น งาน/คลัสเตอร์ (ท่องเที่ยวโดยชุมชน การผลิต การแปรรูป ประมง ผลไม้ ฯลฯ)
4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากระดับจังหวัด ที่สามารถตอบสนอง ต่อการฟื้นฟู พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น
5. แผนพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ที่เป็นแผนที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยเปิดเผย โปร่งใส และตอบสนอง ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

2) การพัฒนากลไกการขับเคลื่อน ในระดับจังหวัด

1. มีกลไกร่วมในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากในระดับจังหวัด ที่ประกอบด้วย ภาคชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาค ประชาสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้
2. มีกลไกที่มีคุณภาพ โดยชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม

3. มีตัวแทนจากองค์กรชุมชนในพื้นที่ที่มาจากประเด็นงานหรือฐานการผลิตที่หลากหลาย (เช่น กลุ่มการผลิต กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้ประกอบการชุมชน) และเข้าร่วมไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของจำนวนองค์ประกอบของกลไก และเข้าร่วมเพิ่มขึ้นโดยลำดับ
4. มีระบบการตัดสินใจร่วมกัน
5. มีกลไกร่วมในการบริหารจัดการสินค้าจากชุมชน ตำบล และกระจายสินค้าระหว่างชุมชน จังหวัด โดยเชื่อมกับภาคเอกชน (ศูนย์กระจายสินค้าที่ชุมชนเป็นเจ้าของ)

3) การจัดแผนงานภาพรวมการขับเคลื่อน และการเชื่อมโยงขบวนประเด็นเป็นภาพรวมของจังหวัด

4) การเชื่อมโยงความเป็นเครือข่าย เศรษฐกิจฐานรากของชุมชน เช่น การผลิต แปรรูป ท่องเที่ยวโดยชุมชน สถาบันการเงินชุมชน ประมง ฯลฯ

5) การจัดระบบการบริหารข้อมูล การจัดการความรู้ และการสื่อสารสาธารณะ

ระดับเครือข่ายหรือกลุ่มกิจการคลัสเตอร์ (Cluster)

Cluster (คลัสเตอร์) แปลว่า พวง กลุ่ม หรือ ฝูง ในขณะที่ United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) ได้ให้นิยามของคลัสเตอร์ในเชิงธุรกิจ ไว้ว่า คลัสเตอร์คือการกระจุกตัวหรือการรวมกลุ่มของวิสาหกิจที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นหรือพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน โดยที่วิสาหกิจในกลุ่ม ผลิตสินค้า (หรือให้บริการ) ที่มีลักษณะเหมือนกัน เกี่ยวข้องกัน หรือ ส่งเสริมกัน จึงเผชิญกับปัญหา อุปสรรค โอกาส และการท้าทายทางประกอบการที่คล้ายกัน นอกจากนี้ คลัสเตอร์ยังหมายรวมถึง ผู้ให้บริการ (service providers) สถาบันการเงิน (nancial institutes) สถาบันสนับสนุนต่างๆ (supporting institutes) และหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาของคลัสเตอร์ด้วย

การที่จะให้คลัสเตอร์แต่ละกลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง คลัสเตอร์นั้นควรมีองค์ประกอบดังนี้

1. **ภาคชุมชน** : ประกอบไปด้วยสมาชิก กลุ่มซึ่งดำเนินเศรษฐกิจฐานราก วิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่เกิดการรวมของคลัสเตอร์นั้น และมีความร่วมมือตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

2. **ภาคเอกชน** : ดำเนินธุรกิจอันเป็นแกนหลักของคลัสเตอร์นั้น และมีความร่วมมือจากธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. **สถาบันการเงิน** : เพื่อเป็นพื้นฐานด้านทรัพยากรทุน

4. **สถาบันการศึกษา** : องค์กรผู้ให้บริการ และ สถาบันวิจัยและพัฒนา เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างพื้นฐานด้านทรัพยากรมนุษย์และนวัตกรรมของการพัฒนาผลิตภัณฑ์

5. **ภาครัฐบาล** : ให้การสนับสนุนและร่วมมือผ่านทาง นโยบาย/ มาตรการ/กฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้คลัสเตอร์จะมีพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ ต้องมียุทธศาสตร์ที่แน่ชัด มีการเชื่อมโยงทั้งในแนวตั้งและแนวราบ และต้องส่งเสริมการเปิดกว้างทางการค้า โดยมีหัวใจอยู่ที่ “ความร่วมมือ” ของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประเด็นสำคัญในการร่วมมือในลักษณะของคลัสเตอร์คือ ตรงไหนที่ร่วมมือกันได้ (เพื่อไปแข่งกับผู้อื่น) ก็ร่วมมือกัน ตรงไหนที่ยังต้องแข่งขันก็ยิ่งแข่งกันต่อไป เพียงแต่จะต้องแข่งขันกันอย่างสร้างสรรค์ เช่น พัฒนารูปแบบสินค้า หรือ ปรับปรุงกระบวนการผลิต มิใช่แข่งขันกันด้วยการตัดราคาคู่แข่งโดยที่ไม่ได้ลดต้นทุน

ข้อได้เปรียบของคลัสเตอร์

คลัสเตอร์สามารถเปรียบเทียบได้กับคำกล่าวที่ว่า “คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย” การที่องค์กรเข้ามาร่วมอยู่ในกลุ่มในลักษณะของคลัสเตอร์ จะมีข้อได้เปรียบกว่าการดำเนินการอยู่เพียงลำพังในหลายประการ และที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่

- สามารถจัดหาองค์ประกอบพิเศษสำหรับการผลิตได้ง่าย
- เข้าถึงแหล่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและเชี่ยวชาญเฉพาะด้านได้ง่าย
- เป็นกิจกรรมการผลิตที่เสริมซึ่งกันและกัน (Complementarities)
- ผู้ประกอบการในคลัสเตอร์สามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้ง่าย
- ทำให้เกิดการพัฒนาด้านนวัตกรรม
- การแข่งขันภายในคลัสเตอร์ทำให้ผู้ประกอบการต้องปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง
- ส่งเสริมให้เกิดการเริ่มและขยายตัวของธุรกิจใหม่ๆ ในคลัสเตอร์

ประโยชน์ของคลัสเตอร์

คงจะเป็นการยากที่จะกล่าวว่าเมื่อเข้าร่วมคลัสเตอร์แล้วจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง เพราะว่าการคลัสเตอร์แต่ละกลุ่มก็จะมีรูปแบบ ลักษณะ และหัวข้อความร่วมมือที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการของสมาชิกในคลัสเตอร์นั้นๆ ไม่มีรูปแบบสำเร็จรูป ดังนั้นประโยชน์ที่ได้รับก็จะเป็นผลมาจาก “ความร่วมมือ” ที่เกิดขึ้น จากประสบการณ์ในการพัฒนาคลัสเตอร์ในต่างประเทศ จะพบว่าคลัสเตอร์นั้น ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในหลายด้านด้วยกัน เช่น

- ความร่วมมือด้านการลดต้นทุนการผลิต
- ความร่วมมือด้านการตลาด
- ความร่วมมือด้านเทคโนโลยี
- ความร่วมมือด้านนวัตกรรม
- ความร่วมมือด้านการวิจัยและพัฒนา
- ความร่วมมือด้านการลงทุน
- ความร่วมมือด้านการพัฒนาบุคลากร ผู้นำ

แนวทางการพัฒนาคลัสเตอร์

การจัดตั้งคลัสเตอร์ได้มีการรวมกลุ่มทั้งในรูปแบบของ กลุ่ม ชมรม และ สมาคม ต่างๆ แต่ที่ผ่านมาส่วนใหญ่มัวยังไม่มีระบบและการบริหารกลุ่มอย่างชัดเจนหรือวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มก็จะเป็นเฉพาะเรื่อง ไม่ได้นำข้อได้เปรียบของการรวมกลุ่มมาขยายผลให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

ดังนั้นหากจะพูดถึงการพัฒนาคลัสเตอร์ขึ้นอย่างเต็มรูปแบบในประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่คงจะเริ่มจากการพัฒนาขึ้นจากกลุ่มต่างๆที่มีอยู่แล้วโดยมีภาคอุตสาหกรรมเป็นผู้นำ ด้วยความร่วมมือจากสถาบันการเงิน สถาบันการศึกษา และสถาบันวิจัยและพัฒนา ส่วนบทบาทของภาครัฐจะเป็นเพียงการกระตุ้นและให้การสนับสนุน เพื่อให้เกิดคลัสเตอร์ที่มีความแข็งแกร่งและสามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกอย่างยั่งยืน

เนื่องจากคลัสเตอร์จะเกิดจากความร่วมมือเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในคลัสเตอร์นั้นๆ ดังนั้นจึงไม่มีคลัสเตอร์สำเร็จรูป ถ้าจะมีความคล้ายคลึงกันก็คงเป็นเพียงแนวทางการพัฒนาคลัสเตอร์ เพราะแม้แต่วิธีการและรายละเอียดของการพัฒนาแต่ละคลัสเตอร์ก็จะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละคลัสเตอร์ที่พัฒนาขึ้นมา

ขั้นตอนการพัฒนาคลัสเตอร์ที่มีการนำไปใช้และประสบความสำเร็จในที่ต่างๆ ประกอบไปด้วย

1. การกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการรวมคลัสเตอร์ (Promotion and Motivation Phase)
2. การกำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของคลัสเตอร์ (Strategic Planning Phase)
3. การจัดทำโครงการนำร่อง (Pilot Project Phase)
4. การจัดทำโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ของคลัสเตอร์ (Strategic Project Phase)
5. การดำเนินงานด้วยตัวเอง (Self-management Phase)

บทบาทของภาครัฐกับการพัฒนาคลัสเตอร์

จากที่กล่าวมาแล้วว่าหัวใจของคลัสเตอร์คือ “ความร่วมมือ” ของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นบทบาทของภาครัฐในการพัฒนาคลัสเตอร์นั้นจะไม่ใช่การกำหนดรูปแบบ ยุทธศาสตร์ และวิธีการดำเนินการของแต่ละคลัสเตอร์ แต่บทบาทของภาครัฐในการพัฒนาของคลัสเตอร์นั้นจะเป็นการกระตุ้นและให้การสนับสนุนในการพัฒนาคลัสเตอร์ รูปแบบ ยุทธศาสตร์ และวิธีการดำเนินการของแต่ละคลัสเตอร์จะมาจากสมาชิกของคลัสเตอร์นั้นๆ ร่วมกันคิดและสร้างขึ้นมา ดังนั้นคลัสเตอร์แต่ละแห่งจะมีความเป็นตัวของตัวเอง (uniqueness)

การดำเนินกลุ่มกิจการคลัสเตอร์ (Cluster)

เพื่อสร้างรายได้ที่ยั่งยืนตามกรอบคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ มี 3 กลุ่ม คือ

1) **การเกษตร** เป็นการสนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน อาจเป็นพืชผลจากไร่ นา สวน ผลิตภัณฑ์ประมง ปศุสัตว์ ที่ผูกโยงกับอัตลักษณ์ คุณค่าในทางหนึ่งทางใด เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน

หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สายพันธุ์ที่เป็นเอกลักษณ์ รสชาติที่โดดเด่น เป็นผลิตภัณฑ์ที่ดีต่อสุขภาพ ผลิตภัณฑ์ปลอดภัย ปลูกหรือเลี้ยงด้วยระบบอินทรีย์ การดูแลเป็นพิเศษโดยใส่ใจต่อประโยชน์สูงสุดของผู้บริโภค รวมทั้งการดูแลสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สามารถผูกเรื่องเป็นตำนานเรื่องเล่าให้เห็นคุณค่าที่แตกต่างได้ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์เกษตรจากระบบคุณภาพต่างๆ เช่น มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม (PGS : Participatory guarantee system) มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่พัฒนาขึ้นโดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM : International Federation of Organic Agriculture Movements) มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP : Good Agriculture Practices) มาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร(มาตรฐาน “O”) เป็นต้น รวมถึงการสะสมชื่อเสียงของเกษตรกรในการดูแลผลิตภัณฑ์ของตนให้ดีพร้อมในทุกด้านอย่างสม่ำเสมอ

2) การแปรรูป เป็นการส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากวัตถุดิบที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์เกษตรทุกกลุ่ม (เกษตร ปศุสัตว์ ประมง) วัตถุดิบจากธรรมชาติอื่นที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากกระบวนการแปรรูป

ถนอมอาหารหรือปรับ-ปรุงรสชาติในแบบผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูป การผลิตงานฝีมือจากทักษะภูมิปัญญาชุมชน-ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นหัวใจของเครื่องใช้ประดับตกแต่ง เครื่องแต่งกาย ของฝากของที่ระลึก ซึ่งปรับเปลี่ยนจากผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ผลิตเพื่อบริโภค-เพื่อใช้ในครัวเรือน ในชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค จากภายนอกจนสามารถเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงสร้างรายได้แก่คนในชุมชนได้มากขึ้น ตัวอย่างที่เด่นชัด คือ ผลิตภัณฑ์โอท็อป ผลิตภัณฑ์จากผู้ประกอบการ SMEs หลายรายที่เติบโตอย่างมากจากการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการผลิต การทำบรรจุภัณฑ์ การจัดการทางการตลาดที่เหมาะสม

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้ประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเอง ทั้งที่เป็นการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่ชุมชนมีอยู่ หรือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนสร้างขึ้นสร้างขึ้นเชื่อมโยงกับการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ วิถีชีวิตพื้นถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นต้น

สร้างความเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน คือ มีแหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมท่องเที่ยว มีบริการมัคคุเทศก์นำเที่ยว มีร้านอาหารหรือบริการตามสั่ง มีบริการที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นที่เหมาะสม เช่น จักรยานหรือเรือให้เช่า มีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่น่าสนใจ มีร้านจำหน่ายของฝาก-ของที่ระลึก รวมทั้งระบบการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น โปรแกรมนำเที่ยว ราคา สถานที่ติดต่อ การรักษาความปลอดภัย-การรักษาพยาบาลพื้นฐาน ซึ่งเป็นไปตามศักยภาพของชุมชนและควรต้องมีความพร้อมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวอยู่พอสมควร เพื่อให้มีแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว มาใช้บริการและจับจ่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชน

พื้นที่รูปธรรมแบ่งตามประเด็นทางเศรษฐกิจ ปี 2560 รวมทั้งสิ้นจำนวน 513 ตำบล

ภาคเหนือ

- เกษตรอินทรีย์ (45 ตำบล)
- ท่องเที่ยวโดยชุมชน (14 ตำบล)
- ตลาด/ร้านค้า/แปรรูป (39 ตำบล)
- สถาบันการเงิน (1 ตำบล)
- อื่นๆ (1 ตำบล)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- เกษตรอินทรีย์ (33 ตำบล)
- ท่องเที่ยวโดยชุมชน (15 ตำบล)
- ตลาด/ร้านค้า/แปรรูป (44 ตำบล)
- สถาบันการเงิน (3 ตำบล)
- อื่นๆ (5 ตำบล)

ภาคกลางและตะวันออก

- เกษตรอินทรีย์ (42 ตำบล)
- ท่องเที่ยวโดยชุมชน (30 ตำบล)
- ตลาด/ร้านค้า/แปรรูป (31 ตำบล)
- สถาบันการเงิน (2 ตำบล)
- อื่นๆ (1 ตำบล)

กรุงเทพฯ ปริมณฑล และตะวันออก

- เกษตรอินทรีย์ (34 ตำบล)
- ท่องเที่ยวโดยชุมชน (36 ตำบล)
- ตลาด/ร้านค้า/แปรรูป (37 ตำบล)

ภาคใต้

- เกษตรอินทรีย์ (48 ตำบล)
- ท่องเที่ยวโดยชุมชน (20 ตำบล)
- ตลาด/ร้านค้า/แปรรูป (32 ตำบล)

កែប្រែ

เรื่องเล่าจากพื้นที่ “สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเปลี่ยนเศรษฐกิจไทย”

เกษตร

- 1 เกษตรอินทรีย์ที่แหลมไหนด
- 2 ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ
บนวิถีธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3 ปกป้องธรรมชาติ...สืบทอดวิถีภูมิปัญญาการกิน
ตำบลเขาไม้แก้ว
- 4 ผลไม้ดี...สู่...เกษตรอินทรีย์ ที่ปองน้ำร้อน
- 5 เกษตรอินทรีย์ ที่ชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์
- 6 ปลุกเมล็ดพันธุ์แห่งความยั่งยืน
การสานพลังคลัสเตอร์ข้าวอีสานตอนกลาง

“...ผู้คนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตกับสารพิษต่างๆ ในการดำรงชีวิตการได้บริโภคอาหารที่ปลอดสารพิษจะช่วยให้ฟื้นฟูสุขภาพ ทำให้สุขภาพแข็งแรงปลอดโรคต่างๆ เป็นการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน อีกทั้งเป็นการสืบสานโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริและตามโครงการลุ่มน้ำทะเลน้อยตามพระราชดำริ...”

เกษตรอินทรีย์ที่แหลมไตนด

ตำบลแหลมไตนด อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง สภาพพื้นที่เป็นที่ราบ ริมฝั่งทะเลสาบสงขลา มีลำน้ำสำคัญไหลผ่านหลายสาย เช่น คลองป่าพยอม คลองแดง คลองแหลมไตนด คลองนายแถม และคลองอื่น ซึ่งคลองเหล่านี้มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาบรรทัด จึงนำพาธาตุอาหารที่มีประโยชน์ต่อพืชและสัตว์ ทำให้ แหลมไตนดมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกและมีสัตว์น้ำ ชุกชุม ประกอบอาชีพทำมาหากินเลี้ยงชีพตามวิถีธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต

สภาพพื้นที่ดังกล่าวประชาชนในตำบลแหลมไตนดในอดีตมีอาชีพทำนา เป็นส่วนใหญ่ สลับกับการจับปลาที่มีอยู่อย่างชุกชุมตามธรรมชาติเพื่อเป็นอาหาร และนำไปขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพทำนานั้นเป็นเศรษฐกิจหลักของจังหวัดพัทลุง (รวมทั้งแหลมไตนด) ทำให้พัทลุงเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีระบบชลประทานอย่างทั่วถึง

ตำบลแหลมไตนด มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลขนหาด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ทางทิศเหนือ ทิศใต้จรดตำบลบันแตร์ อำเภอควนขนุน ทิศตะวันออกจรดตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน และทิศตะวันตกจรดตำบลบ้านพร้าว อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีวิถีชีวิตและภูมิปัญญาประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับอาชีพเกษตรกรรม มาช้านาน

นโยบายรัฐทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลง

ดังได้กล่าวมาข้างต้นว่าตำบลแหล่ดโตนดอยู่ในพื้นที่ชลประทานที่มุ่งเน้นจัดการเรื่องน้ำ เพื่อการเกษตรเพียงอย่างเดียว มีการสร้างฝายกั้นน้ำตามลำคลองต่างๆ เรียกว่าทุก 300 เมตร จะต้อง มีฝาย 1 ตัว ซึ่งฝายเหล่านี้มีการทำลายระบบการไหลของน้ำที่ส่งผลการเสียสมดุลตามธรรมชาติ เพราะมีการทำลายต้นไม้อัตโนมัติธรรมชาติที่มีอยู่ริมคลอง เช่น ต้นสาคร ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำตามธรรมชาติ นานวันไปก็ทำให้สารอาหารซึ่งเป็นอาหารของสัตว์น้ำตามธรรมชาติหมดไป ประกอบกับสัตว์น้ำไม่มีที่วางไข่เนื่องจากการไหลของน้ำเปลี่ยนไปและมีการทำลายต้นไม้อัตโนมัติพืชพันธุ์ต่างๆ ส่งผลให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติและในแม่น้ำลำคลองหมดไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในที่ราบและต่อเนื่องถึงทะเลสาบอีกด้วย

ประการถัดมากระทรวงเกษตรฯ โดยกรมพัฒนาที่ดินมีนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว คือการปลูกยางพารามาตั้งแต่ช่วง 20 ปีก่อน ทำให้ชาวไร่จำนวนมากเปลี่ยนจากที่นามาปลูกยางพารากันมากขึ้น ไม่ถึง 10 ปี มีการส่งเสริมให้ปลูกปาล์มน้ำมัน ก็ทำให้ที่นาเหลือน้อยเข้าไปอีก คาดว่าปัจจุบันพื้นที่ทำนาลดลงเหลือเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น

การปลูกพืชเชิงเดี่ยวต่างๆ ทำให้ชาวสวนต้องลงทุนสูงขึ้น เนื่องจากต้องซื้อกล้าพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมีต่างๆ ในการทำการเกษตรส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน ร่างกายทรุดโทรมเนื่องจากได้รับสารพิษทางการเกษตร สัตว์น้ำตามธรรมชาติที่เคยเป็นแหล่งอาหารลดน้อยลง หากปีใดราคาขายและราคาปาล์มตกต่ำโดยเฉพาะเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ที่ราคาผลผลิตตกต่ำมาก ทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินมากขึ้น

หันไปทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุน

อย่างไรก็ดีมีเกษตรกรอยู่จำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมเปลี่ยนไปปลูกพืชเชิงเดี่ยว แต่ยังคงดำรงชีพด้วยเกษตรอินทรีย์ที่สั่งสมประสบการณ์ภูมิปัญญามาตั้งแต่อดีต ได้พยายามรวมตัวกันเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่น วิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โดยการสนับสนุนของกระทรวงวิทยาศาสตร์ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์พืช เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงมีความหนักแน่นในการทำเกษตรปลอดสารที่อาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังมีการนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ในการทำการเกษตรอีกด้วยเช่น การใช้เทคนิคทางธรรมชาติมาแก้ไขกันเอง

นอกจากนี้ เกษตรกรกลุ่มนี้ยังให้ความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนแก่เกษตรกรอื่นๆ อีกด้วย จนกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันมีเกษตรกรจำนวนมากมีการทำเกษตรอินทรีย์เป็นแหล่งอาหารในครอบครัว และยังมีเหลือขายอีกด้วย

นายจำนง อรุณรัตน์ แกนนำสำคัญในการดำรงให้ชาวบ้านรักษาและหันมาทำเกษตรอินทรีย์และตัวเองยังทำเป็นตัวอย่างจนเป็นต้นแบบให้ผู้อื่นแล้วว ในปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตกับสารพิษต่างๆ ในการดำรงชีวิตการได้บริโภคอาหารที่ปลอดสารพิษจะช่วยให้ฟื้นฟูสุขภาพ ทำให้สุขภาพแข็งแรงปลอดโรคต่างๆ เป็นการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและช่วยลดรายจ่ายในครัวเรือน อีกทั้งเป็นการสืบสานโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และตามโครงการลุ่มน้ำทะเลน้อยตามพระราชดำริ

พื้นที่ตำบลแหลมโดนด เป็นพื้นที่ลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรมีแหล่งน้ำธรรมชาติและบ่อบาดาล ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสม สามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิดชาวบ้านมีภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมในการปลูกผักมายาวนานเป็นพื้นที่อยู่ในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริและลุ่มน้ำทะเลน้อยตามโครงการพระราชดำริ เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายโครงการดังกล่าวของภาครัฐ มีโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีตลาดรองรับพืชผักปลอดสารพิษที่แน่นอน

ปัจจุบันเป็นยุคสมัยที่ผู้คนหันมาสนใจสุขภาพมากขึ้นมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมสุขภาพเพิ่มขึ้น สภาองค์กรชุมชนตำบลแหลมไทรตันได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านนำปัญหามาพูดคุยและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อทำปุ๋ยอินทรีย์และสารชีวภัณฑ์ในการกำจัดศัตรูพืช หน่วยงานต่างๆ เห็นความสำคัญของเกษตรอินทรีย์จึงได้เข้ามาสนับสนุนในการผลิตและให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรปลอดภัย และเพื่อเป็นการป้องกันการค้าขายถิ่นของชาวบ้านที่จะไปทำงานที่อื่น

ในการดำเนินงานพบว่ามีอุปสรรค คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีความคุ้นเคยกับการใช้สารเคมีในการปลูกพืชเพราะมีความสะดวกในการใช้ โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในภายหลัง ต่างคนต่างปลูกขาดการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนปัญหาที่เกิดขึ้นและด้วยภัยธรรมชาติในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไม่ตรงตามฤดูกาล ส่งผลกระทบต่อพืชผักทำให้เสียหายอย่างมาก ส่งผลให้เกิดโรคพืชต่างๆ มากขึ้น ความมั่นคงทางด้านอาหารน้อยลง

ใช้สภาเป็นเวทีกลางสร้างความยั่งยืน

นายจำนง อรุณรัตน์ ซึ่งปัจจุบันเป็นประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลแหลมไทรนวด เล่าให้ฟังอีกว่า หลังจากที่เรามีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนขึ้นในปี 2554 ทำให้เรามีทางออกมากขึ้น เมื่อก่อน เราใช้กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ทำไปเรื่อยๆ กลุ่มปุ๋ยก็ทำปุ๋ย กลุ่มเมล็ดพันธุ์ก็ทำเฉพาะเรื่องของตัวเอง แต่พอตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลขึ้นมา ก็เป็นช่องทางสำคัญที่รวมทุกกลุ่มองค์กรที่มาจดแจ้งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนมาร่วมพูดคุยด้วยกัน ให้เห็นถึงทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในตำบลของเราได้อย่างมีระบบมากขึ้น เพราะสภาเป็นที่ยอมรับของทุกคนที่จะปรึกษาหารือกันได้ อย่างมีสถานะทางกฎหมายรองรับ

เรื่องแรกที่น่ามาพูดคุยหลังตั้งสภาเสร็จก็คือ เอาเรื่องปากท้องการทำมาหากินมาพูดคุยกัน นายจำนง เล่าว่า “ทุกคนพูดเหมือนกันหมดว่า ทำกินยากขึ้นเพราะราคายางตกต่ำต้นทุนก็สูงทั้งขาดทุนและเป็นหนี้มากขึ้น ของทุกอย่างต้องซื้อด้วยเงินไม่เหมือนในอดีตที่หากินได้จากหัวไร่ปลายนานา ข้าวปลาอาหารมีอยู่ทุกหนทุกแห่งในตำบล แต่ทุกวันนี้แหล่งที่เคยให้อาหารกลายเป็นสวนยางสวนปาล์ม ที่นับวันราคาจะลดลงและคาดการณ์ได้ว่าจะเป็นหนี้กันเพิ่มมากขึ้น”

เมื่อเป็นเช่นนี้ ที่ประชุมจึงได้มีความเห็นร่วมกันว่าจะต้องหันไปทำการเกษตรเพื่อผลิตอาหารไว้กินเองในครอบครัวและต้องทำแบบอินทรีย์ เพื่อลดต้นทุนและเป็นแหล่งอาหารโดยต่อยอดจากพืชที่หลายคนทำอยู่ โดยมีในหลายแนวทาง คือ

1. ต้องปลูกข้าวไว้เป็นอาหารภายใต้แนวคิด “ชาวนาชั้นน้ำ” กล่าวคือไม่เพียงนำภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนมาเป็นแนวทางเท่านั้นแต่ต้องหาวิธีการใหม่ๆ เข้ามาเสริมในลักษณะของชุดการทำนาครบวงจร กล่าวคือชาวนาจะต้องมีเมล็ดพันธุ์เป็นของตนเอง มีการปลูกแบบอินทรีย์ มีลานตาก มีเตาอบ มีโรงสี และบริโภคตลอดจนขายด้วยตนเอง

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลแหลมไตนดยังเล่าว่า ตนเองมีพื้นที่นา 80 ไร่ ทำนาอินทรีทั้งหมดอีก 20 ไร่ ปลูกผลไม้อินทรี หากในพื้นที่เหล่านี้ จะขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกพืชผักทุกชนิดไว้เป็นอาหาร เลี้ยง เป็ด ไก่ หมู ไว้เป็นอาหาร เดิมปลูกข้าวสังข์หยดต่อมาพระเทพฯ ได้พระราชทานข้าวพันธุ์หอม ประทุม 1 และหอมชลสิทธิ์ให้ทดลองปลูกซึ่งได้ผลดีเกษตรกรนิยมปลูกกันมากขึ้น ตอนนี้นำวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำแพงแสนได้ให้ข้าวหอมพันธุ์ “หอมวารินทร์” มาทดลองปลูกอีกด้วย

ตอนนี้แม้ว่าพื้นที่ปลูกข้าวจะลดลง แต่ทุกแปลงเป็นการปลูกแบบอินทรี มีการทำอย่างครบวงจร ทำให้ลดค่าใช้จ่ายมีข้าวไว้บริโภคอย่างเพียงพอ และยังเหลือจำหน่ายเป็นรายได้ทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจมากขึ้น

2. แผนงานถัดมาก็คือ การปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน โดยเรื่องนี้หลายครัวเรือนได้นำร่องมาแล้ว กล่าวคือ จะใช้พื้นที่ว่างขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกผักสวนครัว ปลูกผลไม้ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ฯลฯ ไว้เป็นอาหารในครัวเรือน ทุกอย่างต้องทำแบบอินทรี ซึ่งหลังจากได้เห็นตัวอย่างที่ทำไปก่อนหน้านี้ทำให้หลายครอบครัวทำตามและเกิดการขยายผล เพราะนอกจากจะมีอาหารกินโดยไม่ต้องซื้อแล้วยังมีเหลือนำไปขายยังตลาดหน้าสถานีรถไฟแหลมไตนด ตลาดในอำเภอควนขนุน เป็นต้น กล่าวได้ว่าแนวทางเช่นนี้เกือบทุกครอบครัวนำไปปฏิบัติ แต่หากมีความเข้มข้นไม่เท่ากัน

3. แผนงานที่สาม คือ การปลูกพืชอินทรีและเลี้ยงสัตว์เป็นรายได้หลัก เช่น การเลี้ยงปลาช่อน เลี้ยงปลาดุก ปลูกพริกทอง พริก แต่งโม ฯลฯ โดยการปลูกและเลี้ยงทุกอย่างเน้นอินทรีอย่างเช่น การเลี้ยงปลาช่อนก็ขุดสระขึ้นเอง นำหอยเชอร์มาลวกผสมรำ ใช้เป็นอาหารเลี้ยงปลาช่อนได้ลดต้นทุนได้ ปลาช่อนที่ขายก็ราคาดี กิโลกรัมละ 120 บาท ตอนนี้อยู่ในระหว่างทดลองนำเรื่องแปรรูปปลา โดยมีทางราชการเข้ามาส่งเสริมเพื่อให้ได้ราคาที่ดีขึ้น

ส่วนการปลูกพริก แรกๆ ชาวบ้านก็ใช้ปุ๋ย และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง แต่พอเข้าโครงการก็แนะนำให้ใช้สมุนไพรหรือกำจัดโดยวิธีตามธรรมชาติ ส่วนปุ๋ยเคมีก็ให้ค่อยๆ ลดปริมาณการใช้แล้วหันมาใช้ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ ปุ๋ยอินทรีย์แทน ตอนนี้มีการใช้ปุ๋ยเคมีผสมเพียง 2% เท่านั้น สำหรับแตงโมและฟักทองก็ให้ใช้ฟางผสมน้ำหมักเป็นหลัก หรือไม่ก็ใช้มูลวัวหมักกับฟางข้าวก็จะเป็นปุ๋ยอย่างดี

สำหรับการตลาดแตงโมนั้น เมื่อก่อนดี แต่ตอนนี้ปลูกกันมากขึ้นทั่วประเทศ จึงหันมาปลูกฟักทองซึ่งราคาพอไปได้กิโลกรัมละ 8 บาท รวมทั้งผักอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นผักบุ้ง ผักกาด ราคายังดี พริกน่าจะยังไปได้ดี ซึ่งตลาดของพืชผักเหล่านี้ นอกจากจะมีพ่อค้ามารับไปขายต่อแล้ว ยังมีการส่งไปขายที่ห้างสรรพสินค้าในโลตัสสาขาป่าพะยอม สาขาควนขนุน และสาขาพัทลุง ในขณะที่ข้าวจะไม่เน้นทำแพ็คเกจจิ้งเพราะทำให้ต้นทุนสูง แต่ข้าวปลอดสารถ้าบริโภค

ภายในสี่ปีนั้นก็เพียงใส่ถุงขาย หรือใส่กระสอบขายก็จะเหมาะกว่า ตอนนี้ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นพนักงาน เจ้าหน้าที่ราชการ เช่น โรงเรียนสตรีพิบูลย์ จะสั่งข้าวจากแหลมโตนดเป็นประจำ ฯลฯ

4. แผนงานสุดท้ายก็คือการติดตามประเมินผล ประธานสภาองค์กรชุมชนแหลมโตนดเล่าว่าทุกเดือนจะมีการประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบล เราจะใช้เวทีนี้ติดตามประเมินอย่างไม่เป็นทางการ พูดถึงได้ถามความก้าวหน้า มีปัญหาที่แนะนำรวมทั้งเป็นเวทีที่จะแจ้งข้อมูล กิจกรรม โครงการใหม่ๆ ให้กับสมาชิกทราบและร่วมกันตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายของรัฐบาลและนโยบายของจังหวัด ก็มีโครงการร่วมมือกับชุมชนพวกเราหลายเรื่อง เราจะคุยกันในสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อประชุมตัดสินใจร่วมกัน

ถึงจะก้าวหน้าแต่ปัญหายังมี

ในการทำงานแม้ว่าจะมีความก้าวหน้าไปมาก แต่พบว่าปัญหาอุปสรรคก็มีให้ช่วยกันแก้ไขอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรบางส่วนยังไม่ยอมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชินกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ไม่ต้องลงแรงมาก ซึ่งก็ต้องหาวิธีการใหม่ๆ ทำความเข้าใจกันต่อไป

ในการดำเนินงานพบว่ายังมีอุปสรรคในเรื่องของภัยธรรมชาติที่ไม่ตรงตามฤดูกาล ที่มีการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้มีโรคพืชชนิดใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่น โรคเชื้อราบางชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อน อีกทั้งโรคพืชแบบเก่ายิ่งรุนแรงมากขึ้นส่งผลให้พืชผักเสียหายได้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร อีกทั้งยังส่งผลต่อราคาที่ไม่แน่นอนและยังมีราคาต่ำไม่คุ้มทุน

ดังนั้นจึงมีแผนงานหาพืชที่เหมาะสมกับสภาพอากาศและทนต่อสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง ส่วนด้านราคานั้นก็ทำการเพิ่มช่องทางการสร้างมูลค่าทางการผลิตโดยการแปรรูปผลผลิตบรรจุภัณฑ์ เช่น พักทองอบแห้ง พริกแห้ง การแปรรูปปลา เป็นต้น

ผลงานกับความพยายาม

จากการทำงานอย่างยี่ดมั่นในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเกือบ 20 ปี ไม่เพียงทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีเกษตรกรบางรายหันมาเดินบนเส้นทางเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง

1. แนนอนเกษตรอินทรีย์ช่วยทำให้สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ คืนสภาพดีขึ้น สามารถเป็นแหล่งผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้กับทุกคนได้ สังเกตได้จากมีสัตว์น้ำตามธรรมชาติเพิ่มขึ้น เกษตรกรบางรายบอกว่าเพียงขุดสระแล้วปล่อยไว้ก็จะมีปลาตามธรรมชาติเข้ามาอยู่อาศัยโดยไม่ต้องซื้อพันธุ์ปลามาเลี้ยง อีกทั้งพืชที่เคยเป็นแหล่งอาหารก็กลับมาเกิดขึ้นเองตามท้องไร่ปลายนา

2. สุขภาพดีขึ้นเกษตรกรหลายคนได้จัดทำบัญชีครัวเรือน พบว่าค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลลดลงอย่างเห็นได้ชัด

3. สมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีข้าวรับประทานพืชผักสวนครัวที่ปลูก ปลูกสัตว์ต่างๆที่เลี้ยงนำไปลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ ประมาณเดือนละ 2,000 - 3,000 บาท

4. เกษตรกรที่ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ 20 ครอบครัว เช่น ปลูกพริกทอง ผักกาด ถั่วฝักยาว พริก เลี้ยงปลา ฯลฯ ไม่เพียงลดต้นทุนได้ถึงร้อยละ 50 เท่านั้น แล้วยังมีรายได้จากการขายผลผลิตประมาณ 300,000 - 500,000 บาท/ปี

5. ที่สำคัญที่ไม่อาจวัดเป็นตัวเงินได้ก็คือ การรวมกลุ่มพบปะ การทำจริง ทำให้เกษตรกรได้ความรู้ใหม่ๆ มีความคิดในการพึ่งตนเองและรู้จักใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นคุณต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และธรรมชาติ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

6. เป็นที่ศึกษาดูงานทั้งขององค์กรเกษตรกรเอง มหาวิทยาลัย ราชการ ฯลฯ อย่างต่อเนื่อง ทำให้ความรู้แนวคิดมีการต่อยอดพัฒนาและเผยแพร่หลากหลายยิ่งขึ้น

แผนงานข้างหน้ากับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

นายจ่านอง อรุณรัตน์ บอกว่าจริงๆ แล้วเกษตรกรที่ยังทำเกษตรเชิงเดี่ยวยังมีอยู่จำนวนมาก เมื่อเทียบกับเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นภารกิจนี้ยังมีความสำคัญและเล่าให้ฟังอย่างภูมิใจถึงพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระเทพฯ ที่ว่า “ลุงจ่านอง ป้า บัว ช่วยดูแลเกษตรกรในโครงการพัฒนามูลุมน้ำปากพนังฯ และโครงการทะเลน้อยตามพระราชดำริ ด้วยนะ”

พระกระแสรับสั่งดังกล่าวยังก้องอยู่ในหัวใจตราบนานทุกวัน และถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำจนกว่าลมหายใจจะหมด และลุงจ่านองบอกว่านี่คือภารกิจของทุกคนในแหลมโดนด เหมือนดั่งที่พูดแล้วข้างต้น เราจะใช้สภาพองค์กรชุมชนพูดคุยกันทุกเดือน ตั้งใจว่าจะทำให้การปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว

เกิดขึ้นทุกครัวเรือน จะขยายให้เกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้นอีกปีละ 20 ครอบครั้ว

“เรื่องนี้ขึ้นอยู่กับแนวคิด ความเข้าใจ ความเชื่อมั่นในเกษตรพอเพียง ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการกับความรู้ใหม่ๆ มีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับความเป็นจริง โดยยึดถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ผมว่าความฝันจะเป็นจริงได้”

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

นายจ้านง อรุณรัตน์ เลขที่ 163 ม.7

ต.แหลมไทรนาค อ.ควนขนุน จ.พัทลุง 93110 โทร 089-8794863

“...ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์
เมื่อใช้เป็นพื้นที่ทำนาจึงได้ผลผลิตข้าวดีมีคุณภาพ
ที่ตลาดผู้บริโภคต้องการ การทำนาบนพื้นที่ภูเขาไฟ
เพื่อผลิตให้ได้ข้าวอินทรีย์ปลอดภัย จึงเป็นทางเลือก
ทำให้กลุ่มมีรายได้มั่นคง ยั่งยืน ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ
จึงเป็นข้าวเพื่อสุขภาพและสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน.....”

ข่าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ บนวิถี ธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ คำว่าจระเข้มาก มาจากคำว่า “เอนกภูมิรี” เอนก แปลว่า มาก ภูมิรี แปลว่า จระเข้ แต่เดิมมีลำห้วยและวังน้ำห้วยจระเข้มาก ตามชายฝั่งจะมีก้อนหินอยู่มาก ซึ่งก้อนหินเหล่านั้นจะมีรูปร่างลักษณะคล้ายจระเข้ และชาวบ้านขนานนามว่า บ้านจระเข้มาก ปัจจุบันได้ยกฐานะเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลจระเข้มาก เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539 ด้วยสภาพพื้นที่ตำบลจระเข้มาก เป็นที่ราบสูงลาดเอียงจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีเขาพนมรุ้งกั้นแนวเขตกับอำเภอลำปลายมาศ มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ คือ บารายเมืองต่ำ หนองบัวราย ห้วยลึก ดินมีความอุดมสมบูรณ์เพราะเป็นดินจากภูเขาไฟ เหมาะแก่การเพาะปลูกมาก

ต่อมามีการสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูกพืชเพื่อการค้า จึงทำให้ชาวบ้านปลูกพืชที่เหมือนกัน ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำ โดยเฉพาะราคาข้าว เงินที่กู้ยืมมาลงทุนไม่สามารถส่งคืนได้จนหนี้เป็นล้น บางคนต้องออกมาเช่าแรงงานตามเมืองใหญ่ๆ เพื่อหารายได้เพิ่ม

จากราคาผลผลิตข้าวตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อนำไปขายชาวบ้านไม่เคยตั้งราคาขายได้เอง อำนาจทุกอย่างขึ้นอยู่กับโรงสีพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้แกนนำชุมชนเปิดเวทีพูดคุยเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญห

ดังกล่าวร่วมกัน โดยนำเอาภูมิปัญญาของชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งคนไทย เขมรดั้งเดิม และกลุ่มคนที่โยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานมาจากจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร มหาสารคาม สุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งกลุ่มคนทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนแต่ได้นำเอาวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่าติดตัวมาด้วย จึงทำให้ตำบลจระเข้ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และหลอมรวมกันเป็นต้นทุนทางสังคม และต้นทุนทางวัฒนธรรมขึ้น

หากชุมชนไม่จัดการหรือปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไป ก็มีแต่ความเสี่ยงและ ขาดทุน อนาคตข้างหน้าชาวบ้านจะเป็นหนี้เพิ่มขึ้นจนต้องเลิกทำนา หรือบาง ครอบครัวอาจต้องขายที่นาเป็นแน่ ดังนั้นเพื่อไม่ให้ปัญหาเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึง ช่วยกันคิดแก้ปัญหา จนมีข้อสรุปเบื้องต้นตอนนั้นว่า นอกจากเราเป็นผู้ผลิตเรา ต้องมาเป็นผู้ขายเอง จึงได้ทำข้าวบรรจุถุงขาย และให้ข้าวเล่าเรื่องกับผู้คนโดย เฉพาะผู้ซื้อ ผู้บริโภค ได้รู้ว่า ข้าวเราดีมีคุณภาพความแตกต่างจากที่อื่นอย่างไร เพราะข้าวชุมชนของเราผลิตจากดินภูเขาไฟ

จุดก่อเกิด...ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ

กลุ่ม “ผู้ก่อการดี” จึงเกิดขึ้นแรกเริ่มจำนวน 30 คน ได้นำเอาต้นทุนทาง วัฒนธรรมภูมิปัญญาโบราณที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ สร้างจุดขายข้าว ผ่าน แบนด์ “ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ” จึงเป็นชื่อที่ใช้ตั้งตามหลักภูมิศาสตร์ของที่ตั้ง ตำบลนั่นเอง

เราย้อนมองว่า ทั่วประเทศไทยมีภูเขาไฟอยู่ทั้งหมด 9 ลูก แต่มีอยู่ใน จังหวัดบุรีรัมย์ทั้งหมด 6 ลูก ได้แก่ เขากระโดง เขาพนมรุ้ง เขาอังคาร เขาหลุม เขาแปรมัด และเขาค้อ และสันนิษฐานร่องรอยการไหลของลาวา ได้ทำลายหิน ผุกร่อนง่าย สลายกลายเป็นดินหมดแล้ว คงเหลือหินแกร่งเท่านั้น ซึ่งภูเขาไฟนี้ จะอยู่ทางโซนที่ปลูกข้าวของชาวบ้านเป็นหลัก ฉะนั้นข้าวที่ไม่ใช่ข้าวภูเขาไฟ ทั้งหมด ต้องบริเวณที่มีลาวาไหลผ่านเท่านั้นถึงจะเป็นข้าวดินภูเขาไฟ

“จุดขาย” ต้องเป็นความจริงจากดินภูเขาไฟที่อุดมสมบูรณ์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดจากการเผาไหม้ของลาวาที่ไหลผ่านจะเป็นดินที่มีสารอาหารของเกิดของพืช NPK ปกติแล้วดินที่นี้จากการเก็บตัวอย่างดินส่งไปให้กรมพัฒนาที่ดินตรวจ จึงรู้ว่าดินในพื้นที่ 5,000 ไร่ เต็มไปด้วยสารฟอสฟอรัส, แคลเซียม, โพแทสเซียม, เหล็ก, ทองแดง, แมงกานีส, สังกะสี, โบรอน, โมลลิบดีนัม, นิกเกิล, ไทเทเนียม, อะลูมิเนียมและซิลิกา ล้วนเป็นแร่ธาตุที่เกิดจากการปะทุของภูเขาไฟ มีประโยชน์ทั้งกับพืชและผู้บริโภคทั้งสิ้น”

ไม่เพียงแค่การสร้างจุดขายเท่านั้น ผลลัพธ์ ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ ยังต้องมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ผู้บริโภครับประทานอาหารที่ปลอดภัย ข้าวที่ปลอดภัย คือ ข้าวที่มีมาตรฐาน GAP กล่าวคือ การผลิตต้องมุ่งเน้นไปที่อินทรีย์ ข้าวปลอดภัยอาหารปลอดภัย ซึ่งกลุ่มต้องทำให้ข้าวมีคุณภาพมากกว่าปริมาณ

ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อใช้เป็นที่ทำนา จึงได้ผลผลิตข้าวดีมีคุณภาพ ที่ตลาดผู้บริโภคต้องการ การทำนาบนพื้นที่ภูเขาไฟ เพื่อผลิตให้ได้ข้าวอินทรีย์ปลอดภัย จึงเป็นทางเลือกทำให้กลุ่มมีรายได้มั่นคง ยั่งยืน ข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ จึงเป็นข้าวเพื่อสุขภาพและสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน

ความโดดเด่นของดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแร่ธาตุอาหารจึงมีผลต่อคุณภาพผลผลิตข้าวหอมมะลิ คือเมล็ดข้าวเปลือกมีความสมบูรณ์ เมื่อสีเป็นข้าวสารได้เมล็ดข้าวเรียวยาว ขาวเป็นเงา แกร่ง มีท้องไข่น้อย และข้าวเต็มเมล็ด เมื่อนำไปหุงมีความหอม นุ่ม เหนียว มียาง เกาะตัวกันพอสมควร รสชาติอร่อย ทางกลุ่มจึงได้ส่งเสริมให้สมาชิกทำนาในพื้นที่ดินภูเขาไฟ เพื่อผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพมากขึ้น

กระบวนการของการทำข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟที่ปลอดภัย จึงมีขั้นตอนการผลิตข้าวโดยทั่วไปจะแตกต่างกันที่ต้องหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนการผลิต

ดังนั้นเพื่อให้ข้าวมีคุณภาพไม่ปนเปื้อนสารเคมีและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค จึงได้ประสานความร่วมมือกับกรมการข้าว ซึ่งจะมีทางเจ้าหน้าที่ลงมาตรวจแปลงนา หลังจากนั้นก็จะออกรับรองแปลง ดังนั้นข้าว GI เป็นข้าวที่บ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ซึ่งจะมีบางเฉพาะพื้นที่ การส่งให้ทางกรมตรวจสอบ เพื่อออกเป็นข้าว GI ให้ทางกลุ่มได้ทำควบคู่กันไป ดังนั้นการทำข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟจึงเน้นเป็นพิเศษ

ความสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการคิด การลงมือปฏิบัติด้วยชุมชน

ปี 2554 กลุ่มผู้ผลิตข้าวดินภูเขาไฟอินทรีย์ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล กรมพัฒนาชุมชน กรมพัฒนาที่ดิน กรมการข้าว กรมส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เกษตรกรที่ทำนารวมกลุ่มกัน และต่อมาได้จัดตั้งเป็น “วิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวหอมมะลิดินภูเขาไฟ” ปัจจุบันมีสมาชิก 42 คน หลังการจัดตั้งแล้ว สมาชิกได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในด้านบริหารจัดการด้านความรู้ วิชาการ การวางแผนการผลิต การใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อให้ได้ข้าวอินทรีย์คุณภาพสู่ตลาดผู้บริโภค ซึ่งทำให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคง

การทำนา ได้จัดหาและนำเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูกคุณภาพ จากศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์พืช เตรียมแปลงนาด้วยการไถตะ ไถแปร ไถพรวน เพื่อกำจัดวัชพืชออกให้หมด ปลูกและปฏิบัติดูแล บำรุงรักษาที่ดี กำจัดข้าวตืด ข้าวแดง ป้องกันกำจัดศัตรูข้าวโดยชีววิธี เก็บเกี่ยวข้าวแก่ สุก ตามระยะเวลา และปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อให้ได้ข้าวที่ปลอดภัย

การเลือกพื้นที่ปลูก กลุ่มเราเลือกพื้นที่ติดต่อกันอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน รวมกลุ่มกันเพื่อผลิตข้าวอินทรีย์และมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นดินของภูเขาไฟ ประกอบด้วยธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของข้าวอย่างเพียงพอ มีแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูก

การเลือกใช้พันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกเราได้จากกลุ่มคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวในพื้นที่ตำบลของเราเอง เพราะกลุ่มมองว่ากลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าวมีความประณีตละเอียดมากในการคัดเลือกสายพันธุ์ อีกทั้งให้ผลผลิตได้ดีแม้ในสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำบางบริเวณของสมาชิกกลุ่มได้เพาะปลูกการผลิตข้าวดินภูเขาไฟอินทรีย์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้พันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105 และ กข 15

การเตรียมดินและวิธีปลูก ก็เหมือนปลูกข้าวทั่วไป ควบคุมวัชพืช โรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าวบางชนิด การเตรียมดินและวิธีการปลูก โดยไถตะไถแปร คราด แล้วหว่านข้าวธรรมดา ทางกลุ่มได้พยายามรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินให้เหมาะสมกับการปลูกข้าวอินทรีย์ให้ได้ผลดีและยั่งยืนมากที่สุด ใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยจากมูลสัตว์

วิสาหกิจชุมชน ได้รับการสนับสนุนปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด 1,000 กระสอบ จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ และสมาชิกรวมกลุ่มกันจัดทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง โดยนำมูลวัว มูลควาย มูลหมู ผสมกับแกลบดำ แกลบดิบ กากน้ำตาล และอีเอ็ม (EM) ได้จัดทำกันเอง จะมีส่วนผสมของน้ำมะพร้าว 2 ผล น้ำข้าวหมาก 2 ช้อนแกง ซีอิ๊วดำ 2 ช้อนแกง นมเปรี้ยวโยเกิร์ต 2 ขวด ผสมให้เข้ากัน ก็จะได้หัวเชื้อ อีเอ็ม (EM) หากจะทำปุ๋ยอินทรีย์ ก็นำ อีเอ็ม (EM) 2 ช้อนแกง ผสมกับน้ำ 20 ลิตร ไปรดที่กองปุ๋ย คลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วหมักไว้ 20 วัน ก็ได้หัวเชื้อปุ๋ยอินทรีย์ 8 เชียน

การใช้ปุ๋ยอินทรีย์เป็นปุ๋ยรองพื้น เมื่อไถตะไถแปรเสร็จแล้ว จะหว่านปุ๋ยอินทรีย์ 500-1,000 กิโลกรัม ต่อไร่ แล้วไถกลบ จากนั้น ราว 14 วัน หรือในช่วงต้นฤดูฝน ก็จะหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก 20-25 กิโลกรัม ต่อไร่ หลังจากข้าวออก 15 วัน ได้ฉีดพ่นปุ๋ยน้ำหมักทุก 15 วัน เมื่อต้นข้าวเริ่มออกช่อดอกสีข้าวก็หยุดฉีดพ่น และฉีดพ่นอีกครั้งเมื่อเมล็ดข้าวอยู่ในระยะน้ำนม โดยใช้สูตรที่มีไข่ไก่มีส่วนผสมคือ ไข่ไก่ 30 ฟอง นมสดจืด 1 กระป๋อง นมเปรี้ยว 1 กลัง ใสหัวเชื้อเล็กน้อย แล้วผสมให้เข้ากัน หมักไว้ 21 วัน จึงนำไปฉีดพ่นเพื่อบำรุงเมล็ดข้าวให้เต่งสมบูรณ์

การควบคุมวัชพืช เราเริ่มแต่การเตรียมดินที่เหมาะสม การใช้ระดับน้ำควบคุมวัชพืช การใช้วัสดุคลุมดิน การถอนด้วยมือ เพื่อรักษาสมดุลทางธรรมชาติ แม้จะเหนื่อยหน่อยแต่ก็ปลอดภัยทั้งคนทำและคนกิน เราคำนึงถึงตัวเราด้วย

ศัตรูข้าวที่พบมีเพียงเล็กน้อย คือ โรคใบจุด ใบต่าง เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล จึงได้ป้องกันกำจัดโดยใช้ บิวเวอเรีย และไตรโคเดอร์มา หรือสารสมุนไพร ที่มีส่วนผสมของหางไหล สะเดา สาบเสือ หนอนตายหยาก หรือ ยาสูบ หมักผสมกับหัวเชื้อ แล้วนำไปฉีดพ่น

การเก็บเกี่ยวข้าว เมื่อข้าวแก่สุกตามระยะเวลา สมาชิกวิสาหกิจชุมชนก็จะเก็บเกี่ยวข้าวด้วยตนเอง หรือใช้วิธีการลงแขก ตากให้แห้ง แล้วนำผลผลิตข้าวไปเก็บในสถานที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก

อย่างไรก็ตาม การทำงานในช่วงแรกๆ มีความยุ่งยากมากสองสามปีแรก ผลผลิตข้าวจะลดลงมาก จากเมื่อก่อนเคยได้ข้าว 800 กก.ต่อไร่ เหลือ 400-500 กก. กระทั่งสามปีให้หลัง ปริมาณข้าวจะเพิ่มขึ้น 700-800 กก.ต่อไร่ และใส่ปุ๋ยลดลงจากเดิมใส่ไร่ละ 50 กก. ลดลงเหลือ 25 กก.

การสี ทางกลุ่มมีโรงสีของตนเองหากใครมาสีต้องแยกสีต่างหากจากข้าวทั่วไป โดยทำการใช้ข้าวเปลือกอินทรีย์สีล้างเครื่องก่อนเสมอเพื่อให้ได้ข้าวที่ได้มาตรฐาน น่าเชื่อถือ

การขาย จะมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อข้าวเปลือกที่ชุมชน สมาชิกจะรวบรวมผลผลิตให้ได้จำนวนเท่าที่ผู้ซื้อต้องการ สมาชิกที่ขายผ่านวิสาหกิจชุมชนจะถูกเก็บเงิน 1 บาท ต่อกิโลกรัม เพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในกิจการของวิสาหกิจชุมชน แต่ละปี วิสาหกิจชุมชนได้กำไรมาปันผลให้กับสมาชิก สำหรับตนเองปีที่แล้วขายข้าวทำให้มีรายได้ราว 200,000 บาท เป็นรายได้ที่พอเพียง และทำให้วิถีครอบครัวมีความมั่นคง

ในช่วงที่ผ่านมาข้าวอินทรีย์ดินภูเขาไฟ ได้รับความสนใจจากตลาดทั้งในและต่างประเทศ ส่วนปีนี้คาดว่าจะปริมาณน่าจะเพิ่มมากขึ้น เพราะกระทรวงพาณิชย์เข้าไปช่วยดูแลและแนะนำ กระบวนการผลิต ให้ได้คุณภาพตรงความต้องการของตลาดผู้ซื้อ นอกจากนี้ทางหน่วยงานสาธารณสุขได้เข้ามามีส่วนร่วม เช่นในเรื่องระบบการผลิต หน่วยงานที่เข้ามา มีบทบาทมากที่สุดคือ เกษตรอำเภอ กรมการข้าว เป็นเครือข่ายการทำงานร่วมมาตลอด เป็นที่ปรึกษา ส่วน อบต. สนับสนุนเรื่องงานวิชาการ และการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ส่วนโรงสีของกลุ่ม ได้มาจากการพัฒนาชุมชนและบางส่วนได้จากผลที่เกิดขึ้นของรายได้ในกลุ่ม

แน่นอนว่าแนวทางที่จะนำมาสู่ความสำเร็จคือเกิดจากกระบวนการคิด จากชุมชน หน่วยงานอื่นๆ หนุนเสริม สมาชิกให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ทางกลุ่มยังได้นำไปสู่การขยายผลและสิ่งที่ชุมชนอยากจะทำต่อ โดยเริ่มต้น จาก 42 คน เพื่อนำไปสู่กระบวนการทำข้าวอินทรีย์ร้อยเปอร์เซ็นต์

ส่วนอุปสรรคที่เราพบเจอ นั่น ปัญหาก็คือทำอย่างไรถึงจะมีคนที่มีจิตอาสา มาทำงาน ด้วยความไม่เป็นมืออาชีพ การตลาดที่ชุมชนก็ยังไม่เก่ง ดิตรงที่มีหน่วยงานมาสนับสนุน ที่ผ่านมามีการทำ MOU กับหลายบริษัท แต่ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนไปได้

จากชาวอินทรียู่หมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว

การทำชาวอินทรียู่ดินภูเขาไฟยังไม่หยุดยั้งเพียงแค่การผลิตข้าวเท่านั้น กลุ่มยังได้เชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน เพราะจุดเด่นที่นั่นคือ ความหลากหลายประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อย่างเช่นเรื่องผ้าไหม เดิมทีชาวบ้านทำผ้าไหมไว้ใช้เอง เลี้ยงไหมเอง เหลือก็นำไปขาย การได้เล็งเห็นความสำคัญกรมพัฒนาชุมชน จึงได้ยกระดับให้เป็นหมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว จึงได้นำกลุ่มทั้งหมดที่มีอยู่ในตำบลไปขึ้นเป็นสินค้าโอท็อปร่วมกัน คำว่า โอท็อปตัวนี้ คือ โอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว

หลังจากที่ได้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ก็มีนักท่องเที่ยวก็เข้ามาซื้อสินค้าหลังจากผ่านมาจากเที่ยวเขาพนมรุ้ง ชุมชนเราจึงขยายผลการพัฒนาต่อยอด โดยคิดว่าเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาแล้วจะนอนตรงไหน นอนที่ไหน ก็เลยได้มานั่งปรึกษารื้อกันผ่านเวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลร่วมกับ กรมพัฒนาชุมชน อบต.จะเข้ มาก เกษตรอำเภอ จึงได้ทำเป็นโฮมสเตย์ซึ่งเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของหมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว ขณะเดียวกันกลุ่มได้ไปศึกษาดูงาน แล้วกลับมาสร้างระบบกันใหม่ เพื่อให้เป็นโฮมสเตย์ที่ได้มาตรฐาน ที่รองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มตัวและภาคภูมิใจ

เมื่อปี 2553 ตำบลจะเข้มากได้ถูกคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข เป็นการเชื่อมโยงบูรณาการนำภูมิปัญญาต่างๆ ของชาวบ้าน อย่างเช่น ผ้าไหม กลุ่มทอเสื่อกก จักสาน ข้าวดินภูเขาไฟ กลุ่มเมล็ดพันธุ์ข้าว ร้านค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน แปรรูป ปลูกจิตสำนึกขึ้นมา ให้เป็นฐาน

เรียนรู้เพื่อชุมชน จนมีคนได้มาศึกษาเรียนรู้ เพราะเราคิดว่าถ้าไม่ทำอย่างนี้ทุกอย่างก็จะหมดไป ปู่ ย่า ตา ยาย ตายไปแล้วก็จะมีคนศึกษา สืบสาน ก็เลยเอาตัวนี้ขึ้นมาเป็นฐานการเรียนรู้ เมื่อมาพักโฮมสเตย์ ก็มีกิจกรรมทำร่วมกันในชุมชน

ทุกอย่างเป็นไปได้โดยอัตโนมัติ ชุมชนยกระดับตนเองขึ้นมา ถึงมีหน่วยงานต่างๆ จากภายนอกเข้ามาให้ความรู้ มายกระดับให้เรา เช่น สสส. มาขับเคลื่อนตำบลสุขภาวะ ธกส. ก็เข้ามาเชื่อมเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ และก็นำสมาชิกที่มีรายได้น้อย พักชำระหนี้ พร้อมพาไปอบรมลงพื้นที่ศึกษาฐานการเรียนรู้ เพื่อไปเป็นตัวอย่งในการปฏิบัติ

ต่อมามีกระบวนการทำงานร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) พอช. ที่ได้ออกแบบ แนวทางและวางแผนการขับเคลื่อนเพื่อยกระดับพื้นที่เป็นตำบล 4.0 ในปี 2558 เป็นตำบลต้นแบบด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน ที่ทำงานกันมาอย่างต่อเนื่อง จนชุมชนมีรายได้ มีงานทำในชุมชน ขณะเดียวกันได้ใช้สภาพองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีปรึกษาหารือกัน และสร้างกลุ่มจิตอาสา เพื่อนำชาวดินภูเขาไฟอินทรีย์ พัฒนาแปรรูป สร้างมูลค่า โดยรวบรวมกลุ่มขึ้นมาจากนั้นจึงได้ไปศึกษาดูงานเรียนรู้จากหลายพื้นที่ อีกทั้งยังได้เรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้เรื่องการแปรรูปอาหารจากข้าว ต่อยอดจากชาวดินภูเขาไฟอินทรีย์ มาสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น เส้นหมี่ภูเขาไฟ กระจยาสารทข้าวภูเขาไฟ เส้นก๋วยเตี๋ยภูเขาไฟ ข้าวไรซ์เบอร์รี่ และข้าวเกรียบภูเขาไฟจากเมล็ดอ่อน ข้าวเกรียบภูเขาไฟฟักทอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ตำบลจะเข้มแข็ง มีข้อเสนอนะต่อท้องถิ่น จังหวัด และรัฐบาล ว่าต้องมีระบบการบูรณาการความร่วมมือและสนับสนุนการจัดทำแผนร่วมกัน 4 ปี ของหมู่บ้าน รวมทั้งสนับสนุนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะด้านงบประมาณ ด้านความรู้ เครื่องจักร เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น เครื่องคัดเมล็ดพันธุ์ข้าว เครื่องอบพลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น

เรื่องราวข่าวอินทรียดินภูเขาไฟ นอกจากจะสร้างรายได้ให้กับครอบครัวชุมชน แล้วแต่สิ่งสำคัญที่นี้มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการผลิตข้าว และแปรรูปผลผลิตอื่นๆ ที่มีคุณภาพปลอดภัยที่ให้คุณค่าทางโภชนาการสูงต่อสุขภาพของผู้บริโภค ยังคงมีเสน่ห์ที่กลิ่นอายด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมแบบโบราณชุมชนท้องถิ่นที่เน้นความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ต้องยกระดับคุณภาพการพัฒนาของผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อช่องทางการตลาด จัดจำหน่าย และมีระบบการจัดการที่สร้างเศรษฐกิจชุมชนอย่างมีระบบแบบแผนตามวิถีเพื่อสร้างความเป็นอยู่มั่นคงต่อไป

“..... การทำเกษตรอินทรีย์ทำให้ชุมชนมีฐานการผลิต
ขั้นพื้นฐานตามแนวคิดเศรษฐกิจฐานราก คือ ต้องมีแนวทาง
การพัฒนาตนเองและจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่การผลิต
ขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นความจำเป็นในการดำรงชีวิตการอยู่ร่วมกัน
สำหรับคนในพื้นที่อย่างพอเพียง และมีแนวทางการทำเกษตร
อินทรีย์ที่เชื่อมโยงกับฐานความรู้ ความถนัดและฐานทรัพยากร
ที่มีในชุมชน.....”

ปกป้องธัญ.....

สืบทอดวิถีมุขีปัญญาการกิน ตำบลเขาไม้แก้ว

ตำบลเขาไม้แก้วเดิมเป็นหมู่บ้านขึ้นอยู่กับตำบลย่านรี คือ หมู่ 4,6,7 และตำบลกบินทร์ คือ หมู่ 1,2,3 และ 4 ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 จึงแยกพื้นที่บางส่วนของตำบลย่านรีและตำบลกบินทร์ ออกเป็นตำบลเขาไม้แก้ว โดยยึดเอา หมู่ที่ 4 บ้านเขาไม้แก้ว ซึ่งเป็นจุดกึ่งกลางเป็นชื่อตำบล และมาจากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาเล็กๆ ที่ปกคลุมด้วยต้นแก้ว จึงได้ชื่อว่าบ้านเขาไม้แก้วจนถึงปัจจุบัน และตำบลเขาไม้แก้ว ได้แบ่งหมู่บ้านจากเดิมมี 7 หมู่บ้าน เป็น 11 หมู่ ดังนี้ หมู่ 8 และหมู่ 9 แยกมาจากหมู่ที่ 6 ส่วนหมู่ที่ 10 แยกมาจากหมู่ 3 และหมู่ 11 แยกมาจาก หมู่ 9 จำนวนประชากรทั้งหมด 8,083 คน ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยอีสาน ซึ่งอพยพมาจากแถบจังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมาและอำเภอศรีมหาโพธิ์ อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ส่วนคนดั้งเดิมจะมีน้อยเนื่องจากสมัยก่อนพื้นที่ของตำบลยังเป็นป่าเสียส่วนใหญ่ โดยตำบลเขาไม้แก้ว อยู่ห่างจากอำเภอกบินทร์บุรี 18 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 176.363 ตารางกิโลเมตร หรือ 110,227 ไร่

อาชีพหลักของประชาชนส่วนมากจะทำนา ทำไร่มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย ปลูกยูคาลิปตัส แรงงานส่วนหนึ่งเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม อาชีพเสริมของประชาชนส่วนมาก ได้แก่ การทำไม้กวาด, อดหินเข้าเรือแหวน, เย็บผ้า

ท่าความสะอาดเครื่องจักร, สานตะกร้อกัวยจากลวด ซึ่งเดิมที..วิถีชีวิตชุมชนของคน ตำบลเขาไม้แก้ว มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผูกพันกับการเกษตรตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เนื่องจากพื้นที่นี้มีการทำเกษตรอินทรีย์ ตามวิถีธรรมชาติ แต่นโยบายและทิศทางการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมาได้มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จึงส่งผลทำให้วิถีชีวิต ที่เคยสัมพันธ์กับวิถีการผลิตภาคเกษตรกรรมได้เริ่มลดน้อยลงไป ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากอินทรีย์เป็นเคมีมากยิ่งขึ้น โดยหวังว่ารายได้จะเพียงพอกับการใช้จ่ายในครัวเรือนที่เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบเชิงนโยบายและทิศทางการพัฒนาของรัฐ ทำให้พื้นที่ตำบลเขาไม้แก้วเกิดโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของคนในตำบลที่เคยประกอบอาชีพในภาคการเกษตร ได้ทยอยเข้าสู่แรงงานภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น จากสิ่งที่กล่าวมา ส่งผลให้ชุมชนในตำบลเขาไม้แก้ว ประสบกับปัญหาความยากจน สุขภาพเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมีและผลกระทบจากอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

พัฒนาการการขับเคลื่อนงานตำบลเขาไม้แก้ว - ก่อนเกิดเกษตรอินทรีย์ในตำบลเขาไม้แก้ว (ปี พ.ศ. 2553-2554) ตำบลเขาไม้แก้วเป็นตำบลเกษตรกรรมมาตั้งแต่ในอดีต โดยประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรและรับจ้างทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งการทำเกษตรกรรมเป็นแบบเคมีมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2553 มีความเคลื่อนไหวของเอกชนแห่งหนึ่ง ซึ่งต้องการตั้งโรงไฟฟ้าชีวมวลขนาด 9.9 เมกกะวัตต์ ที่หมู่ 3 บ้านหลังเขา ผู้นำชุมชนได้เรียกลูกบ้านประชุมและแจ้งให้ทราบว่าจะมีโรงไฟฟ้ามาตั้ง ไม่มีการสอบถาม ไม่มีการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน หรือแม้กระทั่งการจัดทำเวทีรับฟังความคิดเห็นและทำประชาพิจารณ์อย่างถูกต้อง ชาวบ้านในหมู่ 3 และหมู่ 4 ที่อยู่ใกล้เคียงกับที่ตั้งโรงงาน ต่างไม่เห็นด้วยกับการตั้งโรงไฟฟ้า จึงเกิดการรวบรวมรายชื่อผู้คัดค้านการตั้งโรงงานเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรี แต่ในที่สุดก็คัดค้านล้มเหลว โรงไฟฟ้า

สามารถเข้ามาตั้งในพื้นที่ได้ การคัดค้านการตั้งโรงไฟฟ้าครั้งนี้ทำให้ คุณสุนทร คมคาย แกนนำในการคัดค้านการตั้งโรงไฟฟ้า ได้รู้จักกับคุณ นันทวัน หาญดี ซึ่งทำเกษตรอินทรีย์กับกลุ่มเกษตรอินทรีย์ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มนี้ก่อตั้งเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2544 มีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมให้สมาชิกได้ปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยการสนับสนุนของโครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สี่ยึด และโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคฉะเชิงเทรา ได้ร่วมกับมูลนิธิสายใยแผ่นดิน จัดทำโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ขึ้น ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544 โดยเน้นการผลิตข้าวเหลืองประทิวอินทรีย์เป็นหลักและขยายสู่การผลิตพืชเกษตรอินทรีย์อื่นๆ ทางคุณนันทวัน หาญดี จึงได้ชักชวนคุณสุนทรให้มาทำเกษตรอินทรีย์ร่วมกับกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต

เริ่มต้นขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ (สร้างฐานสมาชิก ปี พ.ศ. 2555-2556)

การริเริ่มการทำเกษตรอินทรีย์ในตำบลเขาไม้แก้ว มีผู้บุกเบิกจำนวน 6 ราย โดยทางกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตตระหนักว่าตำบลเขาไม้แก้วเป็นพื้นที่ที่มีโครงการพัฒนาจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน ซึ่งอาจจะก่อผลกระทบที่มีต่อชีวิต สิ่งแวดล้อม และฐานการผลิต จึงได้มาส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยมีเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแล ให้ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งผู้บุกเบิกสามารถทำเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นเห็นได้ รวมทั้งหน่วยงานท้องถิ่นอย่างองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาและเรียนรู้ไปพร้อมกับเกษตรกร เห็นความสำคัญของเกษตรอินทรีย์และเห็นว่าสามารถทำได้จริง จึงเข้ามาสนับสนุนในเรื่องนี้ ด้วยการจัดงบประมาณสนับสนุนการอบรมเกษตรกร ชักชวนชาวบ้านมาอบรมเรื่องเกษตรอินทรีย์หมู่บ้านละ 3-4 คน ใช้ระยะเวลาประมาณ 2 เดือน มีวิทยากรจากกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขตเข้ามาจัดกระบวนการอบรม ทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ให้เกิดการเรียนรู้ทั้งระบบ จากกระบวนการผลิตถึงการตลาด ขณะเดียวกันชาวบ้านที่ไปทำงานในโรงงานใกล้เคียงถูกให้ออกจากโรงงาน ทางอบต.จึงนำคนเหล่านี้มาเข้าร่วมอบรมด้วย เป็นการเสริมสร้างทักษะ ความรู้

สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ ซึ่งได้จัดให้มีการอบรมอาชีพที่หลากหลาย เพื่อให้ชุมชนมีผู้ประกอบการ เป็นชุมชนพึ่งพาตนเอง

ส่งผลให้มีสมาชิกผู้ผลิตเพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากสมาชิกหลายคนมีข้อจำกัดในเรื่องที่ดิน และมีปัญหาหลายประการในการทำเกษตรอินทรีย์ คุณสุนทรจึงแบ่งที่ดินของตนเองให้สมาชิกแต่ละคนทำร่วมกันในที่ดินนี้ โดยกลุ่มคนที่มาทำในพื้นที่จะมีการจัดการสาธารณูปโภคร่วมกัน ใช้น้ำ ไฟ อุปกรณ์ เครื่องจักรต่างๆ ซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต หากทำเรื่องนี้สำเร็จ จะผลักดันไปสู่การมีพื้นที่สาธารณะในชุมชนที่เกิดการจัดการร่วมกัน เช่น หมู่บ้านหนึ่งมีพื้นที่สาธารณะ 40 ไร่ อบต.สนับสนุนเรื่องแหล่งน้ำ มีการออมเพื่อสร้างกองทุนซื้ออุปกรณ์ต่างๆ เรื่องแรงงานอาจจะมีการจ้างงานกลางที่จะแบ่งไปทำตามสวนต่างๆ ได้ คิดค่าแรงรายวัน สำหรับค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการถือเป็นค่าใช้จ่ายร่วมกัน หากแต่ละตำบลสามารถรวมกลุ่มในลักษณะนี้ได้ แต่จะมีตัวแทนในการเชื่อมโยงตำบลต่างๆ เพื่อมาจัดการเรื่องตลาดและการเชื่อมโยงหน่วยงานภาคีในการส่งเสริม สนับสนุน ทำให้เกิดเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ ก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรในชุมชน หน่วยงานรัฐมีแนวทางการสนับสนุนได้ง่ายขึ้น ในขณะที่การทำเกษตรเชิงเดี่ยวต้องลงทุนสูงและมีข้อติดขัดหลายประการ หากรวมกลุ่มกันจะทำให้การเข้าถึงทรัพยากรของราชการง่ายขึ้น ถ้ามีการรวมกลุ่มกันในลักษณะนี้ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

ขั้นตอนสำคัญในการทำเกษตรอินทรีย์ที่มี กฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด คือ การขอรับรองฟาร์มเกษตรอินทรีย์ ช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าการทำฟาร์มของสมาชิกผู้ผลิตที่เข้าร่วมโครงการเป็นไปตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มฯ โดยมาตรฐานภายในนี้เป็นมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ได้สรุปสาระสำคัญมาจากมาตรฐานของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) ดังนั้น สามารถสรุปขั้นตอนการตรวจและรับรองฟาร์มเกษตรอินทรีย์ได้ดังนี้

1. การรับสมัคร เกษตรกรที่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มฯ ให้กรอกแบบฟอร์มเอกสารที่กลุ่มฯ กำหนด โดยแยกเป็นสมาชิกผู้ผลิตทั่วไป ซึ่งยังไม่ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากภายนอกกลุ่มแต่เป็นการใช้ระบบควบคุมภายในของกลุ่มและสมาชิกผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ที่ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์กับหน่วยงานภายนอก เมื่อกรรมการกลุ่มฯ ได้รับใบสมัครแล้วจะตรวจดูความเรียบร้อยของใบสมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงนามของสมาชิกผู้สมัครในสัญญาข้อตกลง และแผนการผลิตประจำปี, แผนผังฟาร์ม, ในกรณีที่ไม่สมัครไม่สมบูรณ์ให้ส่งคืนผู้สมัครให้ดำเนินการให้เรียบร้อย

2. การมอบหมายการตรวจ เมื่อกรรมการบริการกลุ่มฯ ได้รับใบสมัคร หรือใบสมัครต่ออายุประจำปีของสมาชิกแล้ว จะวางแผนการตรวจและรับรองฟาร์มประจำปี จากนั้นจึงทำการมอบหมายการตรวจแก่กรรมการฝ่ายตรวจฟาร์มที่ผ่านการฝึกอบรมแล้ว โดยในการจัดสรรการตรวจฟาร์ม ผู้ตรวจฟาร์มจะต้องไม่ตรวจฟาร์มของตัวเอง หรือญาติพี่น้องโดยตรง ซึ่งได้แก่ สามี ภรรยา ลูก พ่อ แม่ พี่หรือน้องโดยสายโลหิต

3. การตรวจฟาร์ม เมื่อกรรมการตรวจฟาร์มได้รับหมายการตรวจแล้ว จะต้องดำเนินการตรวจฟาร์มภายใน 15 วัน หลังจากที่ได้รับมอบหมายงาน และจะต้องจัดทำรายงานให้กรรมการรับรองฟาร์มของกลุ่มภายใน 7 วันหลังจากที่ได้ตรวจฟาร์มแล้ว ในการตรวจฟาร์มจะครอบคลุมถึงการตรวจยุ่งฉาง ที่เก็บผลผลิตที่เก็บเมล็ดพันธุ์ สถานที่เก็บวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการผลิตอื่นๆ ด้วย

4. การรับรองฟาร์ม กรรมการรับรองฟาร์มจะจัดประชุมเพื่อพิจารณารับรองฟาร์มภายใน 30 วันหลังจากที่ได้รับรายงานการตรวจฟาร์ม และจัดทำรายงานผลการรับรองแจ้งไปยังสมาชิกทุกคน

5. การละเมิดมาตรฐาน ในกรณีที่มีการตรวจพบว่า สมาชิกผู้ผลิตมีการละเมิดมาตรฐาน กรรมการรับรองฟาร์มจะกำหนดบทลงโทษที่เหมาะสม เช่น การตัดเตือนระงับการรับซื้อผลผลิตในราคาประกัน ขยายเวลาปรับเปลี่ยนให้ออกจากโครงการฯ หรือมาตรฐานอื่นๆ ที่เหมาะสม

6. การอุทธรณ์ สมาชิกผู้ผลิตที่ถูกระงับการรับรองฟาร์มพิจารณาลงโทษ สมาชิกผู้ผลิตมีสิทธิที่จะอุทธรณ์คำตัดสินของกรรมการ เมื่อมีการอุทธรณ์ให้ กรรมการจัดประชุมเพื่อทบทวนคำตัดสินอีกครั้งหนึ่ง ภายใน 30 วันหลังจาก ที่ได้รับอุทธรณ์

ฐานการผลิตในระยะเริ่มต้นนี้ เนื่องจากมีผู้ผลิตน้อย ผลผลิตที่ได้จึงมี จำนวนน้อย ประกอบด้วยพืชผักพื้นบ้านไม่กี่ชนิด โดยตลาดที่เป็นแหล่งจำหน่าย ในระยะแรก ได้แก่ ตลาดสี่เหลี่ยมบางกอก รีเจนท์เข้า ตลาดสวนรถไฟ และ โรงพยาบาลกบินทร์บุรี เป็นการขยายตลาดตามลำดับ ซึ่งในส่วนของหน่วยงานที่ เข้ามาสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว ในระยะนี้ได้แก่ องค์การบริหาร ส่วนตำบลเขาไม้แก้ว ที่เข้ามาหนุนเสริมในเรื่องงบประมาณ บัณฑิตการฝึกผลิต และ อบรมอาชีพ นอกจากนี้ยังมีกรมวิชาการเกษตร ที่สนับสนุนในเรื่องการตลาด ต่างๆ ในการทำเกษตรอินทรีย์

รวมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ (ขยายฐานสมาชิก การผลิตและตลาด ปี พ.ศ. 2557-2559)

การรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้ว เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2557 โดยมีสมาชิกคือ เกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์ในตำบลเขาไม้แก้ว จากการรวม กลุ่มนี้ก่อให้เกิดฐานการผลิตที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและมีการขยายช่องทางจัด จำหน่ายมากขึ้น ผลผลิตที่ทางกลุ่มสามารถผลิตได้มีประมาณ 30 รายการ จัดส่งให้แก่ เลมอนฟาร์ม, โรงพยาบาลกบินทร์บุรี, กลุ่มตลาดเขียว, ตลาด ในชุมชน, และการจำหน่ายโดยตรงที่ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม การจำหน่ายจะเป็นการรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกในกลุ่มเพื่อส่งผลผลิตไปยัง ตลาดต่างๆ ดังนี้

เลมอนฟาร์ม โดยกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขตจะมารับผลผลิตไปแล้วส่งไปยังเลมอนฟาร์ม กลุ่มสนามชัยเขตจะรับซื้อผลผลิตของสมาชิกที่ผ่านการรับรองของกลุ่ม ในราคาประกันตามที่มีการตกลงกันซึ่งราคาจะแตกต่างกันตามชนิดผลผลิต และเป็นราคาที่สูงกว่าราคาในท้องตลาด สำหรับราคาผลผลิตที่ไม่ผ่านการรับรองหรือผลผลิตทั่วไป ทางกลุ่มอาจจะพิจารณารับซื้อแต่ไม่ใช่รับราคาประกัน แต่จะเป็นราคาที่ตกลงกันเป็นครั้งคราวไป ในการสื่อสารการจัดการผลผลิตไปสู่ตลาดนั้น มีการติดต่อกันผ่านทางแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) โดยมีการสร้างกลุ่มไลน์สำหรับสมาชิกกลุ่มและกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามชัยเขต ซึ่งทางกลุ่มสนามชัยเขตจะมีรายการผลผลิตที่ต้องการแจ้งมายังกลุ่มไลน์ ประกอบด้วย รายการผลผลิตและจำนวนที่ต้องการในแต่ละรอบ สมาชิกแต่ละคนจะแจ้งรายการผลผลิตและจำนวนที่มีไปยังกลุ่ม

โรงพยาบาลบึงนทร์บุรี เป็นการออกร้านจำหน่ายในนามกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้ว สมาชิกในกลุ่มจะส่งผลผลิตพร้อมรายการสินค้ามารวมกัน ณ จุดรวม แล้วนำมาจำหน่ายที่โรงพยาบาลบึงนทร์บุรี โดยมีสมาชิกที่รับหน้าที่ดูแลในเรื่องนี้

กลุ่มตลาดเขียว ได้แก่ เป็นการส่งจำหน่ายในนามกลุ่มเช่นเดียวกับตลาดอื่นๆ โดยส่งไปยัง อาคารรีเจนท์ไฮสและโรงพยาบาลตำรวจ

ตลาดชุมชน มีการจำหน่ายผลผลิตในตลาดชุมชน (ตลาดนัดชุมชน) ซึ่งหากมีผลผลิตที่เหลือจากการจำหน่ายที่โรงพยาบาลบึงนทร์บุรี ก็สามารถนำไปจำหน่ายต่อที่ตลาดในชุมชนได้

ศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้ว เป็นการขายโดยตรงจากกลุ่ม กำหนดผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภคซึ่งเป็นคนในชุมชนเอง หรือผู้ที่สัญจรผ่าน

ในการจัดการผลผลิตเพื่อนำไปสู่ตลาดต่างๆ มีการกำหนดวันในการขาย ดังนี้

ตลาด/ วัน	เลมอน ฟาร์ม	รพ. กบินทร์บุรี	ตลาด เขี้ยว	ตลาดนัด ชุมชน	ศูนย์การเรียนรู้ เกษตรอินทรีย์ เขาไม้แก้ว
จันทร์		✓			✓
อังคาร	✓				✓
พุธ			✓		✓
ศุกร์	✓	✓			✓
อาทิตย์	✓			✓	✓

คุณสุนทร คมคาย ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว เป็นผู้ริเริ่มการทำเกษตรอินทรีย์เป็นรายแรกๆ ในตำบลเขาไม้แก้ว ได้ให้สมาชิกในกลุ่มและผู้ที่สนใจได้มาทำเกษตรอินทรีย์รวมกันในที่ดินตนเอง ปัจจุบันมีเกษตรกร 7 รายทำร่วมกันอยู่ ซึ่งจะมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ มีทั้งพืชผัก ผลไม้ โรงเรือนสำหรับเลี้ยงสัตว์ ทั้งหมด ปลูก เปิด ไร่ โดยวิธีการปล่อยตามธรรมชาติ เพื่อให้สัตว์เหล่านี้ไม่เครียด ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ มีบ่อน้ำขนาดใหญ่สำหรับสมาชิกหลายๆ ราย โดยจะบูรณาการพื้นที่เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด เช่น การปลูกชะอมใต้ต้นกระถ่อน เพราะชะอมเป็นพืชที่ไม่ชอบแดดจัด และการปล่อยเปิด ไร่ ในแปลงผลไม้ เพื่อให้ได้กินผลไม้ที่หล่นใต้ต้นเป็นอาหาร นำพืชผักที่ปลูกในพื้นที่มาเป็นอาหาร เช่น ข้าวโพด ผักบุ้ง เป็นต้น และได้ใช้พื้นที่นี้เป็นศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ตำบลเขาไม้แก้ว

นอกจากนี้ที่ดินอีกแปลงของคุณสุนทร ได้จัดมีการปลูกพริกจำนวนมาก เพื่อเตรียมส่งจำหน่ายให้กับบริษัทน้ำจิ้มไก่รายหนึ่ง โดยทางบริษัทติดต่อมาอย่าง

กลุ่มเกษตรกรสนามชัยเขตเพื่อหาเกษตรกรที่สามารถส่งผลผลิตจำนวนมากได้ ทางกลุ่มฯ จึงได้ติดต่อมายังกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้ว เพื่อหาผู้ที่มีศักยภาพพร้อมที่จะทำได้

การเชื่อมโยงเกษตรกรอินทรีย์ ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

การขับเคลื่อนเกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้ว มีแนวทางการพัฒนาและการจัดการโดยชุมชนเอง ตั้งแต่ การจัดการกับภัยคุกคามที่เข้ามาในชุมชนโดยคนในชุมชนเอง ทำให้เกิดความหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่น และต้องการปกป้องพื้นที่ทางอาหารของชุมชน ทำให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและระบบนิเวศจนเกิดการขับเคลื่อนเกษตรกรอินทรีย์ จากเกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนระบบการทำเกษตรแบบเคมีมาเป็นเกษตรกรอินทรีย์ และเกษตรกรผู้ที่หันหลังให้กับชีวิตในเมืองกลับสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดที่พร้อมด้วยต้นทุน ทรัพยากรคน องค์ความรู้ และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ชาดแค่ผู้บุกเบิกเพื่อนำความเปลี่ยนแปลงสู่ชุมชน

การทำเกษตรอินทรีย์ทำให้ชุมชนมีฐานการผลิตขั้นพื้นฐานตามแนวคิดเศรษฐกิจฐานราก คือ ต้องมีแนวทางการพัฒนาตนเองและจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่การผลิตขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นความจำเป็นในการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกัน สำหรับคนในพื้นที่อย่างพอเพียง และมีแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ที่เชื่อมโยงกับฐานความรู้ ความถนัดและฐานทรัพยากรที่มีในชุมชน ทำเกษตรอินทรีย์เป็นการผลิตอาหารปลอดภัยเคมีให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี สร้างแหล่งพื้นที่ทางอาหารของชุมชน รวมไปถึงการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศเกษตร ทั้ง ดิน น้ำ อากาศ ตามแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกรอินทรีย์เป็นเกษตรกรที่พึ่งพาวิถีธรรมชาติ ปฏิเสธการใช้สารเคมี จึงเป็นการเกษตรที่ไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

จากการขับเคลื่อนโดยเกษตรกรผู้ริเริ่ม 6 ราย

นำมาสู่การสร้างฐานผลิตที่ใหญ่ขึ้นจากสมาชิก

ผู้ผลิตที่มากขึ้น ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์เขาไม้แก้วในมีสมาชิก 37 ราย เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และเรียนรู้ร่วมกัน มีระบบการจัดการกลุ่ม นำไปสู่การวางแผนร่วมกันตั้งแต่การผลิตไปสู่แผนการตลาด และเปิดโอกาสให้เกษตรกรผู้มีส่วนที่กินน้อยสามารถทำเกษตรอินทรีย์ได้ ซึ่งเป็นส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจฐานรากเปิดโอกาสและแบ่งปันให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถมีพื้นที่ และมีโอกาสในการร่วมพัฒนาได้อย่างผสมผสานและสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความร่วมมือกับภายนอก เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งระดับกลุ่ม ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือเครือข่าย ซึ่งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ตำบลเขาไม้แก้วสามารถประสานงานและเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ตำบลอื่นๆ เป็นเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดปราจีนบุรี และทางเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์มีการเชื่อมโยงหน่วยงาน/ภาคี เพื่อมาหนุนเสริม การขับเคลื่อนงานเกษตรกรอินทรีย์ของกลุ่มในเรื่ององค์ความรู้ ข้อมูลต่างๆ ตั้งแต่ระบบการผลิตไปจนถึงเรื่องของการตลาดและผลักดันเกษตรกรอินทรีย์ไปสู่นโยบายระดับจังหวัดต่อไป โดยหนึ่งในภาคีที่จะเข้ามาหนุนเสริมในเบื้องต้นคือ บริษัทประชารัฐรักสามัคคี (ประเทศไทย) จำกัด และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ที่จะมาส่งเสริมในเรื่องของฐานการผลิต องค์ความรู้ การตลาด เพื่อให้เกษตรกรมีฐานการผลิตที่มีจำนวนมากขึ้นสามารถส่งผลผลิตไปสู่ตลาดใหญ่ๆ ได้ เช่น ห้างสรรพสินค้าต่างๆ และเครือข่ายพัฒนาที่ได้เข้ามาประสานความร่วมมือกับทางกลุ่มและเป็นแหล่งตลาดใหม่ของเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์

การขับเคลื่อนงานเกษตรกรอินทรีย์ของตำบลเขาไม้แก้ว ที่มีความพยายามพึ่งพาตนเองตั้งแต่เริ่มต้นจนสามารถรวมกลุ่มกันได้ ทำให้เกษตรกรเข้มแข็งกลุ่มเติบโตขึ้น มีตลาดรองรับ เกษตรกรมีอาชีพ มีรายได้ที่มั่นคง สามารถหล่อเลี้ยงครอบครัวและชุมชนได้ การทำเกษตรอินทรีย์สามารถลดต้นทุน

ในการผลิตจากการใช้สารเคมี แต่เกษตรกรต้องเพิ่มการดูแลเอาใจใส่ และการทำตามกฎ ข้อปฏิบัติ ในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ได้รับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับต่างๆ ในเรื่องของราคานั้นเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตในราคาประกันที่ตกลงกับแหล่งตลาดไว้ ซึ่งเป็นราคาที่มั่นคง ไม่แปรผันตามฤดูกาลผลิต จากเหตุผลที่กล่าวมาอาจทำให้ผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีราคาที่สูงกว่าผลผลิตทางการเกษตรแบบอื่นๆ ผู้บริโภคจึงต้องจ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อแลกกับการที่ได้บริโภคอาหารปลอดภัย การที่ชุมชนเป็นผู้ผลิตจึงก่อให้เกิดรายได้เข้ามาในชุมชน เกิดเงินหมุนเวียนในกลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้วได้สร้างกองทุนร่วมกันเพื่อใช้ในการเกษตรและพัฒนาเป็นกองทุนร่วมกันของชุมชนเพื่อนำไปต่อยอดการพัฒนาด้านอื่นๆ ในชุมชนได้ สร้างชุมชนพึ่งตนเองสู่ความยั่งยืนในอนาคต

การเชื่อมโยงเกษตรอินทรีย์

ต่อการพัฒนาด้านอื่นๆ ในตำบล

ด้านสังคมและวัฒนธรรม การทำเกษตรอินทรีย์ทำให้ชุมชนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ แบ่งปันปัจจัยการผลิต ใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเป็นพี่น้องจากการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การให้โอกาสคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ในการเข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ และเกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาการกินจากการส่งเสริมให้คนในชุมชนกินอาหารในท้องถิ่น เน้นพืชผักพื้นบ้านที่สามารถรับประทานได้ในชีวิตประจำวัน และในอนาคตจะมีการทำปฏิทินอาหารในชุมชน ประกอบด้วยรายการพืชตามฤดูกาลในแต่ละเดือน ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนบริโภคผักในชุมชน เห็นคุณค่าของทรัพยากร เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความผูกพันกับท้องถิ่น เกิดการจัดการทรัพยากรในชุมชน ทำให้คนออกจากชุมชนน้อยลงและคนที่ออกจากชุมชนก็จะกลับมาสู่ชุมชนมากขึ้น

ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตาบลเขาไม้แก้ว เป็นพื้นที่ที่มีการทำเกษตรกรรมมาตั้งแต่ในอดีต และเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย การทำเกษตรอินทรีย์จึงเป็นการใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด รักษาแหล่งทรัพยากร ไม่ให้ไหลไปตามกระแสพัฒนาที่หลังไหลเข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนจึงต้องการสร้างพื้นที่เกษตรอินทรีย์ให้มากที่สุดเพื่อจะปกป้องพื้นที่ชุมชนจากการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นมิตรกับธรรมชาตินั้น ย่อมส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อชุมชน เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนทั้งดิน น้ำ อากาศ ที่สำคัญคือเป็นการปกป้องพื้นที่ทางอาหารของชุมชนได้อย่างดียิ่ง

ด้านสุขภาพและการบริโภค สุขภาพที่ดีได้จากการมีสิ่งแวดล้อมที่ดีจากการทำเกษตรอินทรีย์ ที่ไม่ต้องคลุกคลีกับสารเคมีทุกชนิด และสำคัญคือคนในชุมชนได้บริโภคอาหารปลอดภัย 100%

จะเห็นได้ว่าการทำเกษตรอินทรีย์สามารถเชื่อมโยงสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาด้านอื่นๆ ในชุมชนได้จริง ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากนั้น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือพอช. ได้จัดทำแผนงานสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งมุ่งให้เกิดรูปธรรมในเชิงประเด็น (Cluster) คือ เกษตรอินทรีย์, การแปรรูปสินค้า, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, องค์กรการเงินชุมชน, และร้านค้าชุมชน ในส่วนของการทำงาน Cluster เกษตรอินทรีย์ มีการเชื่อมโยงเกษตรอินทรีย์ในระดับพื้นที่ตำบล เครือข่ายและระดับ จังหวัด เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยง เกษตรอินทรีย์ในระดับจังหวัด, การเชื่อมโยง Cluster เกษตรอินทรีย์กับ Cluster อื่นๆ, และการเชื่อมโยงสู่การพัฒนาอื่นๆ สู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

ปัจจัยความสำเร็จ ข้อค้นพบและข้อติดขัด ของการขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ เพื่อพัฒนา และยกระดับการทำงานสู่ความยั่งยืน

การรวมกลุ่ม การรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว ทำให้การขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์เป็นไปอย่างคล่องตัวขึ้น ดังนี้ ด้านผลผลิต จากการรวมกลุ่มกันทำให้ผลผลิตในนามกลุ่มมีจำนวนเพิ่มขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำเกษตรอินทรีย์ มีการใช้ปัจจัยการผลิตร่วมกัน จากการทำเกษตรอินทรีย์ในที่ดินของคุณสุนทร ซึ่งมีการใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ กระแสไฟฟ้า รวมทั้งแหล่งน้ำร่วมกัน ซึ่งสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ มีการบริหารจัดการ เมื่อรวมกลุ่มกันทำให้เกิดการบริหารจัดการร่วมกัน ตั้งแต่การวางแผนการผลิตจนถึงการวางแผนการตลาด จนทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง เกิดพลัง อำนาจต่อรองสูงขึ้น ทำให้ฐานการผลิตมีจำนวนเพิ่มขึ้น สามารถต่อรองกับแหล่งตลาดที่เข้ามาได้ และง่ายต่อการดำเนินการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ

ผู้นำ ผู้นำกลุ่มมีความมุ่งมั่นและทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาชุมชน รักในชุมชนท้องถิ่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรและปกป้องแหล่งพื้นที่ทางอาหารของชุมชน ให้คนในชุมชนเข้าถึงอาหารปลอดภัย อยากให้เกษตรอินทรีย์นำไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ ในชุมชน ผู้นำกลุ่มมีความรู้ในด้านเกษตรอย่างดี และมีความคิดในเชิงก้าวหน้าที่จะขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ไปในระดับที่สูงขึ้น

ตลาดที่มั่นคง แหล่งตลาดของกลุ่มมีทั้งตลาดขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ซึ่งมีความมั่นคงในด้านของความต้องการผลผลิต และราคา เนื่องจากทางกลุ่มมีการทำข้อตกลงในเรื่องรายการผลผลิตที่แหล่งตลาดต้องการอย่างชัดเจน และมีราคาประกันที่เป็นราคาที่แน่นอนตลาดทั้งปี ในส่วนของแนวโน้มของแหล่งตลาดใหม่ๆ ที่จะเข้ามานั้นมีอย่างต่อเนื่อง ทั้ง เครือสหพัฒน์ บริษัทต่างๆ ที่ได้เข้ามาพูดคุยกันในเบื้องต้น

มีเป้าหมายเดียวกัน การที่กลุ่มมีเป้าหมายร่วมกันในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ของตำบล ทำให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ด้วยวิถีชีวิตที่สอดคล้องกันและความเป็นอยู่แบบเครือญาติทำให้เกิดความสามัคคี ความกลมเกลียวกันภายในกลุ่ม เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องต่างๆ **กระแสสังคม** เรื่องการรับประทานอาหารปลอดภัย กระแสรักสุขภาพ ที่ทำให้เกิดความต้องการผลผลิตเกษตรอินทรีย์เป็นที่นิยมและสนใจของผู้บริโภคมากขึ้น

ข้อติดขัดของการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ มีดังนี้

1. **การขาดแคลนแหล่งน้ำในการเกษตร** โดยเฉพาะในฤดูร้อน เนื่องจากตำบลเขาไม้แก้วและตำบลใกล้เคียงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถกระจายน้ำให้เกษตรอย่างทั่วถึงได้ รวมไปถึงการเข้าถึงปัจจัยการผลิต สาธารณูปโภคต่างๆ ของเกษตรกร
2. **ปัญหาน้ำทิ้งจากภาคอุตสาหกรรม** เนื่องจากในอำเภออินทร์บุรี มีนิคมอุตสาหกรรมจำนวนมาก จึงเกิดปัญหาน้ำเสียจากโรงงานต่างๆ ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำในภาคการเกษตร
3. **การขาดนวัตกรรมการผลิตทันสมัย** เกษตรยังขาดเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มาช่วยในการผลิต เนื่องจากปัจจุบันตลาดมีความต้องการผลผลิตในปริมาณมาก ทางกลุ่มยังไม่สามารถส่งผลผลิตได้ตามความต้องการ เพราะพื้นที่การผลิตยังมีน้อย
4. **ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ** เนื่องจากกลุ่มยังเป็นการผลิตแบบพึ่งพาตนเองจำนวนผลผลิตจึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดที่เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

5. เกษตรกรขาดความรู้ เกษตรกรมีความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์น้อย ขาดความรู้เรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำเกษตรอินทรีย์ หากทำไปผิดมาตรฐานก็จะถูกปรับตามมาตรฐานนั้นๆ ทำให้เกษตรกรขาดความน่าเชื่อถือ

ดังนั้น การขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ตำบลเขาไม้แก้ว มีเป้าหมายคือ สร้างตำบลเขาไม้แก้วเป็นตำบลเกษตรอินทรีย์ เป็นแหล่งเกษตรอินทรีย์ที่ทุกคนรับรู้ รูปแบบการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ ตำบลเขาไม้แก้วเป็นการรวมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ มีการจัดการร่วมกันตั้งแต่การแลกเปลี่ยนความรู้จนถึงการตลาด กระบวนการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์เริ่มจากเกษตรกรผู้บุกเบิกเกษตรอินทรีย์จำนวน 6 ราย และสร้างผู้ผลิตมากขึ้นจนเกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์เป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้ว ทำให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการกลุ่มร่วมกัน นำไปสู่การวางแผนการตลาด เกิดฐานการผลิตที่ใหญ่ขึ้น สามารถส่งผลผลิตได้จำนวนมากขึ้น มีช่องทางจำหน่ายเข้ามามากขึ้น และมีการวางแผนการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วในเบื้องต้นคือ การรวมกลุ่ม/เครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อขับเคลื่อนงานร่วมกัน และการเชื่อมโยงกับหน่วยงาน ภาคี เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน และผลักดันเกษตรอินทรีย์สู่นโยบายของจังหวัดปราจีนบุรี

เกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้วเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาเป็นสมาชิก มีการผลิตขึ้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน มีการผลิตที่สอดคล้องกับฐานความรู้ ความถนัดและทรัพยากรในชุมชน เชื่อมโยงกลุ่มทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรมีความเข้มแข็ง กลุ่มเติบโตขึ้น มีตลาดที่มั่นคง สร้างอาชีพ สร้างรายได้หล่อเลี้ยงครอบครัวและชุมชน คนในชุมชนได้บริโภคอาหารปลอดภัยในราคาต้นทุน ทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในชุมชน ไม่ไหลออกนอกชุมชนและลดการพึ่งพาจากภายนอก จากการที่ชุมชนเป็นผู้ผลิตเอง นำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้กลุ่มเกษตรอินทรีย์เขาไม้แก้วยังมีกองทุนที่สามารถนำไปต่อยอดด้านอื่นๆ ได้ในอนาคต

เกษตรอินทรีย์ตำบลเขาไม้แก้ว นอกจากจะเป็นการรักษาภาคการเกษตรแบบอินทรีย์เพื่อความสมดุลของ คน ดิน น้ำ ป่า แล้วยังเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนา ด้านอื่นๆในตำบล ทั้ง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความเป็นพี่น้องกันจากการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เกิดการส่งเสริมการบริโภคอาหารที่มีในท้องถิ่น มีการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การทำเกษตรอินทรีย์เป็นการใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด รักษาแหล่งทรัพยากร เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศชุมชนทั้งดิน น้ำ อากาศ โดยปัจจุบันได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรมการกินให้กับคนในชุมชน จากรุ่นสู่รุ่นในครัวเรือน ชุมชนและตำบล เป็นการปกป้องพื้นที่ทางอาหารของชุมชน เป็นการดูแลด้านสุขภาพ ทั้งเกษตรกรผู้ผลิตและคนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีจากการผลิตที่ปลอดภัยและมี และได้บริโภคอาหารปลอดภัย จึงกล่าวได้ว่าการทำเกษตรอินทรีย์ของตำบลเขาไม้แก้ว อำเภออินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เป็นการ “ปกป้องธรมณ์...สืบทอดวิถีภูมิปัญญาการกิน ตำบลเขาไม้แก้ว”

สู่อนุชนรุ่นหลัง เพราะนี่คือมรดกของบรรพบุรุษ...

“....การใช้ปุ๋ย หรือสารเคมีเพื่อเร่งผลการผลิตทำให้เกิดปัญหา
ต้นทุนที่สูงขึ้น ปัญหาสุขภาพของเกษตรกรในพื้นที่ ปัญหาดิน
ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ระบบการผลิตที่มีความเสี่ยง
ทั้งปัจจัยการผลิต และสุขภาพของเกษตรกร ทำให้เกิดที่มา
ของการพัฒนาพื้นที่เป็นการจัดทำเกษตรอินทรีย์ โดยการให้
ปุ๋ยจากไส้เดือนดินเพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อความปลอดภัย
ของเกษตรกรจนถึงผู้บริโภค.....”

ผลไม้ดี คู่...

เกษตรอินทรีย์ ที่ปองน้ำร้อน

บริบทพื้นที่และระบบเศรษฐกิจของคนปองน้ำร้อน ประวัติศาสตร์พื้นที่ตำบลปองน้ำร้อน

ตำบลปองน้ำร้อนอยู่ในการปกครองของอำเภอท่าหลวง ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 14 หมู่บ้าน และยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ ในปีพ.ศ.2445 โดยใช้ชื่อว่า กิ่งอำเภอพญากำพูช ใช้สถานที่ตั้ง ณ บ้านพญากำพูชเป็นที่ทำการซึ่งอยู่ในเขตท้องที่ หมู่ที่ 2 มีปลัดกิ่งอำเภอคนแรกชื่อนายเล็ก สาณะเสน (ขุนกำโพชคามพิทักษ์) และมีปลัดกิ่งอำเภอมาปกครองต่อเนื่องกันอีกหลายคน

ต่อมาวันที่ 15 กันยายน 2482 ขุนประสงค์ สุขการี ข้าหลวงจังหวัดจันทบุรี ในสมัยนั้น ได้พิจารณาย้ายที่ทำการไปในถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า จึงขอเสนอย้ายที่ทำการกิ่งพญากำพูช ไปตั้งที่บ้านกำปงตุ๊กหรือบ้านท่าเรือแทน โดยบริเวณใกล้ๆ นั้นมีบ่อน้ำพุร้อน ทางราชการจึงทำการเปลี่ยนชื่อบ้านท่าเรือเป็นบ้านปองน้ำร้อน แล้ววันที่ 15 กันยายน 2484 จึงได้ยกฐานะเป็นอำเภอปองน้ำร้อนเป็นต้นมา

องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน ตั้งอยู่หมู่ 2 บ้านพญากำพุช ถนนทับไทร-ชายแดน ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี มีประชากรทั้งสิ้น 8,080 คน แยกเป็นชาย 4,200 คน หญิง 3,880 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน และค้าขาย มีสาธารณูปโภคที่ค่อนข้างสมบูรณ์

ลักษณะพื้นที่ เป็นที่ราบเชิงเขาสลับเนินเขาเตี้ยๆ มีพื้นที่ทั้งหมด 205 ตร.กม. หรือ 202,500 ไร่ มีอากาศหนาวเย็นจัดในฤดูหนาว มีป่าไม้มาก มีฝนตกตลอดฤดูฝน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เหมาะแก่การเพาะปลูก

ข้อมูลระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น

อาชีพหลัก ของประชากรตำบลโป่งน้ำร้อน คือ อาชีพทางการเกษตร ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนถือว่าไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ มีผลผลิตที่สำคัญของท้องถิ่น ได้แก่ ลำไย ลองกอง มังคุด พุเรียน กัลย และอื่นๆ ในพื้นที่ตำบลโป่งน้ำร้อนนับได้ว่าเป็นพื้นที่ผลิตรัตถุดิบ ซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตอาหารและส่งต่อไปยังพื้นที่ต่างๆ ใกล้เคียงทั้งในตัวเมือง ต่างจังหวัด รวมถึงต่างประเทศอีกด้วย

ทุนชุมชน เมื่อมีการทำสวนผลไม้ จึงต้องมีการหาทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อมาเป็นต้นทุนในการผลิตของคนในชุมชน ซึ่งมีทุนให้ประชาชนได้เลือกจัดสรรหามาเพื่อทำการในการผลิต ผลผลิตของตนเอง ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร ฯลฯ นอกเหนือจากทุนที่เป็นตัวเงินแล้วยังมีทรัพยากรธรรมชาติอีก ได้แก่ น้ำตก ลำคลอง ฯลฯ และมีหน่วยงานที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนจาก พอช. อบจ. อบต. วกส. กองทุนสตรีแกนนำ ผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ นางสาวศิริพร สรณะ (การเลี้ยงไส้เดือนทำปุ๋ยเพื่อเกษตรกรอินทรีย์เคมี) และ นางดารณี แสงสาย (เศรษฐกิจพอเพียง) ฯลฯ

พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจของคนโป่งน้ำร้อน

ในปี 2555 เมื่อระบบการทำสวนเข้าสู่ระบบการตลาดแบบเสรีทุนนิยม พื้นที่ของตำบลโป่งน้ำร้อนได้มีการทำสวนแบบมุ่งเน้นการค้าขนาดใหญ่ ขายส่งทั้งประเทศ ปัญหาที่ตามมาคือการใช้ปุ๋ย หรือสารเคมีเพื่อเร่งผลการผลิตทำให้เกิดปัญหาต้นทุนที่สูงขึ้น ปัญหาสุขภาพของเกษตรกรในพื้นที่ ปัญหาดิน ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ระบบการผลิตที่มีความเสี่ยงทั้งปัจจัยการผลิต และสุขภาพของเกษตรกร ทำให้เกิดที่มาของการพัฒนาพื้นที่เป็นการจัดทำเกษตรอินทรีย์ โดยการใช้ปุ๋ยจากไส้เดือนดินเพื่อลดต้นทุนการผลิต เพื่อความปลอดภัยของเกษตรกรจนถึงผู้บริโภค โดยมีจุดเริ่มต้นที่หมู่ 6 ภายใต้การนำของประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลโป่งน้ำร้อน ทั้งนี้เพื่อที่จะเป็นพื้นที่เรียนรู้ ขยายผลไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ แสดงให้เห็นว่าการใช้ปุ๋ยจากธรรมชาตินอกจากจะทำให้ผู้บริโภคปลอดภัยแล้ว ยังเป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตรอีกด้วย

จุดเริ่มต้นของสภาองค์กรชุมชนตำบลโป่งน้ำร้อน ที่ขับเคลื่อนเรื่องเกษตรอินทรีย์เต็มพื้นที่

ในส่วนของพื้นที่ตำบลโป่งน้ำร้อน มีการขับเคลื่อนเรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนในพื้นที่ เป็นเวทีในการพูดคุย ขยายผลทางด้านเกษตรอินทรีย์ เป็นพื้นที่ในการให้หน่วยงานอื่นมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพปุ๋ยจากไส้เดือนดิน และมีการประสานการทำงานระหว่างขบวนองค์กรชุมชนทำให้คนทำงานในตำบลที่เกิดความสนใจ ลงพื้นที่ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ ในวัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อนพื้นที่เกษตรอินทรีย์ โดยคุณวชิรวิทย์ จันทร์เขี้ยว อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโป่งน้ำร้อน ได้มาให้ความรู้และความสำคัญและวิธีการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนในการขยายพื้นที่ทำงาน ตั้งแต่หลักการของสภาองค์กรชุมชนตำบล มีการพูดคุยปรึกษาหารือ นำเสนอปัญหา แนวทางแก้ไข เชื่อมโยงกลุ่มคน องค์กร เครือข่าย มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา โดยมีกลุ่มองค์กรในชุมชนเข้าร่วม ทั้ง กลุ่ม อ.ส.ม. กลุ่มสตรี กลุ่มเกษตรกรทำสวน เป็นต้น ขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนตำบลโป่งน้ำร้อน

กลไกการรับผิดชอบการขับเคลื่อน การขับเคลื่อนงานของตำบลโป่งน้ำร้อน ในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน คณะทำงานของตำบลใช้สภาองค์กรชุมชน เป็นเวทีกลางในการหารือ แก้ไขปัญหาต่างๆ และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบล และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

บทบาทของสภาองค์กรชุมชน

สภาองค์กรชุมชนเป็นจุดเชื่อมโยงของภาคประชาชนในการแลกเปลี่ยน การทำข้อมูลชุมชนแล้วยังเป็นพื้นที่กลางในการขับเคลื่อน แก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม

- การสร้างข้อตกลงร่วมกันในชุมชนและใช้สภาองค์กรชุมชนแก้ไข ปัญหาของชุมชน อาทิ ปัญหาต้นทุนการผลิต ปัญหาสุขภาพ
- การเสนอแผนโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและ ทำการเกษตร แบบอินทรีย์เคมี
- เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ตั้งแต่ระดับตำบลไปจนถึงระดับจังหวัด จึงได้มีการกำหนดแผนพัฒนาด้านการเกษตรและสุขภาพของตำบล ดังนี้
- ส่งเสริมการเรียนรู้และทำปุ๋ยใช้เองรายครัวเรือน
- ส่งเสริมการทำเกษตรที่ลดการใช้สารเคมี แต่เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร
- ส่งเสริมให้ประชาชน ดำเนิน รอยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

จากแผนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของตำบลทำให้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากพัฒนาชุมชน จำนวน 280,000 บาท เพื่อมาดำเนินโครงการ เลี้ยงไส้เดือนเพื่อทำปุ๋ยใช้เอง เป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ลดการใช้สารเคมี เพื่อผลผลิตและสุขภาพที่ดี ส่งผลให้เศรษฐกิจดี ปี 2559 ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญ ในการขับเคลื่อน ดังนี้

1. การจัดตั้งกลุ่มให้ความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์
2. อบรมให้ความรู้การจัดการเลี้ยงไส้เดือนเพื่อการทำปุ๋ยอินทรีย์
4. พัฒนาศักยภาพโดยแลกเปลี่ยนความรู้และเชื่อมโยง และเชื่อมโยง กับชุมชนอื่น
5. สนับสนุนสวัสดิการชุมชน ดูแลคนในชุมชนให้ได้รับสวัสดิการด้านสุขภาพอย่างทั่วถึง

กระบวนการสู่รูปธรรมและความสำเร็จ

การขับเคลื่อนงานโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลโป่งน้ำร้อน มีบทบาทสำคัญคือการรับฟังปัญหาของชุมชนร่วมกันหาทางแก้ไข โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้ถึงประโยชน์ที่ตนเองและชุมชนจะได้รับ จากการพัฒนาเศรษฐกิจ การทำเกษตรอินทรีย์เคมี และอนุรักษ์ธรรมชาติ

ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ ทำให้ประชาชน เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ และสามารถเลี้ยงไส้เดือนเพื่อทำปุ๋ยใช้เองได้ สามารถนำไปใช้ได้จริง เกิดผลผลิตที่ดี เพิ่มจำนวนผลผลิตลดค่าใช้จ่ายและปริมาณสารเคมี พร้อมทั้งช่วยลดการเกิดโรคของประชาชนในพื้นที่ เกิดความสามัคคีกัน และมีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ของเกษตรกรในชุมชน โดยได้มีการขยายพื้นที่จุดการเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ไป 3 หมู่บ้าน การขยายผลต่อเกษตรกรรายย่อย 15 ครอบครัว

ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน ได้แก่

- งบประมาณที่สนับสนุนไม่เพียงพอกับการจัดซื้อจัดหาสายพันธุ์ไส้เดือนเพื่อการทำปุ๋ย
- คนในชุมชนบางส่วนไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลปัญหาหนี้สินทำให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหานี้ยังเป็นเรื่องยาก
- ทักษะคิดของเกษตรกรเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ว่าให้ผลผลิตที่น้อยส่งผลให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด

ปัญหาและจุดอ่อนในตำบล จากการสำรวจข้อมูลของตำบล ไปงน้ำร้อน พบว่า เกษตรกรไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินของตนเอง ไม่มีต้นทุนในการทำเกษตรกรรมเป็นของตนเอง ราคาผลผลิตที่ตกต่ำในบางช่วง รวมทั้งค่าครองชีพที่สูง มีต้นทุนในการผลิตสินค้าเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาแรงงานต่างด้าวมีจำนวนมาก ทำให้เกิดความหนาแน่นก่อให้เกิดโรคที่ต้องได้รับการรักษา

ชุมชนพยายามหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากสาเหตุเหล่านี้ โดยการพยายามส่งเสริมความปลอดภัยด้านสุขภาพของคนในชุมชน หาวิธีการผลิตแบบต้นทุนต่ำและให้ผลผลิตสูง และมีสุขภาพดีไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้อาชีพที่มีอยู่ในชุมชน อยู่ได้อย่างยั่งยืน

จุดเด่นของตำบล

ประชาชนในพื้นที่บางส่วนมีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำการเกษตร มีผลไม้ที่มีรสชาติดีสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ พร้อมทั้งปริมาณน้ำฝนที่ตกชุก ส่งผลดีในด้านการทำเกษตรตามฤดูกาล มีน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภคเพียงพอ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ และลอยกระทง ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

1. ผู้นำ ช่าวบ้าน มีส่วนร่วม มีความสามัคคีกัน
2. มีทุนทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ มากมาย
3. มีการประสานเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบล
4. มีการกระจายความรับผิดชอบอย่างทั่วถึง
5. ภาคิ ภาครัฐและเอกชนให้การหนุนเสริม

- พื้นที่บ้านของกำนันตำบลโป่งน้ำร้อน ให้การสนับสนุนสถานที่ในการจัดเลี้ยงใส่เดือนเป็นตัวอย่าง
- พอช. หนุนเสริมการทำงาน / อบต. หนุนเสริมเรื่องการท่องเที่ยว โดยชุมชน / ธกส. สนับสนุนกลุ่มอาชีพ / รพ. สต. รณรงค์ขับเค็ลื่อนเรื่องสุขภาพ และโรคติดต่อ ไม่ติดต่อก / รพ. โป่งน้ำร้อน ให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องโรค และให้การรักษาที่ถูกต้อง / เกษตรอำเภอนหนุนเสริมการจัดตั้ง วิสาหกิจชุมชน

การประยุกต์ใช้ การขยายผล และข้อเสนอแนะ

เชื่อมโยงงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนกับงานพัฒนาด้านอื่นๆ

ในชุมชน

จากการขับเคลื่อนงานของตำบลโป่งน้ำร้อน โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นหลักนั้นทำให้ตำบลสามารถไปเชื่อมโยงงานกับพื้นที่อื่นๆ ร่วมด้วย เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์เคมี เพื่อการทำเกษตรพอเพียง และการพัฒนาการตลาดในส่วนของผลผลิตในชุมชน เพื่อเป็นการต่อยอด สร้างรายได้

แผนงานการพัฒนาต่อยอดในอนาคต

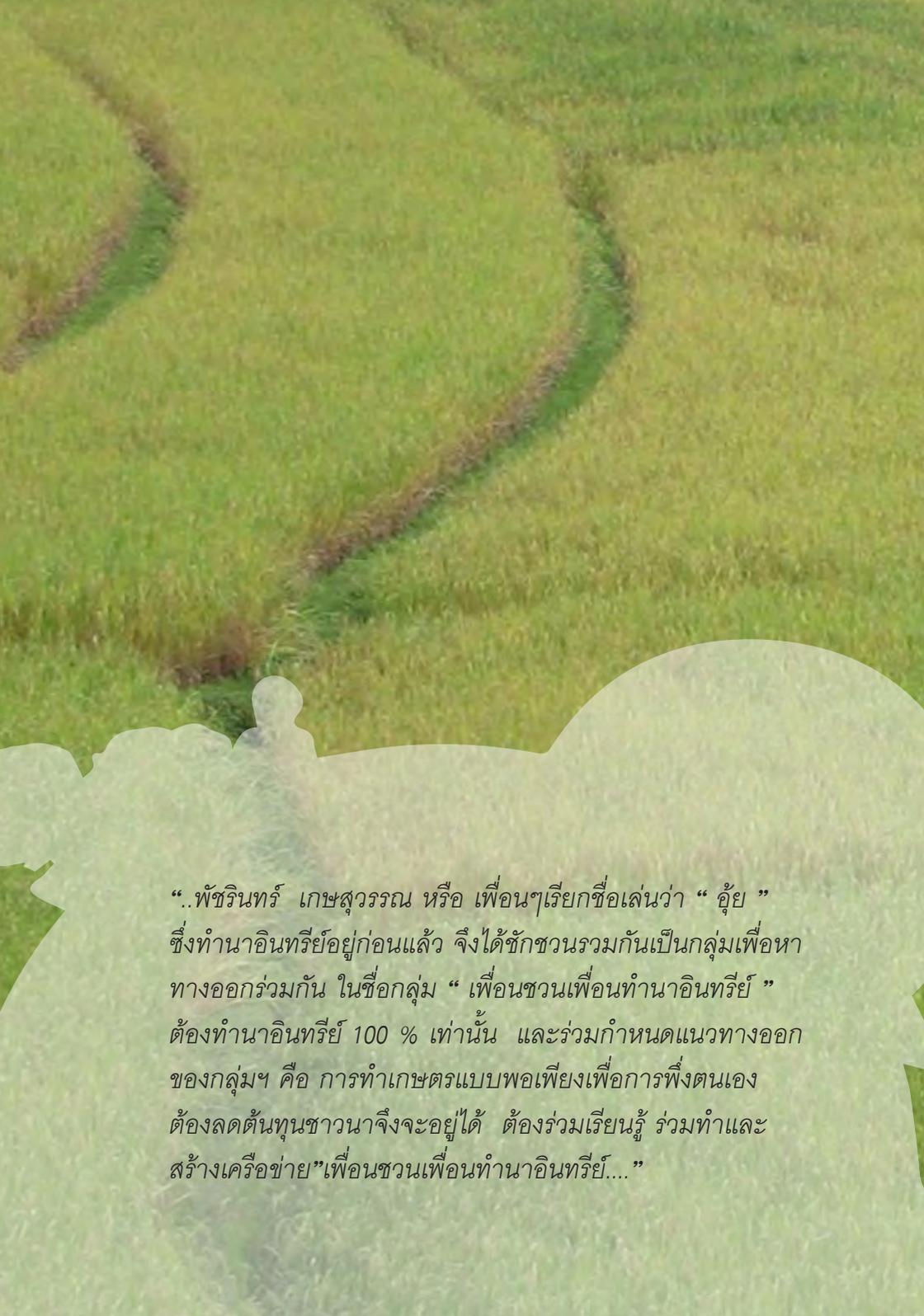
สร้างความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อเป็นการลดสารเคมีในพื้นที่ส่งผลในสุขภาพของคนในชุมชนดีขึ้น และถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในและนอกชุมชนเกิดเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดี เป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่เพาะปลูก พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยตั้งเป้าหมายการขยายผลทั้งตำบลในอีก 3 ปีข้างหน้า

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อรัฐ

1. รัฐต้องส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ประสบความสำเร็จและสนับสนุนการขยายผลการดำเนินงาน
2. ต้องส่งเสริมสนับสนุนองค์ความรู้ การจัดการ การประชาสัมพันธ์ เพื่อการเข้าถึงองค์ความรู้ของประชาชนในชุมชน เพื่อนำไปทำการเกษตรอินทรีย์

ผู้ประสานงาน

นางสาวศิริพร สรณะ 94/7 หมู่ 6 ตำบลโป่งน้ำร้อน
อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี โทร 086-0787712

“..พัชรินทร์ เกษสุวรรณ หรือ เพื่อนๆเรียกชื่อเล่นว่า “ อู๋ย ”
ซึ่งทำนาอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว จึงได้ชักชวนรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อหา
ทางออกร่วมกัน ในชื่อกลุ่ม “ เพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์ ”
ต้องทำนาอินทรีย์ 100 % เท่านั้น และร่วมกำหนดแนวทางออก
ของกลุ่มฯ คือ การทำเกษตรแบบพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง
ต้องลดต้นทุนชาวนาจึงจะอยู่ได้ ต้องร่วมเรียนรู้ ร่วมทำและ
สร้างเครือข่าย”เพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์....”

เกษตรอินทรีย์...

ที่ชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลพยุหะเป็นที่ราบลุ่ม และเหมาะแก่การทำกรเกษตร มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน มีพื้นที่ทั้งหมด 9,886 ไร่ หรือ 21 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น จำนวน 9 หมู่บ้าน มีพื้นที่อยู่ในเขตอบต.พยุหะ จำนวน 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1,3,7,8 ,9 และหมู่ที่ 2,5,6 บางส่วน ในเขตเทศบาลตำบลพยุหะประกอบด้วย หมู่ที่ 2,5,6 บางส่วน และหมู่ที่ 4 จำนวนครัวเรือน 1,426 ครัวเรือน จำนวนประชากร 3,921 คน อาชีพหลัก รับราชการ ทำไร่ ทำนา ทำสวน อาชีพเสริม รับจ้าง เกษะสลัก ค้าขาย มีอาณาเขต ทิศเหนือติดต่อกับ ตำบลย่านมัทรี และ ตำบลสระทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลทำน้ำอ้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลเนินมะกอก อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลน้ำทรง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

จากสภาพปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอพยุหะคีรี ที่ส่วนใหญ่ทำนา ได้มีการพูดคุยของเพื่อนๆ ชวนนาที่เกิดทุกข์และความอ่อนล้าจากการปลูกข้าวและขายข้าว ในปี 2554 การปลูกข้าวเพื่อการค้าตามนโยบายของรัฐ ไม่เก็บไว้กินเอง ใช้พื้นที่การผลิตมาก ไม่ทำเอง พึ่งเครื่องมือที่ทันสมัยช่วยทุ่นแรงคน มีต้นทุนสูง จ้างแรงงานเป็นส่วนใหญ่ การผลิตข้าวจำนวนมากทำให้ดูแลศัตรู

ข้าวได้ไม่ครอบคลุม เช่น วัชพืชหญ้าพุ่มพง หญ้าลิเก หญ้าดอกขาว หนู หนอน เพลี้ยกระโดด ฯลฯ ต้องใช้สารเคมีในการควบคุมการเจริญเติบโตของข้าวเกือบจะทุกขั้นตอน จึงมีต้นทุนสูง เกิดความไม่คุ้มค่า ไม่คุ้มทุนเพราะราคาขายข้าวจะสูง - ต่ำ ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐ ชาวนาไม่สามารถกำหนดราคาขายเองได้ ผลต่อมาจึงเกิดหนี้สิน และผลกระทบต่อร่างกายในการใช้เคมีก่อให้เกิดมะเร็ง และเสียชีวิตในที่สุด ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับย้อนกลับไปเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา การปลูกข้าวมีต้นทุนต่ำ ใช้แรงทำกันเองและการตกแรง หรือเรียกว่าลงแขก ไม่ใช้สารเคมีในการดูแลรักษา ทำนาตามฤดูกาล คือฤดูฝน หรือจำกัดความสั้นๆ คือปลูกวันแม่ เกียววันพ่อ นั้นหมายถึง การไม่มีความเสี่ยงต่อการปลูกข้าว เพราะเป็นช่วงที่พายุมรสุมจากการเปลี่ยนผ่านฤดูกาลเบาบาง ปลอดภัยและแมลงเป็นช่วงฤดูที่เหมาะสมที่สุดต่อการทำนา และเป้าหมายปลูกข้าวปลูกเพื่อเก็บไว้กินเอง

ปัญหาซ้ำซากเหล่านี้ พัทรินทร์ เกษสุวรรณ หรือ เพื่อนๆเรียกชื่อเล่นว่า “อู๋” ซึ่งทำนาอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว จึงได้ชักชวนรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อหาทางออก ร่วมกัน ในชื่อกลุ่ม “ **เพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์** ” ต้องทำนาอินทรีย์ 100 % เท่านั้น และร่วมกำหนดแนวทางออกของกลุ่มฯ คือ การทำเกษตรแบบพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง ต้องลดต้นทุนชาวนาจึงจะอยู่ได้ ต้องร่วมเรียนรู้ ร่วมทำและสร้างเครือข่าย เพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์ โดยเบื้องต้น อู๋คิดว่าต้องปรับฐานแนวคิดเพื่อนๆ ที่ทำนาเคมีมาก่อน ให้เรียนรู้ระบบการทำนาอินทรีย์ พอดีเป็นจังหวะที่อู๋ พัทรินทร์ ไปเรียนรู้การทำนาอินทรีย์ที่ มูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี และได้พบกับ “ นกกบ ” และ ดร.สมิทธิ์ แซ่มประสิทธิ์ เลขานุการของมูลนิธิเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการแนะนำของ พี่ชมพู่ เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิข้าวขวัญ (ปัจจุบันพี่ชมพู่ไปอยู่ต่างประเทศแล้ว) จึงได้พูดคุยแนวความคิด การปรับฐานคิด การสร้างกลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์และการขยายพื้นที่ ให้กับ ดร.สมิทธิ์ ได้รับฟัง และได้สนับสนุนงบประมาณมาสร้างการเรียนรู้ในการก่อร่างสร้างกลุ่มฯ จากนั้น นกกบ ได้ประสานไปยัง กลุ่มข้าวไทยหัวใจรักชาติ

สนับสนุนงบประมาณให้สมาชิกกลุ่มเพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์ จำนวน 22 คน ได้ไปอบรมการทำนาอินทรีย์ ที่มูลนิธิข้าวขวัญ จึงทำให้สมาชิกทุกคนถูกปรับฐานคิดอย่างเท่าๆ กัน และกลับมาเรียนรู้ในพื้นที่ด้วยกันเรื่อยมา ไม่ว่าจะเป็นการคัดเมล็ดพันธุ์ การเตรียมดินด้วยชีววิถี การสร้างความสมดุลของระบบนิเวศ ฯลฯ

จากการรวมตัวกันครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน มีผู้สนใจเข้าร่วมกลุ่มฯ และสมัครเป็นสมาชิกจากหลายพื้นที่ เช่น จังหวัดนครสวรรค์ มี ตำบลพยุหะ อำเภอพยุหะคีรี, ตำบลเนินมะกอก อำเภอพยุหะคีรี, ตำบลนิคมเขาบ่อแก้ว อำเภอพยุหะคีรี, ตำบลสระทะเล อำเภอพยุหะคีรี, ตำบลน้ำทรง อำเภอพยุหะคีรี, ตำบลตาคลี อำเภอตาคลี, ตำบลบางม่วง อำเภอเมืองฯ และ ตำบลหูกวาง อำเภอบรรพตพิสัย ในเขต จังหวัดอุทัยธานี มี ตำบลหาดทะนง อำเภอเมือง และ ตำบลโนนเหล็ก อำเภอเมือง รวมทั้งสิ้น 13 ครอบคลุม และนี่คือความพิเศษของกลุ่มฯ คือ สมาชิกมาเป็นครอบครัว

กลไกการดำเนินการของกลุ่มฯ ให้ความสำคัญการประชุมกลุ่มฯทุกเดือน โดยสัญจรไปตามบ้านสมาชิก มีการวางแผนระดับกลุ่มฯ การผลิต การตรวจเยี่ยมแปลงนา การบรรจุ การขาย จากนั้นจึงจัดแจ้งกลุ่มฯ เพิ่มเข้าสู่การดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนตำบลพยุหะ ซึ่งใช้เวทีสภาฯ ในการเชื่อมโยง เผยแพร่ สื่อสารข้อมูล และอยู่ในระหว่างเตรียมการวางแผนระดับอำเภอ “ตลาดสุขภาวะพยุหะคีรี” ซึ่งจะมีกลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมพยุหะ ร่วมออกแบบ

กระบวนการของกลุ่มฯ บนหลักคิด **“วิชาการ คู่ภูมิปัญญา”** จะใช้ข้อมูล พิสูจน์ จับต้องได้ และภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดสืบสานต่อกันมา ในกิจกรรมหลักๆ คือ 1.ผลิตอาหาร 2.แปรรูป บรรจุ 3.ขายหรือการตลาด 4.ประชุมวางแผน 5.เผยแพร่ความรู้ ชักชวน ขยายพื้นที่ เชื่อมโยง เน้นการผลิตอาหารแบบไม่ใช้สารเคมีทุกขั้นตอน หรือใช้วิถีการผลิตแบบใช้ “อินทรีย์วัตถุ” ในการบำรุง ดูแลรักษา และเน้นเรื่องวิถีชีวิต รากเหง้าของประเพณีวัฒนธรรม ที่ตกแรง หรือหลงหาย ในช่วงต่างๆ ของฤดูการทำนา ในส่วนผลผลิตที่ได้ นำไป

เข้าสู่โครงการ “ผูกปิ่นโตข้าว” ซึ่งมี อ้อย พัทธรินทร์ เป็นตัวแทนของกลุ่มฯ ประสานงานกับโครงการผูกปิ่นโตข้าว รับรายการสั่งซื้อจากโครงการผูกปิ่นโตข้าว หรือจากผู้ซื้อรายอื่นๆ

“ผูกปิ่นโตข้าว” คือ เป็นโครงการที่ไม่แสวงหากำไร แต่แสวงหาสังคมที่ดีขึ้น เป็นโครงการที่มีความตั้งใจที่จะสร้างให้เกิดคนปลูกข้าวอินทรีย์และคนกินข้าวอินทรีย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในประเทศไทย เพื่อให้ชาวนาไทยและคนกินข้าวไทย มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพแข็งแรง มีความสุข อย่างยั่งยืน เป็นการจับคู่ซื้อขายส่งของกันโดยตรงนั้น สามารถทำให้ราคาข้าวอินทรีย์ถูกลงสำหรับคนกิน และได้ราคามากขึ้นสำหรับคนปลูก การผูกปิ่นโต ผูกเป็นรายปี โดยคนกินต้องจ่ายเงินให้กับคนปลูกตลอดทั้งปี ซึ่งทางกลุ่มฯ ก็จะต้องส่งสต็อกข้าวให้กับโครงการผูกปิ่นโตข้าวทุกเดือน และจากราคาข้าว 1 กิโลกรัม จะขอหักสมทบเงิน 1 บาทเพื่อเคลื่อนงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยกลุ่มฯ ตระหนักดีว่า การทำเกษตรอินทรีย์ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกษตรอินทรีย์ก็กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แท้จริงแล้ว คือเรื่องเดียวกัน

นอกจากนี้ กลุ่มฯ ได้รับโอกาสจากหน่วยงานในจังหวัด เช่น พาณิชยจังหวัด ด้านการตลาดจับคู่ค้าข้าวนอกพื้นที่ ด้านเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนผลผลิตจาก เกษตรและสหกรณ์เกษตรจังหวัดนครสวรรค์ ด้านศาสตร์ความรู้เรื่องข้าวและเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน จาก อ.นพดล มั่นศักดิ์ มูลนิธิโรงเรียนชาวนานครสวรรค์ ด้านมุมมองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จาก ประกอบ อินชูพงษ์ กลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมพยุหะ ด้านกระบวนการถอดชุดความรู้จาก ประชาสังคมนากลาง และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

จากการเคลื่อนไหวงานของกลุ่มฯ จึงทำให้เกิดผลดีๆ ภาพรวมขึ้นในปี 2559 -2560 คือ

1. กลุ่มเพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์ เป็นกำลังหลักผลักดันให้เกิดจังหวัดผูกปิ่นโตข้าวนครสวรรค์ ร่วมกับพาณิชย์จังหวัดนครสวรรค์และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ตำบลย่านมัทรี
2. ได้มีส่วนร่วมกับเพื่อนๆเกษตรกรที่ทำอินทรีย์กลุ่มอื่นๆผลักดันให้เกิดตลาดนัดคนรักอินทรีย์กลางเมืองปากน้ำโพในชื่อ “ฟาร์มฝันปันสุข”
3. ได้รับงบประมาณสนับสนุนงานวิจัย “รูปแบบตลาดที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อยเพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์” เพื่อหาคำตอบของรูปแบบการตลาดที่เหมาะสม

4. ได้เป็นวิทยากรด้านเกษตรอินทรีย์ ให้กับ เกษตรอำเภอพยุหะคีรี

ในส่วนผลที่เกิดกับตัวเกษตรกรเอง คือ เกิดการร่วมคิด ร่วมพูดคุยหาแนวทางออกเกิดความรู้จากการประชุมกลุ่มฯ ลดต้นทุน ผลผลิตมีคุณภาพ กำหนดราคาขายเองได้ มีลูกค้าประจำจากโครงการผูกปิ่นโตข้าว และการร่วมประชุมกับหน่วยงาน ภาคี ได้รับโอกาสพัฒนาศักยภาพด้านองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ มีทักษะความชำนาญ การผลิตมีคุณภาพมากขึ้นมีเพื่อนเพิ่ม เป็นที่รู้จักของหน่วยงานรัฐและท้องถิ่น และได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก พอช. เป็นตำบลต้นแบบ ปัจจุบันอยู่ในระหว่างดำเนินการให้เกิด “ ตลาดสุขภาวะพยุหะคีรี ” ระดับอำเภอพยุหะ และสุดท้ายปลูกอะไรออกมาก็ขายได้หมด และไม่พอขาย ในส่วนของรายได้ ยกตัวอย่าง ทำนา 12 ไร่ ได้ข้าวเปลือกตากแห้งแล้ว 4,000 กิโลกรัม หักจำนวนข้าวสำหรับลี้ยงรถเกี่ยวเพื่อป้องกันการปนเปื้อน 100 กิโลกรัม คงเหลือข้าวเปลือกไว้สีได้ 3,900 กิโลกรัม และสีเป็นข้าวกล้องได้ 2,340 กิโลกรัม แบ่งไว้กินเอง 340 กิโลกรัม คงเหลือข้าวกล้องที่ขายได้ 2,000 กิโลกรัม ขายกิโลกรัมละ 70 บาทในรูปแบบแพคเกจซีลสุญญากาศ เป็นเงิน 140,000 บาท หักต้นทุน ค่าน้ำมัน 1,075 บาท ค่าสีข้าวแต่ละครั้ง 5,600 บาท ค่าเช่านา 5,000 บาท ค่ารถเกี่ยว 5,000 บาท ค่าไฟฟ้าสูบน้ำ 12,000 บาท ค่าปุ๋ยหมักมูลสัตว์ทำเอง 1,500 บาท ค่าค่าถุงสุญญากาศ ค่าไฟบรรจุ 8,000 บาท ค่าฉลากปิดถุงข้าว 10,000 บาท รวมค่าใช้จ่าย 48,175 บาท เมื่อหักต้นทุนแล้วคงเหลือเงิน 91,825 บาท ต่อฤดูกาล

มี 3 ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จ ปัจจัยแรกคือ ความคิดเห็นร่วมที่ชุมชนเจอปัญหาเดียวกันจึงมีความคิดเห็นในการหาทางออกไปในทิศทางเดียวกัน ปัจจัยที่สองคือ โอกาสที่ได้รับจากหน่วยงานสนับสนุนเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาไปได้ตามลำดับขั้น ปัจจัยที่สามคือ แกนนำมีความสามารถในการสื่อสาร เชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกและนำมาพัฒนากลุ่มฯ

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงกระทบต่อระบบเกษตรและการเคลื่อนขบวน รวมไปถึงระยะเวลาที่ตลาดเคลื่อนระหว่างสถานการณ์ที่ต้องการแก้ไขกับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่ไม่ทันช่วงเวลา และที่สำคัญ คือ นโยบายของรัฐที่ยังไม่สนับสนุนด้านเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง ปีใดที่ข้าวเปลือกเคมีราคาดี เมื่อนั้นสมาชิกในกลุ่มของเพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์ รวมถึงกลุ่มอื่นๆ ก็ยังคงมีการเข้าๆ ออกๆ เพราะยังเห็นว่าการทำนาใช้เคมีก็ยังคงขายได้ราคา ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นโจทย์ท้าทายให้ต้องแก้ไขและหาทางออกร่วมกัน

ผู้ประสานงาน

นางสาวพัชรินทร์ เกษสุวรรณ 085-735-2099

“.....โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพในปี 2559
ของกลุ่มคัสเตอร์ข้าวอีสานตอนกลางได้แสดงให้เห็น
ว่าชาวนาสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีได้ด้วย
ตนเอง หากมีกระบวนการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง
จะทำให้เกิดการขยายผลเพิ่มขึ้น และบางพื้นที่มีศักยภาพ
ที่จะยกระดับไปสู่การเป็นวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน...”

ปลูกเมล็ดพันธุ์แห่งความยั่งยืน การสานพลังเกษตรกรข้าวอีสานตอนกลาง

ปัญหาชาวนา: ต้นทุนสูง

ราคาข้าวต่ำและสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเอง

ชาวนาในกลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ และยโสธร ประสบปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ทั้งในส่วนของค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ค่าจ้างแรงงาน ค่าปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตร แต่กลับขายข้าวได้ในราคาต่ำ รายได้จากการทำนาไม่พอใช้จ่ายในครัวเรือน ต้องหารายได้นอกไร่นามาจุนเจือครอบครัว ทำให้ชาวนาสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเอง ทั้งๆ ที่ชาวนามีทุนทรัพยากรและความรู้ในการทำนาที่สั่งสมมายาวนาน

สานพลังแก้ไขปัญหาชาวนา

เริ่มต้นด้วยการพึ่งตนเองด้านเมล็ดพันธุ์

ชาวนจังหวัด สภาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) และเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือกภาคอีสาน ได้ปรึกษารื้อฟื้นกันเพื่อแก้ไขปัญหของชาวนาอีสาน และได้ข้อสรุปพร้อมกันว่าจะริเริ่มการแก้ไขปัญหชาวนาด้วย

การสนับสนุนให้ชาวนาสามารถพึ่งตนเองด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวก่อนเป็นอันดับแรก และหากชาวนาสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพได้ดีจึงจะขยายไปสู่การผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อจำหน่ายในอนาคต ทำให้เกิดความร่วมมือของหุ้นส่วนการพัฒนาของทั้ง 4 ฝ่าย ในประเด็นคลังสต็อกข้าว ภายใต้การขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจฐานรากและทุนชุมชนของ พอช.

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสานจะเป็นผู้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้และฝึกอบรมหลักสูตร “การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพ” และเป็นพี่เลี้ยงให้สมาชิกสภาองค์กรชุมชนที่สนใจสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพได้ด้วยตนเอง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและสภาองค์กรชุมชนร่วมกันสนับสนุนงบประมาณสำหรับการฝึกอบรมและค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติการที่ไร่นาของเกษตรกรนาร่อง โดยมีสภาองค์กรชุมชนสนใจเข้าร่วมกระบวนการ 20 ตำบล แบ่งเป็นจังหวัดมหาสารคาม มหาสารคาม 8 ตำบล ร้อยเอ็ด 5 ตำบล ชัยภูมิ 6 ตำบล และยโสธร 1 ตำบล โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนงบประมาณปี 2559 ให้ตำบลละ 70,000 บาท

ภาพจาก : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ชาวนาผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพได้ด้วยตนเอง

ปัจจุบันชาวนาส่วนใหญ่ต้องซื้อพันธุ์ข้าวจากศูนย์ข้าว หรือร้านค้าเอกชน หลังการอบรมเชิงปฏิบัติการการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพโดยชาวนา ชาวนาที่เข้าร่วมอบรมและทำแปลงทดลองการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในไร่นา พบว่า การเพาะปลูกข้าวด้วยกล้าต้นเดียวสามารถให้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีได้ ชาวนาเชื่อมั่นได้ว่าตนเองทำได้ โดยไม่จำเป็นต้องไปซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว และในบางพื้นที่สภาองค์กรชุมชนวางแผนที่จะรวมกลุ่มกันผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อขายในตลาด เพื่อให้ชาวนาในตลาดได้ข้าวพันธุ์ดีและสร้างทางเลือกในการมูลค่าเพิ่มข้าว

- กลุ่มสภาองค์กรชุมชน 8 ตำบลในมหาสารคาม สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์สำหรับใช้ในครัวเรือน และขายให้กับสมาชิก โดยสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพได้ 6 สายพันธุ์ ได้แก่ ข้าว กข.6 ข้าวธัญสิริน ข้าวหอมนิล ข้าวหอมมะลิ 105 ข้าวหอมใบเตย และข้าวเหนียวมะลิ มีสมาชิกรวม 98 คน มีผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ 30 คน สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวรวมประมาณ 15,000 กิโลกรัม
- สภาองค์กรชุมชนตำบลหนองบัว อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด ทดลองผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 20 คน จากผู้ใหญ่บ้านทั้ง 20 หมู่บ้าน แต่ประสบปัญหาด้านเวลา ทำสำเร็จ 7 ราย ได้เมล็ดพันธุ์ข้าวแจกจ่ายให้กับสมาชิกและญาติมิตร ทำให้มีคนสนใจอยากเรียนรู้การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวมากขึ้นและองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวเห็นความสำคัญและพร้อมให้การสนับสนุน
- สภาองค์กรชุมชนตำบลศรีโคตร จังหวัดร้อยเอ็ด มีสมาชิก 10 คน ทำคนละ 1 ไร่ บางรายได้ผลผลิตต่อไร่สูงถึง 1,200 กิโลกรัม ชุมชนเกิดความเชื่อมั่น และมองเห็นทิศทางการพึ่งพาตนเองด้านเมล็ดพันธุ์ ทั้งผลิตได้เองและมีเมล็ดพันธุ์เป็นของตนเองไม่ต้องพึ่งร้านค้า
- สภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดชัยภูมิ มีการทำแปลงทดลอง 1 ไร่ เพื่อการเรียนรู้ มีชาวบ้านมาติดตาม

ดูความเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น ได้ผลผลิต 500 กิโลกรัม ชาวบ้านเห็นชัดเจนว่าการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวช่วยลดต้นทุนการลงทุนปลูกข้าวได้อย่างชัดเจน ในปี 2560 ตั้งใจจะขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น และจะเชื่อมโยงเครือข่ายให้มากขึ้น เพื่อให้มีพันธุ์ข้าวแท้ไว้ใช้เองในตำบล

ชาวบ้านรวมตัวกันผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อการค้า

ในพื้นที่ตำบลเขื่อน อำเภอโกสุมพิสัย มหาสารคามซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวเข้มขึ้นทั้งนาปีและนาปรัง สมาองค์กรชุมชนตำบลเขื่อนมีการขยายผลการผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพต่อเนื่อง โดยรวมแกนนำ 15 คน เข้าที่นา 26 ไร่ ค่าเช่า 55,000 บาท เพื่อทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ขายในตำบล เพราะจากข้อมูลตัวเลขการลงทุนของคนในตำบลแต่ละปีมีค่าใช้จ่ายด้านเมล็ดพันธุ์กว่า 3 ล้านบาท และจะประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ให้ช่วยตรวจสอบและรับรองมาตรฐาน และพร้อมจะเป็นพื้นที่การเรียนรู้ขยายผลสู่สภาองค์กรชุมชนอื่นๆ ที่สนใจ

ยกระดับสู่วิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

การดำเนินโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพในปี 2559 ของกลุ่มคัลส์เตอร์ข้าวอีสานตอนกลางได้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีได้ด้วยตนเอง หากมีกระบวนการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดการขยายผลเพิ่มขึ้น และบางพื้นที่มีศักยภาพที่จะยกระดับไปสู่การเป็นวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน โดยเน้นการผลิตเพื่อขายในตลาดชุมชนท้องถิ่น และในเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายวิสาหกิจเมล็ดพันธุ์ข้าว และการทำการตลาดขายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้ครอบคลุมทั่วประเทศ

ความท้าทายข้างหน้า

การจัดการข้อมูลและความรู้ :

- การเก็บรวบรวมข้อมูลเศรษฐกิจชาวนา ต้นทุนการผลิต รายได้ ความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน เทคโนโลยีการผลิตและการจัดการตลาดที่เหมาะสม

การขยายการปฏิบัติการ:

- การสร้างนักพัฒนาพันธุ์ข้าวในระดับพื้นที่
- การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพและอนุรักษ์พันธุ์พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับภูมิเวศของแต่ละพื้นที่
- การควบคุมคุณภาพและสร้างการรับรองมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยชุมชน ที่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐและชุมชน
- การตลาดและการกระจายเมล็ดพันธุ์ในเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนและในตลาดทั่วไป

การยกระดับสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม:

- การความเหลื่อมล้ำ ลดความยากจน เพิ่มรายได้และความมั่นคงในการดำรงชีวิตให้กับชาวนา
- การประสานความร่วมมือสร้างนโยบายสาธารณะด้านเมล็ดพันธุ์และพันธูกรรมข้าวร่วมกับภาครัฐและภาคเอกชนเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์ข้าวและเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาล

ท่องเที่ยว

เรื่องเล่าจากพื้นที่ “สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเปลี่ยนเศรษฐกิจไทย” ท่องเที่ยว

7. เกี่ยวครบวงจร กิน-นอนที่ปากน้ำ สตูล
8. เปิดสภาเชื่อมโยงแผนพัฒนาใช้ฐานทรัพยากรด้วยเศรษฐกิจชุมชน ตำบลคำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด
9. พูจิมืองเลย ที่ภูป่าเปาะ
10. สร้างพลังเครือข่ายท่องเที่ยวภูมิภาควัฒนธรรมชุมชน กับกระแสการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ
11. เปิดสภาว่าด้วยท่องเที่ยวชุมชนวิถีวัฒนธรรมคนปลายบาง
12. พัทธาก็มีนา ณ หนองปลาไหล
13. เที่ยวโดยชุมชนท่องเที่ยวชุมชน สร้างคนสร้างเศรษฐกิจ ที่ถ้ำรงค์
14. นั่งสุขใจริมสายธาร ณ ตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน

“...การท่องเที่ยววิถีธรรมชาติและตามวิถีวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เราให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะเราต้องการให้นักท่องเที่ยวสัมผัสความจริงว่า บ้านเรามีธรรมชาติที่สวยงาม มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเพียงใดสมควรที่จะทำลายหรือควรรอนุรักษ์เอาไว้...”

เที่ยวครบวงจร กิน นอนที่ปากน้ำ

ตัวตนคนปากน้ำ

ตำบลปากน้ำตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอละงู จังหวัดสตูล ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน ซึ่งมีจุดเด่น คือ มีทั้งหมู่บ้านที่อยู่บนบกและหมู่บ้านที่อยู่บนเกาะ คือ เกาะบุโหลน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 10,711 คน แยกเป็นประชากรชาย 8,297 หญิง 5,417 คน โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 2,978 ครัวเรือน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ประชากรร้อยละ 94.32 นับถือศาสนาอิสลาม ด้วยพื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่งจึงทำให้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ชายฝั่งและอาชีพเกษตรกรรม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่บริเวณชายฝั่งเป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของชาวปากน้ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่เพาะพันธุ์และอยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาพันธุ์ ชาวปากน้ำจึงมีอาชีพและวิถีชีวิตที่ผูกพันกับทะเลมาเป็นเวลานาน โดยจากการสำรวจข้อมูลพบว่าในตำบลปากน้ำมีเรือประมงพื้นบ้านอยู่จำนวนมากกว่า 2,000 ลำ สามารถจับสัตว์น้ำและอาชีพต่อเนื่องทำรายได้แต่ละปีจำนวนมาก

มีตำนานเล่าขานกันว่า เดิมตำบลปากน้ำ ชื่อว่าบ้านปากบารา ชื่อเดิมคือ กัวลาบารา มีความหมายว่า เป็นปากน้ำเมืองถ่านที่มาจากปากคลอง

ในอดีตเป็นท่าเรือที่สำคัญ มีเรือต่างประเทศเข้าบรรทุกสินค้าจำพวกไม้สำหรับทำฟืน ถ่านไม้นำไปเผาที่เกาะหมาก หรือเกาะปิ้ง ประเทศมาเลเซีย นอกจากนี้ยังมีสินค้าส่งออกประเภท ปลาเค็ม หอยแห้ง เป็ด ไก่ มะพร้าวแห้ง สินค้าขาเข้า ประเภทบุหรี่ป่าตาล ผ้าปาเต๊ะ น้ำอัดลม ตะปู บ้านแก้วลามาลาเป็นท่าเรือที่เรือสินค้าจากปิ้งแวะรับสินค้าเพื่อส่งต่อไปยังท่าเรือกันตัง จังหวัดตรัง

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2472 กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตได้เสด็จมาบ้านแก้วลามาลา กำหนดให้มะลิวัด รับเสด็จทรงดำริให้เปลี่ยนชื่อบ้านแก้วลามาลาเป็น “บ้านปากบารา” และตำบลปากบารา จากนั้นในปี พ.ศ. 2489 ปลัดอำเภอประจำตำบลได้เสนอให้เปลี่ยนชื่อจากตำบลปากบาราเป็นตำบลปากน้ำจนถึงปัจจุบัน

ทำไมต้องจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ตำบลปากน้ำ ไม่เพียงเป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ตั้งของท่าเรือ “ปากบารา” ซึ่งเป็นท่าเรือที่มีเรือโดยสารใช้เทียบท่าเพื่อเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่สำคัญ เช่น เกาะหลีเป๊ะ เกาะตะรุเตา เกาะอาดัง ฯลฯ ทำให้ท่าเรือปากบาราและตำบลปากน้ำมีความเจริญด้านเศรษฐกิจ และยังเป็นที่ตั้งซึ่งมีความเหมาะสมด้านเส้นทางสัญจรระดับโลก มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่ดึงดูดมาประกอบกับการเป็นแหล่งทำมาหากินที่สำคัญของประชาชนทำให้ตำบลปากน้ำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจทั้งของชุมชน จังหวัด และเป็นพื้นที่ด้านยุทธศาสตร์ทางทะเลของประเทศ

จากสถานการณ์ที่ผ่านมา นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาเที่ยวจังหวัดสตูลในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ตำบลปากน้ำก็มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายทั้งที่เป็นพื้นที่คลอง พื้นที่เกาะ และแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นของภาคเอกชน ส่วนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากไม่มีการจัดทำข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น รวมไปถึงขาดการ

ประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวในตำบลปากน้ำ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงใช้พื้นที่ตำบลปากน้ำเป็นทางผ่านลงเรือไปเกาะหลีเป๊ะเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการท่องเที่ยวของทัวร์เอกชน หรือนายทุนใหญ่ๆ ทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยได้ประโยชน์อะไรมากนัก

สภาองค์กรชุมชนตำบลปากน้ำ ได้สังเกตเห็นว่าควรจะรวมตัวกันเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในตำบลปากน้ำมากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน เนื่องจากตำบลปากน้ำมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา เกาะน้อยใหญ่ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีการแสดงทางวัฒนธรรมที่มีความสวยงาม คือ การแสดงรอกเงยของพี่น้องชาวเลบ้านเกาะบุโหลน แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำขนมพื้นบ้าน การทำเปิดน้ำตาลใช้ในการจัดขันหมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งดี ๆ ที่ควรค่าแก่การเผยแพร่ให้คนภายนอกได้รับรู้ จึงเห็นสมควรที่จะดำเนินการเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายได้ชื่อ **เที่ยวครบวงจร กิน นอนที่ปากน้ำ** เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้านในตำบล

ประกอบกับปากบารา ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่สร้างท่าเรือน้ำลึกเพื่อเป็นเส้นทางสำคัญในการขนถ่ายสินค้าจากฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งโครงการนี้หากเกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล เนื่องจากต้องมีการถมทะเลกว่าสองพันไร่มีการขุดลอกร่องน้ำและเกิดเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตามมา

โครงการดังกล่าวสร้างความวิตกไม่เพียงกับประชาชนที่อยู่อาศัยในตำบลปากน้ำเท่านั้นแต่ยังเป็นความวิตกของชาวสตูลและคนใต้อีกด้วย เนื่องจากเป็นการทำลายแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ชาวประมงพื้นบ้านได้รับผลกระทบ การท่องเที่ยวได้รับความเดือดร้อน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อด้านอื่นๆ ตามมาอีกจำนวนมาก

ตลอดเวลาที่ผ่านมามีชาวสตูลโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวปากน้ำได้มีการรณรงค์ให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา ทำให้เรื่องนี้เป็นปัญหาร่วมของคนทั้งประเทศ ซึ่งการเดินทางมาสัมผัสกับพื้นที่ สัมผัสข้อเท็จจริงด้วยตนเองจะสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้คนต่างถิ่นได้รับรู้ข้อมูลที่เป็นจริงในพื้นที่จึงเป็นช่องทางหนึ่งที่สำคัญ ให้คนเหล่านี้ได้มาสัมผัสกับธรรมชาติเรียนรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้วิถีชีวิตที่งดงามด้วยตัวของเขาเอง จะทำให้เกิดความรักความหวงแหน และลุกขึ้นมาปกป้องปากบารา วิถีปากบาราด้วยความเข้าใจ ด้วยเหตุนี้คนปากน้ำจึงใช้สภาองค์กรชุมชนในการขับเคลื่อนงานมาโดยตลอด

สภาองค์กรชุมชนตำบลปากน้ำจัดแจ้งจัดตั้งเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2552 มีสมาชิกจำนวน 280 คน มีการประชุมสภาฯ อย่างต่อเนื่องทุกเดือน โดยในช่วงเดือนพฤษภาคม 2559 ได้มีการจัดเวทีเพื่อจัดทำแผนพัฒนาตำบลร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ มีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาตำบลจำนวน 22 คน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสภาองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชนโดยใช้เครื่องมือผังชุมชน นำข้อมูลที่ได้ไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาทั้งหมด 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน 2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 4) ด้านศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม 5) ด้านสังคม 6) ด้านการศึกษา และ 7) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำหรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแผนงานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน ในปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นไป โดยสภาองค์กรชุมชนตำบล ได้อาศัยความตามมาตรา 23 แห่ง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ตั้งคณะกรรมการด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นมาคณะหนึ่ง ประกอบด้วยผู้แทนจากสภาองค์กรชุมชนตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคเอกชน และนักพัฒนาขึ้นมารับผิดชอบ มีการจัดทำแผนในการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน

ประกอบด้วย การจัดทำข้อมูล แหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงสถานที่รับรองนักท่องเที่ยว (โฮมสเตย์) การพัฒนากลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

จากการสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในตำบลพบแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา สินค้าแปรรูป ฯลฯ อยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติจำนวน 10 แห่ง แหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาวัฒนธรรม 15 แห่ง เช่น บริเวณชายหาดใกล้ท่าเรือ กับความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน การศึกษาวิถีชีวิตประมงชายฝั่ง โบราณสถานบ่อเจ็ดลูก หินพันยอดรูปหัวใจสีฟ้า เป็นต้น

“ปราสาทหินพันยอดเกาะเขาใหญ่” อยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเกตรา ตำบลปากน้ำ อำเภอละลุ จังหวัดสตูล มีความโดดเด่นทางประติมากรรมตามธรรมชาติ ลักษณะด้านบนทะลุโปร่ง มองท้องฟ้าตัดกับภูเขาที่มียอดคล้ายปราสาท และคล้ายถ้ำรอด เหมือนสะพานยื่นเข้าไปในทะเลความกว้างประมาณ 20 - 30 เมตร

นายยูหนา หลงสมัน ประธานเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดสตูล และประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ่อเจ็ดลูกบอกว่า สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเกตรา มอบหมายให้ชุมชนบ่อเจ็ดลูกเป็นผู้ดูแล ซึ่งเมื่อก่อนเป็นสถานที่ตกปลาของชาวบ้าน จึงได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ไม่มีการประชาสัมพันธ์ จนกระทั่งมีนักท่องเที่ยวจากต่างพื้นที่เข้าไปเที่ยว และมีการพูดกันแบบปากต่อปากถึงความสวยงาม จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ชอบผจญภัย

จุดเด่นของ “ปราสาทหินพันยอด เกาะเขาใหญ่” ซึ่งเป็นปราสาทหินกลางทะเล คือจุดชมวิวที่มีความสวยงามทางธรรมชาติ บริเวณอ่าวมะขามที่สงบปราศจากคลื่น และเมื่อระดับน้ำลดต่ำสุด จะเห็นปะการังรวมทั้งปลาสวยงามหลากหลายชนิดที่ค่อนข้างหายาก

อย่างไรก็ตามสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้กำหนดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปได้ครั้งละ 20 ท่านเท่านั้นเพื่อไม่ให้ธรรมชาติถูกทำลาย

ชมพูนุช หวังสนุ แกนนนำชุมชนจังหวัดสตูลบอกว่า การท่องเที่ยววิถีธรรมชาติและตามวิถีวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เราให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะเราต้องการให้นักท่องเที่ยวสัมผัสผืนความจริงว่า บ้านเรามีธรรมชาติที่สวยงาม มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเพียงใด สมควรที่จะทำลายหรือควรรอนุรักษ์เอาไว้ เรามีวิถีชาวเลมีเกาะบุโหลนหมู่ที่ 3 ถึงทุกวันนี้ หาตู้ได้ยากขึ้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้แทบไม่ต้องพัฒนาอะไรเลยก็สามารถใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ส่วนสถานที่พัก เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว นั้น เราก็จะใช้บ้านของชาวบ้าน โดยรับสมัครชาวบ้านที่มีความพร้อมเข้าร่วมโครงการ ซึ่งตอนนี้มีหมู่ละ 5 ครอบครัว เพื่อให้ดูแลเรื่องความสะดวก ความพร้อมถึงที่หลับที่นอน ห้องน้ำ ห้องท่า รวมทั้งการให้ความรู้ความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวที่นี่ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การจัดโปรแกรมด้านการท่องเที่ยว เราให้ความสำคัญมาก

นอกจากจะมีสถานที่ที่สวยงามแล้ว การที่จะให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจมาเที่ยวตำบลปากน้ำ ต้องมีสิ่งดึงดูดความสนใจ คณะทำงานจัดทำแผนจึงได้มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดความน่าสนใจ เป็น โปรแกรมการท่องเที่ยว 2 คืน 3 วัน คือ

วันแรก เที่ยวชมเกาะน้อยใหญ่ ชมบรรยากาศน้ำทะเลสีคราม ช่วงกลางคืนลิ้มรสความอร่อย อาหารทะเลสดๆ อิ่มแล้วมุ่งหน้าสู่คลองท่ายาง ชมความสวยงามของหิ่งห้อย

วันที่สอง ชมวิถีชาวเล ศึกษาธรรมชาติ ทรัพยากรทางทะเล เรียนรู้แหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำขนมพื้นบ้าน ฆุงาปุตะ ชมการปั้นเปิดน้ำตาล เพื่อใช้ในงานขันหมาก เรียนรู้การทำผ้าบาติก ช่วงกลางคืนลิ้มรสอาหารพื้นบ้านแกงตอแมะ แกงขึ้นชื่อของตำบลปากน้ำ และชมการแสดงวัฒนธรรมของพี่น้องชาวเล การแสดงรอกเงย เป็นต้น

ความสำเร็จตัวเงินไม่สำคัญ

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา เป็นเพียงระยะเริ่มต้นที่ทำในระบบชุมชน ซึ่งผู้คนภายนอกยังรู้จักไม่มากนัก แต่ก็ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้จากการต้อนรับนักท่องเที่ยวประมาณเดือนละ 2,000 - 3,000 บาท แต่สิ่งที่คาดหวังและได้มากกว่าตัวเงินก็คือ การใช้เรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นสื่อในการสร้างความรักความเข้าใจในท้องถิ่นให้กับคนในท้องถิ่น และสร้างความเข้าใจให้กับคนภายนอกเกี่ยวกับการลุกขึ้นมาป้องกันชุมชน ให้รอดจากการสร้างท่าเรือน้ำลึกจากคนภายนอก และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่กับคนตลอด

อุปสรรคที่พบเจอ

ในการดำเนินงานอุปสรรคที่พบเจอก็พอมีอยู่บ้าง คือ จากการที่คนทำงานส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน เรื่องของการสำรวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการรวบรวมข้อมูลมีปัญหา ไม่รู้ว่าควรเก็บข้อมูลอะไรบ้าง จึงได้มีการประชุมปรึกษาหารือเรื่องนี้ ทางปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของสภาองค์กรชุมชนได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจะใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน และเป็นไปในรูปแบบเดียวกันทุกหมู่บ้าน

ที่ประชุมจึงร่วมกันออกแบบการเก็บข้อมูล มีการมอบหมายให้ตัวแทนทุกหมู่บ้านไปเก็บรายละเอียดตามแบบฟอร์มนี้ รวมถึงภาพถ่ายของแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งให้ทีมคณะทำงานจัดทำแผนเป็นฝ่ายประมวลข้อมูลเป็นผู้รวบรวม

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ กลุ่มองค์กรที่ดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยว โดยชุมชนมีหลายองค์กร แต่ไม่ได้มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันในรูปแบบ ตำบล บางครั้งก็เกิดการถกเถียงกันว่าทำไมต้องมีการทำซ้ำซ้อนกัน ดังนั้น สภาองค์กรชุมชนตำบล จึงได้มีการประชุมและเชิญกลุ่มองค์กรในตำบลเข้าร่วม เพื่อทำความเข้าใจแนวทางการดำเนินงาน หลังจากมีการประชุมแล้ว กลุ่มองค์กรดังกล่าวก็ได้มีการจัดแจ้งกับสภาองค์กรชุมชนตำบล และเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน ถือเป็นกรณีคล้ายปัญหา และเกิดการสร้างความสามัคคีในตำบลรวมไปถึงเกิดการดำเนินงานเป็นทีมอีกด้วย

บทสรุปสิ่งที่ค้นพบ

การดำเนินงานเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมามีความเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในครอบครัว กลุ่มองค์กร สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นเดือนละ 2,000 - 3,000 บาท/เดือน ซึ่งเป็นรายได้จากการขายสินค้าชุมชน การบริหารจัดการห้องพักโฮมสเตย์และเรือนำเที่ยว รวมถึงมีข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้ให้คนทั่วไปสามารถเรียนรู้ได้

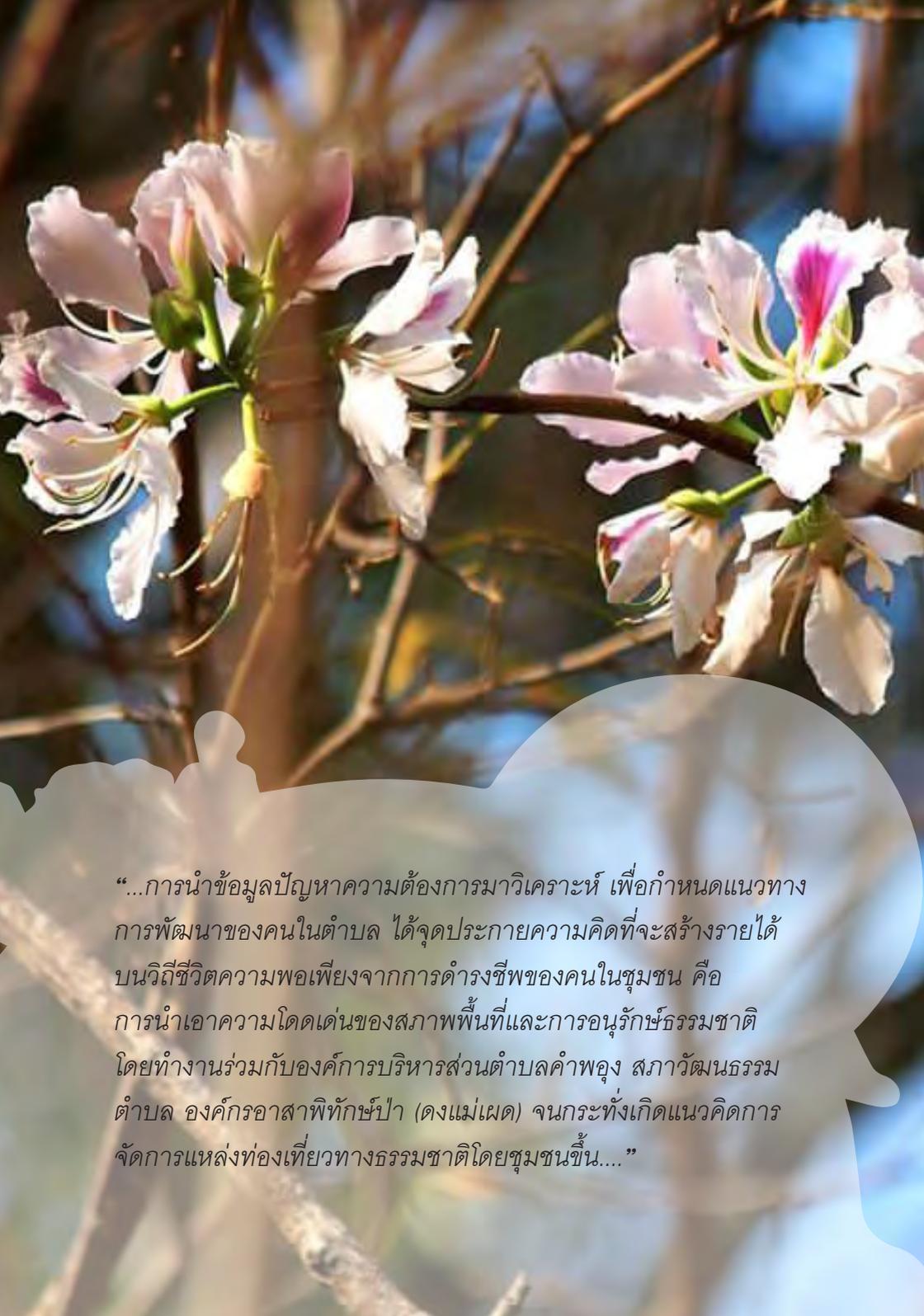
นอกจากนั้นยังมีการสร้างงาน สร้างอาชีพ ให้กับกลุ่มเด็กเยาวชนในชุมชน โดยการเป็นไกด์ชุมชนฝึกหัด ถือเป็นกรให้เด็กเยาวชนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ห่างไกลสิ่งเสพติด และยังเชื่อมโยงไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกให้ทุกคนรักและหวงใยสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย จากการขับเคลื่อนงานเป็นกลุ่มทำให้เกิดความรักความสามัคคี เกิดความน่าเชื่อถือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ ที่บรรจุแผนพัฒนาตำบลของสภาองค์กรชุมชนตำบลเข้าสู่แผนขององค์การบริหารส่วนตำบลและให้การสนับสนุนการทำงาน ที่สำคัญการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีได้หวังผลทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือไปสู่การสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัยและความมั่นคงของชุมชนท้องถิ่นได้ด้วย

แผนงานที่จะทำงานและขยายผลในอนาคต

ชมพูนุช หวังสนุ เล่าให้ฟังอีกว่าในปี พ.ศ. 2561 จะมีการขยายงานเพิ่มขึ้น โดยขยายบ้านพักโฮมสเตย์ให้เพิ่มขึ้นจากเดิมหมู่ละ 5 ครั้วเรือนเป็นหมู่บ้านละ 20 ครั้วเรือนภายในระยะเวลา 1 ปี มีการตั้งจุดจำหน่ายสินค้าชุมชนระดับตำบล (ศูนย์ OTOP) ในปี พ.ศ. 2561 เพื่อเป็นการส่งเสริมสินค้าแปรรูปจากทะเล รวมทั้งการอบรมให้ความรู้การแสดงด้านวัฒนธรรม คือการแสดงรอกเงยให้กับเยาวชนในตำบลทั้ง 7 หมู่บ้าน

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

นางสาวชมพูนุช หวังสนุ เลขาสภาองค์กรชุมชนตำบลปากน้ำ
10 หมู่ 1 ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล โทร 082 - 4389676

“...การนำข้อมูลปัญหาความต้องการมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาของคนในตำบล ได้จุดประกายความคิดที่จะสร้างรายได้บนวิถีชีวิตความพอเพียงจากการดำรงชีพของคนในชุมชน คือการนำเอาความโดดเด่นของสภาพพื้นที่และการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลคำพอง สภาวัฒนธรรมตำบล องค์การอาสาพิทักษ์ป่า (ดงแม่เมด) จนกระทั่งเกิดแนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชนขึ้น...”

เปิดสภาเชื่อมโยงแผนพัฒนา ใช้ฐานทรัพยากรค้าขายเศรษฐกิจชุมชน ตำบลคำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด

“คำพองรุ่งเรือง เมืองดอกไม้งาม สดใสดงแม่แฝด เขตมันสำปะหลังใหญ่
ถ้าสิ้นชัยสวยงาม เรื่องนามพินประยุทธ์ เทียวสนุกถ้ามวย สาวสวยคำพอง”

ตำบลคำพอง อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด อยู่ในเขตพื้นที่โนนสูง มีภูเขาขนาดเล็กรายรอบ บางหมู่บ้านอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงแม่แฝด หรือ “ดงแม่เปรต” ซึ่งเป็นคำเรียกขานในอดีต เป็นพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ที่สุดในภาคอีสานตอนกลาง กินพื้นที่ อำเภอโพนทอง อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอหนองพอก และอำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด มาจนถึงอำเภอร่องคำ อำเภอกมลาไสย อำเภอดอนจาน อำเภอ นามน อำเภอสมเด็จ อำเภอห้วยผึ้ง และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ตำบลพองมีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง และที่ราบลุ่มบางส่วน มีภูเขาทอดตัวยาวทางด้านทิศเหนือของตำบลติดเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ มีพื้นที่ป่า เป็นป่าดิบแล้งอยู่บริเวณหุบเขาและป่าเต็งรังอยู่บริเวณที่สาธารณประโยชน์ของ ตำบล มีลำห้วยที่เป็นต้นน้ำมาจากหุบเขา เช่น ลำห้วยทราย ลำห้วยอัคคะ และมีอ่างเก็บน้ำที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเกษตรและปศุสัตว์ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยสมสนุก อ่างเก็บน้ำห้วยคำตุ ฯลฯ

มีหลักฐานบันทึกการเดินทางของกลุ่มคนจากเมืองหนองบัวลำภู เมืองเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ระบุเอาไว้ว่า ที่นี่เคยเป็นป่าดงที่อุดมสมบูรณ์มาก เมื่อคนเพิ่มขึ้นและการส่งเสริมการปลูกพื้นที่เศรษฐกิจจึงเกิดการขยายพื้นที่การเกษตรปลูกมันสำปะหลัง ยางพารา อ้อย และมีโรงงานน้ำตาลขนาดใหญ่ตั้งขึ้น จนส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่นี้ ขณะเดียวกันชาวบ้านคำพองและชาวบ้านโดยรอบผืนป่าก็ยังใช้ประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ใช้เป็นแหล่งทำมาหากินนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การรวมตัวจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล เพื่อเป็นเวทีกลางในแก้ปัญหาชุมชน

การขับเคลื่อนงานตำบลคำพอง เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มในชุมชน จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มรวมตัวกัน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง จึงได้มีการเชื่อมโยงกลุ่ม/องค์กรชุมชนต่างๆ ในพื้นที่จำนวน 13 องค์กร จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน เมื่อวันที่ 5 ธ.ค.54

สภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง จึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญและเป็นเครื่องมือที่เป็นทางการในการแก้ปัญหา บนฐานความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ที่ผ่านมามีความพยายามในการเชื่อมโยงศักยภาพกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มาร่วมกันกำหนดเป้าหมายแผนพัฒนาตำบล จนกระทั่งปี พ.ศ. 2559 สภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง ร่วมกับกลุ่มองค์กรต่างๆ มีการสำรวจข้อมูลและนำมาวิเคราะห์เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน

นายน้อย สุตสาคร ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง เล่าว่า “ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูงมีภูเขา ทางตอนเหนือของตำบล สามารถทำไร่อ้อย ไร่มัน ได้ตลอดปี มีการคมนาคมขนส่ง ผลผลิตทางการเกษตรได้ สะดวก มีโรงงานน้ำตาลและโรงงานแป้งมันสำปะหลัง

ใกล้พื้นที่ที่สามารถนำออกขายได้ ในชุมชนมีตลาดจับจ่ายซื้อ-ขาย อาหาร เข้า-เย็น ทุกวัน แม้ว่าจุดเด่นของพื้นที่ที่เอื้อต่อการพัฒนาตำบลแต่การที่ชาวบ้าน กลุ่มต่างๆ ขาดการมีส่วนร่วมอยู่มาก ทำให้งานพัฒนาชุมชนต้องถิ่นเป็นไปอย่าง ล้าปาก”

ชาวบ้านในตำบลคำพองมีรายได้น้อย ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ขาดแคลน แหล่งน้ำ ปัญหาต้นทุนสูงรายได้ไม่พอเพียง เกษตรกรว่างงานหลังฤดูเก็บเกี่ยว ประชากรมีรายได้ต่ำต่อการดำรงชีพ ปัญหานี้ล้นเพิ่มมากขึ้น ปัญหาที่ดิน ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน ปัญหาเด็กและเยาวชนขาดการปลูกฝังทางด้านค่านิยมที่ถูกต้อง จากปัญหาดังกล่าวทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง จึงมีแนวความคิดว่าจะทำอย่างไร ให้สามารถแก้ปัญหของชุมชน และสร้าง รายได้ให้กับคนในชุมชน โดยนำทุนชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ประเพณี และการรวมกลุ่ม วิถีชีวิตต่างๆ มาพัฒนาคุณภาพชีวิต ร่วมกัน

สภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง จึงมีความคิดที่จะเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ สร้างกระบวนการเรียนรู้ ความเข้าใจในสภาพพื้นที่ของตำบล อะไรคือ จุดแข็ง จุดอ่อนของชุมชน ซึ่งสภาองค์กรชุมชนตำบลมีบทบาทในการดึงศักยภาพกลุ่ม ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชน มาร่วมคิดและพัฒนาขีดความสามารถของ คนในชุมชน และสร้างรายได้หลักและอาชีพเสริมของคนในตำบล และหลังจาก เว้นว่างจากฤดูกาลเกษตร ไม่รวมถึงการออกไปรับจ้างเป็นแรงงานภายในชุมชน พบว่า ในชุมชนมีการรวมกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์จากไม้ สามารถทำ รายได้ถึง 20,000-30,000 บาท/ปี และกลุ่มแปรรูปอาหารหน่อไม้ดอง/หน่อไม้ อัดป๊อป ที่มีสมาชิก เพียง 10 กว่าครัวเรือนๆ ละประมาณ 1,500 - 2,000 บาท/ เดือน ที่เป็นผลผลิตที่ได้จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้ก็มีกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ข้าว กลุ่มเกษตรปลูกข้าวอินทรีย์ชีวภาพ กลุ่มทอผ้าย้อมคราม กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มภูมิปัญญาจนไปถึงกองทุนสวัสดิการชุมชน ที่ดูแลสมาชิกผู้ด้อยโอกาสในตำบล ยึดโยงเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชนระดับตำบลที่มีศักยภาพ โดยอาศัยพื้นที่ทางทรัพยากรธรรมชาติเพื่อยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตไปสู่ฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง

วิถีชุมชนสร้างโอกาสด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรชุมชน ด้วยสภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง ผ่านเวทีเรียนรู้สรุปบทเรียนลองผิดลองถูกร่วมกันระหว่างชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง การวิเคราะห์ของชุมชนชี้ให้เห็นว่า สภาพพื้นที่โดยส่วนใหญ่ของตำบลคำพองเป็นที่ภูเขา สามารถปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด ยางพารา ฯลฯ ชีวิตความเป็นอยู่ในแต่ละวันจึงขึ้นอยู่กับราคาผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก หากปีไหนราคาดี ก็ไม่มีปัญหาไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น แต่หากปีไหนราคาตกต่ำก็ต้องไปหาเลี้ยงชีพในต่างถิ่น

การนำข้อมูลปัญหาความต้องการมาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาของคนในตำบล ได้จุดประกายความคิดที่จะสร้างรายได้ บนวิถีชีวิตความพอเพียงจากการดำรงชีพของคนในชุมชน คือ การนำเอาความโดดเด่นของสภาพพื้นที่และการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล คำพอง สภาวัฒนธรรมตำบล องค์กรอาสาพิทักษ์ป่า (ดงแม่แฝด) จนกระทั่งเกิดแนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติโดยชุมชนขึ้น

สภาองค์กรชุมชนตำบลคำพองมองเห็นโอกาส และคิดว่าทำอย่างไรจึงจะนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ การใช้ท่องเที่ยวชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน บนหลักการสำคัญในการตั้งโจทย์ คือ 1) ชุมชนจะเป็นเจ้าของและชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจได้อย่างไร 2) ช่วยในการยกระดับคุณภาพชีวิตความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม 3) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้คน และ 4) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนในท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่สาธารณะประโยชน์ของชุมชน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาของการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติ มาจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนว่าด้วย “การท่องเที่ยวอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม บนฐานวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น” ในการพัฒนาชุมชนตำบลคำพอง

การขับเคลื่อนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ได้มีการส่งเสริมบทบาทของสมาชิกในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยคนในตำบลคำพองส่งเสริมให้คนในตำบลมีความสามัคคี มีจิตสาธารณะ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของตำบลเพื่อชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง รวมทั้งลูกหลานเยาวชนก็ไม่ต้องไม่ทำงานต่างถิ่น เป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความสำนึกรักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้การท่องเที่ยวชุมชนของตำบลคำพอง ได้ร่วมมือกับภาครัฐและท้องถิ่นในการจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

นายธานี เรืองโรจน์ เลขาธิการสภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง เล่าว่า “ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับมีหลายทางคือ ประโยชน์ในด้านการพัฒนาของชุมชนเองโดยการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ตอบสนองปัญหาหรือความต้องการของชุมชน ไม่ได้แก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ทั้งประโยชน์จากที่ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพราะแหล่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ประโยชน์สำคัญคือ ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนด้วยตัวเอง”

การท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลคำพอง ไม่ได้ไปเพื่อความบันเทิงจิตใจเท่านั้นแต่จะแฝงไปด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตการดำรงชีพและการปรับตัวของชุมชนคนท้องถิ่น เพื่อให้มาซึ่งสิทธิอันชอบธรรมในการดำรงอยู่ของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันในสังคม รวมทั้งตำบลคำพองยังส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์ อนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง เพื่อให้คนทั่วไปได้เห็นการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงของคนในชุมชน เหลือก็ขาย บางส่วนก็เก็บไว้กินในครอบครัว

เช่นนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลคำพอง บนฐานทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่มีความสำคัญ สำหรับนำมาส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในหลายแห่ง เช่น ถ้ำภูมวย น้ำจังก์ ถ้ำหินสอ ถ้ำมิด ถ้ำสินชัย ธารน้ำสินชัย ต้นไม้พันปี ภูผางาม แหล่งโบราณคดีของภูไม้เปาะ ผาห้าหาด

สิ่งที่ที่โดดเด่นอีกอย่างหนึ่งของตำบลคำพอง คือ วัฒนธรรมประเพณีรวมทั้งวิถีชีวิตตั้งแต่การอยู่การกินแบบท้องถิ่นอีสาน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของตำบลคำพอง ได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบลคำพอง สภาวัฒนธรรมตำบล องค์กรอาสาพิทักษ์ป่า (ดงแม่ผัด) พัฒนาชุมชน ในการช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนงบประมาณในการทำงานร่วมสภาองค์กรชุมชนตำบลคำพอง ตลอดจนได้ร่วมคิดร่วมกันทบทวนจัดทำแผนพัฒนากันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนเกิดการวางแผนชีวิตเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองทั้งทาง

เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ที่มีความพยายามเชื่อมโยงความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

วันนี้คนตำบลคำพอง ปฏิบัติให้เห็นแล้วว่าทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่ามากมายมหาศาล และอาจไม่สามารถตีมูลค่าเป็นตัวเงินได้ ถูกนำมาใช้ในการสร้างพลังความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาพื้นที่ ให้กลับฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์แก่ธรรมชาติ ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต สร้างระบบเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อให้คนภายนอกรวมถึงลูกหลานได้เรียนรู้และใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่าต่อไป

“....ภูเขาที่เต็มไปด้วยป่าไผ่ ซึ่งเป็นไม้พันธุ์ที่เปาะ แตกง่าย ชาวบ้าน
จึงพากันเรียกภูเขาลูกนี้ว่าภูเขาเปาะ ด้วยความสูง 900 เมตร ทำให้
มองเห็นทัศนียภาพได้ 360 องศา มีภูมิทัศน์ที่แปลกตาเป็นเอกลักษณ์
สามารถเห็นภูหลวง ภูกระดึง ภูผาม่าน ภูหินร่องกล้า และภูอื่นๆ
ที่เป็นไฮไลต์นั่นก็คือ ภูหอ ภูเขาที่มีลักษณะคล้ายกับภูเขาไฟฟูจิประเทศ
ญี่ปุ่น จึงมีการขนานนามกันภายหลังว่า “ฟูจิเมืองเลย”...”

ฟูจิเมืองเลย ที่ภูป่าเปาะ

ข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยว และรายได้ จากการบันทึกข้อมูลของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูป่าเปาะระบุว่า ในปี 2559 มีนักท่องเที่ยวมาขึ้นภูป่าเปาะรวมทั้งสิ้นจำนวน 85,501 คน มีเงินรายได้จากการจัดเก็บค่าบริการรถอีแต๊กจำนวน 5,130,060 บาท หักเข้ากองกลางชมรมฯ 20% คิดเป็นเงิน 1,026,012 บาท

มูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้น นับเป็นผลตอบแทนจากการที่ชุมชนบ้านผาหวาย หมู่ 3 ตำบลปวนพูน อำเภอหนองหิน จังหวัดเลย มองเห็นถึงคุณค่าจึงร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่น ผสานกับการจัดการโดยชุมชน ด้วยความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร และการหนุนเสริมจากหน่วยงาน ทำให้ภูเขาลูกหนึ่ง มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวขึ้นมาจนเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและต่างประเทศ นำพารายได้ สร้างอาชีพ สร้างความภาคภูมิใจ และเป็นต้นทุนในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

ภูเขาเปาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน

“ภูเขาเปาะ” เป็นชื่อเรียกที่มาจาก ภูเขาที่เต็มไปด้วยป่าไผ่ ซึ่งเป็นไผ่พันธุ์ที่เปาะ แดงง่าย ชาวบ้านจึงพากันเรียกภูเขาลูกนี้ว่าภูเขาเปาะ ด้วยความสูง 900 เมตร ทำให้มองเห็นทัศนียภาพได้ 360 องศา มีภูมิทัศน์ที่แปลกตาเป็นเอกลักษณ์ สามารถเห็นภูหลวง ภูกระดึง ภูผาม่าน ภูหินร่องกล้า และภูอื่นๆ ที่เป็นไฮไลต์นั่นก็คือ ภูหอ ภูเขาที่มีลักษณะคล้ายกับภูเขาไฟฟูจิประเทศญี่ปุ่น จึงมีการขนานนามกันภายหลังว่า “ฟูจิเมืองเลย”

ในอดีตภูเขาเปาะ ชาวบ้านพากันขึ้นไปทำไร่ เก็บหาของป่า ผู้ใหญ่ บุญลือ พรหมहाลา และคณะกรรมการหมู่บ้านผาหวาย ได้หารือกันและเห็นว่าที่นี่น่าจะทำเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน โดยนัดกันทุกวันพระชาวบ้านจะมาช่วยกันขึ้นไปพัฒนาภูเขาเปาะให้สวยงาม จะได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนชุมชน

ข้างเคียง ชาวบ้านจะได้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น จึงช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมความงามของธรรมชาติ สร้างระเบียบ สร้างศาลา ป่าปฏิบัติต้นไม้ปลูกต้นไม้ที่จุดชมวิวนกยูงป่าเปาะ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4 จุด

โดยเริ่มเปิดการท่องเที่ยวในปี 2556 ช่วงแรกนักท่องเที่ยวยังไม่มากนัก แต่หลังจากที่มีสื่อนำเสนอข่าวมากขึ้น และมีการแชร์ การโพสต์ในเฟสบุ๊ก ก็ทำให้คนเริ่มรู้จักภูป่าเปาะมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยความโดดเด่นของภูเขาที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ทุกทิศทาง บวกกับเสน่ห์ในการเดินทางขึ้นภูด้วยรถแท็กซี่ (รถไถนึ่งข้าว) ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนอย่างไม่ขาดสาย

ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูป่าเปาะ (องค์กรสวัสดิการชุมชน)

ชมรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูป่าเปาะ (องค์กรสวัสดิการชุมชน) ก่อตั้งเมื่อปี 2557 โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน 2) เพื่ออนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เพื่อเป็นศูนย์กลางการบริหารการท่องเที่ยวและแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยชุมชนอย่างยั่งยืน และ 4) เพื่อสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มอาชีพ และบุคคลในชุมชนอย่างทั่วถึง

มีคณะกรรมการบริหารชมรมฯ 21 คน โดยนายอำเภอหนองหิน หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูคือภูกระแต และผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านผาห้วยเป็นประธานที่ปรึกษา ซึ่งจะมีการแบ่งงานกันทำ ในทุกกระบวนการทำงาน โดยจะแบ่งออกเป็นฝ่ายๆ เหนือญญิก ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายรถนำเที่ยว ฝ่ายมัคคุเทศก์ ฝ่ายร้านค้า ฝ่ายดูแลศูนย์ และฝ่ายรักษาความสงบ และเชื่อมโยงกระบวนการในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านผาห้วย ชุมชนใกล้เคียง กลุ่มร้านค้า กลุ่มรถนำเที่ยว และกลุ่มนำเที่ยว สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในการบริหารจัดการท่องเที่ยวภูป่าเปาะ สร้างกิจการการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐานการพัฒนา เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มอาชีพ กับชุมชน ผู้กำหนดวิสัยทัศน์ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูเขาเปาะ โดยกำหนดแผนปฏิบัติการ ในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร การปรับปรุงภูมิทัศน์โครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนากลุ่มอาชีพ แหล่งเรียนรู้ รวมถึงการขยายแนวร่วมเครือข่ายความร่วมมือ

โกศลย์ นามมะลิ เลขานุการ ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูเขาเปาะ (องค์กรสวัสดิการชุมชน) เล่าให้ฟังว่า ก่อนจะมาเป็นชมรมฯ ในปัจจุบัน เมื่อก่อนเริ่มจากตั้งกลุ่มวิสาหกิจ กลุ่มแรกกลุ่มอนุรักษ์ภูเขาเปาะ และกลุ่มท่องเที่ยวบ้านผาหวาย เป้าหมายของการรวมกลุ่มในตอนนั้น ก็เพื่อขอสินเชื่อจากธนาคารออมสิน มาปล่อยให้สมาชิกกู้ซื้อรถอีแต๊ก ไว้สำหรับนำมาประกอบกิจการรถนำเที่ยวขึ้นภูเขาเปาะ หลังจากนั้นทั้งสองกลุ่มจึงได้รวมกัน แล้วก่อตั้งเป็นชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูเขาเปาะ การสมัครเป็นสมาชิกชมรม ต้องเสียค่าสมัครจำนวน 20 บาท เพื่อเป็นค่าเอกสาร และลงหุ้นคนละ 500 บาท ปัจจุบันมี 71 หุ้น และทุกวันพระจะนัดสมาชิกชมรมฯ มาช่วยกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตัดหญ้าปลูกต้นไม้ ดูแลซ่อมบำรุงศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

สาเหตุที่เราตั้งชมรมเพราะเราต้องการการพึ่งพาตนเองของชมรม ตอนที่ เป็นกลุ่มวิสาหกิจนั้น ไม่สามารถเขียนโครงการขอรับงบประมาณได้โดยตรง จะทำโครงการขอรับจากหน่วยงานอื่นๆ จำเป็นต้องเสนอผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีข้อติดขัดบางประการ แต่การก่อตั้งชมรมได้ไปจดแจ้งรับรองเป็นองค์กรสวัสดิการชุมชน จากคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ เมื่อ 17 เมษายน 2558 ทำให้มีสถานะเป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ สามารถดำเนินการต่างๆ ได้อย่างคล่องตัวมากขึ้น

เลขานุการชมรมฯ กล่าวต่อว่า ส่วนเรื่องการบริหารจัดการ เลขานุการชมรมฯ บอกว่า การท่องเที่ยวจังหวัดเลย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. และมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มาช่วยเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ อบรมการทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

เที่ยวให้ รวมทั้งได้ไปศึกษาเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ตำบลปลาบ่า อ.ภูเรือ จังหวัดเลย โดยเรียนรู้ทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน แล้วนำมาปรับใช้ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การต้อนรับนักท่องเที่ยว การออกแบบจัดเตรียมสถานที่ รวมทั้งการบริหารจัดการ ที่เป็นการนำเอาอุปสรรคของที่ปลาบ่า มาแปรเป็นโอกาสของที่ภูป่าเปาะ เริ่มจากทำแผนการท่องเที่ยว ที่มีแผนบริหารจัดการ แผนการพัฒนาบุคคลากร แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

รายได้หลักมาจากค่าให้บริการรถอีแต๊ก 20 % ของรายได้รวมค่าบริการรถอีแต๊กเข้ากองกลาง โดยจะแบ่งรายได้ 60% ไว้สำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซ่อมแซม ต่อเติมสถานที่ ปลูกต้นไม้ดอกไม้ และเป็นค่าตอบแทนรายปีของคณะกรรมการชมรม 20% ช่วยเหลือสวัสดิการหมู่บ้าน ทำบุญช่วยวัด กฐิน ผ้าป่า และสมทบในกิจกรรมของโรงเรียน 15 % และอีก 5% เป็นสวัสดิการสำหรับเรื่องอื่นๆ เช่น จังหวัดขอความร่วมมือมา หรือไว้สำหรับรับรองแขกหรือ

การเก็บค่าบริการ ผู้ใหญ่จะคิดราคาคนละ 60 บาท เด็กประถมถ้ามากับผู้ปกครองจะไม่คิดค่าบริการ ส่วนเด็กมัธยมคิดครึ่งราคา 30 บาท แต่ถ้าเป็นกลุ่มศึกษาดูงานที่มาเป็นคณะ เด็กประถมจะเก็บ 20 บาท มัธยมจะเก็บค่าบริการ 40 บาท นอกจากนั้น ชุมชนจะมีรายได้จากโฮมสเตย์ประมาณ 20 หลัง ที่คิดค่าบริการคนละ 350 บาท รวมอาหารเช้า-เย็น และรายได้จากร้านค้าชุมชน ประมาณ 20 ร้าน ที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากชุมชน เช่น การแปรรูปไม้ไผ่ กะลา และสินค้าทางการเกษตรไว้จำหน่ายด้วย เลขานุการ กล่าว

รถแต๊กๆ เส้นทางของการขึ้นภู และช่องทางหลักในการสร้างเม็ดเงิน

ประหยัด หาระบุตร ประธานกลุ่มรถแต๊กๆ เล่าให้ฟังว่า กลุ่มรถอีแต๊กมีสมาชิกกลุ่ม 71 คน มีรถอีแต๊กให้บริการ 47 คัน เมื่อก่อนลองใช้รถไถนาเดินตามแต่ขึ้นทางชันไม่ไหว จึงหันมาใช้รถไถนั่งขับ 14 แรงแทนและได้ออกแบบที่นั่ง จนในที่สุดก็ลงตัวในรูปแบบปัจจุบัน ที่นักท่องเที่ยวสามารถนั่งด้านหน้าได้ประมาณ 2 คน และด้านหลังประมาณ 4 - 6 ท่าน มีการร่วมกำหนดกฎระเบียบ-กติกาของสมาชิก โดยก่อนที่จะมาขับรถได้นั้นต้องผ่านการสอบ โดยให้ทดลองขับรถขึ้นภูป่าเปาะโดยจะมีกรรมการนั่งไปด้วย 2 ท่าน เพื่อประเมินว่าผ่านหรือไม่ผ่าน ครั้งแรกถ้าไม่ได้ก็ให้ลองใหม่ บางคนต้องผ่านการทดสอบถึง 3 ครั้งจึงจะสอบผ่าน สามารถมาขับรถให้บริการได้ รวมถึงโชว์เฟอร์สำรองก็ต้องมาทดสอบขับด้วย

กฎสำคัญๆ ของกลุ่ม คือ ให้คำนึงถึงความปลอดภัยเป็นเรื่องหลัก คนขับห้ามดื่มสุราในเวลางาน ถ้าดื่มในเวลางานก็จะให้ออก และมีกติกาให้มาลงทะเบียนคิว ไม่เกินแปดโมงเช้า หากใครสายวันนั้นก็ให้หยุดวิ่ง โดยเที่ยวแรกจะให้บริการตั้งแต่ตี 5 เป็นต้นไป และจะวิ่งตามคิวที่ลงทะเบียนไว้ไล่เรียงลำดับกันไป

ในช่วงเย็นหลังปิดการให้บริการ จะมีการเคลียร์เงินในแต่ละวัน รายได้เฉลี่ยในวันปกติ ประมาณ 200 บาท สูงสุดประมาณ 4,000 บาท ในช่วงวันหยุดเทศกาล โดยนำรายได้ทั้งหมดหลังหักเข้าชมรมแล้ว 20 % มาหารเฉลี่ยในสัดส่วนเท่ากัน และเมื่อมีเศษ ก็จะบิดเข้ากองกลาง เพื่อเอามาเป็นทุนหมุนเวียน เช่นยารั่ว รถเสีย สมาชิกก็สามารถยืมเงินกลุ่มเพื่อไปซ่อมบำรุงรถ เป็นเงินให้ยืมระยะสั้น จำนวนไม่มาก และปลอดดอกเบี้ย หรือสมาชิกจะยืมไปใช้หนี้ ธกส. ก็ได้ หรือนำไปจ่ายค่าน้ำมันในการปรับปรุงซ่อมแซมทาง ปัจจุบันมีเงินกองทุนที่เกิดจากการบิดเศษ ประมาณ 1 แสนกว่าบาท ปีนี้ก็จะลองปรึกษากับสมาชิกว่าจะทำอย่างไรกับเงินก้อนนี้ดี

น้าน้อย สิทธิผล ก้อมมณี สมาชิกกลุ่มรถแท็กซี่ ผู้เป็นเชยบ้านผาห้วยมาอยู่ที่นี่ตั้งแต่ปี 2540 โดยปกติก็เป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา ปลูกข้าวโพดหวานมัน และทำสวนยางพารา หากไม่มีงานในไร่นาก็จะมาวิ่งรถทุกวัน ทุกเดือนจะมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 6,000-7,000 บาท น้าน้อยบอกว่า วันแรกที่มาวิ่งรถรู้สึกใจหาย เพราะวันนั้นได้เงินอยู่ 5 บาท ลงทุนซื้อรถมือสอง แล้วมาต่อเติมรวมแล้วประมาณ 150,000 บาท มันจะคุ้มกับเงินที่เสียไปไหม น้าน้อยบอกความในใจวันนั้นให้ฟัง วันที่สองได้ 30 บาท จนวันที่ 4 ได้เงิน 500 บาท เริ่มรู้สึกดีขึ้นมาน้อย จนทุกวันนี้วิ่งรถทุกวันก็มีรายได้ทุกวันมากบ้างน้อยบ้าง ช่วงปีใหม่ที่ผ่านมาได้เงินวันเดียว 3,000 บาท แต่ก็วิ่งรับส่งนักท่องเที่ยวจนไม่ได้พักกินข้าว วันนั้นมีนักท่องเที่ยวกว่า 4 พันคน รถแท็กซี่ วิ่งกันจนวุ่น

น้าน้อยเล่าให้ฟังต่อว่า เริ่มเข้ามาช่วยทำเรื่องการท่องเที่ยวภูป่าเปาะเมื่อประมาณปี 2550 ตอนนั้นมีโครงการ SML มาทำถนน ซ้อมไม้ซ้อสังกะสี มาเริ่มต้นทำซุ้ม ในจุดชมวิวจุดต่างๆ ที่ตรงจุดที่ 4 จุดสูงสุด เมื่อก่อนก็มีซุ้มศาลาอยู่บนนั้น แต่มีไฟป่าเกิดขึ้นจึงไหม้ไป ก่อนหน้านี้นี้น้อยยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก ตอนนั้นมีคนไปบอกรายการตลาดสดสนามเป้า เขาก็เข้ามาทำรายการ พอหลังจากออกอากาศก็เริ่มเป็นที่รู้จัก เพิ่งจะมาบูมมากๆ ในช่วง 2 ปีมานี้ ก่อนหน้า

ก็เปิดเฉพาะช่วงเทศกาลปีใหม่ ตอนนั้นรถที่ใช้วิ่งส่งนักท่องเที่ยวยังต้องแจกร่มให้นักท่องเที่ยวกางเอง ยังไม่ได้คิดรูปแบบการต่อเติมเหมือนในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูเขาเปาะ จะมีรายได้หลักๆ มาจากทางเดียนนั้นก็คือค่าให้บริการรถอีแต๊ก 60 บาท ต่อคน แต่เริ่มมีการพัฒนาช่องทางที่จะดึงรายได้จากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากการทำเกษตร อย่างฟักโอด ทักซิณ นนทะลัย หนึ่งในผู้ให้บริการรถอีแต๊กภูเขาเปาะ ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ 1 ไร่ ตามคำแนะนำของเกษตรจังหวัด มาทำแปลงปลูกผักกางมุ้ง ปลูกอู่นไ้เมล็ด สตอเบอร์รี่ เครปูกุสเบอร์รี่ ไว้สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวได้แวะเยี่ยมชมแปลงเกษตร และซื้อผลผลิตโดยตรงจากไร่ เป็นการขยายสินค้าและบริการของการท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนี้เพิ่มเติม

โฮมสเตย์บ้านผาห้วย บริการด้วยใจ

อบอวลด้วยความเป็นกันเอง

ลำลี ศรีใจรัก สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์ และกลุ่มร้านค้าชุมชน ให้ข้อมูลว่า ที่นี่มีโฮมสเตย์ อยู่ประมาณ 20 หลัง เวลาที่นักท่องเที่ยวมาพัก จะใช้วิธีการหมุนเวียนกันไป เริ่มทำมาประมาณ 2 ปี ตอนที่เริ่มต้นมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มาช่วยประเมินสภาพบ้าน อบรมให้ความรู้ และแนะนำการปรับปรุงตกแต่งบ้าน โดยจะเก็บค่าบริการ 350/คน ราคานี้รวมอาหารมื้อเย็น และเช้า หากมากางเต็นท์จะคิดหลังละ 150 บาท แต่บางครั้งก็แล้วแต่นักท่องเที่ยวเขาจะให้ บ้างมากถึง 10 คนก็ให้ 500 บาท หรือบางครั้งมาเป็นกลุ่มศึกษาดูงาน 30 คน เขาก็ให้ 1,000 บาท ก็มี แต่ปากก็เต็มใจช่วยเหลืออย่างเป็นกันเอง

ถ้านักท่องเที่ยวต้องการพักโฮมสเตย์ ก็ให้ติดต่อผ่านศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แล้วเขาจะแจ้งให้เจ้าของบ้านออกมารับพาเข้าที่พัก หากมาเป็นกลุ่มเป็นคนละ ในตอนเย็นบ้านโฮมสเตย์แต่ละหลังก็จะทำกับข้าวมาสุกกินที่ศูนย์ฯ พร้อมมีพิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ

ป้าสาส์บอกว่า ตั้งแต่ทำมาก็มีรายได้เพิ่มทุกเดือน มากบ้างน้อยบ้าง เมื่อรวมกับรายได้จากการเปิดร้านค้าขายของชำ ขายกับข้าว ทำให้มีรายได้ที่น่าพอใจ ยิ่งในช่วงเทศกาลจะขายของได้วันละประมาณ 1 หมื่นบาท วันปกติทั่วไปก็จะขายของได้ประมาณ 3 พันบาท ซึ่งร้านค้านั้นจะเสียภาษีร้านค้ากับทาง อบต. ปีละ 180 บาท ส่วนสถานที่ก็ไม่ได้เสียค่าเช่าอะไร เพราะชมรมขออนุญาตใช้ประโยชน์ที่สาธารณะของตำบล ซึ่งแต่เดิมที่แห่งนี้เป็นป่อหินสัมปทาน

เจ้าบ้านน้อย มัคคุเทศก์ท้องถิ่น จิตอาสา

น้อย เธอฉันท์กั มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เล่าให้ฟังว่า เจ้าบ้านน้อย หรือ มัคคุเทศก์เป็นเรื่องของจิตอาสาได้รับการอบรมจาก อพท. งานนี้ไม่ได้มีรายได้ที่กำหนดชัดเจน รายได้จะมาจากการแบ่งสรรปันส่วนจากเงินค่าบริการรถอู่เต๊นท์ที่แบ่งให้ และส่วนหนึ่งก็มาจากการได้ทิปจากนักท่องเที่ยว ปัจจุบันมีคนที่ทำ

หน้าที่นี่ประมาณ 14 คน และมีการนำเด็กนักเรียนมาช่วยงานในช่วงวันหยุดด้วย ส่วนหน้าที่นี่ก็จะคอยทำความสะอาดศูนย์บริการฯ ดูแลต้อนรับนักท่องเที่ยว บรรยายวิถีทัศน์พื้นที่ แนะนำสถานที่ รวมถึงการให้ข้อมูลต่างๆ

อย่างเรื่องตำนานนางผมหอม พี่น้อยเล่าให้ฟังว่า มีคำบอกเล่าต่อกัน มาว่าที่ภูห่อมมีพญาช้างสาร วันหนึ่งมีหญิงสาวชาวบ้านพลัดหลงเข้าไปในป่า เพื่อประทังชีวิตจึงดื่มน้ำที่ขังในรอยเท้าพญาช้าง ทำให้เธอตั้งท้องขึ้นมาเอง และได้คลอดลูกสาวชื่อว่านางรูน ซึ่งมีผมที่หอมมาก ตอนเป็นเด็กถูกล้อว่าลูกไม่มีพ่อ เมื่อโตขึ้นจึงออกตามหาพ่อในป่าจนได้พบกับพญาช้างในที่สุด ที่ผ่านมาก็พี่น้อย บอกว่า นอกจากจะบอกเล่าให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ แล้ว ตนยังได้รับความรู้จากนักท่องเที่ยวจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ภูป่าเปาะ นั้นครบองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งด้านการมี ทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น มีชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูป่าเปาะเป็น กลไกในการทำงาน ที่สามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวม ได้ มีกฎกติกาในการบริหารจัดการที่ดี มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ทั่วถึง มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และสามารถ สร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนได้เป็นอย่างดี นับเป็นการ จัดการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ที่จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการ จัดการดูแลอย่างแท้จริง

“การท่องเที่ยวภูมินิเวศวัฒนธรรมชุมชน”

ในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก

จึงไม่ใช่แค่การจัดการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

หากแต่เป็นการจัดความสัมพันธ์เชื่อมโยงบนฐานองค์ความรู้

ต้นทุนในทางสังคม วัฒนธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติ

ที่พยายามฝ่าปะทะกับแนวคิดกระแสหลักของกระบวนการพัฒนา

สร้างพลังเครือข่ายท่องเที่ยวภูมินิเวศ

วัฒนธรรมชุมชน กับกระแสการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ

พลังสิ้นเสียงดังของระเบิด !!!!!

ผู้คนวันลอยตลบ ฟุ้งกระจายแผ่วงกว้างออกไปครอบคลุมพื้นที่ลุ่มหุบเขา สีจางๆ ของหมอกในยามอรุณรุ่งยามเช้า ถูกแทนที่ด้วยควันละอองฝุ่นจากการระเบิดหิน เพื่อเปิดทางให้เกิดการขยายเส้นทางคมนาคม เข้าสู่พื้นที่อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก

เส้นทางคมนาคม จากถนนทางหลวง จังหวัดตาก ที่จะมุ่งหน้าไปสู่ อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก ที่มีระยะความยาวของเส้นทางมากกว่า 50 กิโลเมตร แคบ คดโค้ง สูงชัน ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการขนส่ง Logistic เคลื่อนย้ายสินค้า การระเบิดหิน จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญเบื้องต้น ที่จะเปิดเส้นทางให้เกิดการขยายเส้นทางคมนาคม เข้าสู่พื้นที่อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก ให้เป็นไปอย่างรวดเร็วและสะดวกต่อการเข้ามาลงทุนของภาคเอกชน บนพื้นฐานของ การลงทุนที่มีต้นทุนต่ำ โดยที่รัฐเอื้อผลประโยชน์ในเชิงนโยบายให้กับการลงทุนกิจการที่สามารถสร้างรายได้และกำไร

เขตเศรษฐกิจพิเศษตาก ???

นิคมอุตสาหกรรม ??? ชายแดน ???

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก ได้ให้ความสำคัญกับอำเภอแม่สอด ในบริเวณพื้นที่ที่ติดต่อกับชายแดนไทย-เมียนมาร์ เป็นอย่างมาก กล่าวคือ การให้คุณค่าในลักษณะความสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ชายแดน และเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพพอสมควรในเรื่องของระบบโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค รวมถึงความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน ดังนั้น ลักษณะของเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ต้องการดำเนินการ คือ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Border Economic Zone) ซึ่งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษรูปแบบหนึ่งที่มีเขตพื้นที่ติดชายแดน โดยส่วนใหญ่กำหนดไว้สำหรับการประกอบอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูปหรืออุตสาหกรรมส่งเสริม และกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอุตสาหกรรมเกษตรแปรรูปหรืออุตสาหกรรมส่งเสริม การลดขั้นตอนด้านศุลกากร เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับการส่งออกและนำเข้าสินค้าชายแดน

สภาพเส้นทางไปอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
ในช่วงที่มีการก่อสร้างถนน เพื่อรองรับการขนส่งในขนาด

คลังสินค้า และอาคารพาณิชย์ และส่งเสริมสิทธิประโยชน์ที่ไม่ใช่ภาษีเช่นเดียวกับ นิคมอุตสาหกรรมทั่วไป (General Industrial Estate) การยกเว้นภาษีนำเข้า การยกเว้นภาษีเงินได้ การตั้งคลังสินค้าทัณฑ์บนและศูนย์กระจายสินค้าด้าน Logistics เป็นต้น

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษกับการสอดประสานอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันภายใต้การเปิดช่องทางนโยบาย ผ่านคำสั่งคณะกรรมการความสงบแห่งชาติที่ 72/2557 แต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งในการประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ครั้งที่ 1/2557 เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2557 ซึ่งมีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะหัวหน้าคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นประธานที่ประชุม ได้ให้ความเห็นชอบพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมในการจัดตั้งเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระยะแรกของไทย ใน 5 พื้นที่ชายแดน เพื่อรองรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 2558 ได้อย่างสมบูรณ์ หนึ่งในนั้นคือ อำเภอแม่สอด

ภาพระบบการตลาดท้องถิ่น ในพื้นที่อำเภอแม่สอด
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการค้า

จังหวัดตาก โดยคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ได้เห็นชอบหลักเกณฑ์และวิธีการสนับสนุนการจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 4 เรื่อง ได้แก่ 1) สิทธิประโยชน์สำหรับการลงทุน 2) การให้บริการ จุดเดียวแบบเบ็ดเสร็จ 3) มาตรการสนับสนุนการใช้แรงงานต่างด้าว และ 4) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านศุลกากรในพื้นที่ เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษและเชื่อมโยงในภูมิภาค ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากข้อมูลของเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก Tak Special Economic Development Zone Office การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก ไม่ได้มีแค่ในพื้นที่อำเภอแม่สอดอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ขอบเขตพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตาก กระจายตัวออกไปครอบคลุมอีก 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพบพระ และ อำเภอแม่ระมาด ทั้งหมดจำนวน 14 ตำบล มีเนื้อที่ประมาณ 886,875 ไร่ (1,419 ตร.กม.) โดยมีรายละเอียดในการใช้พื้นที่ดังนี้

1) อำเภอแม่สอด ในพื้นที่ 8 ตำบล ดังนี้ 1) ตำบลแม่สอด 2) ตำบลแม่ดาว 3) ตำบลท่าสายลวด 4) ตำบลพระธาตุผาแดง 5) ตำบลแม่กาษา 6) ตำบลแม่ปะ 7) ตำบลแม่กุ และ 8) ตำบลมหารวิน โดยจะพบว่ามีพื้นที่เป้าหมายรวม 8 ตำบล ในอำเภอแม่สอด มีพื้นที่ 529,264 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ 32,234 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 25 ของพื้นที่ทั้งหมด

2) อำเภอพบพระ ในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ 1) ตำบลพบพระ 2) ตำบลช่องแคบ 3) ตำบลวาลีย์ มีพื้นที่ 261,961 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ 22,972 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 9 ของพื้นที่ทั้งหมด

3) อำเภอแม่ระมาด ในพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ 1) ตำบลแม่จะเรา 2) ตำบลแม่ระมาด 3) ตำบลชนะเจ๊อ มีพื้นที่ 244,797 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ 43,548 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 18 ของพื้นที่ทั้งหมด

ป้ายแสดงที่ตั้งอำเภอแม่สอดและการเดินทางระหว่างประเทศ
สะพานมิตรภาพ ข้ามแม่น้ำเมย/ตองยี่น

จากแนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก ได้มุ่งเน้นให้เกิดการลงทุนจากภาคธุรกิจ ที่จะเข้ามาลงทุนในพื้นที่โดยเฉพาะในรอยต่อชายแดนกับเพื่อนบ้าน ได้ปรับไปสู่การเร่งรัดให้เกิดการพัฒนานิคมอุตสาหกรรม โดยรัฐบาล ได้เข้ามาเร่งรัดรวมถึงการจัดหา จัดสรร ที่ดินในพื้นที่ เพื่อนำไปให้ กนอ. (การนิคมอุตสาหกรรม) และเอกชนเช่าในราคาถูก เพราะหากที่ดินมีราคาสูงเกินไป อาจส่งผลให้เอกชนไม่เข้ามาลงทุน โดยขั้นตอนในการจัดหาที่ดินของรัฐนั้น การใช้ประโยชน์จะต้องมีการยกเลิกพื้นที่ป่าถาวรเสียก่อน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะต้องใช้เวลา ด้วยเหตุนี้ คสช. จึงออกคำสั่งที่ 17/2558 อาศัยอำนาจตามมาตรา 44 เปลี่ยนประเภทที่ดินของรัฐ จากป่าถาวร ป่าสงวนแห่งชาติรวมถึงพื้นที่สาธารณะประโยชน์ให้เป็นที่ดินราชพัสดุ ในการดูแลของกรมธนารักษ์ คือเป็นการเปลี่ยนประเภทที่ดิน ให้สามารถนำมาพัฒนาได้รวดเร็ว โดยไม่ต้องรอกระบวนการแบบเดิม

แต่จากปัญหาที่เกิดการจากการกำหนดเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะในประเด็นที่เปิดโอกาสให้ทุนจากภายนอกประเทศสามารถที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ผ่านการลงทุนที่จะแสวงหากำไรในฐานะต้นทุนการผลิตที่มีราคาถูก ผลสะท้อนดังกล่าวทำให้ชุมชนที่อยู่ในขอบเขตหรือกระจายอยู่ในปริมณฑลเขตแดนของการพัฒนา ได้รับผลกระทบจากการถูกยึดแย่ง การบีบบังคับจากกระบวนการเวนคืนที่ดินที่ไม่เป็นธรรม การเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงในทางสังคม ระบบเศรษฐกิจการผลิต รวมถึงประเด็นในทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตในพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก ครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวาง และที่สำคัญ ในพื้นที่ดังกล่าว มีประชาชน ผู้คนที่ตั้งถิ่นฐาน มาอย่างยาวนาน ที่มีวิถีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น ชาวกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ม้ง คนพื้นเมือง คนจีนญวนนาน ชาวพม่า อื่นๆ กระจายตัวออกไปในพื้นที่อำเภอแม่สอด พบพระ แม่ระมาด อุ้มผาง ซึ่งดำรงและอยู่อาศัยอยู่บนฐานของการพึ่งพิงฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากบทเรียนที่ผ่านมาจะพบว่าชุดความรู้ ภูมิปัญญาของชาวบ้านในแต่ละชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความรู้ ความสามารถ ตลอดจน ประสบการณ์ และ ถูกถ่ายทอดซึ่งกันและกันในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง โดยสืบทอดและสะสมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนเป็นทรัพย์สินภูมิปัญญาที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และเป็นต้นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งของชุมชน ผู้คนในท้องถิ่น ถือเป็นตัวแสดงสำคัญในการกำหนดแบบแผนและทิศทางของการพัฒนาประเทศในระดับโครงสร้างสังคมทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจส่วนล่าง การเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่องการพัฒนาจากรัฐสู่ชุมชน มาสู่การสร้างรากฐานทางสังคมที่เข้มแข็งด้วยชุมชนที่เน้นส่งเสริมให้ชุมชนเป็นผู้เริ่มกำหนดแบบแผนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

ช่วงเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา ผมได้มีโอกาสไปลงพื้นที่อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด และอำเภอพบพระ จังหวัดตาก เพื่อนั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน ถึงแนวคิดและประสบการณ์ในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งอาศัยเงื่อนไข ต้นทุนในทางวัฒนธรรม ธรรมชาติ องค์ความรู้ของชุมชนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการสร้างเชื่อมโยงพลังคนท้องถิ่น ที่จะอธิบายสร้างตัวตนที่จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ที่ไม่ได้มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบมหภาค หรือการลงทุนจากภาคอุตสาหกรรมภาคธุรกิจ เพื่อที่จะเกิดรายได้ในด้านเดียวเท่านั้น หากแต่ ยังมีแนวทางอีกหลากหลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาระบบเศรษฐกิจในรูปแบบที่หลากหลาย และมาจากฐานรากของชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่แม่สอด พบพระและแม่ระมาด จังหวัดตาก

จากปรากฏการณ์ “การท่องเที่ยว” ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ทำให้เห็นว่า การท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในธุรกิจที่ทำรายได้หลักให้กับเศรษฐกิจไทย โดยในปี พ.ศ.2558 ธุรกิจด้านการท่องเที่ยวมีมูลค่าถึง 7.8 แสนล้านบาท โดยคิดเป็นร้อยละ 5.79 ของ GDP ของทั้งประเทศ ตัวเลขนี้ถือเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมทางตรง แต่เมื่อนับรวมถึงผลิตภัณฑ์มวลรวมทางอ้อมของภาคการท่องเที่ยว

กิจกรรมล่องแพบ้านห้วยน้ำนักและการขี่ช้างบ้านปูลู่เต๊ะ*
 เครดิตภาพจากเอกสารนำเสนอการถอดบทเรียนการศึกษาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่
 เชื้อต่อการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรคในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ตาก
 : การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แล้ว ตัวเลขของภาคการท่องเที่ยวมีมูลค่าสูงถึง 1.4 ล้านล้านบาท หรือเทียบเท่ากับร้อยละ 10.74 ของ GDP ของทั้งประเทศ โดยบุคลากรที่ได้รับการจ้างงานในภาคการท่องเที่ยวมีจำนวนถึง 4 ล้านคน ถือเป็นปริมาณร้อยละ 10 ของปริมาณการจ้างงานของทั่วประเทศ (กรมการท่องเที่ยว อ้างใน รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว, 2559, น.25) แต่การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นที่ผ่านมานั้น คงปฏิเสธไม่ได้ว่า กระแสการท่องเที่ยวเชิงกระแสหลัก เข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแทนรูปแบบอื่นๆ ไปเป็นอย่างมาก ขณะเดียวกันรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่บนความหลากหลายของชุดความรู้ การให้คุณค่าในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็แนวทางเชิงเกษตรอินทรีย์ เชิงวัฒนธรรม เชิงความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เชิงนิเวศน์ ก็ได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

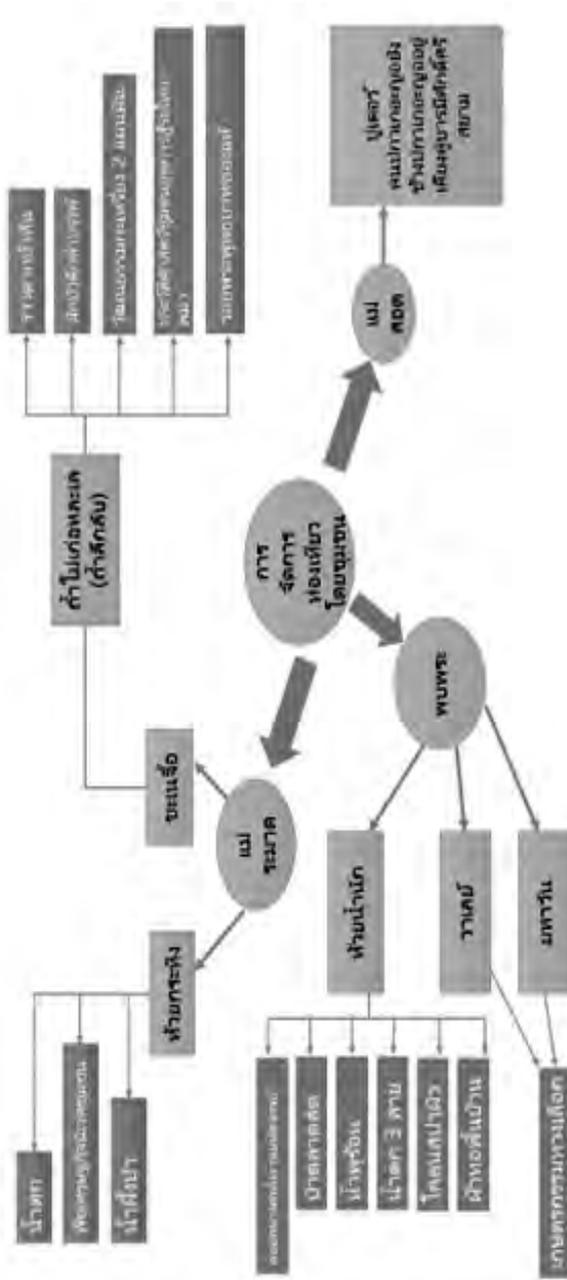
จากการพูดคุยแลกเปลี่ยน ทำให้เห็นว่า เครือข่ายของขบวนการองค์กรชุมชนในพื้นที่อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด และอำเภอพบพระ ได้พยายามสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยการทำงานในเชิงวัฒนธรรม ระบบสวัสดิการ การศึกษา เด็กเยาวชน รวมถึงในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้ามาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำงาน โดยอาศัยการพัฒนาต่อยอดชุดข้อมูลองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในหลายๆ มิติ เข้ามาสร้างพื้นที่เรียนรู้และสร้างพื้นที่การนำเสนอต้นทุน ผลสัมฤทธิ์ที่เชื่อมโยงการทำงานในมิติต่างๆ มาตอบใจหยในเชิงเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนที่ตั้งอยู่บนการมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยั่งยืน กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวจึงเสมือนเป็นสายธารใหม่ ที่ผู้คนเริ่มให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่รอยต่อที่คาบเกี่ยวกับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ การออกแบบและพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงภูมินิเวศวัฒนธรรม โดยชุมชน ได้ยกระดับจากการทำการท่องเที่ยวในระดับชุมชนของตนเองไปสู่ความพยายามของการเชื่อมร้อยในลักษณะของเครือข่าย โดยเป็นพื้นที่

ในเชิงยุทธศาสตร์ที่จะทำให้เห็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่อยู่ภายใต้การศึกษาทูทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการจัดการเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ตาก โดยมีภาคีภาคส่วนต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยน พัฒนาแผนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งกำหนดแนวทางในการเชื่อมโยงออกมาเป็น สาม พื้นที่ได้แก่

หนึ่ง พื้นที่อำเภอแม่สอด “คนปกากะญอยังใช้ช้างปกากะญออยู่” เป็นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ที่เชื่อมโยงวิถีแห่งปกากะญอกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและช้าง ซึ่งมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของคนกับช้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช้างพังไม่ตอลา จากบ้านปู่เต๋อ ที่เหยียบกับระเบิดบริเวณชายแดนไทย-เมียนมา จนเป็นข่าวสะเทือนใจคนรักช้างมาจนถึงวันนี้ การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เอง ได้ทำให้คนในสังคมต่างๆ ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม จนทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานตาก เข้ามาส่งเสริม ประชาสัมพันธ์สนับสนุนให้เกิดการจัดกิจกรรมดังกล่าว จนถึงปัจจุบันนี้ ทุกวันที่ 13 มีนาคม ซึ่งได้กำหนดให้เป็นวันช้างไทย จะมีผู้คนจากที่ต่างๆ รวมถึงชาวต่างชาติ เดินทางมาที่นี่ เพื่อร่วมพิธีสูขวัญช้างและเลี้ยงช้างโลกให้กับช้าง

สอง พื้นที่บ้านชะเนอจ้อ ต.ชะเนอจ้อ อำเภอแม่ระมาด เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมี“ถ้ำไม่เกอหละเล” เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวที่สำคัญที่มีประวัติศาสตร์ในเชิงความเชื่อ เข้ามาเป็นประเด็นหลักของการจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากมีฟอสซิลหอยฝังตัวอยู่ในผนัง ถ้ำเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ภายในถ้ำชั้นในยังมีแอ่งน้ำขนาดใหญ่ รอผู้บุกเบิกเข้าไปสำรวจ โดยตัวถ้ำอยู่ไม่ห่างจากลำน้ำเมย ซึ่งมีวังปลาขนาดใหญ่

สาม ในพื้นที่บ้านห้วยน้ำนัก ตำบลพบพระ บ้านวาเลย์ ตำบลวาเลย์ ตำบลมหารวัน อ.พบพระ และตำบลช่องแคบ อำเภอพบพระ จ.ตาก ซึ่งเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกิจกรรมในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเกษตร ผ่านมิติการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชน

แผนภาพแสดงความเชื่อมโยงของแนวคิดการท่องเที่ยวชุมชนนอกสารนำเสนอ การถอดบทเรียน การศึกษาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการจัดการเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ ตาก : การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน)

เกษตรกรรม สวนเกษตรวนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในลักษณะนี้จะทำให้ได้ความรู้ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นน้ำตกพาเจริญ เป็นน้ำตกหินปูนที่เกิดจากลำห้วยน้ำไหลมารวมกับแหล่งน้ำซับแล้วไหลลงสู่ชั้นน้ำตกที่นับรวมได้ถึง 97 ชั้น มีน้ำไหลตลอดปี รวมถึงการท่องเที่ยวของหมู่บ้านห้วยน้ำนก ที่เป็นวิถีธรรมชาติผ่านการล่องแพ คุวิถีสวีต ความหลากหลายทางนิเวศรวมถึงบ่อน้ำร้อนธรรมชาติ

ในทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ในตำบลช่องแคบ ทำให้เห็นว่าแต่เดิมเป็นบริเวณที่ตั้งชุมชน เป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง ในสมัยก่อนการคมนาคมทางน้ำใช้เรือยนต์ และการขนส่งสินค้าส่งไปขายที่อำเภอแม่สอด ต้องใช้แพไม้ไผ่ การคมนาคมทางบกใช้เกวียนและเดินเท้า เหตุที่ใช้ชื่อว่า “ช่องแคบ” เนื่องจากเป็นช่องเขาที่กั้นระหว่าง ประเทศไทยกับประเทศพม่าที่มีแม่น้ำเมยไหลผ่าน เป็นช่องเขาที่แคบ ต่อมาเพื่อแก้ปัญหาการปกครองดูแลราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ตำบลช่องแคบ มีลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงสลับกับภูเขา และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ โดยมีพื้นที่ทางทิศตะวันตกติดต่อแนวชายแดน ประเทศพม่า ในเชิงการทำงานของกลไกเครือข่าย ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลช่องแคบ เพื่อให้เป็นเวทีกลางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างการเชื่อมโยงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการระบบเศรษฐกิจ ชุมชน การจัดการสวัสดิการของกลุ่มต่างๆ ในระดับตำบล รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ เพื่อพัฒนาและจัดทำ “แผนแม่บทชุมชน” ในการสร้างกระบวนการค้นหาปัญหา สร้างการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มต่างๆ ภายใต้แนวทางในการศึกษาและพัฒนาระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเชิงวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม ได้มีการพัฒนากลไกการทำงานที่มาจากภาคส่วนต่างๆในพื้นที่ทั้งสาม อำเภอ ที่จะมาพูดคุย กำหนดแนวทางในการทำงาน โดยมีตัวแทนจากแต่ละชุมชนเข้ามาาร่วมกันในการทำงาน รวมถึงการมีทีมสนับสนุนเพื่อสร้าง

เวทีแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมาจากองค์กรสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน รวมถึงการสนับสนุนงานวิชาการจาก วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่เข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงกระบวนการดังกล่าว

ท้ายที่สุด “การท่องเที่ยวภูมินิเวศวัฒนธรรมชุมชน” (หรือจะเรียกว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน) ในพื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษตาก จึงไม่ใช่แค่การจัดการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่เป็นการจัดความสัมพันธ์เชื่อมโยงบนฐานองค์ความรู้ ต้นทุนในทางสังคม วัฒนธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ที่พยายามฝ่าปะทะกับแนวคิดกระแสหลักของกระบวนการพัฒนา การสร้างพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชิงนิเวศ เชิงสิ่งแวดล้อม ในลักษณะแบบนี้จึงเป็นความท้าทายของการช่วงชิงพื้นที่ในบริบทใหม่ๆ ที่มาจากบทเรียนที่ชุมชนท้องถิ่น ได้ลุกขึ้นมานำเสนอทางเลือกของการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพต่อธรรมชาติ การพึ่งพากันระหว่างคน ป่า ดิน น้ำ และความยั่งยืนของชุมชน ที่มีความหมายมากกว่าการสร้างการเติบโตแต่ทางเศรษฐกิจ ผ่านการพัฒนาการค้าเสรี การลงทุนจากบรรษัทข้ามชาติ ที่จะเข้ามาดักตวงผลกำไรจากการพัฒนา การยื่นหยัดการสร้างเศรษฐกิจฐานรากบนฐานการท่องเที่ยวภูมินิเวศวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นอีกบทพิสูจน์ของชุมชนในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้

The image features three fish, likely tilapia, arranged vertically on the left side. They have silvery scales and reddish-brown fins. To their right is a cluster of green, feathery aquatic plants. The background is a solid, vibrant green. A semi-transparent white shape, resembling a stylized cloud or a speech bubble, is positioned at the bottom, containing Thai text.

“...หัวใจของผลลัพธ์ความสำเร็จ คือ การประชุมอย่างต่อเนื่องทุกเดือน และการประชุมเร่งด่วนตามภารกิจ การออกแบบการทำงาน วางแผน แบ่งบทบาทหน้าที่และการติดตามรายงานความคืบหน้า ซึ่งเป็นการปฏิบัติกร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน....”

เปิดสภาว่าด้วยท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถึวัฒนธรรมคนปลายบาง

ข้อมูลที่สำคัญของตำบล

ข้อมูลกายภาพ

เทศบาลตำบลปลายบาง ประกอบด้วย 3 ตำบลที่สำคัญ คือ ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลปลายบาง และตำบลบางคูเวียง อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เทศบาลตำบลปลายบาง มีพื้นที่ 15.68 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 17 หมู่บ้าน ประชากรโดยประมาณทั้งสิ้น 32,542 คนมีจำนวนหลังคาเรือน 17,338 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประเพณี และวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา คือ ประเพณีแห่เทียนพรรษาทางน้ำ ในวันเข้าพรรษา

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วยคลองขุดขึ้นใหม่ จำนวน 15 คลอง เชื่อมโยงติดต่อกันใช้สัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้าน ตำบล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ และสวนผัก ตั้งแต่รัฐบาลตัดถนนกาญจนาภิเษก และถนนนครอินทร์ผ่านพื้นที่ของเทศบาลฯ ชุมชนบางส่วนมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่รองรับการขยายตัวของเมือง แต่ส่วนใหญ่ก็ยังทำการเกษตรเป็นหลัก โดยมีพื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 5,080 ไร่ ประกอบด้วย สวนผลไม้ สวนผัก และพื้นที่เพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับ

การคล้องขุดที่ใช้ในการสัญจรไปมาภายในชุมชน และระหว่างชุมชน ใกล้เคียงจำนวน 15 สาย แบ่งออกได้เป็น 3 สายหลัก และคล้องสายย่อย จำนวน 12 คลอง ได้แก่ คลองมหาสวัสดิ์ คลองบางรวานก คลองบางกอกน้อย คลองประปา คลองชื่อบาง คลองบางโคเคือก คลองวัดบางไทรนอก คลองบางคูเวียง คลองบางค้อ คลองบางโพธิ์ คลองวัดบางม่วง คลองวัดโบสถ์ คลองโค่นอน คลองบางนา และคลองยายส่อน

แหล่งโบราณสถาน เช่น วัดศรีประวัติ, ตลาดน้ำวัดตะเคียน, สวนสมุนไพรมะลิ้มพระเกียรติ

กลุ่มองค์กร การรวมกลุ่มของคนปลายบางเปรียบเสมือนการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ถึงกันเป็นสายใย เพื่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง จึงปรากฏกลุ่มองค์กรที่สำคัญดังนี้

1)กลุ่มสภาวัฒนธรรม 2)กลุ่มต่อต้านยาเสพติด 3)กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) 4)กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 5)กลุ่มสตรี 6)กลุ่มชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน 7)กลุ่มเกษตร 8)กลุ่มเครือข่าย 9)แผนชีวิตชุมชน 4 ภาค 10)กลุ่มวิสาหกิจสมุนไพรมะลิ้ม 11)กลุ่มรีไซเคิล 12)กลุ่มผู้สูงอายุ 13)กลุ่มวิสาหกิจดอกไม้จันทร์ 14)กลุ่มวิสาหกิจกิ่งไม้แปรรูป 15)กลุ่มเด็ก/เยาวชน 16)กลุ่มอาชีพ ได้แก่ อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า อาชีพการทำขนมกุยช่าย ขนมไทย การสานตะกร้า กลุ่มเครื่องประดับ 17) กลุ่มสวัสดิการออมวันละบาท 18)กลุ่มวิสาหกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ก่อนเดินไปข้างหน้า ต้องวิเคราะห์ตัวตนของเราก่อน

สภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลปลายบางพร้อมสมาชิกเครือข่าย ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ได้มีการปรึกษาหารือถึงการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่ผ่านมาทั้งการรวบรวมข้อมูล ทำแผนที่ศักยภาพชุมชน

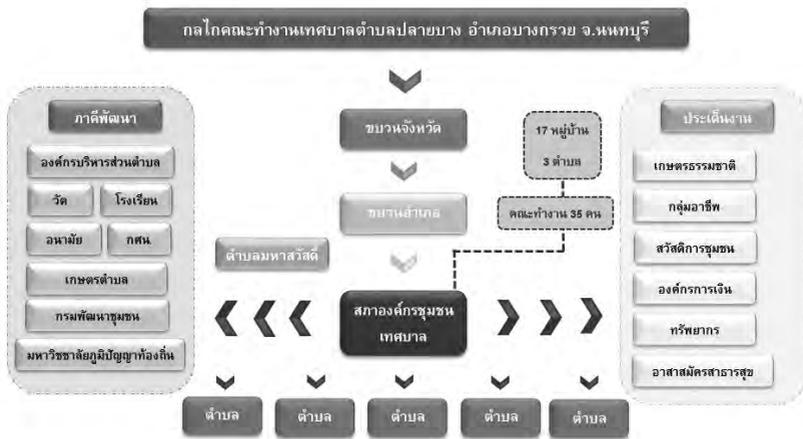
พบว่าทุนที่มีอยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม ศาสนสถานเก่าแก่ การเกษตร และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมบนสายน้ำหลายสายคลอง ที่ปัจจุบันยังใช้เป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำเชื่อมกับทางบกได้ดี จึงมีความเห็นตรงกันในการยกระดับแนวทางการขับเคลื่อน เพื่อให้สมาชิกได้ตระหนักถึงทุนที่มีอยู่ในชุมชน และการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศน์ วิถีวัฒนธรรมให้คงไว้ซึ่งคุณค่าที่ดั่งมา

คิดแล้วหยุดไม่ได้ ต้องลงแรงร่วมกันวิเคราะห์ศักยภาพตำบล สภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลปลายบางยังคงทำหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็ง และมีพลังนับเป็นทุนทางสังคมที่ดี ทำให้ประชาชนสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มีบุคลากรที่มีศักยภาพในแต่ละด้าน มีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ และเชื่อมโยงในพื้นที่ มีแผนชุมชนรวมกันทั้ง 3 ตำบล มีสวัสดิการ และกองทุนชุมชน มีแหล่งท่องเที่ยววิถีชุมชนเชิงนิเวศน์ เหล่านี้ล้วนเป็นทุนสำคัญและสิ่งดั่งมาในตำบลปลายบาง

จุดอ่อนของพื้นที่ พบว่าประชาชนยังมีหนี้สิน ทั้งหนี้ในระบบ และนอกระบบ ขาดการเชื่อมโยงกลุ่มอาชีพให้เป็นวิสาหกิจชุมชน ประชาชนมีอัตราการว่างงานค่อนข้างสูง ด้านสิ่งแวดล้อมมีมลพิษ เช่น น้ำเสีย มีขยะจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง โอกาสที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนนั้นมีอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรต่าง ๆ ที่สนับสนุนชุมชน อาทิ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ที่สนับสนุนด้านงบประมาณ และองค์ความรู้ สำนักงานพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการศึกษาออกระบบ (กศน.) จากภาครัฐที่ให้ความรู้ และสนับสนุนด้านการฝึกอาชีพ อีกทั้งยังมี

เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนทั้งระบบตำบล และจังหวัด ในการเชื่อมร้อยสนับสนุน การพัฒนาด้านต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีเงินหมุนเวียน และการบริหารจัดการเงิน ที่ดีภายในชุมชน อาทิ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนภัยพิบัติ สหกรณ์การเกษตร และ กลุ่มออมวันละบาท

แต่ทั้งนี้ก็ยังมีความกังวลใจหลายประการที่เป็นอุปสรรคในการทำงาน ได้แก่ การส่งเสริมช่องทางการตลาด การออกร้าน การแข่งขันพื้นที่การตลาดกันใน ชุมชน ภาวะเศรษฐกิจ รวมไปถึงการสนับสนุน ส่งเสริม พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวใน ชุมชน ทั้งด้านการประชาสัมพันธ์ และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวด้วย อีกประการหนึ่งที่รบกวนใจคนปลายบางผู้อาศัยสายน้ำในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นปัญหาของทุกปี คือ น้ำเค็มที่เข้ามาตามคลองส่งน้ำที่เชื่อมต่อจากแม่น้ำ เจ้าพระยา ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย ไม่กินปุ๋ย ไร่เหลือง

ศักยภาพตำบล

สภาองค์กรชุมชนชนบทตำบลปลายบางมีการขับเคลื่อนเรื่องภัยพิบัติในช่วงอุทกภัยครั้งใหญ่มาเยือน คณะทำงานจึงสำรวจข้อมูลของพื้นที่ โดยค้นพบทุนศักยภาพของพื้นที่ที่สำคัญ คือ ศาสนสถานเก่าแก่ ประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรม การเกษตรดั้งเดิม อีกทั้งยังมีภูมิประเทศที่ติดริมคลองทำให้สามารถสัญจรได้ทั้งทางบกและทางน้ำ

ดังนั้น สภาองค์กรชุมชนชนบทตำบลปลายบาง จึงปรึกษาหารือ พร้อมด้วยผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น เห็นพ้องต้องกันว่าหากทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงอนุรักษ์สภาพแวดล้อม วิถีวัฒนธรรม โดยเฉพาะการแห่เทียนพรรษาซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ควรรักษาไว้ให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้เห็นคุณค่า และสร้างความตระหนักถึงทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้กับคนรุ่นปัจจุบัน

จึงได้จัดทำ โครงการเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชน ภายใต้การขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนชนบทตำบลปลายบาง ปี 2559 – 2560 ว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยววิถีชุมชนคนปลายบาง เสนอขอรับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตของคนในชุมชน และจัดภูมิทัศน์ให้สวยงาม สามารถจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

แผนงาน และกิจกรรม

การวางแผนจึงเริ่มตั้งแต่ประชุมสภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลปลายบาง เพื่อวางแผนอย่างรอบด้านทบทวนข้อมูลทุนศักยภาพ ลงสำรวจข้อมูลเชิงลึกเพื่อให้ได้ประวัติศาสตร์เรื่องเล่าของสถานที่สำคัญ จัดทำแผนผัง เส้นทาง แหล่งท่องเที่ยว เชื่อมโยงภาคีภาครัฐ และเอกชน เข้ามาหนุนเสริม ทั้งการอบรม มัคคุเทศก์ เยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้เข้ามามีบทบาทกับพัฒนาชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ยังมีการวางแผนเกี่ยวกับการปรับภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว จัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางสัญจรท่องเที่ยวทางน้ำ เช่น เรือ เสื้อชูชีพ หมวก

ส่วนแผนงานในอนาคตต่ออยู่ระหว่างดำเนินการที่จะยกระดับการจัดตั้งเป็น วิสาหกิจชุมชน “ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนคนปลายบาง” และแผนพัฒนาเชิงธุรกิจ จะใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการดำเนินการธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยว โดยเริ่มจากแหล่งท่องเที่ยว ที่พัก อาหาร สินค้า กระบวนการผลิต สินค้าชุมชนและการบริการ

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัด และข้อมูลลงระดับตำบล	ข้อมูลปัญหา ข้อมูลศักยภาพ ข้อมูลทรัพยากรข้อมูลกลุ่มองค์กร ฯลฯ มีการปรับปรุงข้อมูล ให้เป็นปัจจุบัน และนำข้อมูลไปใช้วิเคราะห์ประกอบการวางแผนการทำงาน และการพัฒนาพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย ดำเนินชีวิต และการติดตามความคืบหน้าการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีแผนการพัฒนาจากการประชาคมในตำบล เกิดแผนพัฒนาตำบล
การจัดทำแผนการพัฒนา	มีการประชุมอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง มีเวทีประชุมร่วมระหว่างสภาองค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อเวทีสาธารณะ
เวทีปรึกษาหารือ กลุ่มเครือข่ายองค์กรต่าง ๆ	มีการประชุมอย่างสม่ำเสมออย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง มีเวทีประชุมร่วมระหว่างสภาองค์กรชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ มีการรายงานผลการดำเนินงานต่อเวทีสาธารณะ
การจัดกิจกรรมในชุมชน	ทุนทั้งที่เป็นเงิน และไม่เป็นเงิน มีการดำเนินการจัดการทุนภายในชุมชน เช่น การบูรณาการ และมีการเชื่อมโยงแผนการจัดการทุนภายในตำบล และกับข้ามลหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
มีการรวมพลังท้องถิ่นพัฒนาชุมชน (อปท.)	โดยโครงการท่องเที่ยวฯ เพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
แกนนำชุมชน	จิตอาสาที่มาจากช่วงวัย อาชีพ เพศ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ กลุ่มต่าง ๆ มีการพัฒนาผู้นำ และคนรุ่นใหม่ต่อเนื่องโดยมีการวางแผนการค้นหา สร้าง และพัฒนาผู้นำ โดยใช้
การประสานเครือข่าย	ทราบถึงพันธกิจการทำงานร่วมกันของชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีกลไกการทำงานของเครือข่ายองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน
การพัฒนากลุ่มองค์กรให้แข็งแรง	มีระบบบริหารจัดการที่ดี เป็นฐานรากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในตำบล มีการทบทวนสถานะ กลุ่มองค์กรในด้านความเป็นประจำทุกปี มีระบบการติดตาม รายงานผลการดำเนินงานกลุ่มองค์กร

กลไก และกระบวนการดำเนินงาน

สภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลปลายบาง คือเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเวทีจัดทำแผนยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาและพัฒนา เชื่อมโยงและบูรณาการแผนร่วมกันระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานภาคี

การเชื่อมโยงแผนงาน/กิจกรรมกับหน่วยงานในพื้นที่ และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง มีการเชื่อมโยง ดังนี้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ด้านงบประมาณ และผู้ช่วยในการดำเนินงานขององค์กรชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนอำเภอบางกรวย เป็นที่ปรึกษาด้านองค์ความรู้ ศักยภาพบุคลากร เทศบาลตำบลปลายบาง สนับสนุนในด้านอุปกรณ์ในการเดินทาง และความปลอดภัย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ทสม. และแกนนำชุมชน และกลุ่มเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง วัด โรงเรียน สาธารณะสุขอำเภอ หน่วยรักษาความปลอดภัย วัฒนธรรมตำบล และอำเภอ ร่วมดำเนินงานในโครงการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริษัทประชารัฐ สนับสนุนด้านเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาและแผนผังการท่องเที่ยว การสร้างเพจท่องเที่ยว การวางแผนธุรกิจจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ สโมสรโรตารี อำเภอบางกรวย นนทบุรี ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงกับหน่วยงาน การสนับสนุนเครื่องมือในการดำเนินงานต่าง ๆ คุณกฤตยา ฐ์ จจพงศธร จากโรตารี กทม. และหอการค้าจังหวัดนนทบุรีให้คำปรึกษาในการดำเนินงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวจังหวัดนนทบุรีสนับสนุนการเชื่อมโยงการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความสำเร็จการแก้ปัญหา และการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีวัฒนธรรมคนปลายบาง อาจเป็นคำตอบส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ด้วยการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป้องกันและกำจัดมลพิษ ส่วนเชิงวิถีวัฒนธรรมประเพณี ก็ยังนำมาสู่การอนุรักษ์สืบสานคงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นให้คงไว้

การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนคนปลายบาง ที่มาคู่กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การพัฒนาอาชีพ หัตถกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดสารพิษ ผลิตภัณฑ์ของชุมชนในการเชื่อมต่อกฎมีปัญญาท้องถิ่นผสมผสานให้ทันสมัยมากขึ้น

รูปธรรมความสำเร็จที่เกิดจากผลการดำเนินงาน ซึ่งอาจนำมาแสดงได้ ดังนี้

- จัดตั้งกลุ่มเครือข่าย และเชื่อมโยงให้เกิดวิสาหกิจชุมชน ลดปัญหาค่าครองชีพและคนว่างงาน สร้างวัฒนธรรมส่งเสริมภูมิปัญญา พัฒนาความรู้ความสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
- กลุ่มอาชีพ ทำดอกไม้ประดิษฐ์หมู่ที่ 5 ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
- มีการเปลี่ยนแปลงจากกลุ่ม ยกระดับเป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ว่างงาน ผู้สูงอายุ

- ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตดี ผูกให้เด็กและเยาวชนเข้ากลุ่มพัฒนา และในกลุ่มยังมีการทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ประจำทุกเดือนซึ่งรายได้เฉลี่ย 4,000 บาทต่อคนหลังจากหักทุนแล้ว
- การพัฒนาสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ
- มีแกนนำรุ่นใหม่
- การเชื่อมโยงหน่วยงาน ทั้งท้องถิ่น ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้อย่างดี

6. ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

1) ผู้นำท้องถิ่น ท้องถิ่น ผู้นำธรรมชาติ บุคลากร สมาชิกสภาองค์กรชุมชน ล้วนให้ความสำคัญต่อการขับเคลื่อน ใช้ศักยภาพความสามารถ แบ่งบทบาทการทำงานตามความถนัด

2) ทุนภายในชุมชน ได้แก่ ทุนทางสังคม กองทุนชุมชน กองทุนสวัสดิการชุมชน ทุนธรรมชาติ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เกิดความสนใจ สร้างเรื่องเล่าให้เห็นภาพขึ้นวางเป้าหมายสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่สำคัญคือทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบแผนการทำงาน

3) ประชาชนในพื้นที่ และกลุ่มองค์กรเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

4) ได้รับการสนับสนุนจากภาคีทั้งภาครัฐ และเอกชน เรื่ององค์ความรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

5) การนำเอาเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จุดแข็ง จุดอ่อน โดยมีองค์ประกอบ 5 ด้าน 100 ข้อ เพื่อให้พื้นที่ได้รู้ว่าต้องทำอะไร และแก้ไขอะไร

6) ที่เป็นหัวใจของผลลัพธ์ความสำเร็จ คือ การประชุมอย่างต่อเนื่อง ทุกเดือน และการประชุมเร่งด่วนตามภารกิจ การออกแบบการทำงาน วางแผน แบ่งบทบาทหน้าที่และการติดตามรายงานความคืบหน้า ซึ่งเป็นการปฏิบัติการร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน

ข้อติดขัดในการดำเนินงาน

- งบประมาณในการดำเนินการยังมีไม่เพียงพอ เนื่องจากต้องซ่อมแซม ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และการบริการในหลายๆ เรื่อง
- องค์ความรู้ในการดำเนินการโครงการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะเป็นเรื่องใหม่ของชุมชน คณะทำงานหลายคน จึงยังต้องการความรู้ในการขับเคลื่อนงาน
- สภาพแวดล้อมภูมิทัศน์ที่เสียหายจากอุทกภัยเป็นประจำ ส่งผลเกิดความล่าช้าในการดำเนินงาน
- การขยายตัวจากชนบทเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งต้องใช้งบประมาณ และความเชี่ยวชาญจากภายนอก มาช่วยดำเนินการ

ผู้ประสานงาน

นางจินต์ภาณี อรชร

สภาองค์กรชุมชนเทศบาลตำบลปลายบาง 089-816-0806

“.....ในที่สุดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวของคนหนองปลาไหล
ถูกออกแบบอย่างไม่เป็นทางการคือ วิถีชานาคนหนองปลาไหล
โดยมีกิมมิกเล็กๆ พ่วงท้ายหรืออาจใช้เป็นคำจั่วหัวว่า “พัทธาก็มีนา”

พัทธาก็มีมา ณ หนองปลาไหล

คนหนองปลาไหล ??

ตำบลหนองปลาไหล ตั้งอยู่ในอำเภอบางละมุง จ.ชลบุรี มีพื้นที่ประมาณ 27 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 19,128 ไร่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางละมุง ประมาณ 9 กิโลเมตร โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหนองเกตุน้อย หมู่ที่ 2 บ้านหนองปลาไหล หมู่ที่ 3 บ้านมาบบอน หมู่ที่ 5 บ้านโป่งสะแกกูด หมู่ที่ 5 บ้านหนองหัวแรด หมู่ที่ 6 บ้านหนองเกตุน้อย หมู่ที่ 7 บ้านหนองเกตุน้อย หมู่ที่ 8 บ้านแหลมเหียง หมู่ที่ 9 บ้านหนองเหียง มีประชากร จำนวน 6,835 หลังคาเรือนหรือประมาณ 12,647 คน ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มสลับลูกเนินเล็ก ๆ พื้นที่ทางตะวันออกของตำบลเป็นเนินเขา ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำธรรมชาติในตำบล

จากการสืบค้นประวัติการตั้งชุมชน มีการเล่าต่อกันมาว่าเดิมที่บริเวณหนองปลาไหลยังไม่มีคนตั้งถิ่นฐานอยู่ ชาวบ้านหนองปลาไหล น่าจะอพยพมาจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งกรุงแตก กว่า 200 ปีที่ผ่านมา ตอนนั้นก็ไม่ได้นำสิ่งของมีค่า อะไรติดตัวมานอกจากกระซังสัมฤทธิ์ โดยมีความมุ่งมั่นว่าจะหนีตายได้แน่ๆ และหากรอดจากฆ่าศึกศัตรู ก็จะสร้างบ้านเรือนและจะสร้างวัด เมื่อเดิน

ทางมาเรื่อยๆ ก็มาพบเจอพื้นที่ลุ่ม กว้างขวาง มีปลาไหลอยู่มาก จึงตั้งบ้านเรือน อยู่แถวนี้และต่อมาก็สร้างวัด โดยชาวบ้านได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและแผ้วถางที่ดิน เพื่อจับจองที่ทำไร่ทำนา เพราะเป็นที่ลุ่มเหมาะสำหรับการทำการเกษตร โดยการเกษตรในขณะนั้นเน้นการทำนาข้าวเป็นหลักเพราะมีลำห้วยลำธารไหลผ่าน ปลายสาย และเมื่อสมัยก่อนบริเวณนี้มีสัตว์ชุกชุม โดยเฉพาะปลาไหลที่มีมาก ตามห้วย หนอง คลอง บึง จึงเรียกว่าหนองปลาไหลมาถึงทุกวันนี้

ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันถางป่าขุดต่อไม้สร้างวัดหนองเกตุใหญ่ โดยมีท่านพระครูจารย์เป็นเจ้าอาวาสองค์แรก **วัดหนองเกตุใหญ่** เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2314 นายแสงทอง กับนางทองคำ บุตรสาวนายแสงทองเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย มีบ่าวไพร่ และไร่นาอยู่ที่ตำบลหนองปลาไหลมาก มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า วันหนึ่งตาแสงกำลังทำไร่อยู่ ก็มีพระเถระ องค์หนึ่งเป็นหลวงตาชื่อว่า หลวงตากลับ เดินธุดงค์มาพบตาแสง จึงนั่งพูดคุยกันและชวนสร้างวัด โดยนิมนต์พระ 2 องค์พี่น้อง ที่มีความสามารถทางช่าง อยู่ที่วัดหนองใหญ่ มาช่วยกันสร้าง โบสถ์วัดหนองเกตุใหญ่

เดิมเรียกกันว่า**วัดใหญ่** จนเมื่อในปี พ.ศ. 2459 หรือ 2460 ไม่แน่ชัด **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ได้เสด็จเยี่ยมหัวเมือง แล้วเลยมาถึงวัดใหญ่ ท่านก็ตรัสว่าให้เปลี่ยนชื่อเป็น **“วัดหนองเกตุใหญ่”** สมัยนั้นหลวงปู่สายเป็นเจ้าอาวาส วัดหนองเกตุใหญ่ มีเนื้อ 3 ไร่ 2 งาน 99 ตารางวา

คนหนองปลาไหล มีการถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิถีการกินการ อยู่จากรุ่นสู่รุ่น มากกว่า 4-5 ชั่วอายุคน โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านการทำอาหาร ที่ทำให้มีเรื่องราวมากมายให้ถ่ายทอด ให้เรียนรู้ โดยเฉพาะอาหารพื้นถิ่นของคน หนองปลาไหลที่มีความโดดเด่นทั้งรสชาติและส่วนประกอบ เช่น การทำห่อหมก ปลาอินทรียี้และปลาดอกไม้ แกงไก่รอกกล้วยซึ่งเป็นอาหารขึ้นชื่อของที่นี่ ต้มช่า ไก่ที่ไม่ใส่กะทิ น้ำพริกขะยะ ผัดหมี ผัดพริกเกลือปลาดุก ยำมกคด ไม่เพียงแต่ อาหารคาว ยังมีอาหารหวานที่สะท้อนให้เห็นความผูกพันกับการทำนา โดยมีข้าว เป็นวัตถุดิบที่สำคัญ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบต่อมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

ขนมบ้าบิ่นโบราณ ขนมกะลोजี ขนมกระโจม เป็นต้น ที่กล่าวมานี้ เน้นสมุนไพร และพืชผักสวนครัวในบ้านเป็นหลัก จะมีเพียงอาหารทะเล และเนื้อสัตว์ที่ต้องไปซื้อมาจากข้างนอกชุมชน แต่ด้วยวิธีมือที่จัดจ้านและไม่เหมือนใคร ทำให้คนหนองปลาไหลเน้นการทำอาหารกินเองในครัวเรือนจึงยังคงมีลักษณะครอบครัวแบบครอบครัวขยาย ลูกหลานยังอยู่กับปู่ย่าตายาย และพ่อแม่ ก็น่าจะมาจากเสน่ห์ปลายจวักของแม่บ้าน และผู้มีอาวุโสในครอบครัว ที่บรรจงปรุงอาหารและคัดสรรวัตถุดิบมาทำอาหารจนลูกหลานติดอกติดใจ

ทำไมคนหนองปลาไหลจึงมาทำท่องเที่ยวโดยชุมชน

เมื่อพูดถึงเรื่องท่องเที่ยวโดยชุมชนกับคนหนองปลาไหล คนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจและมองภาพไม่ออก เพราะมีความคิดเหมือนกับชุมชนทั่วไปว่า “ไม่เห็นมีไร่นามาเที่ยวเลย” และเคยมีประสบการณ์เหมือนกันๆ อีกว่า “เขามาดูงานเขามากันเยอะเลย แต่มาอยู่แป๊บเดียว ยังไม่ทันได้พูดได้คุยอะไรกันเลย” สิ่งเหล่านี้ทำให้เป็นเหมือนกำแพงสำหรับคนหนองปลาไหล ประกอบกับเป็นพื้นที่ส่วนขยายของเมืองที่คนมาทำงาน มาอยู่อาศัย เนื่องจากใกล้พัทยา ทำให้คนหนองปลาไหลยังไม่ไวใจคนแปลกหน้า ถ้าจะมีใครมาเยี่ยมหรือมาเที่ยวที่บ้านจะยังรู้สึกไม่แน่นอนใจ โดยเฉพาะเรื่องโฮมสเตย์ มีคนมาพักค้างอ้างแรม ประเด็นนี้ปิดไปเลยตั้งแต่วันแรกที่คุยกัน

แล้วอะไรละ ที่ทำให้คนหนองปลาไหลบอกว่า “ลองทำท่องเที่ยวชุมชนกับ อพท.ดู” ซึ่งแกนนำชุมชนบอกว่าตามหามานานแล้ว อพท. อยู่ที่ไหน รู้แต่ว่าถ้าจะทำเรื่องท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาคุยกับ อพท.

เวทีขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนหนองปลาไหล เริ่มจากการพูดคุยกับคนไม่กี่คน ที่เป็นสมาชิกของสภาองค์กรชุมชนตำบลหนองปลาไหล ซึ่งมีทุนเดิมเรื่องของการเป็นผู้นำ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารจัดการผลประโยชน์ และการค้นหาทุนหรือของดีที่ชุมชนตัวเองมีอยู่ในเบื้องต้นแล้ว ทำให้การทำท่องเที่ยว

เที่ยวโดยชุมชนเดินหน้าต่อไปได้ไม่ยาก และแล้วนางเอกคนสำคัญก็ปรากฏตัว ป้าแหลม คุณป้าวัย 77 ปี เจ้าของบ้านสวนและเจ้าของสูตรอาหารเด็ดที่ปรุงด้วยใจ เพราะปรุงให้คนที่รักรับประทาน อย่างเมนูต้มข่าไก่ไม่ใส่กะทิ แต่ออกรสออกชาติสมุนไพรพื้นบ้าน ถูกคิดค้นขึ้นเมื่อตอนลุงหิน สามีของแกป่วย ทานอะไรไม่ค่อยได้ พอได้ลิ้มรสจิตใจและหายป่วยไปเลย เมื่อมีนางเอก ก็ต้องหาพระเอก ลำพังสามีป้าแหลมยังไม่พอ เราต้องค้นหาของดีของเด่นของที่นี่ให้พบ

สิ่งที่ทำให้หนองปลาไหลมีสีสันและน่าสนใจคือ พักยาไม่ได้มีแต่บาร์ไม่ได้มีแต่ทะเล หาดทราย แสงแดด และเซ็กซ์ (Sea ,Sand , Sun & Sex) อย่างที่เขาล้อลือกัน แต่พักยายังมีนา ยังมีลูกหลานชาวนาอยู่อีกจำนวนหนึ่ง และรวมตัวกันทำนาปลอดภัยเกือบ 200 ไร่ โดยการผลิตตามภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมา วิถีชาวนาชาวหนองปลาไหลจึงเป็นหลักคิดสำคัญในการพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวของหนองปลาไหล เมื่อมีทำนา ก็ต้องมีการทำขวัญข้าว ต้องมีพิธีบุญของข้าว และที่พลาดไม่ได้คือการร้องรำทำเพลง ยามว่างเว้นจากการทำนา เช่น รำวง ลำตัด เพลงเกี่ยวข้าว ทำให้เราได้ค้นพบพิพิธภัณฑ์เครื่องดนตรีไทยที่บางซิ่นเก่าแก่เกินกว่า 100 ปี และมีบางซิ่นที่อยู่ในวงดนตรีไทยที่เคยประกวดได้รับรางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา มาแล้ว แต่เสน่ห์ไม่ได้หยุดแค่ความเก่า และมีจำนวนเครื่องดนตรีจำนวนมาก ยังมีอาจารย์สว่าง เจ้าของวงดนตรีไทยประจำหมู่บ้าน “บ้านสว่างศิลป์” ซึ่งเป็นครูดนตรีไทยที่หัดมาจากครูพักลักจำ และหัดเล่นเครื่องดนตรีไทยทุกชนิดที่มีอยู่ในบ้าน เรียกว่าใจสั่งมาทำเพราะใจรัก เครื่องดนตรีบางชนิดครูลงมือทำเอง เช่น กรับ ไม้ตีระนาด และวางระนาด

สิ่งที่พอจะผูกโยงเป็นเรื่องราวของชาวนาได้อีกคือการละเล่นของชาวนาลูกหลานของชาวนามีหน้าที่ในการพาวัวควายไปทุ่ง ไปหาหญ้ากิน และสิ่งที่ติดตัวไปนาคด้วยเสมอคือหนังสือตี๊ก ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งของเล่น และใช้เป็นอาวุธในการไล่วัวควายให้อยู่ในฝูงได้อีกด้วย

ในที่สุดกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวของคนหนองปลาไหล ถูกออกแบบอย่างไม่เป็นทางการคือ วิถีชาวนาคคนหนองปลาไหล โดยมีกิมมิกเล็กๆ ฟุ้งทำยหรืออาจใช้เป็นคำจั่วหัวว่า “พืษยาก็มีนา” จากนั้นเราก็นำเรื่องทีคู้ยก้นวงเล็กๆ ของสภากงศ์กรซุมชนตำบลหนองปลาไหลกับเจ้าหน้าที่พื้นที่พิเศษของ อพท. เข้าสู่เวทีประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและระดมสมองเกี่ยวกับการจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองปลาไหล ซึ่งทาง อพท. ถือว่าเป็นเรื่องหลักและเรื่องแรกทีต้องทำ คือการตั้งกลไกการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งทีประชุมประชาคมหนองปลาไหลเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2560 มีมติเห็นชอบ และเสนอองค์ประกอบของชมรมฯ มาจากหลายภาคส่วน และได้รับการรับรองจากเทศบาลตำบลหนองปลาไหลในการจัดตั้งเป็นชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองปลาไหล เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2560

นอกจากกิจกรรมท่องเที่ยว การทำอาหารคาวหวานพื้นบ้านที่บ้านป่าแหลม - การยิงสติกเพื่อใส่ปุ๋ยอินทรีย์ให้ท้องนา - การเรียนรู้เครื่องดนตรีไทย และชมการบรรเลงวงดนตรีไทยที่บ้านสว่างศิลป์ ยังเปิดโอกาสให้ชุมชนได้นำเสนอของดีของเด่นของชุมชน ทำให้พบว่ยังมีของดีอีกมากมายในตำบลหนองปลาไหล เช่นโบสถ์ไม้เก่าแก่วัดหนองเกตุใหญ่ ขนมไทยขึ้นชื่อลือชา กลุ่มทำน้ำพริกแกง การเพาะเห็ดฟาง เห็ดเป่าฮื้อ น้ำมะพร้าวพร้อมดื่ม พุดดิ้งมะพร้าวอ่อน ข้าวหลาม พิษผักสวนครัวปลอดสารพิษ ฯลฯ เรียกว่าทยอยขายได้ไม่หมดไม่สิ้น

ผ่านไปเพียงแค่ 8 เดือน ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองปลาไหล มีโอกาสขาย package ทัวริให้กับนักท่องเที่ยวไปแล้วประมาณ 4 ครั้ง โดยนักท่องเที่ยวรวบได้กับกติกาทีชุมชนตั้งขึ้นคือ ต้องมาเที่ยววันเสาร์หรืออาทิตย์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์เท่านั้น วันอื่นไม่รับนักท่องเที่ยวเพราะจะได้มีลูกหลานมาช่วยทำอาหารและต้อนรับนักท่องเที่ยว, จะมาเที่ยวได้ต้องโทรมาจองก่อน และมีัดจำเงินก่อนด้วย เรียกว่าเป็นชมรม แรกของชลบุรีทีมีการเรียกเก็บค่ามัดจำจากนักท่องเที่ยวก่อนมาสัมผัสของจริง ทำให้ไม่ต้องขาดทุนกับการทีนักท่องเที่ยวกเลิกการจอง เรียกว่ารอบคอบก้นเลยทีเดียว

คนหนองปลาไหลได้อะไรจากการทำท่องเที่ยวโดยชุมชน

โจทย์สำคัญของการทำท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ใช่รายได้หลัก แต่เป็นรายได้เสริม คนทำท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีความภูมิใจในอัตลักษณ์บ้านเกิดของตนเอง และภูมิใจนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก ได้สัมผัส ตลอดจนมีประสบการณ์ร่วมกับเจ้าของบ้าน ต้องมีการกระจายรายได้ อย่างเป็นธรรมและคนทำท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องทำแล้วต้องมีความสุข

ความสุข

ความสุขของคนหนองปลาไหล ในฐานะเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวคือ ความภาคภูมิใจที่ได้บอกเล่าถึงของดีในชุมชน ในบ้านเกิดของตัวเองให้นักท่องเที่ยวได้ฟัง ได้ต้อนรับเพื่อนใหม่ที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในชุมชน ได้ทำอาหารอร่อยๆ ให้นักท่องเที่ยวรับประทาน และที่สำคัญคือได้รับคำชมว่าอร่อยมาก นี่แหละสุขทันทีที่แม่ครัวได้รับ นอกจากนี้ยังสุขเพราะกรรมการชมรมฯ ได้เจอหน้าเจอตากันบ่อยขึ้นเพราะต้องช่วยกันวางแผนและแบ่งงานกันทำตามความรับผิดชอบ โดยเฉพาะเมื่อนักท่องเที่ยวโทรเข้ามาจองทัวร์ รวมถึงสุขที่ได้รอคอยให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเดิมกลับมาอีก สุขที่ไม่ใช่ตัวเงินมีค่ามากกว่าตัวเงินสำหรับคนหนองปลาไหล ตัวบ่งชี้ที่สำคัญคือ มาช่วยกันรับนักท่องเที่ยวทริปที่ 1 – 3 กรรมการไม่ได้ค่าตอบแทนอะไรเลย ก็ไม่เป็นไร แต่พอทริปที่ 4 มีกำไรแบ่งกันคนละ 150 บาท ทุกคนดีใจ ยิ้มจนแก้มปริ 150 เนียนะ

ความสุขที่ได้รับฟังความคิดเห็น คำติชม จากนักท่องเที่ยวแต่ละทริป ทำให้คนหนองปลาไหลรู้สึกที่ตนเองได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น เรียกว่ายิ่งทำยิ่งเห็นข้อบกพร่อง ยิ่งทำยิ่งเห็นสิ่งที่ต้องปรับปรุง ยิ่งทำยิ่งเห็นความเปลี่ยนแปลง

รายได้

ความสุขได้กระจายไปยังคนที่ไม่ใช่สมาชิกชมรม เราพบว่าในทุกครั้งที่เมื่อนักท่องเที่ยวมา คนในชุมชนจะนำผลิตภัณฑ์ของตนมาขายให้นักท่องเที่ยว ช่วงแรกก็ไม่ว่าจะขายอะไร เพราะในชุมชนก็มีแต่ มะพร้าวอ่อน พืชผักสวนครัว ผลไม้ตามฤดูกาล เหล่านี้นักท่องเที่ยวจะซื้อเหวอ แต่พอประธานชมรมฯ ท่านอาจารย์ถนอมศักดิ์ เก็บมะกรูดมะนาวที่บ้านดูเล็กๆ มาขายนักท่องเที่ยว อ้าวขายได้ด้วยขายได้จริงๆ จากนั้นก็มีชาวบ้านนำสินค้าของชุมชนมารวมกันจำหน่ายที่บ้านป่าแหลมเพื่อเป็นของฝากให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อติดไม้ติดมือ ไม่ว่าจะเป็นมะพร้าว น้ำหอม วุ้นมะพร้าว น้ำหอม กลั้วยน้ำว่า กลั้วยหอม พืชผักสวนครัวที่กำรันตีว่าไม่ใช่สารเคมี บางครั้งก็มีพุดดิ้งมะพร้าวอ่อน และข้าวหลามมาจำหน่ายด้วย

จากพื้นฐานกลุ่มที่มาจากกองทุนสวัสดิการชุมชน (กองทุนสี่สิ่งพึ่งตนเอง) ทำให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งทุนคน และทุนเงินได้ดีในระดับหนึ่ง เห็นได้จากการที่ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองปลาไหล มีการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อแสดงรายรับ-รายจ่ายของชมรม ตั้งแต่ครั้งแรกที่รับนักท่องเที่ยว โดยมีการจัดสรรปันส่วนไปยังเจ้าของกิจกรรมทันทีหลังจากนักท่องเที่ยวเที่ยวกลับไป ทำให้มีความโปร่งใส ชัดเจน และรู้ว่าตัวเอง กำหนดราคากิจกรรมในการท่องเที่ยวได้ตรงความเป็นจริงหรือไม่ และมีเงินเหลือจากการรับนักท่องเที่ยวหรือไม่ เช่นจากเดิมกำหนดกิจกรรมเยี่ยมชมบ้านดนตรีไทยสว่างศิลป์ไว้เพียง 500 บาท/กลุ่ม แต่เมื่อได้ทดลองรับนักท่องเที่ยวพบว่า ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง จึงมีการขอปรับราคาแบบขึ้นบันได คือ ถ้ามาชมบ้านและฟังประวัติเฉยๆ ก็คิด 500 บาท แต่ถ้าให้ อ.สว่างศิลป์สาธิตการเล่นดนตรีไทยให้พร้อมให้นักท่องเที่ยวลงจับ ลองเล่นเครื่องดนตรีไทยด้วยคิด 1,000 บาท แต่ถ้ามีการบรรเลงดนตรีไทยครบวง จะคิด 2,000- 2,500 บาท ปัจจุบันบัญชีครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการรับ-การจ่ายของชมรมฯ เริ่มมีรายรับเข้ามาบ้างแล้ว แต่ยังไม่มาก

เพื่อนร่วมทาง

หัวใจสำคัญของการทำงานโดยชุมชน คือการค้นหาของดี ของเด่น หรืออัตลักษณ์ของชุมชน จนนำเสนอต่อคนภายนอกได้ว่า ที่บ้านของฉันมีสิ่งใดน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวได้มาสัมผัสและมาเรียนรู้ ความเป็นคนหนองปลาไหล ที่ไม่ได้ปรุงแต่ง ไม่ว่าจะป็นภาษาที่ใช้ การแต่งกายหรือรอยยิ้มที่เปี่ยมหน้าอู้อุดตลอดเวลา ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกประทับใจตั้งแต่ตัวบุคคล สถานที่และกิจกรรมที่ได้นำเสนอต่อนักท่องเที่ยว แล้วบอกต่อ

การพัฒนากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เส้นทางท่องเที่ยวจึงจะสวยงาม เราพบว่าภาคีสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท.

โดยสำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง โดยมีที่เลี้ยงที่สำคัญคือ สำนักพัฒนาขีดความสามารถการท่องเที่ยว (สพข.) ของ อพท. , สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.), เครือข่ายขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดชลบุรี , เทศบาลตำบลหนองปลาไหล โดยมีองค์กรภาคเอกชนที่สำคัญที่ช่วยแต่งตั้งให้เส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวนาหนองปลาไหลสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาท่องเที่ยวได้คือ สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยหรือ TEATA

พี่ปู กับ พี่จัมโบ้ ได้รับมอบหมายจาก TEATA และ อพท. ให้มาช่วยเป็นที่เลี้ยง ช่วยแต่งตั้งให้คนหนองปลาไหล ทำอย่างไรให้เส้นทางท่องเที่ยว “วิถีชาวนาหนองปลาไหล” ขายได้ ทำท่องเที่ยวชุมชนแล้วต้องขายได้ คือต้องทำการตลาดไปด้วย โดยเริ่มจากชวนผู้ประกอบการท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯและพัทยามาทดลองท่องเที่ยว จากนั้นเริ่มทำราคาแพ็คเกจแล้วไปช่วยกันขาย ทำให้หนองปลาไหลได้มีประสบการณ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวตัวจริง มีรายได้จากการท่องเที่ยวจริงๆ

ความสัมพันธ์ในชุมชนมีแนวโน้มดีขึ้น

การเริ่มต้นของชมรม เริ่มจากคนคอเดียวกัน คนที่เห็นเหมือนกัน เริ่มจากครอบครัวไม่กี่ครอบครัวที่เป็นครอบครัวชาวนา หรือมีของดีอยู่ในตัวมานั่งล้อมวงคุยกัน เรียกว่ามีโอกาสได้มาพบหน้ากับมากขึ้น มีการรวมตัวกันมากขึ้น ทำให้มองเห็นบรรยากาศชุมชนแบบเดิมๆ กลับมา โดยมีการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือ ทำให้สมาชิกชมรมแต่ละคน ต้องจัดสรรเวลาในการทำงานเพื่อชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีนักท่องเที่ยวโทรศัพท์เข้ามาจองทัวร์กับชมรม ขณะเดียวกันก็เห็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวไปยังกลุ่มต่างๆ ในตำบล เช่น กลุ่มชนมไทย กลุ่มอาหารพื้นบ้าน และกลุ่มอาชีพต่างๆ

ความท้าทายของชมรมส่งเสริม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหนองปลาไหล

ภาพนักท่องเที่ยวที่วาดฝันไว้ให้เข้ามาเที่ยวในชุมชน

- การค้นหา “คนที่ใช่ คนที่ใจตรงกัน” นักท่องเที่ยวแบบไหนที่ชุมชนอยากได้ และชุมชนแบบไหนที่นักท่องเที่ยวอยากมาเที่ยว นี่คือนี่ที่ต้องทดลองและค้นหาจนกว่าจะเจอ ซึ่งการทำการตลาดก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะสามารถให้หากันจนเจอ โดยชมรมฯ ต้องเข้าใจก่อนว่า ต้นทุนการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะที่สนใจการท่องเที่ยวแบบนี้ ถ้ามาจากกรุงเทพฯ หรือที่อื่นๆ จะแพงกว่ามีนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวอยู่แล้วในเมืองพัทยา เพราะฉะนั้น อาจจะต้องหันมาทำการตลาดและประชาสัมพันธ์ให้กับคนที่อยู่ที่พัทยา คนที่มาเที่ยวที่พัทยา และที่สำคัญคือผู้ประกอบการโรงแรม รีสอร์ทและธุรกิจท่องเที่ยวในเมืองพัทยา ก็จะช่วยลดต้นทุนให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวแบบ Haft day

- การสร้างกลุ่มเป้าหมายใหม่ พวก Gen Y และ Z ที่มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวเฉพาะ ชุมชนเองก็อยากได้นักท่องเที่ยววัยรุ่น กลุ่มวัยทำงานประเภทอายุไม่เกิน 35 ปี เข้ามาหาประสบการณ์โดยตรงกับชุมชนดูบ้างว่าเสียงตอบรับจะเป็นอย่างไร และยังเห็นประโยชน์จากการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ว่าจะช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง และร่วมกันสืบสานวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป

- การพัฒนาทักษะด้านภาษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพราะหนองปลาไหลอยู่ใกล้เมืองพัทยา นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในพัทยาไม่น้อย หากมีโอกาสได้ต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เรื่องภาษาก็อาจจะเป็นอุปสรรค จำเป็นที่ชมรมจะต้องเตรียมการเรื่องนี้ไว้ ทั้งบุคลากร และป้ายบอกทางหรือป้ายสื่อความหมายที่เป็นภาษาต่างประเทศด้วย

- ชุมชนเริ่มมองหากิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เช่น นาวับ การทำขนมไทย เพื่อให้ตอบสนองนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น เมื่องานเพิ่มขึ้น กิจกรรมเพิ่มขึ้น รายได้ก็อาจจะมากขึ้น แต่ต้องคิดต่อไปว่า ไม่ใช่แค่เพิ่มนักท่องเที่ยว เพิ่มรายได้ แต่ต้องเป็นการเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน และต้องเพิ่มรายได้และมีการกระจายรายได้ให้กับชุมชนด้วย

- ความภาคภูมิใจของการเป็นเจ้าของบ้านที่ได้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ความภูมิใจที่ได้รับการที่มีคนทีอื่นมาเห็นคุณค่าสิ่งที่คนในชุมชนคิดว่าเป็นของธรรมดา เป็นสิ่งที่ให้กำลังใจคนทำงานท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ทำอย่างไรจะส่งต่อความรู้สึกเหล่านี้ไปยังผู้คนกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน

- การท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลหนองปลาไหล เริ่มต้นแบบงงๆ แบบ ตกกะไตพลอยใจน คือ ไม่เข้าใจว่ามันคืออะไร แต่เมื่อลองลงมือทำ ลองรับ นักท่องเที่ยวจริงๆ ชักเริ่มสนุก เพราะสิ่งที่ได้ไม่ใช่ตัวเงินเท่านั้น แต่ได้ความภูมิใจ ได้ช่วยสร้างทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวพัตยา “พัตยาก็มีนา” ไม่ใช่ “พัตยามีแต่บาร” นี่คือการภาคภูมิใจเมื่อชุมชนลุกขึ้นมาทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน”

“...การท่องเที่ยวชุมชน จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ
ของประชาชนตำบลถ้ำรงค์ แต่จะต้องคงไว้ถึงความยั่งยืนของต้นทุน
ต่างๆ เพื่อเป็นมรดกให้กับคนรุ่นต่อไป และเป้าหมายที่ต้องไปถึงให้
ได้คือ ความอยู่ดีมีสุข และความสามัคคี ของคนถ้ำรงค์...”

ท่องเที่ยวชุมชน สร้างคน สร้างเศรษฐกิจ ที่ก้าวไกล

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยจะเห็นได้จากตัวเลขการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกที่เดินทางมาเที่ยวประเทศไทย และประเทศไทยเองก็ถูกจัดอันดับเป็นประเทศที่น่ามาท่องเที่ยวมากที่สุดประเทศหนึ่งในโลก โดยต้นทุนของประเทศไทยนั้นมีทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ป่า เขา ทะเล แม่น้ำ โบราณสถาน และประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ล้วนแล้วแต่สามารถนำมาใช้ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ แต่การเติบโตของการท่องเที่ยวในหลายพื้นที่ในอดีตที่ผ่านมา พบว่ามาพร้อมกับการลงทุนอย่างมหาศาล แลกกับการเพิ่มขึ้นของปัญหาในรูปแบบต่างๆ บางครั้งอาจจะลุกลามไปถึงการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในพื้นที่นั้นๆอย่างรุนแรง ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่มักจะมาจากการพัฒนาโดยไม่ได้คำนึงถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น แต่มุ่งเน้นเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวและยอดของตัวเลขรายได้เป็นหลัก โดยที่คนในพื้นที่นั้นๆ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตบ้านเกิดของตนเอง

เป็นระยะเวลาานาน และยังมีเส้นทางที่ต้องพัฒนาไปให้ถึงเป้าหมายที่ต้องการ อีกยาวไกล

ถำรงค์ ซื่อนี้ มีที่มา

จากประวัติของตำบลเล่าต่อกันมาว่า มีเจ้าเมืองไม่ปรากฏพระนามองค์หนึ่งได้เสด็จประพาสป่าและแม่น้ำบริเวณนี้ พระองค์ทรงประทับใจมาก ในขณะที่พระองค์ประพาสชมวิวิทิตทัศน์ในช่วงเวลากลางวันนั้น ได้มีหญิงสาวชาวบ้านคนหนึ่งเห็นพระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อยและพระวรกายชุ่มโชกไปด้วยพระเสโท จึงได้ประทานน้ำให้ดื่มแก้กระหาย แต่ในภาชนะใส่น้ำนั้นนอกจากจะมีน้ำแล้วยังมีใบหญ้าประเภทหนึ่ง เรียกว่า หญ้าคาใส่ไปด้วย เจ้าเมืองเห็นเช่นนั้นพระองค์ทรงกริ้วมาก จึงได้เรียกหญิงสาวผู้นั้นเข้าเฝ้าฯ และได้ไต่ถามสาเหตุที่นางใส่หญ้าคาผสมน้ำให้เสวย ได้รับคำตอบว่า เห็นพระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อยและกระหายน้ำ จึงได้ใส่หญ้าคาไว้เพื่อกันไม่ให้พระองค์ทรงรีบเสวยน้ำนั้นเพราะจะทำให้พระองค์เกิดอาการจุกเสียดและอาจทรงประชวรได้ เจ้าเมืองได้รับฟังเช่นนั้นทรงปลื้มพระทัยและรู้สึกชอบใจในความห่วงใยของหญิงชาวบ้าน จึงได้มอบแหวนซึ่งแต่ก่อนเรียกว่า “ธรรมรงค์” ให้แก่สาวผู้นั้น ต่อมาชาวบ้านเลยขนานนามให้บริเวณนี้เรียกว่า บ้านธรรมรงค์ ซึ่งต่อมาเพี้ยนเป็น “บ้านถำรงค์” จนถึงปัจจุบัน

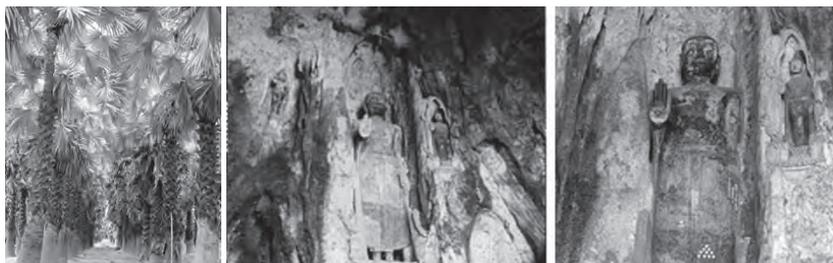
ต้นทุนของ ถำรงค์

ตำบลถำรงค์เป็นพื้นที่มีศักยภาพที่สำคัญพร้อมจะนำมาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ในหลายด้านด้วยกันมีต้นทุนที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นด้านทำเลที่ตั้งซึ่งอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเมือง และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น เขาวัง หาดเจ้าสำราญ เขื่อนแก่งกระจานฯลฯ มีถนนเพชรเกษมตัดผ่ากลางตำบล เป็นเส้นทางที่มีผู้คนสัญจรผ่านไปมาจำนวนมาก

พื้นที่ตำบลถ้ำรงค์ มีแหล่งน้ำหลายแห่งในพื้นที่ ทั้งแม่น้ำเพชรบุรี คลองชลประทาน ลำห้วย ลำคลอง มีภูเขา 5 ลูก ที่เป็นภูเขานขนาดเล็ก ได้แก่ เขาดำรงค์ เขาบ่อนไก่ เขาน้อย เขากะบุก เขาพรหมชะแฉ่ง และมีสภาพพื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

ยางนา ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกล ในการเสด็จพระราชดำเนินทางรถยนต์ไปแปรพระราชฐาน ณ พระที่นั่งไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผ่านป่ายางนาสูงใหญ่สองข้างทางถนนเพชรเกษม ช่วงหลักกิโลเมตรที่ 176-179 ท้องที่อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ สำนักพระราชวังไปเก็บเมล็ดยางนาเมื่อเดือนเมษายน 2504 ให้เจ้าหน้าที่นำไปเพาะเลี้ยงกล้าไว้ได้เริ่มต้นแคบ้านในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐานส่วนหนึ่งและได้ทรงเพาะเมล็ดไม้ยางนาโดยพระองค์เองไว้บนดาดฟ้าพระตำหนักเปี่ยมสุข ในพระราชวังไกลกังวล หัวหิน อีกส่วนหนึ่ง

จากนั้นได้ทรงปลูกกล้าไม้ยางนาอายุ 4 เดือน ในบริเวณสวนจิตรลดาร่วมกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร คณาจารย์ และนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2504 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์จำนวน 1,096 ต้น โดยมีระยะปลูก 2.50 x 2.50 เมตร เนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ 1 งาน ซึ่งถือ

เป็นส่วนปายางนาที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย และพื้นที่ปายางนาแห่งนี้ก็ได้รับการประกาศเป็น ป่าสงวนแห่งชาติ ไปแล้ว เมื่อปี 2518

ตาลเมืองเพชร ตาลพืชเศรษฐกิจของถ้ำรงค์ ต้นตาลเมืองเพชรให้ผลผลิตน้ำตาลโตนดที่ดีที่สุดมาตั้งแต่สมัยโบราณตราบนานถึงปัจจุบัน จึงมีชื่อเสียงติดปากคนทั่วไปว่า “น้ำตาลเพชรบุรี” เพราะมีรสหวานหอมอร่อย มีรสชาติกลมกล่อมชวนรับประทาน จนเป็นที่มาของคำว่า “หวานเหมือนน้ำตาลเมืองเพชร” ดังนั้นต้นตาลจึงนับเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดเพชรบุรี มีการแปรรูปต้นตาลเป็นน้ำตาลโตนด, น้ำตาลปึก, กระแจะ โดยทั่วไปชาวชนบท ชาวนา จะปลูกข้าวและทำตาลควบคู่กันไป ส่วนใหญ่จะนิยมปลูกต้นตาลไว้บริเวณคันนา ในตัวเมืองเพชรบุรี ก็ปรากฏว่ามีการปลูกต้นตาลเช่นกัน บริเวณที่มีต้นตาลมากที่สุดของจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ ทุกห้องที่ในเขตอำเภอบ้านลาด เมื่อมองผ่านต้นตาล จะมองไม่เห็นห้องฟ้าอีกด้านหนึ่ง แต่ปัจจุบันเนื่องจากมีการทำนา 2 ครั้ง เป็นผลให้ต้นตาลปรับสภาพไม่ทัน เพราะพื้นที่มีน้ำมากเกินไป กลายเป็นที่มีน้ำท่วมขัง ต้นตาลไม่ได้พักตัวที่เรียกว่า “แตงตัว” ในที่สุดก็ต้องยืนต้นตายภายในเวลาไม่นานนัก เพราะระบบนิเวศเปลี่ยนจากเดิม ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ จากสถานการณ์ที่พบ

สวนตาลลุงถนอม หรือนายถนอม ภูเงิน อดีตกำนันตำบลถ้ำรงค์ เป็นผู้ริเริ่มปลูกต้นตาลให้สวยงามเพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาตาลโตนดเมื่อ 20 ปีที่แล้ว นับว่าเป็นสวนตาลแห่งแรกและแห่งเดียวในปัจจุบัน ที่มีการปลูกภายในพื้นที่กว่า 10 ไร่ ตั้งอยู่ในชุมชนถ้ำรงค์ ที่นี่เป็นแหล่งชุมชนตาลที่มากไปด้วยต้นตาล และวิถีการทำตาลของชาวบ้าน ที่หาดูไม่ได้ง่าย ๆ ในเมืองไทย ลักษณะเด่นของสวนตาลที่นี่ มีลำต้นอวบใหญ่แผ่กิ่งใบร่มครึ้ม แถมยังเป็นการปลูกตาลแบบเป็นระเบียบเป็นแถวเป็นแนวแบบสวนผลไม้ แรบบันดาลใจของลุงถนอม ในการปลูกตาล เนื่องจากไม่อยากให้ต้นตาลเมืองเพชรสูญหาย เหลือเพียงตำนาน เพราะตาลเป็นต้นไม้เอกลักษณ์ของจังหวัดเพชรบุรี เมื่อคิดถึงเพชรบุรีต้องคิดถึงต้นตาล แต่ปัจจุบันต้นตาลเมืองเพชรกลับ

เหลือน้อยเต็มที ลูกถนนอมจึงอยากอนุรักษ์สวนตาลไว้ให้อยู่คู่เมืองเพชรไปนานๆ จึงได้ดำเนินการปลูกเป็นสวน ปัจจุบันสวนตาลดังกล่าว เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านการทำตาล ซึ่งมี เยาวชน นักท่องเที่ยว และผู้สนใจเข้ามาศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ต้นทุนทางศิลปะและสังคมวัฒนธรรมของถ้ำรงค์มีจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น **หลวงพ่อดำวัดถ้ำรงค์** ประดิษฐานอยู่ในถ้ำหลวงพ่อดำที่เขาถ้ำรงค์ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่ชุมชนปางห้ามญาติ หล่อด้วยสำริดดำทั้งองค์ ทางชุมชนได้ให้กรมศิลปากรมาตรวจสอบสันนิษฐานว่ามีอายุเกือบ 1,000 ปี ซึ่งในอดีตเคยถูกทิ้งร้าง แต่ชุมชนได้ร่วมกันบูรณะปฏิสังขรณ์จนมีความสวยงาม เป็นที่ให้ผู้คนมา กราบไหว้บูชาตลอดเวลา

พิพิธภัณฑวัดม่วงงาม เป็นที่รวบรวมเครื่องมือทำมาหากินของบรรพบุรุษ รุ่นปู่ย่าตาทวด มีมากมายทั้งประเภทถ้วยชาม คันฉ่อง กระโถน กาน้ำร้อน เต้าปูน เขี่ยนหมาก เป็นของเก่าที่มีคนนำมาถวายและทางวัดได้จัดเก็บไว้ และนำมาจัดทำเป็นพิพิธภัณฑที่ให้นักได้มาศึกษาเรียนรู้

ประเพณีและการละเล่น มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเกษตรกรรม ศาสนา และความเชื่อ ที่ยังสืบทอดอยู่ถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีการเล่นผีสุ่ม ผีกระดังงา ประเพณีรับท้องข้าว ประเพณีแข่งวัวลาน ประเพณีไหว้ผีเขมร มวยใบตาล แรลลี่ ล้อไถนด

คนถ้ำรงค์เป็นชุมชนเกษตร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร มีจำนวนน้อยที่ทำอาชีพอื่นๆ อาชีพที่เป็นชื่อเสียงของเมืองเพชรบุรี คือ อาชีพที่เกี่ยวกับตาลไถนด มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับตาลไถนด ตั้งแต่การขึ้นตาลซึ่งต้องมีความชำนาญและประสบการณ์ การเจาะตาลเพื่อจำหน่ายลูกตาลอ่อน การเคี่ยวน้ำตาลไถนดเพื่อผลิตน้ำตาลไว้บริโภคและจำหน่าย การยี่ไถนดเพื่อเป็นวัตถุดิบทำขนมตาล การผลิตของที่ระลึกที่ทำจากต้นตาล ฯลฯ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่มีพืชผลทางการเกษตรจำนวนมาก เช่น กล้วย มะนาว พืชผักสวน

ครัวต่างๆ และมีบางแปลงปลูกผักแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีเรื่องที่ทำให้ชุมชนสนใจเรื่องนี้ เนื่องจากเกษตรกรในชุมชนตำบลถ้ำรงค์จัดสารเคมีในสวนแล้วล้มลงหมดสติ หลังจากนั้นนั้นแกนนำกับเกษตรกรรายนี้จึงชวนกันเข้าพบผู้พันคิม เป็นข้าราชการทหารให้มาบรรยายเรื่องเกษตรชีวภาพให้แก่เกษตรกรตำบลถ้ำรงค์ คนในชุมชนมีความสนใจเข้าร่วมฟังบรรยายกันจำนวนมาก เกิดการขยายความคิดและเปลี่ยนแนวความคิด หลังจากการฟังบรรยายในครั้งนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นคือ มีโรงปุ๋ยชุมชนเกิดขึ้น

ทุนและกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านที่มีอยู่ในตำบล

- หมู่ที่ 1 : กลุ่มจักสาน, ไร่ผสมผสาน ม.1, ลีเกเต็ก, แห่งเรือบก
- หมู่ที่ 2 : กลุ่มจักสานใบเตย, ผลิตภัณฑ์จากตาล, พิพิธภัณฑ์วัดม่วงงาม
ปราชญ์เกษตรอินทรีย์
- หมู่ที่ 3 : หลวงพ่อดำ, กลุ่มทำน้ำพริก, กลุ่มว่าว กังหันลม,
เกษตรอินทรีย์เลี้ยงไส้เดือน
- หมู่ที่ 4 : กลุ่มต้นตาลประดิษฐ์, ขนมหาล, สวนตาลลูกลูกลม,
สวนเกษตร
- หมู่ที่ 5 : กลุ่มเลี้ยงปลา, นวดแผนโบราณ, กลุ่มน้ำพริก
- หมู่ที่ 6 : จุดชมวิুবนเขาโป่งชะแง้, สวนมะพร้าว น้ำหอม,
ผักผลไม้อินทรีย์

เริ่มจากจุดเล็กๆ เพื่อขยายเรื่องใหญ่

การขับเคลื่อนงานพัฒนาของตำบลถ้ำรงค์ในวันนี้ มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานกว่า 30 ปี โดยมีแกนนำชุมชนเพียงไม่กี่คนในช่วงของการเริ่มต้น จากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนแล้วว่า เริ่มจากนายหงส์ทอง แย้มยืนยงค์ ได้เริ่มทำกิจกรรมทำความสะอาดบริเวณถ้ำหลวงพ่อดำในวัดถ้ำรงค์ เนื่องจากถูกปล่อยทิ้ง มีเศษขยะ ในถ้ำก็รกร้าง จึงได้ชักชวนแกนนำบางคนเข้ามาร่วมทำความสะอาดด้วยกัน ตั้งชมรมไม้กวาดทอง บางคนทำครั้งเดียวก็เลิก แต่ก็มีบางคนที่ยังคงทำด้วยกันต่อ จากการเริ่มรวมกลุ่มกันทำความสะอาดถ้ำ มีการพูดคุยหารือสภาพแวดล้อมกันเข้า ขยายคนจาก 2 คน เป็น 5 คน และมากถึง 20 คน และขยายไปดูแลการปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของวัดถ้ำรงค์ ให้มีความสะอาดสวยงาม และทำงานในลักษณะจิตอาสาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของคนในตำบล โดยมองว่าเป้าหมาย

การท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลถ้ำรงค์ ก็มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดหลายท่านให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ แต่การรวมตัวกันของคนในตำบลยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ กลุ่มใครกลุ่มมัน เพราะ

สาเหตุจากปัญหาของการเมืองท้องถิ่นด้วย การพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวจึงไม่ได้เดินหน้านัก ต่อมาเมื่อปี 2551 ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลถ้ำรงค์ขึ้น ในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจะต้องมาจากสมาชิกกลุ่มองค์กรต่างๆ ในตำบล ทำให้กลุ่มต่างๆ ได้มาเจอกัน และสภาองค์กรชุมชนเป็นองค์กรของภาคประชาชนที่สามารถประสานการทำงานได้ทุกฝ่าย ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลถ้ำรงค์คือนายวิรัตน์ แทนคุณ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวชุมชนตำบลถ้ำรงค์

ประกอบกับเมื่อปี 2554 ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี ลงพื้นที่เยี่ยมวิถีชุมชนตำบลถ้ำรงค์โดยได้ล่องเรือตามลำห้วย ได้เห็นทัศนียภาพที่สวยงามเพราะริมลำห้วยเป็นพื้นที่ทำการเกษตรด้วย เกิดความประทับใจและขอลงพื้นที่ล่องเรืออีกครั้ง ทำให้กลุ่มสมาชิกเริ่มคิดกันว่า พื้นที่ตำบลถ้ำรงค์มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้หลายอย่าง ทั้งในเรื่องอาหาร ลำห้วยตลอดหมู่บ้าน พระศักดิ์สิทธิ์ ถ้ำและภูเขา กลุ่มอาชีพต่างๆ จึงมีการรวมกลุ่มพูดคุยเพื่อดำเนินการร่วมกัน แต่เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากแหล่งงบประมาณ ชุมชนต้องใช้เงินของตนเองในการทำงาน เมื่อผ่านไประยะหนึ่งก็ไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ แต่กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมของตนเองอย่างต่อเนื่อง

นาย หงส์ทอง แยมเย็นยงค์ แกนนำสำคัญของตำบลถ้ำรงค์บอกว่า “ตลอดการทำงานที่ผ่านมา สิ่งหนึ่งที่คณะทำงานยึดถือร่วมกันคือ ความศรัทธา และความเชื่อมั่น ความสามัคคี ใจเขาใจเรา อยู่กันแบบพี่น้อง และมีเป้าหมายร่วมกันชัดเจนคือ พัฒนาชุมชนตำบลถ้ำรงค์ให้ดีขึ้นเพื่อทุกคนในตำบล โดยไม่อิงนักการเมือง ปลอดภัยจากแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งในตำบล การเคลื่อนไหวงานให้เป็นไปตามความต้องการจริง

ของคนในชุมชนโดยใช้เวทีสภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางในการพูดคุยร่วม โดยเริ่มจากจุดเล็กๆ ให้เห็นความสำเร็จก่อน การขยายไปสู่เรื่องที่ใหญ่กว่าก็จะทำได้ง่ายขึ้น โดยจุดขายของตำบลถ้ำรงค์คือ คือความสามัคคี จุดแข็งของตำบลถ้ำรงค์ก็คือความสามัคคี”

ฟื้นฟูสู่การรวมตัวอีกครั้ง การทำงานของชุมชนตำบลถ้ำรงค์ มีกิจกรรมที่ขับเคลื่อนอยู่อย่างต่อเนื่องแต่ยังขาดการประสาน การบริหารจัดการ การทำงานร่วมให้เกิดภาพรวมในระดับตำบล จนกระทั่งในปี 2559 ทีมคณะทำงานในชุมชนตำบลถ้ำรงค์ 4 คน ได้มีการเชื่อมโยงงานกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีจำกัด โดยใช้เวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีกลางในการประชุมหารือพูดคุย จัดตั้งประชารัฐตำบล ตั้งทีมขับเคลื่อนท่องเที่ยวชุมชน เกิดการหนุนเสริมจากบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีจำกัด ในเรื่องของการวางแผนการพัฒนาท่องเที่ยวชุมชนอย่างจริงจัง การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ไปเรียนรู้ต้นแบบของการท่องเที่ยวชุมชนต่างๆ การร่วมเรียนรู้กับพื้นที่ของชุมชนด้วยกันเองที่ขับเคลื่อนเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนฐานราก พร้อมกับการเข้าเป็นพื้นที่เป้าหมายขับเคลื่อนท่องเที่ยวชุมชนตำบลถ้ำรงค์ของบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีจำกัด และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มสถาปนิกอาสา หนุนเสริมการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การออกแบบแพคเกจการท่องเที่ยว การออกแบบศูนย์ข้อมูล การออกแบบการรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ทำให้ชุมชนตำบลถ้ำรงค์ ได้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น พร้อมกับการเติบโตของการท่องเที่ยวในชุมชน

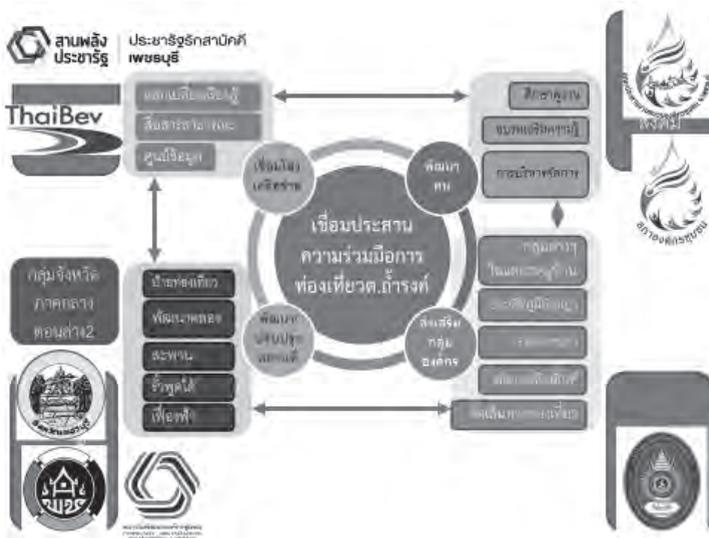
สานพลังประชารัฐจัดการท่องเที่ยว

โดยชุมชนตำบลถ้ำรงค์

ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาชุมชนถ้ำรงค์ได้เข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีจำกัด ได้มีการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวของตำบลถ้ำรงค์ พบว่า มีทั้งศักยภาพ จุดอ่อน และขีดจำกัด คือ

ศักยภาพ	จุดอ่อน	ขีดจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> มีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย มีภูมิปัญญา/วิถีชีวิต/ประเพณีท้องถิ่น อยู่ติดถนนเส้นทางหลัก มีภูมิประเทศที่สวยงาม มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ดี 	<ul style="list-style-type: none"> แหล่งท่องเที่ยวไม่ได้รับการดูแล การให้ความร่วมมือภายในชุมชน ขาดระบบบริหารจัดการนักท่องเที่ยว การจัดการความรู้ในการท่องเที่ยวชุมชน ขาดมัคคุเทศก์/ผู้ดูแลนักท่องเที่ยว ขาดกิจกรรมที่น่าสนใจ ชุมชนยังเป็นที่รู้จักไม่มากนัก ขาดอัตลักษณ์ ดึงดูดความสนใจ 	<p>การทำท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ได้รับความสนใจแต่ยังขาดการเชื่อมโยงด้านต่างๆ เช่น การบริการ การคมนาคม ข้อมูลความพร้อมสถานที่และงบประมาณ</p>

การเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ในช่วงที่ผ่านมาได้มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ภายใต้นโยบายประชารัฐ โดยเฉพาะบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเพชรบุรีจำกัด เข้าร่วมสนับสนุนการทำงานของตำบลถ้ำรงค์ อย่างจริงจังต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ

ด้านการพัฒนาคน ได้มีการพัฒนาคนด้วยการศึกษาดูงานจากพื้นที่ต้นแบบต่างๆ การอบรมเสริมความรู้ด้านการท่องเที่ยว และเพิ่มทักษะในการบริหารจัดการ พร้อมกับการสร้างความเข้าใจให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ขยายคนทำงานครอบคลุมทั้งตำบล มีหลวงพ่เจ้าอาวาสวัดถ้ำรงค์เป็นศูนย์รวมจิตใจ

ด้านการส่งเสริมกลุ่มองค์กร ให้มีการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา การเตรียมผลิตภัณฑ์ การพัฒนากิจกรรมต่างๆ ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น และเตรียมความพร้อมเพื่อเป็นฐานการเรียนรู้ในการรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเรียนรู้เรื่องต่างๆ โดยมีกลไกสภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ

ด้านการปรับปรุงสถานที่ ได้มีการพัฒนาให้มีป้ายนำท่องเที่ยวในพื้นที่พัฒนาคลองให้มีความสะอาดสวยงาม พัฒนาสะพานให้มีความปลอดภัย พัฒนากนนให้มีความสะดวกปลอดภัย พัฒนาร้วให้เป็นเครื่องมือสื่อสารเรื่องราวของตำบลถ้ำรงค์ และให้มีความสวยงาม

ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับนักวิชาการ หน่วยงาน และเครือข่ายชุมชนต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เกิดการต่อยอดความรู้ และขยายแนวร่วมในการทำงานกับผู้คนที่หลากหลายมากขึ้น

ด้านการสื่อสาร ได้มีการสื่อสารเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนถ้ำรงค์ ไปพร้อมกับการขับเคลื่อนของบริษัทประชารัฐรักสามัคคี ทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น มีผู้บริหาร หน่วยงาน สถาบันทางวิชาการ เอกชน และผู้สนใจต่างๆ เดินทาง มาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง

ด้านการบริหารจัดการ มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการมากขึ้น มีการรวบรวมข้อมูลต่างๆ มีการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบ การบริหารจัดการรับนักท่องเที่ยว การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว

สิ่งที่กำลังดำเนินการพัฒนา

การพัฒนาพื้นที่ ในการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวจรัญยานที่ระยะทาง 10 กิโลเมตร และพัฒนาศูนย์รับรองนักท่องเที่ยวเพื่อวางระบบการกระจายนักท่องเที่ยวลงจุดต่างๆของชุมชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานพร้อมกันทุกจุดทั้งชุมชน

การพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวไปในจุดต่างๆ ให้ทั่วถึง เนื่องจากในปัจจุบันส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมาแวะที่สวนตาลลุงถนอมแล้วไม่ได้ไปเที่ยวในจุดอื่นๆ มากนัก เช่น การทำธนาคารปลาและผลักต้นให้หมูที่ 4 และหมูที่ 5 เป็นโซนอาหารของคนตำบลถ้ำรงค์

การพัฒนาช่องทางในการประชาสัมพันธ์ ให้เกิดการรับรู้เรื่องของตำบลถ้ำรงค์ แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รวมถึงการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

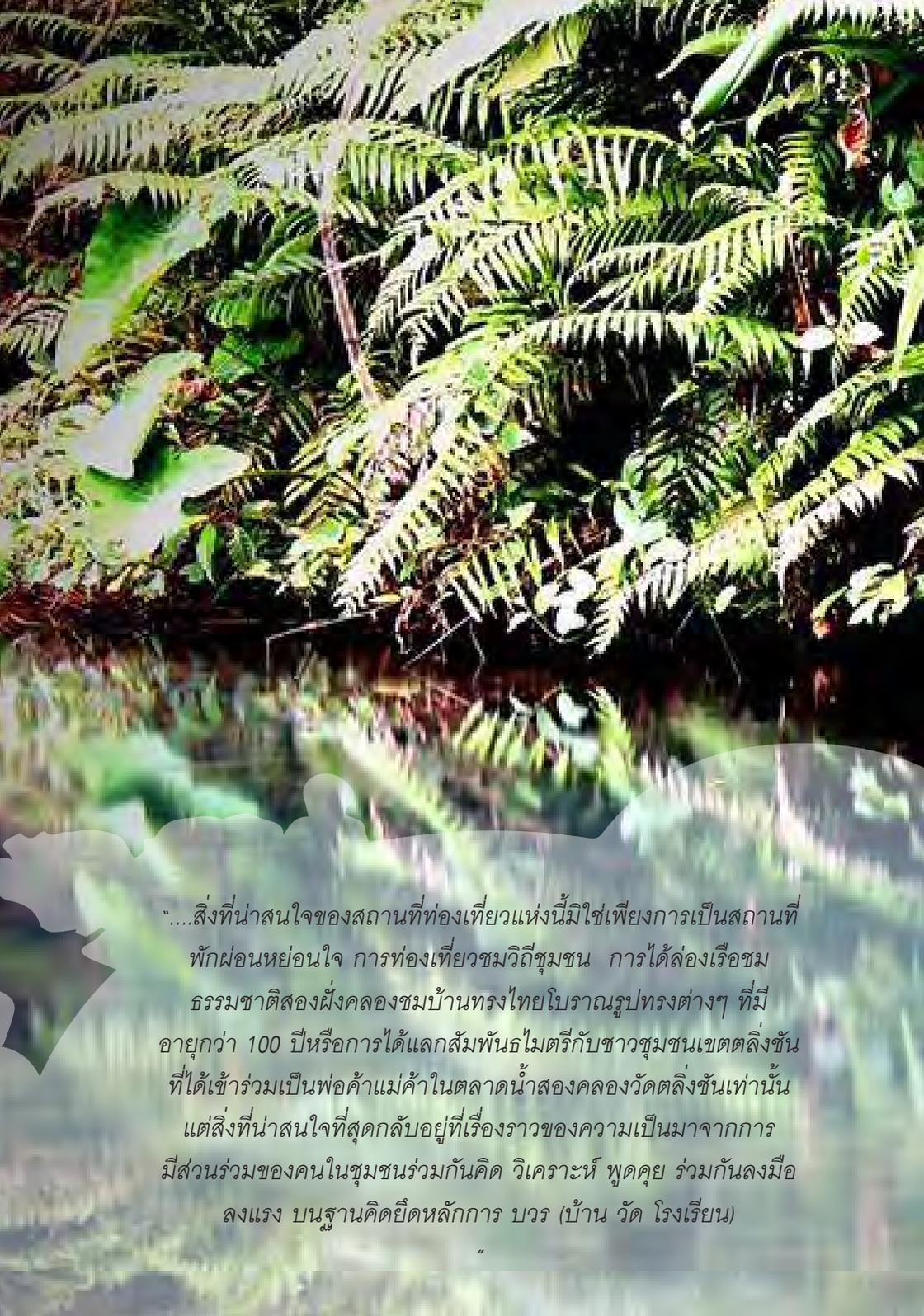
การสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคณะทำงาน และประชาชนในพื้นที่ถ้ำรงค์

เป้าหมายสุดท้ายของการท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชนตำบลถ้ำรงค์ แต่จะต้องคงไว้ถึงความยั่งยืนของต้นทุนต่างๆ เพื่อเป็นมรดกให้กับคนรุ่นต่อไป และเป้าหมายที่ต้องไปถึงให้ได้คือ ความอยู่ดีมีสุข และความสามัคคี ของคนถ้ำรงค์ โดยเริ่มกระบวนการจากการนำทุนที่มีมาเป็นเครื่องมือ สร้างความสำเร็จจากสิ่งเล็กๆ เพื่อไปขยายเรื่องใหญ่ๆ เป็นการพัฒนาพื้นที่อย่างมีพลังและยั่งยืนต่อไป โดยนายหงส์ทอง แยมเย็นรงค์ แกนนำคนสำคัญในพื้นที่ ได้ให้แนวคิดที่ว่า “พื้นที่เองที่ใหญ่ จุดเริ่มต้นอาจจะหมุนช้า แต่เมื่อเข้าที่ มันจะมีพลังมาก”

ผู้ประสานงาน

นายฉัตรชัย นาคสุข

เลขาธิการองค์การชุมชนตำบลถ้ำรงค์ 099-246-9099

“...สิ่งที่น่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้มิใช่เพียงการเป็นสถานที่
พักผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยวชมวิถีชุมชน การได้ลองเรือชม
ธรรมชาติสองฝั่งคลองชมบ้านทรงไทยโบราณรูปทรงต่างๆ ที่มี
อายุกว่า 100 ปีหรือการได้แลกล้มพันธุ์ไม้ตริกับชาวชุมชนเขตตลิ่งชัน
ที่ได้เข้าร่วมเป็นพ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชันเท่านั้น
แต่สิ่งที่น่าสนใจที่สุดกลับอยู่ที่เรื่องราวของความเป็นมาจากการ
มีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันคิด วิเคราะห์ พุดคุย ร่วมกันลงมือ
ลงแรง บนฐานคิดยึดหลักการ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

นั่งสุขใจริมสายธาร ณ ตลาดน้ำสองคลองวัดคลังชั้น

กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงที่กล่าวถึงเมื่อใดก็จะปรากฏภาพจำของมหานครแห่งความศิวิไลซ์ เพียบพร้อมด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ทั้งตึกใหญ่อาคารสูงรูปทรงแปลกตา ทางสัญจรที่สะดวกทั่วถึง และแหล่งท่องเที่ยวที่ทันสมัยครอบคลุมทุกกิจกรรมทั้ง กิน เที่ยว ช้อป นับเป็นเมืองหลวงที่พร้อมด้วยการแสวงหาโอกาสในการทำมาหาเลี้ยงชีพ การท่องเที่ยวและความบันเทิง แต่ความศิวิไลซ์ดังกล่าวกลับต้องแลกมาด้วยความวุ่นวาย การจราจรที่ติดขัด ผู้คนขวบชนท้องถนนที่วิ่งบ้าง จอดติดบ้างในพื้นที่ของความเจริญ หรือแม้กระทั่งเสียงของความวุ่นวายที่มหานครแห่งนี้คอยตะโกนใส่หูให้ได้ยินอยู่ทุกคำเข้าจนทำให้หลายคนหลงลืมฟังเสียงความต้องการภายในใจของตนเอง...ความต้องการหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวาย ความต้องการที่ขอเพียงแค่ได้หลบมุมออกมาพักผ่อนแต่ยังมองเห็นความเจริญอยู่ในสายตา

ผละออกจากอ้อมกอดของตึกใหญ่ใจกลางกรุงเทพมหานครเพียงไม่กี่กิโลเมตร หรือไปทางสถานีรถไฟฟ้าสายสีลมลงที่ปลายทางสถานีรถไฟฟ้าบางหว้าแล้วเดินทางต่อไปอีกประมาณ 10 กิโลเมตรสู่เขตตลิ่งชัน ก็จะได้พบกับแหล่งพักผ่อนที่ยังคงมีวิถีของชุมชนริมคลอง ให้ได้นั่งยองๆ ริมน้ำ กินข้าว ชมสวน และรับมอบรอยยิ้มมิตรภาพจากคนในพื้นที่ได้ ณ “ตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน”

“ตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน” ตั้งอยู่ในเขตชุมชนบ้านคูครอง โดยเมื่อเดินทางตามท้องถนนเข้ามาจากประตูวัดตลิ่งชัน จะพบโบสถ์สวยงามตามสถาปัตยกรรมยุคกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง พระประธานที่สร้างด้วยหินทรายแดงซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่สร้างขึ้นสมัยพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งในประเทศไทยมีเพียง 2 แห่งเท่านั้นให้ผู้เดินทางได้เข้ามาสักการะ

กราบไหว้ ละทิ้งซึ่งสิ่งทุกขใจ โดยมีทั้งคนไทยและคนต่างชาติที่เข้ามา
สักการะชื่นชม จากนั้นก็เดินต่ออีกเพียงไม่กี่ก้าวไปยังตลาดน้ำสองคลอง
วัดตลิ่งชันเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งความทุกขใจแล้วหาความสุขริมคลอง

สิ่งที่น่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้มิใช่เพียงการเป็นสถานที่พัก
ผ่อนหย่อนใจ การท่องเที่ยวชมวิถีชุมชน การได้ลองเรือชมธรรมชาติสอง
ฝั่งคลองชมบ้านทรงไทยโบราณรูปทรงต่างๆ ที่มีอายุกว่า 100 ปีหรือการ
ได้แลกเปลี่ยนมิตรไมตรีกับชาวชุมชนเขตตลิ่งชันที่ได้เข้าร่วมเป็นพ่อค้าแม่ค้า
ในตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชันเท่านั้น แต่สิ่งที่น่าสนใจที่สุดกลับอยู่ที่เรื่อง
ราวของความเป็นมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันคิด วิเคราะห์
พูดคุย ร่วมกันลงมือลงแรง บนฐานคิดยึดหลักการ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน)
เป็นหัวใจหลัก โดยใช้สภาองค์กรชุมชน เป็นเครื่องมือในการสร้าง

กระบวนการพูดคุยในทุกเรื่องราวของการดำเนินงาน วิธีคิดและกระบวนการเหล่านี้เองเป็นสิ่งสำคัญที่น่าสนใจ

“การที่สังเกตเห็นว่าในอนาคตไม่ไกล คนในชุมชนส่วนหนึ่งจะต้องพบความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพเป็นแน่แท้” นั่นเป็นปัญหาของเพื่อนที่ร่วมอาศัยในชุมชนหรือไม่? คำถามนี้ถูกขึ้นในใจของคนในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่สังเกตเห็นว่าปัญหาของคนในชุมชนถ้ามันเกิดขึ้นก็ย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างแน่นอน เมื่อนโยบายรัฐบาลมีแนวทางการพัฒนาระบบคมนาคมเข้ามาในพื้นที่ด้วยโครงการรถไฟฟ้ายาสีแดง(ตลิ่งชัน-บางซื่อ-รังสิต) ซึ่งมีแนวโน้มจะกำหนดวางเส้นทางตัดผ่านพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นตลาดน้ำของเอกชน(ตลาดน้ำตลิ่งชัน) ถึงแม้ว่าเป็นพื้นที่ตลาดของเอกชนแต่พ่อค้า แม่ค้าในตลาดนั้นก็ล้วนแต่เป็นคนในชุมชนทั้ง 43 ชุมชนของเขตตลิ่งชันทั้งสิ้น เมื่อถึงเวลาของการเวนคืนพื้นที่ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมหมายความว่าคนในชุมชนจะขาดอาชีพ ขาดรายได้

สมาชิกสภาองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชันที่มีชุมชนเข้าร่วม 35 ชุมชนจากทั้งสิ้น 43 ชุมชนของเขตตลิ่งชันจึงร่วมกันคิดค้นหาทางออก โดยสำนักงานเขตตลิ่งมีมติที่ประชุมเห็นว่าวัดตลิ่งชันเป็นแหล่งอารยธรรมทางพระพุทธศาสนา และเห็นควรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอีกแห่งหนึ่งในเขตตลิ่งชัน จากนั้นพระมหาวัช โภธิเสวี เจ้าอาวาสวัดตลิ่งชัน จึงได้เมตตาให้ใช้พื้นที่ริมคลองของวัดตลิ่งชันสร้างเป็นตลาดขึ้นมาเพื่อรองรับชาวชุมชนให้มีอาชีพและรายได้ เริ่มต้นด้วยความตั้งใจอยากแก้ไขปัญหา อาจมีการทำงานแบบชาวบ้าน มีหลักการบ้างไม่มีหลักการบ้างในช่วงแรกแต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่มีคนในชุมชนร่วมกันคิดแก้ปัญหา จนได้เป็นตลาดน้ำชุมชนแห่งที่ 5 ของเขตตลิ่งชันซึ่งเดิมมีตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน และตลาดน้ำวัดจำปา

ตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน ได้ทำการเปิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2556 ด้วยรูปแบบการบริหารจัดการโดยชุมชน ซึ่งเดิมที่เคยมีแนวคิดอยากรวมตลาดน้ำของเอกชน (ตลาดน้ำตลิ่งชัน) กับตลาดน้ำของวัดให้เป็นตลาดเดียวกันแต่ติดขัดในเรื่องของรูปแบบการบริหารจัดการซึ่งทางตลาดน้ำของเอกชนนั้นเปิดมานานแล้วมีรูปแบบการจัดการแบบเอกชนอย่างชัดเจนจึงทำให้เป็นไปได้ยากในการรวมกัน ความคิดนี้จึงตกไป ตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชันจึงใช้รูปแบบของการทำตลาดน้ำจากตลาดน้ำคลองลัดมะยมเป็นต้นแบบซึ่งเป็นตลาดที่เปิดมาก่อนแล้วดำเนินการในรูปแบบเอกชนร่วมกับชุมชนและปัจจุบันก็เป็นเครือข่ายร่วมกันในด้านการท่องเที่ยว

ทาง พี่อ้อย หรือ นพรัตน์ สอนวิทย์ กองเลขาสภาองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชัน ที่ได้ดูแลเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ บอกว่า “การแก้ปัญหาของชาวบ้านที่เป็นชาวสวนชาวไร่ นั้น ไม่ใช่การแก้ด้วยการช่วยเหลือเรื่องการเพาะปลูก แต่มันต้องแก้ด้วยการหาตลาดให้เขาได้ขายของที่เขารู้จัก” จึงได้ใช้หลักการดำเนินงานของตลาดน้ำคลองลัดมะยมมาเป็นต้นแบบเพราะ

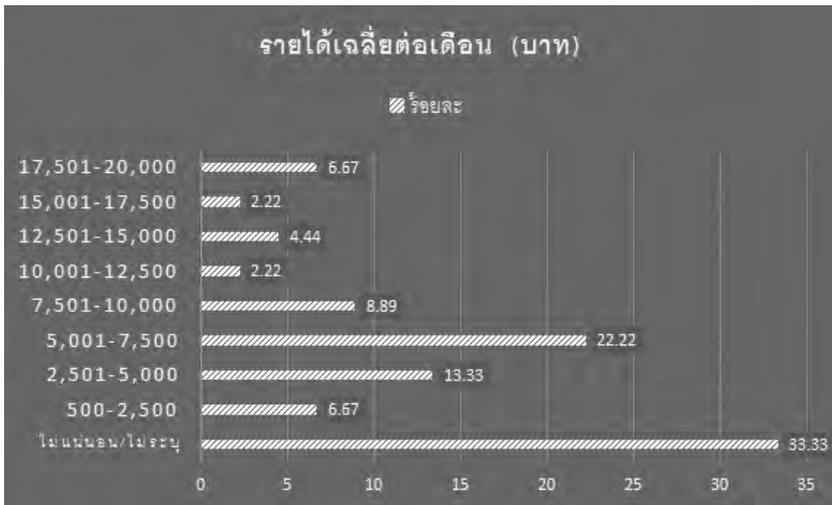
เป็นตลาดที่พ่อค้าแม่ค้าเขาขายของที่เขาปลูกเองเก็บเองและเอามาขายเอง จึงไม่มีต้นทุนที่มากนักทั้งหมดอยู่บนพื้นฐานของวิถีชุมชน

แรกเริ่มใช้ชื่อ “ตลาดน้ำวัดตลิ่งชัน” แต่ก็เจอข้อติดขัดในเรื่องของชื่อสถานที่ที่ใกล้เคียงกับ “ตลาดน้ำตลิ่งชัน” ที่เป็นของเอกชน ซึ่งอยู่ห่างกันเพียงไม่กี่ร้อยเมตรทำให้ผู้คนมีความสับสนว่าเป็นตลาดเดียวกัน เวลาที่มีการประชาสัมพันธ์หรือจัดงานกิจกรรมอะไรแต่ครั้งก็จะมีคนไปที่ตลาดน้ำตลิ่งชันของเอกชนกันหมด เพราะชื่อมันต่างกันแค่คำว่าวัด สุดท้ายจึงได้ทำการปรับเปลี่ยนชื่อมาเป็นตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน โดยแนวคิดของการตั้งชื่ออาศัยเอาว่าตลาดนั้นตั้งอยู่บนเส้นทาง 2 คลองคือ คลองชักพระ กับ คลองตลิ่งชัน

“เริ่มจากปลูกกินเอง วันเสาร์เอามาขาย วันอาทิตย์เหลือแจก”

ครูมุกดา หรือ คุณมุกดา ไทยหอม ประธานสภาองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชัน และเป็นอดีตครูผู้เคยสอนในโรงเรียนวัดตลิ่งชันนี้ ได้เล่าเรื่องราวน่ารักของพ่อค้าแม่ค้าตามวิถีชุมชนแห่งนี้ว่า “ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เป็นเกษตรกร ชาวสวน ชาวไร่ แต่ก็ไม่ได้มีที่ทางกว้างขวางอะไรนัก เมื่อปลูกอะไรได้แล้วเสาร์อาทิตย์ก็เอามาวางขายที่ตลาด หรือแม่ค้าบางคนก็ปลูกมะละกอในแปลงที่ดินหน้าบ้านตัวเอง พอมันออกผลมา 13 ลูกก็กินเองซะ 1 ลูกเหลืออีก 12 ลูกก็เอามาวางขาย จนเป็นเรื่องให้ข้าพชนั่งว่า กิน ขาย แจก คือเอามากินเองก่อน จากนั้นเสาร์ค่อยเอามาขาย จนวันอาทิตย์มันเหลือก็ค่อยแจก ใครอยากได้ของแจกของลดก็มาบายๆ วันอาทิตย์ก็ได้”

เมื่อกล่าวถึงเพื่อนร่วมทางของการดำเนินงานที่ผ่านมา มีหน่วยงานจากภาครัฐหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือในการบริหารจัดการหรือสนับสนุนชุมชนในการจัดการตลาดอยู่บ้าง แต่ก็เพียงครั้งคราวบางเรื่องเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เป็นหนึ่งในองค์กรที่ชาวชุมชนได้กล่าวชื่นชมว่าเป็นหน่วยงานที่เข้ามาร่วมหัวจมท้ายด้วยกันตั้งแต่เริ่มต้น โดยเฉพาะเมื่อปี 2557 ได้มีการจัดสรรงบประมาณเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชน ทางสภาองค์กรชุมชน เขตตลิ่งชันจึงได้ร่วมกันดำเนินการพัฒนาตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน จนปัจจุบันมีการแบ่งเป็นคณะที่ดูแลและบริหารจัดการในพื้นที่ตลาดอยู่ 3 กลุ่ม คือ

1. สภาองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชัน มีบทบาทในการเป็นเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยกันทุกประเด็นในพื้นที่ โดยก่อนที่จะมีการประชุมในเรื่องอะไรก็ตามของหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือตลาด ทางสภาองค์กรชุมชนต้องหารีหรือถึงข้อสรุปในประเด็นนั้นๆ ร่วมกันก่อนให้มีข้อคิดเห็นในทิศทางเดียวกันก่อนที่จะนำเรื่องไปเจรจากับหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงาน

2. กลุ่มวิสาหกิจ มีบทบาทในการบริหารจัดการตลาดน้ำ พ่อค้าแม่ค้า

3. กลุ่มกรรมการตลาด มีบทบาทช่วยดูแลและเป็นกลุ่มผู้ริเริ่มก่อตั้งให้เปิดตลาดน้ำขึ้น

เดิมที่การดำเนินงานจะไม่มีเก็บข้อมูลที่เป็นระบบซักเท่าไรเพราะจัดการด้วยชุมชนเองแต่ปัจจุบันได้มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากการสำรวจของคณะทำงานซึ่งได้สำรวจถึงรายได้ของผู้ประกอบการในตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชันในปัจจุบันเพื่อเป็นฐานข้อมูลเปรียบเทียบ ดังนี้

อีกทั้งการให้ความสำคัญกับเรื่องของการติดตามประเมินผลเพื่อการพัฒนาตลาด ซึ่งจัดทำการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรคของผู้ประกอบการร้านค้า เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน เพื่อหาข้อมูลในด้านข้อเสนอของดี ของเด่นในตลาด ข้อค้นพบปัญหาและอุปสรรคของผู้ประกอบการ ความคิดเห็นด้านการปรับปรุงร้านค้า ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพตลาดและจัดรูปแบบการท่องเที่ยว

ผลการดำเนินงานกว่า 4-5 ปีที่ผ่านมาถือได้ว่าเป็นผลกรเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีทั้งในด้านรายได้ของคนในชุมชนที่มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการที่วันเสาร์ อาทิตย์ได้เอาของที่มีอยู่ในชุมชนมาวางขาย การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี อาทิเช่น ประเพณีชักพระซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ตามวิถี

ชุมชนที่ได้เผยแพร่ผ่านการประชาสัมพันธ์ให้ได้รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญทั้งนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนเอง หรือการที่ตลาดน้ำแห่งนี้ได้เป็นจุดศูนย์รวมใจอีกแห่งหนึ่งของคนในชุมชนที่ได้ลงแรงลงใจร่วมกันพัฒนาจนถึงปัจจุบัน และนอกเหนือจากการทำงานผ่านกลไกสภาองค์กรชุมชนแล้วก็ยังได้เริ่มนำเอาหลักเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ด้าน 100 ข้อของ **องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)** หรือ อพท.มาเป็นหลักแนวทางในการดำเนินงานบริหารจัดการท่องเที่ยวของตลาดเพื่อยกระดับมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับ

ร่องรอยของเวลาที่ผ่านไปทำให้คณะทำงานที่ขับเคลื่อนตลาดได้พบเห็นถึงอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำงานไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนได้เข้าใจว่าตำแหน่งแห่งหนของตลาดมีที่ตั้งอยู่จุดไหน และแตกต่างจากของเอกชนอย่างไร การที่ต้องปรับภูมิทัศน์หน้าวัดที่เป็นเส้นทางเข้ามาสู่ตลาดซึ่งเป็นที่ดินของเอกชนจะต้องใช้กระบวนการเจรจาและจัดสรรงบประมาณอย่างไร รวมถึงประเด็นที่คณะทำงานต่างกล่าวถึงกันก็คือ ศักยภาพของคนในการที่จะเข้ามาบริหารจัดการตลาดน้ำแห่งนี้จะต้องหาวิธีการอย่างไรที่จะพัฒนาคนๆ หนึ่งให้ขึ้นมาบริหารจัดการได้ อุปสรรคด้านของเวลาเพราะการทำงานส่วนใหญ่เป็นลักษณะของจิตอาสาที่ไม่ค่อยมีเวลา รวมถึงความต้องการภาคีเครือข่ายที่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเพื่อเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยวเวลาเข้ามา ประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นโจทย์ที่ทางคณะทำงานและขบวนองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชันต้องร่วมกันแก้ไขและพัฒนาให้เกิดขึ้นให้ได้

ก้าวต่อไปของการดำเนินงานคือการพัฒนาให้ตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชันได้เป็นที่รู้จักให้มากขึ้น ให้รู้จักถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและชมวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำ เวนิสตะวันออกเขตตลิ่งชัน โดยการพัฒนาบนหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ยึดหลัก”บวร”เป็นที่ตั้ง ใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเรื่อแรงในการนั่งเจรจา พูดคุยและถกกันถึงแนวทางแก้ไขปัญหา มองหาเพื่อนร่วมทางจับมือภาคีร่วมเดินโดยมีเป้าหมายตามวิสัยทัศน์ของสภาองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชันที่ว่า “อนุรักษ์นิเวศน์ เขตเศรษฐกิจ จิตสำนึกพัฒนา วิชาการวัฒนธรรม”

ยามบ่ายแก่ๆ ของวันอาทิตย์หรือวันหยุดคนชดถุกซ์ถ้าได้มีโอกาสมาพักผ่อน เที่ยวชมบรรยากาศของตลาดน้ำสองคลองวัดตลิ่งชัน ก่อนกลับสู่อ้อมกอดของความวุ่นวายในวันทำงาน คงต้องอย่าลืมคำกล่าวที่ว่า **กิน ขาย แจก** เพื่อจะได้ของดีราคาถูกติดมือกลับบ้านหรือไม่ก็...ของฟรีและไม่ตรีประทับใจกลับไปก็เป็นได้

ผู้ประสานงาน

นพรัตน์ สอนวิทย์

กองเลขาสภาองค์กรชุมชนเขตตลิ่งชัน 089-205-7532

ตลาด ร้านค้า
แปรรูป และสถาบันการเงิน

เรื่องเล่าจากพื้นที่ “สร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานรากเปลี่ยนเศรษฐกิจไทย”

ตลาด ร้านค้า แปรรูป และสถาบันการเงิน

- 15 “หัวแดงตีนก่าน” ของดีไทยหล่ม ต.หินฮาว อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
- 16 สวายโมเดล : ผ้าไหมโยงใยเศรษฐกิจจากใต้ถุนบ้าน
- 17 ตลาดคนรักอินทรีรี่ ฟาร์มฝันปันสุข กลางเมืองปาน้ำโพ
- 18 อยู่ดีกินดี ปลอดภัย เศรษฐกิจดีที่โพนทอง
- 19 ตลาดอินทรีรี่วิถีชุมชนคนทำโรงช้าง.
- 20 สร้างเศรษฐกิจฐานรากจากตลาดในชุมชน
- 21 ประชากรรัฐ กาแฟได้ร่วมไม้ กาแฟรักษาป่า สร้างเศรษฐกิจชุมชน พัฒนานาเศรษฐกิจฐานราก

“.....ผ้าชิ้นทอมือที่เป็นเอกลักษณ์ของคนหินสาวหรือคนไทหล่มนั้น
ต้องมีสามส่วนสำคัญได้แก่ หัวชิ้นสีแดงที่ย้อมจากครั่งหรือฝาง
นิยมคั้นขิดลายหรือมัดย้อม ตัวชิ้นนิยมทอเป็นลายตั้ง คั้นเป็นแนวตั้ง
ทางยืนหรือทางล่องสลับลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ และการฝั้นมะไม
ที่เรียกว่า ชิ้นก่อมสลับคั้นธรรมดา และตีนชิ้นก่านที่นิยมทอด้วย
ด้ายเส้นแนวยืนที่มีสีติดกับตัวชิ้นลักษณะมีลายทางขวางจึงเรียกว่า
“ตีนก่านหรือเชิงก่าน” รวมเป็นผืนแล้วเรียกว่าผ้าชิ้น “หัวแดงตีนก่าน”

"ข้าวแดงตีนกำน" ของดีไท่หล่ม ต.หินฮาว อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์

ที่มาของหินฮาว

ตำบลหินฮาวตั้งอยู่ทางตอนใต้ในเขตการปกครองของอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่ทั้งหมด 104 ตารางกิโลเมตร จำนวน 13 หมู่บ้าน ประชากรตามทะเบียนราษฎร 7,548 คน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน 2 สายคือ แม่น้ำพุง และแม่น้ำป่าสัก ลักษณะพื้นที่จึงเหมาะกับการเกษตรกรรมมากที่สุด และชุมชนได้ยึดเอาวิถีการทำเกษตรกรรมในการดำรงชีพมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

จากล้านช้างถึงลุ่มบาจาย

ลวดลายการมัดหมี่บนผืนผ้าซิ่นของคนไท่หล่มเป็นศิลปะที่คนเมืองหลวงพระบางแห่งอาณาจักรล้านช้างในโบราณได้นำติดตัวมาเมื่อครั้งเคลื่อนย้ายถิ่นฐานล่องตามลำน้ำโขงมาอยู่ยังเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นการหาหลักแหล่งที่อยู่ใหม่แบบการขยายออกมาเรื่อยๆ จนกลายมาเป็นศิลปะในถิ่นใหม่ที่เป็นตำแหน่งแห่งตนคือ เมืองหล่มหรือเดิมคือเมืองลุ่ม เมืองลมหรือเมืองลุ่มบาจาย ในสมัยพ่อขุนผาเมือง (เมืองลุ่มบาจายถูกจารึกไว้ในหลักศิลาในสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัย) ดังนั้นพื้นเพดั้งเดิมของคนเมืองหล่มจึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับไท่ลาวที่ย้ายมาจากดินแดนล้านช้างหลวงพระบางนั่นเอง

ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ เล่าไว้ใน การบันทึกเมืองหล่ม หล่มเก่า หล่มสัก และน้ำสักตอนหนึ่งเพิ่มเติมว่า คนหล่ม ไม่ได้อพยพมาจากไหนเขาอยู่ดั้งเดิมในถิ่นนี้มาเนิ่นนานตามการจารึกไว้ในหลักศิลาของพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 หลักที่ 2 หลักที่ 8 และหลักที่ 286 แต่อาจจะมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานตามธรรมชาติมาเพิ่มบ้างหรือการกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งลาวเข้ามาอยู่รวมกันที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นบ้างทำให้เมืองหล่มครั้งนั้นกลายเป็นเมืองของชาวลาวขนาดใหญ่เลยทีเดียว

แต่ถ้าจะกล่าวถึงความเป็นมาของตำบลแล้ว ตามที่มีผู้บันทึกไว้ว่าตำบลหินสว มีอายุประมาณ 200 กว่าปีมาแล้วพื้นเพเดิมคือ คนลาวอพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง โดยนายทองสาเป็นหัวหน้าผู้อพยพเข้ามา ในปี 2341 แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าอพยพมาอยู่เมืองหล่มด้วยสาเหตุใด คำว่า “หินสว” มาจากบริเวณที่ตั้งรกรากครั้งแรกริมน้ำพุที่วัดศิลามงคลมีแนวหินทอดตัวยาวจากตลิ่งลงไปในลำน้ำพุกว่า 20 เมตร ชาวบ้านรวมถึงพระสงฆ์ก็ได้ใช้แนวหินนี้เป็นท่าลงไม้ตักน้ำมาใช้ชำระล้างและซักผ้าเมื่อซักเสร็จแล้วก็พากันตากผ้าไว้กับแนวหินนั้นจนกลายเป็นราวตากผ้าไปโดยปริยาย คำว่า “ราว” ภาษาท้องถิ่นออกเสียงว่า “ฮาว” แนวก้อนหินเป็นสาวตากผ้า จึงตั้งชื่อตำบลตามลักษณะก้อนหินว่า “หินสว”

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่าการอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มคนไม่เพียงแต่การเคลื่อนย้ายคนเท่านั้น แต่คนเหล่านั้นยังได้นำศิลปวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตตามวิถีดั้งเดิมมาใช้และถ่ายทอดในถิ่นฐานใหม่ด้วย โดยเฉพาะวัฒนธรรมการอยู่การกิน ความเชื่อ และการแต่งกาย การนุ่ง “ผ้าซิ่น” ของผู้หญิงในแถบลุ่มน้ำโขงก็เช่นกัน ถือว่าเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายที่สืบทอดกันมาช้านาน ลักษณะของผ้าซิ่นอาจจะมีคล้ายคลึงกัน แตกต่างเฉพาะลวดลายและสีสันทของการทอ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและความเชื่อในท้องถิ่นนั้นๆ ผ้าซิ่นไม่ได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มเท่านั้นแต่ยังแสดงถึงฐานะทางสังคมและถิ่นที่มาของคนสวมใส่อีกด้วย

“หัวแดงตีนก่าน” คือ.....?

การย้ายถิ่นฐานของคนหลวงพระบางมายังเมืองหล่ม ผู้คนได้นำเอาวัฒนธรรมในถิ่นเดิมมายังถิ่นใหม่ที่ปรากฏอย่างชัดเจนนอกจากบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างแล้วก็คือเครื่องนุ่งห่มของผู้หญิงโดยเฉพาะผ้าซิ่นที่คนไทหล่มยังสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเชื้อสายเดิม ผ้าซิ่นที่นี่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่มองเห็นสามารถบอกได้ทันทีว่าเป็นผ้าซิ่นไทหล่ม แม้ว่าการนุ่งผ้าซิ่นจะเห็นอยู่ทั่วไปในจังหวัดเพชรบูรณ์หรือที่อื่นๆ ก็ตาม เอกลักษณ์ที่กล่าวถึงนั่นคือ “หัวแดงตีนก่าน” (ก่าน เป็นภาษาท้องถิ่น ที่มีความหมายว่า ต่างหรือลาย)

ผ้าซิ่นทอมือที่เป็นเอกลักษณ์ของคนหินสาวหรือคนไทหล่มนั้น ต้องมีส่วนสำคัญได้แก่ หัวซิ่นสีแดงที่ย้อมจากครั่งหรือฝาง นิยมคันขิดลายหรือมัดย้อมตัวซิ่นนิยมทอเป็นลายตั้ง คันเป็นแนวตั้งทางยืนหรือทางล่องสลับลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ และการผันมะไม้ที่เรียกว่า ซิ่นก่อมสลับลั่นธรรมดา และตีนซิ่น

กานที่นิยมทอด้วยด้ายเส้นแนวยืนที่มีสีตัดกับตัวชิ้นลักษณะมีลายทางขวางจึงเรียกว่า “ตีนกานหรือเชิงกาน” รวมเป็นผืนแล้วเรียกว่าผ้าชิ้น “หัวแดงตีนกาน” ลวดลายของตัวชิ้นที่เป็นลายดั้งเดิมและยังเป็นที่นิยมมัดหมี่กันอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากความเชื่อในพระพุทธศาสนาหรือจากการสังเกตสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว คนทอมีด้วยกัน 16 ลาย ได้แก่ลายนาค ลายหงส์ ลายหมากจับ ลายหมากจับคู่ ลายตุ้ม ลายเฟื่องคว่ำ ลายเฟื่องหงาย (เฟื่องหมายถึงชิ้นส่วนของถ้วยที่แตกออกเป็นครึ่ง) ลายขอ ลายขาเป๋ย (คล้ายกากบาท) ลายคองดำ ลายคองแดง ลายหอบปราสาท ลายมะเขือเคือ (มะเขือเทศพันธุ์ท้องถิ่น) ลายเอื้องคำ ลายดอกแก้ว และลายนาคเกี่ยว

เอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนหินสาวไม่ได้คงอยู่อย่างยั่งยืนเมื่อผ้าชิ้นที่เคยได้รับความนิยมและอยู่ในวิถีชุมชนมาตั้งแต่อดีตกลับลดลงและค่อยสูญหายไปกับกาลเวลา ความนิยมในการนุ่งกางเกงของคนรุ่นใหม่เข้ามาแทนที่การนุ่งชิ้นในช่วงประมาณ 30 กว่าปีมาแล้ว แม้ว่าการนุ่งผ้าชิ้นยังมีความนิยมในคนรุ่นเก่าอยู่บ้างแต่ก็เป็นผ้าชิ้นจากตลาดหรือ “ชิ้นเจ๊ก” เพราะหาซื้อได้ง่าย ส่วนผ้าชิ้นหัวแดงตีนกานมีให้สวมใสน้อยลง เนื่องจากกรรมวิธีการทำยุ่งยาก ซับซ้อนมากกว่าการทำมัดหมี่แบบอื่น วัตถุประสงค์ในการทอหาได้ยากขึ้น ประกอบ

กับมีภารกิจในการทำเกษตรมากขึ้นจึงไม่ค่อยมีเวลามาทอผ้าเหมือนเมื่อก่อน และผ้าชิ้นที่คนรุ่นเก่าทอเก็บไว้เมื่อเจ้าของเสียชีวิตลูกหลานก็จะเผาผ้าชิ้นไปกับผู้ตายด้วย ที่มีเหลืออยู่บางส่วนจึงเก็บไว้ใส่ในโอกาสสำคัญหรือทอเก็บไว้เพื่อเป็นของไหว้ หรือของ “สมมา” ญาติผู้ใหญ่ในพิธีแต่งงานเท่านั้น

การกลับมาของผ้าชิ้น “หัวแดงตีนก่าน”

ปาละม่อม แก้วเหลียม สมาชิกกลุ่มทอผ้าและผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าชิ้นโบราณบ้านภูฝักไ้ ตำบลหินสรวแล้วผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านของคนไทหล่มถูกรื้อฟื้นขึ้นมา เมื่อช่วงปี 2530-2541 เมื่อหมู่บ้านภูฝักไ้ ได้รับรางวัลหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเองระดับจังหวัด ผู้เฒ่าผู้แก่หรือแม่บ้านทั้งหลายได้จัดผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านที่เก็บไว้มานุ่งห่มเพื่อเข้าร่วมพิธีรับรางวัลนั้น ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในจังหวัดเห็นเข้าก็ทักว่าสวยดี แล้วให้ตั้งกลุ่มทอผ้าชิ้นออกมาขายเพื่อเป็นรายได้เสริมและใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งมีสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเข้ามาสนับสนุนงบประมาณ การรวมกลุ่มในครั้งนั้นเกิดจากความอยากรมีรายได้เสริมให้กับครอบครัวเป็นหลักไม่ได้คิดถึงเรื่องอื่นเลย จึงได้รวบรวมผู้ที่ทอผ้าในหมู่บ้านอยู่แล้วประมาณ 15 ครัวเรือนเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าชิ้นแล้วนำไปขาย ได้ขายบ้างไม่ได้ขายก็มีบ้างล้มลุกคลุกคลานกันมาเพราะสมาชิกกลุ่มไม่มีความรู้เรื่องการตลาดเลย รายได้ที่มาจากการขายผ้าทอผ้านั้นเฉลี่ย 20,000-30,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี แม้กลุ่มจะไม่ประสบผลสำเร็จแต่สมาชิกยังทำกันเรื่อยมาเพราะคิดว่ายังพอขายได้บ้างและการไปมาหาสู่ของสมาชิกกลุ่มได้สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้เรื่องหลายผ้า ได้เพิ่มทักษะการมัดหมี่ การเลือกใช้ฟืมทอผ้า ซึ่งทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ

จุดเปลี่ยนของการทอผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่านตำบลหินสาว

อำเภอหล่มเก่าถือว่าเป็นอำเภอที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งการอยู่ การกินและการแต่งกายทางอำเภอหล่มเก่า จึงได้จัดงานเทศกาล วัฒนธรรมไทหล่มขนมเส้นหล่มเก่าขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2540 เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์ อำเภอหล่มเก่าให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ในงานแต่ละปีจะมีเน้นจุดเฉพาะอาหาร การกินท้องถิ่นเป็นหลัก แต่ผู้คนที่ท้องถิ่นที่เข้าร่วมงานจะพร้อมใจกันแต่งกายด้วย ชุดท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้หญิงจะนุ่งผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่านและมีผ้าแพรเป็ยง(สไบ)กัน ทุกคน สร้างสีสันความสวยงามที่แปลกตาออกไปจากวันปกติธรรมดา

ในปี 2556 การจัดงานเทศกาลวัฒนธรรมไทหล่มขนมเส้นหล่มเก่า มีความพิเศษกว่าปีก่อนๆ ที่ผ่านมา โดยทางอำเภอหล่มเก่าจัดให้มีการประกวดของดีในแต่ละหมู่บ้านแต่ละตำบลเพิ่มจากอาหารการกินขึ้นมาด้วยนั่นคือ ผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่านเป็นหนึ่งในของดีที่ถูกส่งเข้าประกวดในนาม “ผ้าขึ้นโบราณ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไทหล่ม” ในงานเทศกาลประจำปี เพียงผู้หญิงทุควัยนุ่งผ้าขึ้นหัวแดงตีนก่านเข้าร่วมงานก็ถือว่าสวยงามที่สุดแล้ว แต่การนำผ้าขึ้นที่ถูกเลือกเห็นว่าผลงานชิ้นงานเอกเพื่อการประกวดของแต่ละหมู่บ้านแล้วทำให้คน

ที่มาร่วมงานประเพณีทั้งชาวบ้านในถิ่นและชาวบ้านต่างถิ่น หน่วยงานที่เป็นผู้ร่วมจัดงานต่างตื่นตาตื่นใจในความสวยงามของสีส้มและลวดลายของผ้า แต่ที่ลึกซึ้งมากกว่านั้นคือ ประวัติของลวดลายผ้าชิ้นแต่ละผืนที่แต่ละหมู่บ้านได้นำเสนอมีความสำคัญและผูกพันกับคนไทยหล่มอย่างไรบ้าง

ดร.วิศัลย์ โฆษิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้นำเรื่องราวของผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านไปเผยแพร่ในงานวัฒนธรรมตามโอกาสต่างๆ ทำให้กระแสผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้น ในงานเทศกาลฯ ปี 2556 มีคนซื้อและสั่งจองผ้าชิ้นและผ้าทออื่นๆ ที่ไม่รวมกับการซื้อที่ร้านมาร่วมออกร้านในงานได้ เกิดมูลค่าในการค้าขายแสนกว่าบาท

ในปี 2557-2560 กระแสความนิยมกลับมาพุ่งผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านขยายออกไปในกลุ่มคนอื่นๆ ผู้หญิงในตำบลหินฮาว และในพื้นที่อำเภอหล่มเก่าหันกลับมาพุ่งผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านทุกวัย แม้ว่าจะไม่ได้สวมใส่ทุกวันก็ตาม นอกจากรายได้ในครอบครัวเพิ่มขึ้นจากช่วงเริ่มต้นรายได้เฉลี่ย 20,000-30,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี เป็น 60,000-80,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปีแล้ว การได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้รับรางวัลให้มุ่งหม่ผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านในสถานที่ราชการนอกจากการสวมใส่เฉพาะในวันพระหรือวันสำคัญทางประเพณีวัฒนธรรมส่งผลให้มีกลุ่มลูกค้าขยายพื้นที่ออกไปทั้งในและนอกเขตพื้นที่อำเภอหล่มเก่า กลุ่มทอผ้าจึงหันกลับมาทอทวนเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยขยายสมาชิกผู้ทอผ้าจาก 15 ครัวเรือนเป็น 43 ครัวเรือน มีการจัดกลไกการบริหารกลุ่มจากเดิมที่รวมตัวกันแบบหลวมๆ การลงทุนเพียงคนละ 120 บาทต่อปี เป็นข้อจำกัดที่ไม่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการลงทุนได้ รวมถึงการหาช่องทางการตลาดเพิ่มขึ้นอีกด้วย แม้ว่ามีประเด็นที่จะต้องร่วมกันคิดอีกมากมาย แต่กลุ่มได้มีการปรับตัวทางการตลาดไปก่อนหน้านี้แล้ว คือการประยุกต์ลวดลายของผ้าทอให้เข้ากับยุคสมัยและความต้องการของลูกค้า ลายใหม่ที่เกิดขึ้นได้แก่ ลายตัวอักษร ลายดอกไม้ ลายนาคสนใหญ่ ลายธงชาติไทย ลายจอมทอง ลายแครือผักไห่ และลายนักษัตร 12 ราศี เป็นต้น

ช่องทางการขายสินค้ามีทั้งสั่งตรงจากกลุ่มสั่งซื้อทางออนไลน์ และการขายโดยตัวแทนกลุ่มซึ่งได้รับการประสานให้นำสินค้าไปขายในงานแสดงสินค้าที่จัดโดยรัฐหรือเอกชนทั่วประเทศ สนุนราคาของกลุ่มตั้งไว้ ราคาผ้าชิ้นใหม่แท้พื้นละ 2,500-3,000 บาท ไหมประดิษฐ์และผ้าฝ้ายพื้นละ 700 บาท หัวและตีนชิ้นใหม่แท้ชิ้นละ 350 บาท ไหมประดิษฐ์และผ้าฝ้ายชิ้นละ 200-250 บาท

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นที่ไม่เคยคาดคิดว่าสำเร็จ

ป่าสายคำ ทองยอด เล่าว่าการตั้งกลุ่มทอผ้าทอเดิมคิดเพียงแค่การหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัว พอทำมาได้สักระยะมีมากกว่าเรื่องรายได้เศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากคิดเฉพาะเรื่องรายได้กลุ่มคงล้มไปนานแล้วเพราะรายได้ที่เกิดจากการทอผ้าตอนเริ่มต้นไม่สามารถตอบสนองต่อความพอใจของเราได้ แต่สิ่งที่เป็นกำลังสำคัญให้กลุ่มดำเนินงานต่อมาจนถึงยุคเฟื่องฟูในปัจจุบันได้มันคือ ความสุข สุขที่ได้ทำในสิ่งที่ชอบ สุขที่ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปันความรู้กับเพื่อนฝูง สุขที่ได้เห็นลูกหลานคนไทหล่มเห็นคุณค่าและหันกลับมา

นุ่งผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ปู่ย่าตายายทิ้งไว้ให้ ทุกวันนี้ มีศูนย์การเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้แบบลงมือปฏิบัติให้ทำได้จริงซึ่งมีเด็กรุ่นใหม่ เข้ามาเรียนรู้เฉพาะในบ้านภูฝักไ้ มี 2 ศูนย์ด้วยกันคือ วัดภูฝักไ้ และที่บ้านป่าละม่อม นอกจากความสุขที่ได้รับแล้วยังมีความภาคภูมิใจที่ผ้าชิ้น “หัวแดงตีนก่าน” เป็นที่รู้จักของคนอื่นๆ อีกด้วย การมาพบปะหารือกันอย่างต่อเนื่องของสมาชิกก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มเกิดความสำเร็จ ซึ่งการพบปะกันแต่ละครั้งมีเรื่องราวให้มาปรึกษาหารือการแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กันทำให้กลุ่มพัฒนาทักษะฝีมือและการคิดค้นที่สร้างสรรค์กันโดยตลอด

ความสำเร็จที่คาดหวังคือ ความสำเร็จด้านตัวเงินที่เราหวังว่าทำแล้วต้องมีรายได้ แม้ว่ารายได้ที่เราหวังจะมาช้ากว่าที่คิดแต่อย่างน้อยรายได้เสริมกลับไปปลดหนี้ให้กับการลงทุนทำไร่นานาซึ่งเป็นที่มาของรายได้หลักเสียอีก ป้าสายคำทองยอด กล่าวด้วยความภาคภูมิใจเมื่อเจอคำถามว่า “รายได้จากการขายผ้าถือว่าเป็นรายได้หลักของครอบครัวได้ไหม” “เดี๋ยวนี้ทำนาทำไรไม่มีแต่ขาดทุนเด้อ แต่ทอผ้าป่าได้ปลดหนี้ ธกส. พุ้นแน่โว”

ข้อกังวลใจที่พบ

แม้ว่าผ้าชิ้นหัวแดงตีนก่านจะเป็นงานที่นำไปสู่ความสำเร็จหรือความพึงพอใจของคนในตำบลหินสาวในหลายด้านทั้งความสุข การมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และเงินทองก็ตาม สมาชิกกลุ่มหรือผู้ที่ทอผ้าก็ยังมีข้อกังวลที่ต้องหาทางออกร่วมกันอย่างรอบคอบอยู่หลายเรื่องด้วยกัน ดังนี้

1) ด้านการตลาด ซึ่งมีความไม่แน่นอน แม้ว่าผ้าถุงเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่สำคัญในการดำรงชีวิต แต่ผ้าถุงมีอายุการใช้งานนานซึ่งไม่จำเป็นต้องซื้อทุกวันเหมือนอาหาร อีกทั้งผ้าถุงที่เป็นผ้าทอมือเช่น ผ้าชิ้นของกลุ่มมีราคาค่อนข้างสูง การซื้อจึงขึ้นอยู่กับความชอบของบุคคลอีกด้วย สิ่งนี้มีผลกับปริมาณการขายผ้าของกลุ่ม ล่าสุดที่ตัวแทนกลุ่มนำผ้าชิ้นไปขายที่งานแสดงสินค้าในกรุงเทพฯ สมาชิกทางตำบลไทรศัพท์ไปถามไถ่สถานการณ์การขาย คำตอบจากเพื่อนตอบกลับมาว่า “ขายได้แต่ตีนกับหัว” ตัว(ชิ้น)มีราคาแพงลูกค้าเลยไม่ซื้อ

2) การส่งเสริม สนับสนุนของหน่วยงานยังไม่เป็นจริงเป็นจังมากนัก แม้ว่าจะมีหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมหลายหน่วยงานก็ตาม ส่วนใหญ่จะส่งเสริมในลักษณะการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ซึ่งทำเฉพาะมีงานเทศกาลเท่านั้น ยังขาดการทำกระบวนการวิเคราะห์เชิงลึกที่เป็นการพัฒนายกระดับให้ผ้าทอให้เป็นเศรษฐกิจหลักอย่างยั่งยืนในอนาคตได้

3) การทอผ้ามีต้นทุนสูง เพราะกลุ่มต้องไปซื้อฝ้าย ด้ายทอไหมประดิษฐ์ และเส้นไหมธรรมชาติเพิ่ม แม้ว่าจะในกลุ่มจะมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของตนเองอยู่แล้วก็ตาม แต่ไม่สามารถผลิตเส้นไหมได้เพียงพอกับการนำมาทอผ้าชิ้นได้ หากกลุ่มสามารถผลิตวัตถุดิบเองได้ทั้งหมดจะช่วยลดต้นทุนให้ต่ำลงและกำหนดราคาขายที่ลูกค้าสามารถซื้อได้ง่ายได้ด้วย

แนวทางที่จะเดินไปต่อข้างหน้า

นางไทรงาม ทองสา เลขานุการกลุ่มทอผ้าบอกว่า เมื่อตลาดกับทุนเป็นอุปสรรคที่ทำให้กลุ่มเกิดข้อกังวลอันดับต้นๆ กลุ่มก็ต้องกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ก่อน โดยจะต้องทำให้เกิดตลาดทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้มีช่องทางการขายมากขึ้น

นางไทรงามยังเล่าต่อว่า อำเภอหล่มเก่ามีต้นทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างเช่น ภูทับเบิกที่มีศักยภาพรวมถึงมีการท่องเที่ยวชุมชนอยู่แล้วเพียงแต่ต้นทุนเหล่านั้นอยู่อย่างกระจัดกระจายเพียงแต่ให้สภาองค์กรชุมชนตำบลหินฮาวประสานสภาองค์กรชุมชนตำบลอื่นในเขตอำเภอหล่มเก่าเปิดเวทีหารือเพื่อวางแผนร่วมกันกับทางอำเภอหล่มเก่า เพื่อให้มีการวิเคราะห์วางแผนกันจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนทั้งอำเภอมีความเป็นไปได้สูงและควรทำในปี 2561 นี้ด้วย การพัฒนาด้านตลาดจะทำความเข้าใจกับการลดต้นทุนการผลิตโดยวางแผนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ทอผ้าแต่สามารถสร้างรายได้จากการขายไหมให้กลุ่มทอผ้า อีกทั้งยังเป็นจุดเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวได้มาศึกษาอีกด้วย สิ่งที่ต้องทำในปี 2561 เพิ่มเติมคือ การพัฒนากองทุนที่มีอยู่ให้เติบโตเพื่อเป็นทุนในการขยายและพัฒนาสินค้าจากเดิมที่มีการลงหุ้นคนละ 120 บาท/ปี ไม่พอสำหรับเป็นทุนในการขยายงานแน่นอน

ผู้ประสานงาน

นางไทรงาม ทองสา

41 หมู่ที่ 7 ตำบลหินฮาว อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์ เบอร์โทร 084-5572129

“...ชาวสวายสามารถอนุรักษ์ ‘กี่ทอผ้า’ และการทอผ้าไว้เกือบ
ทุกครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องจากการทอผ้ามีประโยชน์ทั้งเพื่อเป็น
เครื่องนุ่งห่ม ใช้ในพิธีกรรมและงานบุญประเพณีต่างๆ
และที่สำคัญสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้หล่อเลี้ยง
ครอบครัวได้ในยุคที่รายได้จากการทำนามีเพียงน้อยนิด...”

สาวายโอบเคล

ผ้าไหมโยงใยเศรษฐกิจจากใต้ถุนบ้าน

เปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านสาวาย ตั้งอยู่ในตำบลสาวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนทอผ้าไหมมัดหมี่ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ สามารถผลิตผ้าไหมและส่งขายไปทั่วทั้งจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งทั่วประเทศ

ชาวบ้านสาวายส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เมื่อพักว่างจากการทำนา ผู้หญิงจะใช้ที่ทอผ้าไหมที่ใต้ถุนบ้าน วัฒนธรรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้า เป็นวิถีของชาวบ้านสาวายมาตั้งแต่โบราณ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ผ่านสถาบันครอบครัวจากแม่สู่ลูก ชาวสาวายสามารถอนุรักษ์ ‘กี่ทอผ้า’ และการทอผ้าไว้เกือบทุกครัวเรือน ทั้งนี้เนื่องจากการทอผ้ามีประโยชน์ทั้งเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่ม ใช้ในพิธีกรรมและงานบุญประเพณีต่างๆ และที่สำคัญสามารถจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้หล่อเลี้ยงครอบครัวได้ในยุคที่รายได้จากการทำนามีเพียงน้อยนิด

มีทุนทางวัฒนธรรมแต่ขาดความรู้ด้านการตลาด

แม้ว่าชาวบ้านสวายมีฝีมือในการทอผ้าไหมมัดหมี่ระดับต้นๆของประเทศไทย และเป็นที่ยอมรับว่าผ้าไหมบ้านสวายมีลวดลายโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน จนได้รับรางวัลจากการประกวดในระดับประเทศมากมาย แต่เมื่อชาวบ้านสวายก้าวเข้าสู่การผลิตผ้าไหมเพื่อการค้า ก็พบกับข้อจำกัดด้านการผลิตและการตลาด กล่าวคือ การผลิตผ้าไหมมีขั้นตอนและรายละเอียดมาก ชาวบ้านต่างคนต่างผลิตและขายผ้าไหม มีการรวมกลุ่มกันน้อย เคยมีการรวมกลุ่มผลิตผ้าไหมครบวงจร แต่ประสบปัญหาด้านการจัดการ จนบางกลุ่มล้มเลิกกันไป จึงเหลือกลุ่มที่เข้มแข็งเพียงไม่กี่กลุ่ม เช่น กลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมตำบลสวาย

ปัจจุบันเกิดปัญหาชาวบ้านแข่งขันกันขายผ้าไหมและตัดราคากันเอง ชาวบ้านที่ฐานะไม่ดีเร่งผลิตงานเพื่อที่จะได้เงินเร็ว ทำให้งานออกมาไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร ทำให้เสียชื่อเสียงชุมชน ขณะที่ชาวบ้านที่มีทุนก็มาแย่งกันรับซื้อผ้าไหมเพื่อขายให้กับพ่อค้าคนกลาง บางครั้งก็มีนายทุนจากภายนอกเข้ามาหลอกว่าจะซื้อผ้าไหมราคาสูง แต่ขอผ้าไหมไปก่อนแล้วจะจ่ายเงินทีหลัง แต่ก็นี้นายไม่จ่ายเงินให้ชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นปัญหาด้านการจัดการตลาดของชุมชน

รวมพลังถักทอวิถีการผลิตและการตลาดผ้าไหมแบบครบวง

ชาวบ้านตำบลสวายตระหนักถึงปัญหาและข้อจำกัดในการผลิตผ้าไหมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเห็นว่าหากการรวมกลุ่มไม่เข้มแข็งและต่างคนต่างทำ ไม่รวมมือกันผลิตและทำการตลาด ก็จะไม่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์จากเศรษฐกิจผ้าไหมได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังนั้นในปี 2559 ชาวบ้านตำบลสวาย องค์การบริหารส่วนตำบลสวาย ได้ประสานความร่วมมือกับขบวนการองค์กรชุมชน และบริษัทประชารัฐรักสามัคคีสุรินทร์ (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ปรึกษาหารือร่วมกันในการวางแผนการพัฒนากลไกการขับเคลื่อนคลัสเตอร์ผ้าไหมสุรินทร์ อย่างมีส่วนร่วม การทำผลิตและการตลาดผ้าไหมแบบครบวงจร เพื่อยกระดับมูลค่าและคุณค่าผ้าไหมของตำบลสวายให้ตอบโจทย์ความต้องการของชาวบ้าน สร้างงานและเสริมเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง โดยมีแนวทางการดำเนินการที่สำคัญ คือ

- การจัดการความรู้และข้อมูลเศรษฐกิจผ้าไหมของตำบลสวาย
- การวิจัยและพัฒนาการผลิตและการตลาดผ้าไหม อาทิ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแบบใหม่ และการพัฒนาการตลาดที่เชื่อมโยงการตลาดชุมชน ตลาดท้องถิ่นจังหวัด ตลาดภูมิภาค ตลาดในเมืองและตลาดต่างประเทศ
- การพัฒนาวิสาหกิจผ้าไหมชุมชน
- การพัฒนาการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในระบบเกษตรอินทรีย์
- การพัฒนาพื้นที่ตำบลสวายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชูวิถีการทอผ้าไหมได้ทุนบ้านเป็นจุดท่องเที่ยวและเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม
- การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ผ้าไหมชุมชน

ความท้าทายในการเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรม ให้เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ผ้าไหมเป็นสินค้าที่มีคุณค่าและราคาสูง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลูกค้าเฉพาะกลุ่ม แต่ไม่สามารถแข่งขันในตลาดสิ่งทอหรือเครื่องนุ่งห่มทั่วไปได้ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากวิถีการผลิตผ้าไหมแบบโบราณจึงต้องคิดเชื่อมโยงการพัฒนาเชิงพื้นที่และการพัฒนาเชิงสินค้า ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาสินค้า/บริการในชุมชน และสร้างวิสาหกิจชุมชนในระดับท้องถิ่น ให้เป็นหนทางไปสู่การสร้างงาน สร้างรายได้ และพัฒนาชุมชนท้องถิ่นควบคู่กันไป

1) **การพัฒนาเชิงพื้นที่** ได้แก่ การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เชื่อมโยงวัฒนธรรมการทอผ้าไหมแบบโบราณที่มีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นฐานและจุดเริ่มต้นของการต่อยอดไปสู่การประกอบการผลิตสินค้าและบริการ

2) **การพัฒนาจากเชิงสินค้า** ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมให้ถูกใจลูกค้าหลากหลายกลุ่ม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ จากวัตถุดิบในห่วงโซ่การผลิตผ้าไหม อาทิ ซาจากใบหม่อน อาหารว่างจากตัวไหมอบกรอบ ผลิตภัณฑ์จากรังไหม ผลิตภัณฑ์สุขภาพจากเส้นไหม การพัฒนาสีย้อมผ้าสำเร็จวัตถุดิบในธรรมชาติ เป็นต้น

3) **การตลาดกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน** การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นการชักนำลูกค้า/นักท่องเที่ยวเข้ามาจับจ่ายใช้สอยในชุมชน ซึ่งจะช่วยขยายขอบเขตตลาดชุมชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น แต่ชุมชนต้องวางแผนและออกแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องความต้องการของนักท่องเที่ยวและความต้องการของชุมชนให้ลงตัว เพื่อให้นักท่องเที่ยวประทับใจ บอกต่อ มาเที่ยวซ้ำ และชุมชนไม่ขัดแย้งกันเอง

“หนึ่งในแผนการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจฐานรากที่โดดเด่น คือ ตำบลสวาย จ.สุรินทร์ ที่มีการชูเรื่องทอผ้าไหม ได้ทุนเรือนให้เป็นประเด็นนำ ตามด้วยการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปิดท้ายด้วยเกษตรอินทรีย์และผลิตภัณฑ์แปรรูปต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเข้ามาดื่มด่ำตามวิถีชาวบ้านตำบลสวาย เรียนรู้วัฒนธรรมเขมรโบราณและไทยอีสานได้ จากการชูอัตลักษณ์วิถีผ้าไหม ร่วมบูรณาการวัฒนธรรมและภาษา นำมาสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน และวิถีเกษตรอินทรีย์ตามคำสอนของพ่อหลวง ทำให้ตำบลสวาย จ.สุรินทร์ กลายเป็นโมเดลแบบอย่างที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการกับเศรษฐกิจและทุนชุมชนได้เอง เชื่อมต่อคุณภาพชีวิตที่มั่นคง มุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ดร.อนุรักษ์ เรืองรอบ

ผู้จัดการสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสัมมาชีพชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

“...แนวทางที่จะดำเนินการต่อเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง
และยั่งยืน คือ ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์โดยการสร้างเครือข่าย
และเปิดโอกาสให้เกษตรกรอินทรีย์รายอื่นๆ เข้ามาจำหน่าย
ผลผลิตในตลาดฟาร์มฝันปันสุข โดยผ่านกระบวนการ
มาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมฟาร์มฝันปันสุข...”

ตลาดชุมชนคนรักอินทรีย์

"ฟาร์มฝันปันสุข" กลางเมืองปากน้ำโพ

ปัจจุบันไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผู้คนส่วนใหญ่หันมาให้ความสำคัญกับสุขภาพของตนเอง จะพบว่าคนเริ่มให้ความสนใจกับการออกกำลังกาย ดูแลใส่ใจสุขภาพกันมากขึ้น รวมถึงเรื่องของอาหารการกินที่ผู้คนเลือกที่จะสรรหาอาหารที่ปลอดภัย ปราศจากสารเคมีและดีต่อสุขภาพ ทว่าช่องทางในการได้มาซึ่งอาหารปลอดภัยเหล่านั้นยังมีจำกัด อีกทั้งที่มีวางขายอยู่นั้นความน่าเชื่อถือใน การควบคุมคุณภาพของอาหารที่นำมาวางขายเป็นอย่างไร จะแน่ใจได้อย่างไร เป็นคำถามที่เกิดขึ้นสำหรับผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา

ด้วยสถานการณ์ที่เกิดข้อคำถามเหล่านั้นจึงเป็นหนึ่งในโจทย์สำคัญของ ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ ทำให้มีการกำหนดแนวคิดร่วมกันในการ วางเป้าหมาย “ความมั่นคงด้านอาหาร” ที่เป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ ของชีวิต เป้าหมายของความมั่นคงทางอาหารไม่ใช่เพียงแค่ปริมาณที่เพียงพอ แต่ยังหมายถึงคุณภาพของอาหาร อาหารที่กินแล้วสบายใจในทุกคำ อาหาร ที่ส่งผลดีต่อร่างกาย แต่อาหารเหล่านั้นจะหาได้จากที่ใด ตลาดคนรักอินทรีย์ “ฟาร์มฝันปันสุข” จึงเป็นหนึ่งในคำตอบของโจทย์ที่ทางขบวนการชุมชน จังหวัดนครสวรรค์ได้ยกขึ้นมาเป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายร่วมกัน

ตลาดคนรักอินทรีรี่ “ฟาร์มฝันปันสุข” จะจัดขึ้นเดือนละครั้งในวันอาทิตย์สุดท้ายของทุกเดือนที่ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเดิมที่พื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ว่างเปล่าแต่มีรั้วรอบขอบชิด เพราะเป็นพื้นที่ในเมืองท่ามกลางชุมชนหนาแน่น ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร เมื่อคิดร่วมกันทำตลาดจึงปรับปรุงพื้นที่ จัดเป็นสวนผักน้อยๆ กลางเมือง เพื่อเสริมให้เป็นพื้นที่ตลาดออร์แกนิกที่สวยงาม สดชื่น โดยจุดเริ่มต้นของ “ฟาร์มฝันปันสุข” เกิดจากที่ “น้อย” หรือ นายธาวิต ฉายแสงมงคล เด็กหนุ่มจากร้านขายอะไหล่ เชียงกง ในจังหวัดนครสวรรค์ มีความคิดและสนใจเรื่องเกษตรอินทรีรี่เป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความตระหนักและรู้ในพิษภัยของสารเคมี จุดเริ่มมาจากการไปดูงานตลาดออร์แกนิก “ปันอยู่ปันกิน” ที่กรุงเทพฯ ซึ่งก่อเกิดโดย นคร ลิมปตคูป หรือผู้คนในวงการเกษตรอินทรีรี่จะรู้จักและเรียกกันว่า “ปรินทร์ เจ้าชายผัก” จึงเกิดความชอบและประทับใจรูปแบบตลาดปันอยู่ปันกินมาก และมีความตั้งใจให้เกิดสิ่งเหล่านี้ที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยเริ่มปฏิบัติการด้วยการค้นหาผู้คนที่ทำ

เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดนครสวรรค์ และส่งข้อความผ่านสื่อออนไลน์ (Inbox) เข้าไปพูดคุยขอเบอร์โทรศัพท์และขอไปเยี่ยมที่แปลงเกษตร ด้วยการดำเนินงานอย่างซ้าๆ ใจเย็น เลือंक้นหาทีละคน ทีละคน ขอไปเยี่ยม พูดคุย และทำความรู้จัก จนรวบรวม “คนอินทรีย์” ได้ 8 ราย จากนั้นก็นัดหมายพบหน้าคร้า ตากันทุกคน โดยนัดกินข้าวมื้อเย็นที่บ้านของ เฟรน หรือ ซีโต้ฟาร์ม ออร์แกนิก ตำบลนิคมเขาบ่อแก้ว อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นการพบหน้ากันทุกคนครั้งแรก

จากการพูดคุยทุกคนล้วนตั้งมั่นในการสานต่อสิ่งที่พ่อทำ ตามในหลวงรัชการที่ 9 จึงไม่ยากเลยทีทุกคนจะคุยถูกคอและเสมือนว่ารู้จักกันมานานนับปี และจุดประกายชักชวนกันทดลองทำตลาดออร์แกนิกกลางเมืองปากน้ำโพ โดยใช้พื้นที่ของน๊อตเป็นจุดทำตลาด เป้าหมายเพื่อเป็นทางเลือกให้กับคนกิน และเป็นการรวมตัวกันของเกษตรกรทำอินทรีย์ ให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม และระดมทุนของตนเองในการจัดรูปแบบตลาด

รูปแบบของตลาด คือ ให้เกษตรกรที่ทำอินทรีย์และผ่านการคัดกรองแล้ว นำผลผลิตมาจำหน่าย ทั้งผักสด อาหารแปรรูป สมุนไพรแปรรูป ไข่ นอกจากนี้มีผลผลิตมาจำหน่ายแล้ว ยังมีดนตรีจากจิตอาสา และน้องๆจากโรงเรียนโพธิสาร ในเมืองปากน้ำโพมาขับกล่อมบรรเลงเพลงเบาๆ ให้ ตลาดมีชีวิตชีวา และเมื่อเลิกตลาด ผู้ค้าหลายๆ รายที่อยู่ในฟาร์มผืนบันสุข จะทำการประชุมทุกครั้งเพื่อประเมินผลข้อดี ข้ออ่อนของตลาดที่ต้องพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป ในขณะเดียวกันก็ได้พูดคุยกับโรงเรียนชวอนานนครสวรรค์ และร่วมกันพัฒนาตลาดกระทั่งปัจจุบัน ตลาดฟาร์มผืนบันสุข มีมาตรฐาน PGS เป็นของตนเอง เกษตรกรอินทรีย์ที่จะเข้ามาตลาดนี้ ต้องผ่านมาตรฐาน ฟาร์มผืนบันสุข

ฟาร์มผืนบันสุข เป็นที่สนใจจากผู้คนจำนวนมากในเวลาไม่นานนัก จากคนที่ทำเกษตรอินทรีย์ และจากคนกิน ด้วยความที่เป็นรูปแบบเฉพาะ ความซื่อสัตย์ของเกษตรกร ความต่อเนื่อง ผลิตร่วมที่มีคุณภาพ และความจริงจังจากการชักชวนคนกิน ให้ไปร่วมเรียนรู้ในแปลงด้วยกัน จึงเกิด“กิจกรรมสนุกๆในแปลงเกษตร” ให้ผู้บริโภคและผู้สนใจเข้าร่วมสนุกๆ ปลูกข้าว ปลูกผัก ตลอดจนเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเกษตรอินทรีย์ และได้ไปให้การเรียนรู้กับเด็กนักเรียนและผู้ปกครองที่โรงเรียนตะเข้ค่าย อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ ตามที่ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ขอมา ซึ่งยังมีอีก 2 -3 โรงเรียนที่ต้องการให้ ฟาร์มผืนบันสุข ไปให้กระบวนการเรียนรู้

ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกษตรกรได้ประโยชน์จากการมีตลาดอินทรีย์เป็นของตนเอง ปัจจุบันมีเกษตรกรเพิ่มขึ้นเป็น 17 ราย/กลุ่ม คือ

- 1) เพื่อนชวนเพื่อนทำนาอินทรีย์
- 2) Seeto farm
- 3) โรงเรียนชวอนาเกษไชย
- 4) ใส่ใจอแกนิกฟาร์ม
- 5) N'joy farm
- 6) ไข่ไก่อารมณ์ดี วรรณดี
- 7) แปรรูป อ.สมหมาย
- 8) หอมสวนบ้านดินเกษตรอินทรีย์
- 9) บำรุงสุขฟาร์ม
- 10) สวนผักสายรุ้ง
- 11) แปรรูปไก่ท่าทอง
- 12) น้ำสมุนไพรละมุน
- 13) ชาซงจันทร์สว่างฟาร์ม
- 14) 7 days farm
- 15) สวนป่าหยอย farm
- 16) ข้าวลุงทีป
- 17) บางรักบาน่าน่า

กลุ่ม/รายเหล่านี้สามารถทำให้ความตั้งใจของตนเองเป็นจริง มีการพัฒนาคุณภาพสินค้าให้ดีขึ้น จากเดิมภาชนะใส่ถุงพลาสติก พัฒนาเป็นถุงย่อยสลายได้ และใช้ใบตอง ใบบัวในการห่อของ และกลายเป็นกฎระเบียบของตลาด ในการรณรงค์ลดการใช้ถุงพลาสติก หรือให้นำถุงใช้แล้วมาใช้ใหม่ เกิดการพัฒนายกระดับเป็นมาตรฐานและกำหนดเป้าหมายในการขยายเครือข่าย เพื่อเพิ่มความหลากหลายและกระตุ้นให้เกษตรกรรายอื่นๆ หันมาทำเกษตรอินทรีย์ ผู้บริโภคในจังหวัดนครสวรรค์ได้ประโยชน์โดยมีทางเลือกให้เลือกบริโภค “กินอย่างมีคุณค่า ชื้ออย่างรู้ที่มา” และมีความมั่นใจได้จากการมีส่วนร่วมตรวจสอบในแปลงจากกิจกรรมสนุกๆ ต่างๆ และการได้ไปเยี่ยมเยียนกัน สังคมได้ประโยชน์จากการสร้างจิตสำนึกของตลาดฟาร์มฝันปันสุข ในการรณรงค์ลดขยะ ลดโลกร้อน โดยการใช้ถุงผ้าที่ตลาดมีให้ยืม การนำถุงพลาสติกใบเดิมมาใช้ใหม่ การใช้ถุงย่อยสลายได้ และใบตองใบบัวในการห่อของตามกติกาของตลาด และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจากตัวเกษตรกรที่ปลูกพืชแบบอินทรีย์ นอกจากนี้ยังมีผู้รับบริจาคเพื่อให้ผู้บริโภคและเกษตรกรร่วมบริจาคตามกำลัง เงินส่วนนี้เมื่อหักค่าน้ำค่าไฟฟ้าจัดการขยะในตลาดแล้ว จึงนำไปทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม การพัฒนาสร้างการเรียนรู้ให้กับโรงเรียนต่างๆ ที่ร้องขอให้ทำกิจกรรม

แนวทางที่จะดำเนินการต่อเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน คือ ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์โดยการสร้างเครือข่ายและเปิดโอกาสให้เกษตรกรอินทรีย์รายอื่นๆ เข้ามาจำหน่ายผลผลิตในตลาดฟาร์มฝันปันสุข โดยผ่านกระบวนการมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมฟาร์มฝันปันสุข และทำกิจกรรมในแปลงเกษตรต่อเนื่องเพื่อเปิดให้ผู้บริโภคได้เรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ และได้ความเข้าใจถึงกระบวนการอันสำคัญต่างๆ ที่ส่งผลดีต่อสุขภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทำกิจกรรมกับโรงเรียนเพื่อสร้างความตระหนักรู้แก่เด็กผู้ปกครองให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของเกษตรอินทรีย์ การรณรงค์ลดขยะ ถุงพลาสติก โดยใช้ถุงผ้า ใบตอง จนสร้างเป็นนิสัยช่วยลดภาวะโลกร้อน

ฟาร์ม ผืน
ปันสุข

By Green Dream Organic

ทางขบวนองค์กรชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ได้เข้าร่วมดำเนินการในการขับเคลื่อนร่วมสู่เป้าหมาย “ความมั่นคงด้านอาหาร” โดยใช้รูปแบบของ “ฟาร์มผืนปันสุข” เป็นแนวทางร่วมกันในการขับเคลื่อน ผ่านการร่วมคิด ร่วมทำ โดยให้ความสำคัญกับการจัดทำข้อมูลให้ครอบคลุม ร่วมดูแลตั้งแต่เมล็ดพันธุ์ การเตรียมดิน วิธีการปลูก การบรรจุภัณฑ์จนถึงการขาย ซึ่งให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิตหรือผู้ปลูก จากกระบวนการดังกล่าวนี้ทางขบวนองค์กรชุมชนได้อาศัยการบูรณาการการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายจากทางสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ที่ได้จัดทำประเด็นสาธารณะจังหวัดนครสวรรค์ ด้านเกษตรอินทรีย์ ความมั่นคงด้านอาหาร และกำหนด “ฟาร์มผืนปันสุข” ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบซึ่งมีแผนในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ด้วย ขบวนองค์กรชุมชนจึงได้อาศัยงบประมาณของ สช. ที่ดำเนินการตรงนี้ในการขับเคลื่อนการจัดทำระบบข้อมูลสนับสนุน ซึ่งผลข้อมูลที่ได้ก็นำกลับมาบูรณาการใช้ร่วมกันในการวางแผนพัฒนาการทำงานของภาคีเครือข่ายในพื้นที่

จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบปัญหาอุปสรรค ด้านการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ เพราะด้วยความเป็นเกษตรกร มีความสามารถในการประชาสัมพันธ์น้อย ไม่ทั่วถึง อุปกรณ์ที่จำเป็นในตลาดยังขาด เช่น เต็นท์ร่ม ที่นั่งพักลูกค้า และถุงผ้ายังมีน้อยในการให้บริการ จึงเป็นโจทย์ร่วมกันของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขเพื่อให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ ขบวนการองค์กรชุมชนเองต้องอาศัยความร่วมมือและศักยภาพของภาคีเครือข่ายในการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานพัฒนา อันมีเป้าหมายร่วมกันของคนนครสวรรค์คือ “ความมั่นคงทางอาหาร” บนแนวทางแห่งการกินอยู่อย่างมีความสุขภายใต้การเติบโตของ “ฟาร์มฝันปันสุข”อย่างมีคุณภาพ

ผู้ประสานงาน

นางสาวพัชรินทร์ เกษสุวรรณ 085-735-2099

“.....9 ปีบนเส้นทางการพัฒนาขององค์กรชุมชนที่ตำบลโพนทอง
ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นในหลายด้าน โดยเฉพาะการจัดการจัดการปัญหา
หนี้สินนอกระบบ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของแกนนำชุมชนที่ต้องการ
ให้ชุมชนอยู่ดีกินดี หนี้สินลด มีอาชีพเสริม มีรายได้ในครัวเรือน
ที่พอเพียง โดยอาศัยการรวมกลุ่มรวมพลัง ร่วมคิด ร่วมทำ
จนทำให้ตำบลโพนทองสามารถเป็นพื้นที่รูปธรรม

อยู่ดีกินดี ปลอดภัย เศรษฐกิจดีที่โพนทอง

9 ปี นับจากการจัดตั้งจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน สู่สถาบันการเงินชุมชน เกิดการแก้ปัญหาหนี้ในระบบ มีการดูแลสวัสดิการ 9 ด้าน ส่งเสริมกลุ่มอาชีพ เชื่อมโยงหน่วยงาน สร้างเศรษฐกิจระดับตำบลให้ชุมชนอยู่ดีกินดี มีอาชีพ มีรายได้ ที่ตำบลโพนทอง อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย

ในอดีตที่ตำบลโพนทอง อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย ก็ไม่ต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ ของประเทศ ที่เราจะเห็นภาพชายชุดดำขี่มอเตอร์ไซด์วิ่งเข้าวิ่งออกตามตรอกซอกซอยในหมู่บ้าน เพื่อตามเก็บหนี้เก็บดอกเบี้ยที่ชินตาของคนทั่วไป แต่ปัจจุบันที่ตำบลแห่งนี้แทบจะไม่มีชายชุดดำขี่มอเตอร์ไซด์มาปรากฏให้เห็นอีกแล้ว ไม่มีปรากฏการณ์นายทุนมาข่มขู่จะยึดบ้านจะยึดนา โดยอาศัยสัญญาจดจำนองที่ไม่เป็นธรรม การเรียกเก็บดอกเบี้ยสุดโหด ร้อยละ 3 ร้อยละ 5 จนถึงร้อยละ 20 ต่อเดือน ของนายทุนเงินกู้ เรียกได้ว่าหมดไปจากที่นี่เลยก็ว่าได้

ที่เกริ่นแบบนี่ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านรวยขึ้น หนี้สินของชาวบ้านหมดไป แต่ปัญหานั้นนอกระบบทั้งหลายทั้งปวงได้ถูกจัดการโดยสถาบันการเงินชุมชนบ้านไร่ หมู่ 5 ซึ่งเป็นสถาบันการเงินของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ที่มีจุดเริ่มต้นย้อนหลังกลับไปเมื่อ 9 ปีที่แล้ว จากการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง และกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลโพนทอง เมื่อปี 2552 และพัฒนาการต่อยอดมาจนถึงปัจจุบัน

ทำให้ที่ดินและที่อยู่อาศัยของคนในตำบลโพนทอง จำนวน 76 ราย หลุดจากหนี้นอกระบบ พ้นจากความเสี่ยงที่บ้านและที่ดินจะหลุดมือ โดยสถาบันการเงินชุมชนได้เข้าไปซื้อหนี้ และนำมาจัดระบบใหม่ ทำให้ชาวบ้านเสียดอกเบี้ยในอัตราที่ถูกกลง ร้อยละ 1.25 ต่อเดือน หรือร้อยละ 15 ต่อปี รวมวงเงินที่ใช้ในการแก้ปัญหาหนี้นอกระบบประมาณ 10 ล้านบาท

อย่างไรก็ตาม กรณีปัญหาอย่างชาวบ้านครอบครัวหนึ่งในหมู่ 5 ตำบลโพนทอง อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย ที่ประกอบอาชีพทำนา และรับจ้างกรีดยาง พี่ชายและแม่เอาโฉนดที่ดินที่บ้านไปจำนองกับนายทุนเวียตนามที่อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย เพื่อกู้เงินจำนวน 75,000 บาท โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน หรือร้อยละ 60 ต่อปี เพื่อนำเงินไปส่งค่างวดรถไถที่ติดค้างชำระ กู้เงินมาตั้งแต่ปี 2545 - 2556 ที่ผ่านมาจะส่งดอกเบี้ยทุกปี แต่มาขาดส่งในช่วง 2 ปี สุดท้าย จนนายทุนมาติดประกาศยึดบ้านจากการผิดสัญญา กู้ยืมเงิน และเข้ามาขับไล่อยู่หลายครั้ง กระทั่งทางสถาบันการเงินชุมชนบ้านไร่ ม.5 ได้เข้าไปให้การช่วยเหลือ ช่วยเจรจาไกล่เกลี่ย และไถ่ถอนจำนอง ชื่อหนี้จากนายทุนมาอยู่กับสถาบันการเงินฯ ในท้ายที่สุด

ปัจจุบันชายชุดดำหายไป หนี้สินนอกระบบจำนวน 10,438,728 บาท ของคนในตำบล 76 ราย มาอยู่ในการดูแลของสถาบันการเงินชุมชนบ้านไร่หมู่ 5 นอกจากนั้นยังให้เงินทุนกู้ยืมสนับสนุนการประกอบอาชีพ ทำนา 87 ราย วงเงิน 1,300,000 บาท ทำสวนทำไร่ 150 ราย วงเงิน 4,506,000 บาท ประกอบธุรกิจ

17 ราย วงเงิน 994,000 บาท รวมเป็นเงินที่หมุนเวียนในชุมชนประมาณ 17 ล้านบาท

นางหนูลักษม์ สมตั้งใจ ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนโพนทอง เล่าให้ฟังว่า เมื่อตอนที่ตำบลนี้ก็ต่างคนต่างอยู่ แต่เมื่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้ลงพื้นที่มาสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญของสภาองค์กรชุมชนตำบลว่าจะเป็นที่ของการพูดคุยปรึกษาหารือถึงปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน โดยมีกฎหมายให้การรองรับ ที่ผ่านมามีแต่สภาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตนจึงได้ชวนกลุ่มก่อการดีจาก 11 หมู่บ้านมาพูดคุย จนร่วมกันจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2552

และต่อมาก็ได้ชักชวนกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ปรึกษาหารือถึงกฎระเบียบตามความต้องการของสมาชิก เพื่อดูแลเกิด แก่ เจ็บตาย สาธารณสุขที่ดีให้กับคนในชุมชน โดยตั้งเมื่อเดือนกันยายน 2552 เริ่มจากสมาชิก 134 ราย มีเงินกองทุนประมาณ 48,000 บาท ผ่าน 6 เดือนแรกจึงเริ่มมีการจ่ายสวัสดิการให้กับคนในชุมชนครั้งแรกกรณีเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล 2 ราย เป็นเงิน 1,200 บาท ปี 2554 เริ่มมีสมาชิกขึ้นมาจำนวนหลักพัน ปัจจุบันมีสมาชิก 2,245 คน เก็บเงินออมของสมาชิกเดือนละประมาณ 6 หมื่นบาท มีเงินออมของสมาชิกประมาณ 3 ล้านบาท

ซึ่งในการดำเนินงานกองทุนฯ รัฐได้สมทบเงินผ่าน พอช. มาที่ตำบลโพนทองแล้วจำนวน 3 ครั้ง รวม 923,760 และทาง อบต. ได้ร่วมสมทบ 30,000 บาท โดยจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกกรณี เจ็บป่วยกับคลอดบุตร ประมาณ 800,000 บาท สมทบการเสียชีวิต 114 คนๆ ละ 2,000 บาท รวม 228,000 บาท ที่ผ่านมาก็ล้มลูกคลุกคลานกว่าจะถึงวันนี้ โดยมีการจัดสวัสดิการ 9 ประเภท 1) เกิด 500 บาท 2) เจ็บนอนโรงพยาบาลคืน 300 บาท 3) ตาย 2,000 บาท 4) ทุนการศึกษา 500 บาท 5) สาธารณะประโยชน์ในชุมชน 6) คนพิการให้ของปีใหม่ เช่น ผ้าห่ม พร้อมกับเงิน 200 บาท 7) เป็นเจ้าภาพงานศพ 1 วัน 8) กู้ยืมเพื่อไปประกอบอาชีพ และ 9) กู้ฉุกเฉินไม่เกิน 2,000 บาท ประธานกองทุนฯ เล่าให้ฟัง

จากกองทุนสวัสดิการชุมชนสู่สถาบันการเงินชุมชน

“สถาบันการเงินชุมชนบ้านไร่ หมู่ 5 สามารถเป็นที่พึ่งให้กับชุมชน ไม่ต้องพึ่งพาเงินทุนนอกระบบ เป็นสถาบันการเงินของชุมชน โดยชุมชน เพื่อดูแลพี่น้องในชุมชน”

จุดเริ่มต้นมาจากกรณีมีสมาชิกที่เดือดร้อนมาปรึกษา ขอให้ไปช่วยไถ่ถอนหนี้สินเพราะกำลังจะโดนยึดบ้าน จะโดนยึดที่ จากการกู้เงินมาทำการเกษตร แต่ผลผลิตขายไม่ได้ตามเป้าหมาย โดยเอาที่ไปจำนองกับนายทุนนอกระบบ ร้อยละ 3 บ้าง ร้อยละ 5 ร้อยละ 20 ต่อเดือนก็มี มีบางส่วนกู้ยืมเงินเพื่อไปทำงานต่างประเทศ บางส่วนติดการพนัน บางกรณีใช้เงินเกินตัว ผนวกกับหากกองทุนฯ ไม่ได้รับการสมทบอีก ก็อาจจะอยู่ไม่ได้ ถ้าไม่มีรายได้เพิ่ม คณะกรรมการจึงมานั่งคุยคิดหาทางออก

“ที่คิดเรื่องการปล่อยกู้ ด้านหนึ่งจะหาเงินมาจัดสวัสดิการมาจากไหน รัฐสมทบเพียง 3 ครั้ง ถ้าปล่อยกู้เราจะได้ดอกเบี้ยมาจัดสวัสดิการ กองทุนต้องหารายได้เข้ามาเสริมเพื่อรองรับความเสี่ยง เพราะต้องจ่ายสวัสดิการให้กับสมาชิกประมาณเดือนละ 3 หมื่นบาท แต่กองทุนสวัสดิการฯ เองก็ไม่สามารถปล่อยเงินกู้ได้ กองทุนสวัสดิการชุมชน จึงร่วมกับ กองทุนหมู่บ้าน โดยมีธนาคารออมสินเป็นพี่เลี้ยง จัดตั้งสถาบันการเงินฯ เมื่อ 3 กันยายน 2558” นางหนูลักษ์ สมตั้งใจ ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนโพหนอง กล่าว

เมื่อก่อนมีแต่กองทุนหมู่บ้าน และกองทุนสวัสดิการชุมชน สามารถกู้ธนาคารออมสินได้ 3 ล้านบาท แต่เมื่อจัดตั้งสถาบันการเงินฯ แล้ว จึงขอกู้เงินจำนวน 20 ล้านบาท ดอก 4.85 ต่อปี ภายใน 2 ปี สามารถส่งคืนได้ 14 ล้านบาท ซึ่งปัจจุบันเหลือหนี้คงค้างประมาณ 6 ล้านบาท หนี้สินที่กู้มาได้มาปล่อยให้สมาชิก เพื่อไปไถ่ถอนหนี้สินนอกระบบ 76 ราย ประมาณ 7 ล้านบาท และให้สมาชิกที่จะไปกู้เงินนอกระบบเพื่อค้าขาย ประกอบอาชีพ ประมาณ 300 ราย ประมาณ 10 ล้านบาท โดยปล่อยกู้วงเงินสูงสุด 5 แสนบาท ต่ำสุดคือ 2 พันบาท เก็บดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี

สมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนฯ ชาวบ้าน หมู่ 5 บ้านไร่ ตำบลโพหนอง อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย เล่าให้ฟังว่า เดิมไปกู้หนี้ยืมสินจากนายทุนที่อำเภอท่าบ่อ จำนวน 60,000 บาท เสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อเดือน 36 บาทต่อปี ต้องส่งดอกเบี้ยเดือนละ 1,800 บาท โดยเอารถยนต์กระบะไปจำนำไว้ และได้กู้เงินจากสถาบันการเงินบ้านโพธิ์ตาก ตำบลโพธิ์ตาก อำเภอโพธิ์ตาก โดยเอาที่ไปจำนอง เสียดอกเบี้ยร้อยละ 18 ต่อปี โดยกู้เงินจำนวน 100,000 บาท ซึ่งมากู้กับสถาบันการเงินชุมชนฯ 340,000 บาท เพื่อไปปลดเปลื้องหนี้สิน จากหนี้ทั้ง 2 ก้อน และเพื่อส่งให้ลูกชายไปทำงานต่างประเทศ

สอดคล้องกับสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนฯ ชาวบ้านหมู่ 5 บ้านไร่ ตำบลโพหนอง อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย ที่ได้ให้ฟังว่า นอกจากจะได้รับการดูแลยามเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยนอนโรงพยาบาล คืนละ 300 บาท จากกองทุนแล้ว ยังได้สิทธิจากการเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลโพหนอง กู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินชุมชนบ้านไร่ เพื่อการประกอบอาชีพ จำนวน 30,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 บาท ต่อปี “ถ้าจะไปกู้ที่อื่นเขาคิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ธนาคารหมู่บ้าน ก็คิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน ที่สถาบันการเงินชุมชนคิดดอกเบี้ย 1.25 ต่อเดือน ทำนาก็ต้องเอาเงินมาลงทุนค่าไถ ค่าพันธุ์ ค่าจ้างดำ ค่าปุ๋ย จีปุ๋ย บางส่วนก็เอามาลงทุนค่าขนหญ้าแฝก เพื่อเอามาทำหลังคาโพหญ้าขาย”

เชื่อมประสานภาคี จากการแก้หนี้ สู่การส่งเสริมกลุ่มอาชีพ สร้างรายได้

นอกจากการไถ่ถอนหนี้สินนอกระบบให้คนในชุมชนแล้ว ที่นี่ยังส่งเสริมกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน กลุ่มผู้เลี้ยงปลาเพื่อแปรรูปกลุ่มข้าวกล้องอินทรีย์หอมนิล ซึ่งในการตั้งกลุ่มอาชีพ เกิดจากการมองเห็นปัญหาด้านการขาดแคลนอาหาร ชาวบ้านต้องซื้ออาหารในราคาสูง รวมถึงการทำเกษตรปลูกข้าวราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้เกษตรกรมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกปี จึงได้ใช้โอกาสสร้างงานในชุมชนให้มีรายได้เกิดขึ้น และส่งเสริมการทำอาชีพอื่นเสริมโดยใช้ทุนน้อยเพื่อนำไปสู่การแปรรูปอาหาร ที่สามารถมีรายได้ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน อีกทั้งเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน และชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง

โดยมีการเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาคีต่างๆ อย่างเช่น เกษตรอำเภอ ได้สนับสนุนงบประมาณในการรวมกลุ่มเพาะเห็ด ประมงจังหวัด ให้การสนับสนุนการเลี้ยงปลา พร้อมให้ความรู้ พันธุ์ปลา รวมถึงงบประมาณการจัดประชุมสร้างความเข้าใจการเลี้ยงปลา พัฒนาชุมชนอำเภอ ให้ความรู้ และสร้างความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมภาคีกับกองทุนหมู่บ้านกับทุกหมู่บ้านในอำเภอ อบต.ตำบลโพนทอง ให้การสนับสนุนสถานที่ และอาหารในการจัดประชุม สถาบันการเงินในชุมชนตำบล 4 กลุ่ม 1) สถาบันการเงินต้นแบบบ้านโพนทอง 2) สถาบันการเงินชุมชนบ้านไร่ ม.5 3) ธนาคารหมู่บ้านหมู่ 5 หมู่ 9 4) สถาบันการเงินหมู่ 4 หมู่ 6 คอยช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น ข้อมูลของสมาชิก การขอยืมเงินในเครือข่ายสถาบันการเงินร่วมกัน รวมทั้งการสร้างกฎกติการ่วมกัน และธนาคารออมสิน จังหวัดหนองคาย ให้ความรู้เรื่องการทำบัญชี และให้สนับสนุนการประชุมสร้างความเข้าใจ และให้เครดิตกู้ยืมไถ่ถอนหนี้สินนอกระบบให้คนในชุมชน ซึ่งตำบลโพนทอง จะสร้างแหล่งอาหารและตลาดการแลกเปลี่ยนในชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และ AEC มีตลาดรองรับผลผลิตทางการเกษตรในชุมชน

กลุ่มเพาะเห็ดชุมชนบ้านไร่

กลุ่มเพาะเห็ดชุมชนบ้านไร่ มีสมาชิก 33 ราย เป็นอาชีพเสริมหลังจากการทำเกษตร รวมกลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ลดค่าใช้จ่ายในการบริโภค เป็นการต่อยอดจากโครงการภัยแล้ง เพื่อให้เกิดผลผลิตได้บริโภคในชุมชนอย่างพอเพียง ลดราคาต้นทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต สร้างรายได้ครัวเรือนให้เพิ่มขึ้น เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีคณะกรรมการมีการตั้งกฎระเบียบ และแบ่งรายได้เข้ากองกลางของกลุ่ม

นางจันทร์ แก้วอาสา สมาชิกกลุ่มเพาะเห็ดชุมชนบ้านไร่ เล่าให้ฟังว่า ได้ลงทุนเพาะเห็ดครั้งแรกเมื่อเดือนสิงหาคม 2559 จำนวน 3,000 ก้อน เงินลงทุน 15,000 บาท และเริ่มเก็บผลผลิตหลังจากที่ปล่อยให้เชื้อเห็ดเดิน 45 วัน หลังจากนั้นก็จะทยอยเก็บขายในช่วงเดือนตุลาคม – มีนาคม 2560 มีรายได้จากการขายเห็ดเกือบทุกวัน สูงสุดได้วันละ 15 กิโลกรัม ขายกิโลกรัมละ 50 บาท 750 บาท ต่ำสุดวันละ 1 กิโลกรัม โดยมีการบันทึกข้อมูลการขายอย่างต่อเนื่อง

“ทำเห็ดก็ได้ขายอยู่ ทำเท่าไรก็ขายได้หมด บางวันไม่พอขาย บางเจ้าเราเอาไปขายให้ครั้งเดียว ครั้งต่อมาเขาตามมาซื้อถึงที่บ้าน และกลับมาซื้ออีก ทุกวันนี้ก็พอก็ขายได้บ้าง ทำเห็ดก็จะมีรายได้มีเงินใช้เรื่อยๆ กำลังคิดจะทำโรงเรือนใหม่ เพราะการใช้เสาไม้ยูคาจะมีปัญหาในเรื่องปลวก แต่ถ้าทำเห็ดก็ต้องให้เวลาในการดูแล จะทำแบบปล่อยทิ้งปล่อยกว้างก็ไม่ได้”

กลุ่มเลี้ยงปลา และแปรรูป

กลุ่มเลี้ยงปลา เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมสมาชิก 3 ตำบล ในอำเภอโพธิ์ตาก มีสมาชิกประมาณ 100 ราย กลุ่มนี้ทางประมงจังหวัด มาเป็นองค์กรที่เลี้ยงในการหนุนเสริมการเลี้ยงปลา จัดประชุมให้ความรู้ สร้างความเข้าใจการเลี้ยงปลา และนำพันธุ์ปลามาให้กับสมาชิกอีกด้วย

นายวิโรจน์ แก้วคำ สมาชิกกลุ่มเลี้ยงปลา เป็นเกษตรกรอยู่ตำบลโพหนอง มีอาชีพทำนาปลูกข้าว ปีหนึ่งทำนา 3 ครั้ง บางส่วนไว้กิน บางส่วนไว้ขาย บางส่วนทำเป็นข้าวเม่าขาย อีกทั้งยังทำเกษตรผสมผสานปลูกปาล์ม น้ำมัน เลี้ยงจิ้งหรีด เลี้ยงไส้เดือน และเลี้ยงปลาเพื่อเป็นรายได้เสริม ในอดีตเคยเลี้ยงปลาดุกขายแต่ก็หยุดไปเพราะไม่คุ้มกับการลงทุน เพราะราคาซื้อต่ำ ราคาหัวอาหารแพงเลยหยุดทำ เมื่อมีการรวมกลุ่มจึงมาเข้าร่วม

“ดีกว่าอยู่เปล่าๆ ทำผสมผสานหลายอย่าง เพื่อความอยู่รอด ต้องดิ้นรนได้นิดหน่อยก็ทำ ครั้งนี้ทางสถาบันการเงิน ได้ประสานความร่วมมือกับทางประมงจังหวัด ส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลแบบครบวงจร ส่งเสริมการแปรรูปสัตว์น้ำและพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ มาตรฐานการแปรรูป รวมทั้งมาสนับสนุนพันธุ์ปลาให้กับสมาชิก คราวเรือนละ 3,000 ตัว พร้อมกับให้ความรู้และเครื่องมือในการแปรรูปปลาเป็นสินค้าต่างๆ”

สร้างกระบวนการจัดทำแผนพัฒนา เชื่อมโยงท้องถิ่น ท้องที่ โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง

ที่ตำบลโพนทอง นอกจากจะมีความโดดเด่นในเรื่องของสวัสดิการชุมชน และสถาบันการเงินชุมชน แล้ว ที่นี่ยังมีสภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2552 เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการเป็นพื้นที่ กลางในการปรึกษาหารือปัญหาต่างๆ ของชุมชน และยังเป็นเวทีในการจัดทำ แผนการพัฒนาตำบลของชาวบ้านที่ยกระดับสู่การเชื่อมโยงแผนการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการจัดทำแผนการพัฒนาชุมชน โดยชุมชน ที่ทำขึ้นตามความต้องการของชุมชน โดยมีตัวแทนกรรมการที่มาจากหมู่บ้านละ 4 คน มีคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชน และคนในชุมชนทั้งสามตำบล มาร่วม กันระดมความคิด ซึ่งได้จัดประชุมครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2560 ที่ผ่านมา

อีกทั้งยังได้ประกาศแผนพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชน และหน่วยงานภาคี รับทราบและนำแผนไปบูรณาการแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในครั้งนี้มีนาย อำเภอโพนธิดาก มาเป็นประธานในการรับมอบแผนพัฒนาทั้ง 3 ตำบล มีตำบล โพนทอง ตำบลโพธิ์ตาก และตำบลด่านศรีสุข

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่มาร่วม เช่น นายอำเภอโพนธิดาก นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโพนทอง ตำบลโพธิ์ตาก ตำบลด่านศรีสุข กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เกษตรอำเภอโพนธิดาก พัฒนาชุมชนอำเภอโพนธิดาก ประมงจังหวัดหนองคาย สมาคมผู้สูงอายุจังหวัดหนองคาย โดยการประกาศแผนพัฒนาในครั้งนี้เป็นไปได้ด้วยดี และหน่วยงานจะนำแผนพัฒนานี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนให้ มากที่สุด

กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาสภาองค์กรชุมชน ตำบลโพนทอง

ขั้นตอนจัดทำแผนพัฒนา เริ่มจาก 1) การเตรียมความพร้อมสมาชิก แกนนำชุมชนการสร้างความเข้าใจและความสำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การพัฒนา 2) การทบทวน วิเคราะห์ข้อมูลตำบล กระบวนการพัฒนางาน ในระดับพื้นที่ที่ผ่านมา 3) การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ ทิศทางการ พัฒนาในระยะ 10 ปี ข้างหน้าเราอยากเห็นภาพของตำบลเราเป็นอย่างไร 4) การวิเคราะห์ตำบล (SWOT) รวมไปถึงการประเมินศักยภาพในระดับตำบล 5) การกำหนดยุทธศาสตร์ แผนพัฒนา แผนแก้ไขปัญหาเพื่อให้สอดคล้องและ บรรลุตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์การพัฒนา 6) การนำเสนอ หรือประกาศแผนฯ ไปสู่การบูรณาการกับหน่วยงานในพื้นที่ 7) การนำแผนฯ ไปสู่การปฏิบัติการใน ระดับพื้นที่

เป้าหมายและวิสัยทัศน์การพัฒนา

สภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง

สภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทอง ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนา 10 ปี ข้างหน้ามุ่งสู่ “ชุมชนฐานรากเข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นแหล่ง เรียนรู้ “เศรษฐกิจพอเพียง” คนตำบลโพนทองมีคุณภาพชีวิตที่ดี” และกำหนด วิสัยทัศน์ “การพัฒนาสภาองค์กรชุมชนตำบลโพนทองชุมชนสามัคคีเกษตร อินทรีย์สู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน”

โดยวางยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ 3 ด้าน คือ 1) พัฒนาเกษตรแบบผสม ผสานสู่การแปรรูปปลา, ข้าวอินทรีย์ และเห็ดนางฟ้าภูฐาน 2) พัฒนาเกษตร เชิงการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อให้ชุมชนจะมีรายได้จากการขายสินค้าที่ระลึก และ 3) การพัฒนาศักยภาพผู้นำสภาองค์กรชุมชน ให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของ ตนเอง

บทเรียนสำคัญของแกนนำชุมชน

จากการสัมภาษณ์กลุ่ม แกนนำตำบลโพนทอง สามารถประมวลสรุปถึงบทเรียนสำคัญ ได้ดังนี้ 1) ในอดีตคนในชุมชนไม่เคยมีบทบาท แต่เมื่อได้ลุกขึ้นมาทำ สามารถเป็นกลไก เป็นตัวขับเคลื่อนให้ชาวบ้าน เป็นที่พึ่งพาของคนในชุมชนได้ 2) เพราะการที่สมาชิกเอาใจมารวมกลุ่ม มาร่วมก่อตั้ง ทำให้ไปถึงเป้าหมาย สามารถต่อรองกับหน่วยงานต่างๆ ได้ 3) ความสำเร็จหลายอย่างเกิดจากสมาชิกมีเป้าหมายในการรวมกลุ่ม ที่ต้องการช่วยเหลือกันเองในชุมชน 4) ผู้นำมีความเสียสละซื่อสัตย์ มีธรรมาภิบาล 5) ชุมชนต้องการมีแหล่งเงินทุนของตนเอง ชุมชนต้องการอยู่ดีกินดี ทำให้เกิดสถาบันการเงิน และกลุ่มอาชีพ 6) ชุมชนรากหญ้าสามารถกำหนดความต้องการของตนเองได้ 7) เพราะมีหน่วยงานมาหนุนเสริม ให้ความรู้ ให้คำแนะนำ พาไปศึกษาดูงาน จึงสามารถพัฒนาตนเองได้ 8) การที่ชุมชนฝึกทำแผน ทำโครงการ สร้างกระบวนการในการเรียนรู้ ทำให้เกิดการต่อยอดจากโครงการต่างๆ ที่มาช่วยสนับสนุน 9) ชุมชนมีความภาคภูมิใจจากสิ่งที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม 9 ปีบนเส้นทางการพัฒนาขององค์กรชุมชนที่ตำบลโพนทอง ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นในหลายด้าน โดยเฉพาะการจัดการปัญหาหนี้สินนอกระบบ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของแกนนำชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนอยู่ดีกินดี หนี้สินลด มีอาชีพเสริม มีรายได้ในครัวเรือนที่พอเพียง โดยอาศัยการรวมกลุ่มรวมพลัง ร่วมคิด ร่วมทำ จนทำให้ตำบลโพนทองสามารถเป็นพื้นที่รูปธรรม ในการขยายผลสู่การเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นๆ ได้มาศึกษาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาความเข้มแข็งโดยองค์กรชุมชนต่อไป

“...ตลาดที่ไม่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เอาประโยชน์ของชาวบ้าน
ผู้บริโภค เป็นตัวตั้ง ยึดหลักของความพอเพียง เอื้ออาทร
และดำรงไว้ซึ่งวิถีของชุมชน จากสิ่งเหล่านี้จึงทำให้ตลาด
มีจุดยืนที่ชัดเจนเรียบง่าย และยังสร้างช่องทางเชื่อมโยง
กับชุมชนและตลาดอื่นๆ ในวงกว้างออกไปอีกด้วย...”

ตลาดอินทรีย์วิถีชุมชนคนทำโรงซ้าง

สืบค้นตัวตนคนทำโรงซ้าง

ทำโรงซ้าง เดิมมีสถานะเป็นอำเภอ เป็นตำบลที่มีความเจริญมาช้านาน เนื่องจากตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำพุมดวง ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดของชุมชน ชาวบ้านได้อาศัยน้ำจากแม่น้ำพุมดวงเพื่อการเพาะปลูกอุปโภคบริโภค อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่มีสัตว์น้ำชุกชุม เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน

บริเวณตำบลทำโรงซ้างในอดีตยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ สัตว์ป่า และพืชผักตามธรรมชาติ เป็นแหล่งอาหารแหล่งทำมาหากิน ที่บ่มเพาะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนมาช้านาน และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งบริเวณทำโรงซ้างแห่งนี้ยังเป็น “โรงซ้าง” หรือ “เลี้ยงซ้าง” ไว้เพื่อการชักลากไม้ที่ล่องมาตามแม่น้ำพุมดวง ทำให้เป็นที่รวมของทั้งผู้คน สินค้าที่นำมาแลกเปลี่ยนต่อกันของผู้คนจากทุกสารทิศ จึงเรียกชุมชนแห่งนี้ว่า “ชุมชนท่าลงซ้าง” และเพี้ยนมาเป็น “ทำโรงซ้าง” ในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2473 การเดินทางโดยรถไฟสายใต้มีความเจริญขึ้น โดยจังหวัดสุราษฎร์ธานี สถานีรถไฟตั้งอยู่ที่อำเภอท่าข้าม ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 10 กิโลเมตร มีทั้งที่ลงมาจากกรุงเทพและเส้นทางแยกไปอำเภอคีรีรัฐนิคม ทำให้ผู้คนหันมาค้าขายทางรถไฟมากขึ้น ท่าข้ามกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ในขณะที่ท่าโรงช้าง กลับมีความสำคัญลดลง อำเภอท่าโรงช้าง จึงถูกยุบเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอท่าข้าม ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอท่าข้ามเป็นอำเภอพุนพิน จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน ทิศเหนือจดตำบลหนองไทร ทิศใต้จดตำบลกรูด ทิศตะวันตกจดตำบลบางมะเดื่อ ซึ่งทั้งสามตำบลนี้เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญส่วนทิศตะวันออกจดตำบลท่าข้าม ซึ่งเป็นทั้งเขตเมือง และชนบทสลับกันไป

ท่าโรงช้าง มีภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงทางตอนเหนือซึ่งต่อเนื่องมาจากตำบลบางมะเดื่อ และอำเภอคีรีรัฐนิคมที่เป็นภูเขา และค่อยๆ ลาดต่ำลงไปทางทิศใต้และทิศตะวันตก ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ไร่ข้าว และค้าขาย

ความเปลี่ยนแปลงมาเยือน

ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา เศรษฐกิจในภาคใต้มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการส่งเสริมการปลูกยางพารา ปลูกปาล์ม น้ำมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดสุราษฎร์ธานียังเป็นเป้าหมายของการสร้างอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องกับการเกษตรและประมง ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมด้านยางพารา โรงงานหีบน้ำมันปาล์ม และโรงงานแปรรูปอาหารทะเลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ผู้คนหนุ่มสาวทั้งสิ้นทิ้งนา ไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่งผลให้การทำการเกษตรแบบดั้งเดิมค่อยๆ

เลื่อนหายไป ยังคงเหลือเพียงการปลูกยางพารา และปลูกปาล์มน้ำมันเป็นส่วนใหญ่

การเติบโตทางเศรษฐกิจนี้เอง รัฐบาลจึงมีโครงการขยายถนนสาย 41 หรือ เพชรเกษมให้เป็นถนน 4 ช่องทางจราจร ตลอดเส้นทางสายใต้ กว้าง 6 กิโลเมตร เพื่อให้เป็นเส้นทางหลักในการขนส่งสินค้าและการจราจรทางบก ซึ่งการขนส่งทางรถไฟมีข้อจำกัด

การขยายถนนเพชรเกษมดังกล่าว ทำให้มีการเวนคืนที่ดินของราษฎรจำนวนมาก ไม่มีข้อยกเว้นแม้บริเวณตลาดท่าเรือช้าง หากแต่ว่าบริเวณท่าเรือช้างนี้ ไม่เพียงถูกถนนเพชรเกษมตัดผ่านเท่านั้น แต่ยังมีโครงการสร้างเส้นทางแยกไปสู่จังหวัดฝั่งอันดามันอีกด้วย ทำให้บริเวณนี้กลายเป็นสี่แยกขนาดใหญ่ หรือ ที่ชาวบ้านรู้จักในนาม “สี่แยก กม.18” นั่นเอง ส่งผลให้บริเวณสี่แยก กม.18 กลายเป็นชุมชนและย่านธุรกิจในเวลาต่อมา

หลังจากมีการสร้างถนนเพชรเกษมเสร็จลง ได้มีโรงงาน อาคารพาณิชย์ และการประกอบธุรกิจต่างๆ เกิดขึ้นทั้งสองฝั่งถนนจำนวนมาก ยิ่งส่งผลให้บริเวณสี่แยก กม.18 มีความเจริญ มีผู้คนเข้ามาอาศัยและใช้เส้นทางผ่านเป็นจำนวนมาก ทำให้นายทุนซึ่งมีที่อยู่ที่บริเวณนั้น พัฒนาเป็นตลาดให้ชาวบ้านเช่าขายของในราคาเช่าที่แพง จึงทำให้ชาวบ้านไม่ยอมไปเช่า แต่ยอมทนขายของในที่ว่างริมถนน ซึ่งเป็นของกรมทางหลวง ถึงแม้ว่ามีผู้ร้องเรียนถึงความไม่ปลอดภัยก็ตาม แต่การขายของก็เป็นที่ตามวิถีชาวบ้าน ไม่มีการจัดระบบ ระเบียบ และยังไม่ได้รับความยินยอมจากกรมทางหลวงซึ่งเป็นเจ้าของที่แต่อย่างใด

ใช้วิกฤตเป็นโอกาส ก้าวสู่ตลาดสีเขียว

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การขายของในตลาดชุมชน กม.18 เป็นไปตามวิถีชาวบ้าน ขาดกฎกติกา จนมีผู้ร้องเรียนว่าไม่ปลอดภัยและสร้างขยะให้กับชุมชน แต่อย่างไรก็ตามตลาดแห่งนี้ ก็ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากมีอาชีพ และคนที่มาซื้อฟรีบ้างหาเข้ากินค่าได้ซื้ออาหาร จับจ่ายใช้สอยในราคาที่ถูกและเป็นธรรม

ในปี พ.ศ.2559 องค์กรชุมชนต่างๆ ในตำบลท่าโรงช้าง ซึ่งมีอยู่หลากหลาย เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน อสม. กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ฯลฯ ได้รวมตัวกันจัดแจ้งสภาองค์กรชุมชนท่าโรงช้างขึ้น จึงได้นำปัญหานี้ เข้าหารือในที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนตำบล มีการวิเคราะห์ข้อดี ข้ออ่อน โอกาส ข้อจำกัดต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตลาด กม.18 ให้ดีขึ้น

จากการหารือพบว่า ชาวบ้านในชุมชน มีการปลูกพืชอินทรีย์อยู่จำนวนมาก ซึ่งเป็นอาหารปลอดภัย แต่ยังมีตลาดที่จำกัด รวมทั้งมีพืชผักผลไม้ และสินค้าอื่นๆ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้ หากมีตลาดรองรับ ประกอบกับพี่น้องเครือข่ายองค์กรชุมชน จากตำบลใกล้เคียงไม่ว่าจะเป็นบางมะเดื่อ ท่าข้าม กู๊ด ล้วนมีการประกอบอาชีพเกษตรที่เป็นเกษตรอินทรีย์อยู่เป็นจำนวนมาก และยังขาดช่องทางเรื่องการตลาดเช่นกัน ดังนั้นในเรื่องของสินค้าจากชุมชนที่จะป้อนออกสู่ตลาดจึงมีไม่จำกัด

ประการถัดมาก็คือ ปัจจุบันประชาชนมีปัญหาเรื่องการบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี มีการเจ็บป่วย ดังนั้น หากตลาดชุมชนเน้นเรื่องอาหารปลอดภัยก็จะแก้ปัญหาในเรื่องนี้ได้ ประกอบกับการบริโภคอาหารปลอดภัย กำลังเป็นที่นิยมอีกทั้งตลาดตั้งอยู่ใกล้กับโรงพยาบาลท่าโรงช้าง ซึ่งเป็นองค์กรที่หนุนเสริมอาหารปลอดภัยอยู่แล้ว

ปัจจัยเอื้อที่สำคัญก็คือ ไม่เพียงที่ตั้งของตลาดอยู่บริเวณสี่แยกหลัก ซึ่งมีผู้คนจำนวนมากเท่านั้น แต่บริเวณสองข้างถนนเพชรเกษมเป็นที่ตั้งของโรงงานหลายโรง ซึ่งคนงานของโรงงานล้วนเป็นผู้มีรายได้น้อย ก็มีความสะดวกที่จะหาซื้ออาหารในราคาถูกและปลอดภัย

สมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลหลายคนยังมีแนวคิดในการเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ให้เห็นได้ชัดเจนโดยอธิบายว่าในอดีต ตลาดท่าโรงช้าง เป็นตลาดที่เต็มไปด้วยวิถีชาวบ้าน สะท้อนความเป็นคนชนบทได้อย่างชัดเจน ดังนั้นไม่เพียงเน้นเรื่องความเป็นตลาดปลอดภัยเท่านั้น แต่ควรเน้นความเป็นตลาดวิถีชุมชนได้อีกด้วย ผลิตโดยชาวบ้านขายโดยชาวบ้านที่ไม่เน้นผลกำไร แต่ทั้งคนผลิต คนขาย คนซื้อ อยู่ได้อย่างปลอดภัย พึ่งพาซึ่งกันและกัน

ส่วนในเรื่องของข้อจำกัดนั้น สภาองค์กรชุมชนตำบลเห็นว่า ต้องแก้ไขข้ออ่อน ซึ่งมีอยู่ไม่มากให้หมด เช่น ความไม่เป็นระเบียบ ความสะอาด ความปลอดภัย โดยต้องมีกฎระเบียบของตลาดพัฒนาตลาดให้เป็นระเบียบ มีที่รวมขยะ มีการกวดขันเรื่องสินค้า ที่นำมาขายว่าต้องแน่ใจว่าเป็นสินค้าปลอดภัย

หลังจากมีมติร่วมกันแล้ว ก็ได้นำเรื่องนี้ไปหารือกับกรมทางหลวง ทำให้กรมเข้าใจ มั่นใจในเรื่องของความเป็นระเบียบความปลอดภัย (จากการจราจร) ทั้งของคนขายและคนซื้อ รวมถึงความสะอาดของตลาดที่สำคัญพูดให้เข้าใจว่า ตลาดแห่งนี้ จะสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคมได้เป็นอย่างมาก ซึ่งในที่สุดก็ได้รับอนุญาตให้เป็นตลาดได้อย่างถูกต้อง

เปิดตลาดสีเขียววิถีชุมชน

หลังจากนั้นโครงการตลาดสีเขียวก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน หรือ พอช. จำนวน 30,000 บาท เพื่อนำไปพัฒนาตลาด เช่น การจัดระเบียบตลาด มีกติการ่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นสินค้าปลอดสาร มีที่รวบรวมขยะ ฯลฯ และที่สำคัญคนขายจะต้องจ่ายค่าบำรุงเพียงเล็กน้อย เท่านั้น เพื่อนำไปพัฒนาตลาดต่อไป ซึ่งกติกานี้เหล่านี้ ล้วนมาจากการประชุมหารือร่วมกันระหว่างสภาองค์กรชุมชนตำบลกับผู้ค้า ซึ่งเป็นไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

ในการดำเนินงาน สภาองค์กรชุมชนตำบลท่าโรงช้าง ได้อาศัยตามมาตรา 23 แห่ง พรบ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 จัดตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาตลาดท่าโรงช้าง” ขึ้น ประกอบด้วย ตัวแทนจากสภาองค์กรชุมชนตำบล ตัวแทนจากผู้ค้า ตัวแทนจากผู้ซื้อ และตัวแทนจากกลุ่มองค์กรภาคเอกชน ฯลฯ ร่วมเป็นกรรมการ รับผิดชอบบริหารและพัฒนาตลาดไปสู่เป้าหมาย

เกณิกา ทิพย์บรรพต ผู้ประสานงานชุมชน เล่าว่า ตลาดชุมชนท่าโรงช้าง เรายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เดินตามรอยพ่อ เราทำเพื่อถวายให้กับในหลวงรัชกาลที่ 9 คนขายก็คือคนผลิต หรือลูกหลานของคนผลิต คนซื้อส่วนใหญ่ก็เป็นผู้มีรายได้น้อยคนในชุมชน คนสัญจรไปมา เราสร้างอาหารและของใช้ปลอดภัย ไม่เปียดเบียนใคร ไม่เปียดเบียนธรรมชาติ ทุกคนอยู่ได้อย่างเอื้ออาทรต่อกัน

“ในตลาดแห่งนี้ เราได้พูดคุยพบปะ ถามสารทุกข์สุขดิบต่อกัน ทุกคนมีแต่รอยยิ้ม และได้ของถูกและปลอดภัยกลับไป” เกณิกา เล่า

อย่างไรก็ดี โจทย์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของตลาดทำโรงช้างก็คือ การประชาสัมพันธ์ ให้สังคมได้รับรู้ว่าเราเป็นตลาดปลอดภัย เราเป็นที่รวมของความเอื้ออาทรแบบพี่น้อง ไม่ใช่สถานที่ประกอบธุรกิจที่หวังแต่กำไร คือ เราต้องการบอกคุณค่าเหล่านี้ให้สังคมได้รับทราบ ซึ่งด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณเราก็ทำได้เพียงสื่อสารทางสื่อออนไลน์ให้เครือข่ายได้รับรู้ และสื่อในท้องถิ่นก็ให้ความร่วมมือด้วยเช่นกัน

เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2560 ที่ผ่านมา นับเป็นฤกษ์ดีที่ทั้งกรรมการ ผู้ค้า ผู้ผลิต ได้ร่วมกันเปิดตลาดปลอดภัยวิถีชุมชนคนทำโรงช้างขึ้น นั้นหมายถึงว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้เริ่มขึ้น เป็นการเริ่มต้นการทำงานที่ต้องทำไปปรับปรุงไป พัฒนาไป ภายใต้แนวทางพึ่งพาเอื้ออาทร

เกณิกา ทิพย์บรรพต เล่าให้ฟังว่า แรกๆสินค้าก็จะเป็นพวกผักปลอดสาร ผลไม้ปลอดสาร สินค้าแปรรูป และสินค้าสดๆจากชุมชนทำโรงช้าง และตำบลบางมะเดื่อ ซึ่งอยู่ใกล้เคียง มีอาหารสำเร็จรูปบ้างแต่ยังไม่มากนักรวมทั้งอาหารเครื่องดื่มที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่เร่งรีบแต่จะค่อยๆทำไป พัฒนาไป

แน่นอนว่าตลาดแห่งนี้ จะทำให้ชาวบ้านสามารถนำสินค้าจากชุมชนมาขายยังผู้บริโภคได้โดยตรงเป็นการส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน คนจะหนาแน่นในช่วงเวลาเช้าๆ และช่วงเย็น ชาวบ้านมีกำลังใจในการประกอบอาชีพมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิตก็ดีขึ้น ในขณะที่ผู้บริโภคก็จะได้อาหารที่ปลอดภัย เกิดผลดีต่อสุขภาพ

เป้าหมายข้างหน้าคุณค่าอยู่ที่การเรียนรู้

ปัจจุบันรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ในลักษณะของความร่วมมือแบบประชารัฐ เพื่อให้ทุกภาคส่วนในสังคมร่วมมือต่อกัน ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้มีความมั่นคง เป็นการสนับสนุนความรู้ความสามารถในการนำทุนที่มีอยู่ในชุมชนไปสร้างงานสร้างอาชีพรายได้ ให้กับคนฐานรากในชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งแนวทางเช่นนี้ไม่เพียงจะแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน อีกด้วย

เกณิกา ทิพย์บรรพต เล่าให้ฟังว่า ตลาดของเราเพิ่งเริ่มต้นได้ไม่ถึงปี สิ่งที่ทำได้อย่างเป็นรูปธรรมก็คือ ทำให้ผู้ผลิต มีความมั่นใจ เพราะมีตลาดเป็นของตนเองมีที่ขายเป็นหลักเป็นแหล่ง ไม่ต้องมีปัญหากับกรมทางหลวง สิ่งที่จะตามมาก็คือ อาชีพและมีรายได้ที่มั่นคงขึ้น ผู้บริโภคก็ได้อาหารที่ปลอดภัย

ส่วนในระดับชุมชนนั้น มันทำให้ชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการทำงาน ทั้งระบบการบริหารจัดการตลาด และการจัดการกลุ่มในชุมชน ซึ่งเป็นฐานผลิต เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มแปรรูป เป็นต้น รวมทั้งยังทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนทั้งหมดได้มีเวทีในการทำงาน อาสา หนุนเสริม เกื้อกูล ซึ่งกันและกัน ซึ่งคิดว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณค่ามากกว่ามูลค่าที่เกิดจากตลาดเสียอีก

ไม่เพียงการหนุนเสริมกลุ่มผู้ผลิตในตำบลให้มีตลาดที่แน่นอนในการขายสินค้าเท่านั้น ยังพบว่ากลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนจากตำบลใกล้เคียง เช่น กลุ่มเลี้ยงปลาจากบางมะเตือ ฯลฯ ก็ยังได้เข้ามาร่วมอยู่ในตลาดนี้ด้วย ซึ่งในอนาคตจะมีอีกสองแผนงานที่จะทำร่วมกัน คือ การเชื่อมโยงสินค้าจากเครือข่ายอื่นๆ ในสุราษฎร์ธานีมาสู่การแลกเปลี่ยน ซื้อขายหมุนเวียนกันในทุกตลาดที่มีอยู่ และสร้างให้เกิดเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการจัดการตลาดชุมชนในที่ต่างๆ ในสุราษฎร์ธานี เพื่อนำประสบการณ์บทเรียนที่ได้รับจากเพื่อนๆ ไปสู่การพัฒนายกระดับตลาดของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทสรุป (ข้อเสนอแนะ)

กรณีตลาดชุมชนท่าโรงช้าง แม้ไม่ใช่ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มีตัวเลขสูง แต่ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเริ่มต้นที่เป็นความพยายามขององค์กรชุมชนที่ต้องการแก้ปัญหาของตนเอง โดยใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก้ปัญหา ข้อดีข้อดี้อยและโอกาสต่างๆ ไปสู่การวางแผน สร้างหาความร่วมมือ เป็นการทำงานบนฐานข้อมูลที่เป็นจริง ปัญหาที่เป็นจริง และมีแนวทางชัดเจน มีจุดขายที่ชัดเจน จึงเป็นหลักประกันได้ว่าจะเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปในอนาคต

ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นตลาดที่ไม่ได้เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เอาประโยชน์ของชาวบ้าน ผู้บริโภค เป็นตัวตั้ง ยึดหลักของความพอเพียง เอื้ออาทร และดำรงไว้ซึ่งวิถีของชุมชน จากสิ่งเหล่านี้จึงทำให้ตลาดมีจุดยืนที่ชัดเจนเรียบง่าย และยังสร้างช่องทางเชื่อมโยงกับชุมชนและตลาดอื่นๆ ในวงกว้างออกไปอีกด้วย

ดังนั้น แนวทางด้าน การตลาดชุมชนของสถาบัน จึงไม่จำเป็นต้องมองที่มูลค่าเสมอไป ความสำเร็จอาจวัดได้หลายอย่าง ทั้งมูลค่าและคุณค่า ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

นางเกณิกา ทิพย์บรรพต

เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี เบอร์ติดต่อ 062-0677499

“.....ความสำเร็จของวิสาหกิจร้านค้าชุมชนท่าเสาเกิดจากการมองปัญหาและคิดค้นหาทางแก้ไขปัญหจากมุมมองของคนในพื้นที่ที่เผชิญปัญหาโดยตรง ทำให้การแก้ไขปัญหาดตรงจุดกับความต้องการของชาวบ้าน ได้รับการยอมรับและเกิดความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่เป็นอย่างดี นอกจากนี้การดำเนินงานของวิสาหกิจร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสายังก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมกับชาวบ้านอย่างชัดเจน จึงทำให้กิจการของร้านค้าชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องกว่า 16 ปี....”

สร้างเศรษฐกิจฐานราก จากตลาดในชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยกลไกร้านค้าชุมชน

ตำบลท่าเสา ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่พัวพันอยู่กับปัญหาต้นทุนการผลิตสูง ใช้สารเคมีทางการเกษตรมาก และราคาผลผลิตตกต่ำ รวมทั้งมีปัญหาชาวบ้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ชาวบ้านประสบปัญหานี้สืบเนื่องจากการผลิตและการบริโภค จากการได้ทำวิจัยเก็บข้อมูลเพื่อทำแผนชุมชนในปี 2543 ทำให้แกนนำชาวบ้านเห็นปัญหาชัดเจนมากขึ้น และตกลงกันว่าจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาคือ การจัดตั้งองค์กรธุรกิจของชุมชน คือ ร้านค้าชุมชน ขึ้นมาในนามศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา เพื่อการส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิต ลดการถูกเอารัดเอาเปรียบด้านสินค้า เป็นการสนับสนุนให้สมาชิกหลุดพ้นจากภาวะหนี้สินนอกระบบ

ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา จัดตั้งเมื่อปี 2544 มีสมาชิกเริ่มแรก 65 คน มีหุ้น 800 หุ้นๆ ละ 100 บาท มีเงินทุนตั้งต้น 80,000 บาท หลังจากดำเนินการ 6 เดือน มีการสรุปยอดรายรับรายจ่ายผลเป็นที่น่าพอใจสมาชิกได้รับประโยชน์โดยตรง ทำให้สมาชิกสนใจซื้อหุ้นเพิ่มมากขึ้น เป็น 8,000 หุ้น มีการขยายพื้นที่ตั้งร้านค้าและก่อสร้างอาคารร้านค้าให้ดียิ่งขึ้นตามจำนวนสินค้าที่เพิ่มขึ้น

วิสาหกิจร้านค้าชุมชนท่าเสา การจัดตลาดโดยชุมชน

ต่อมาปี 2548 กลุ่มจึงได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ภายใต้ชื่อ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน” มีคณะกรรมการบริหารร้านค้า จำนวน 15 คน แบ่งเป็น ทีมบริหาร จะดูแลเรื่องทิศทางการขยายตลาดการปรับกลยุทธ์ต่างๆ ฯลฯ เพื่อให้ร้านค้าเติบโตอย่างมั่นคง ทีมการตลาด ทีมการเงินและการบัญชี และทีมติดตามตรวจสอบ มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านการเกษตรและความเคลื่อนไหวทางการเงินของศูนย์ฯ

ปัจจุบัน ปี 2560 มีหุ้นทั้งหมด 49,875 หุ้น คิดเป็นเงินประมาณ 6 ล้านบาท สมาชิก 600 คน รวมทั้งหุ้นจากกลุ่มโรงเรียน 6 กลุ่ม จาก 2 หมู่บ้าน และ 2 โรงเรียน มีการพัฒนาระบบการระดมทุน เช่น การออม การถือหุ้น และมีการตั้งคณะทำงานระดับจังหวัดเพื่อดูแลและสนับสนุนการพัฒนาระบบทุนเพื่อเชื่อมโยงการผลิต การรวบรวมสินค้า และการจัดส่งอย่างครบวงจร

ทุกสิ้นปีมีการจ่ายเงินคืนให้กับสมาชิกที่ซื้อสินค้าในร้านค้าร้อยละ 1 บาท และปันผลคืนให้สมาชิกร้อยละ 12-13 บาทต่อหุ้น และมีการจัดสรรผลกำไรที่เกิดขึ้น ดังนี้ (1) ปันผลให้กับสมาชิกที่ถือหุ้น ร้อยละ 50 (2) สมทบเป็นทุนดำเนินการของร้านค้าชุมชน ร้อยละ 20 (3) สมทบกองทุนสวัสดิการร้านค้าชุมชน ร้อยละ 15 และ (4) ค่าตอบแทนคณะกรรมการ ร้อยละ 15

การค้าเพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุด

วิสาหกิจชุมชนศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชนวางเป้าหมายให้เป็นตลาดของชุมชน ทั้งการซื้อและการขายสินค้า เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุด จึงได้มีการวางรูปแบบการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารวิสาหกิจชุมชนร้านค้าชุมชนท่าเสา

เราเน้นการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายร้านค้าชุมชนขึ้นในระดับตำบล เพื่อรองรับการผลิตและการบริโภคในชุมชน ใช้รูปแบบเดียวกันกับร้านสะดวกซื้อ แต่แตกต่างกันที่สินค้าที่นำมาจำหน่ายในร้านนั้น จะต้องนำมาจากสินค้าของสมาชิกก่อนเป็นอันดับแรก ที่เหลือจึงจะเป็นการนำสินค้าทั่วไปที่ต้องกินต้องใช้ในชีวิตประจำวัน และพนักงานขายในร้านก็ต้องเป็นลูกหลานของสมาชิกเท่านั้น เป็นการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน”

นายพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง

รองประธานวิสาหกิจชุมชนศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา

ปี 2557 มีการเปิดฟาร์มเอาท์เล็ต(Farm Outlet) หรือ ศูนย์จำหน่ายสินค้าเกษตรชุมชน เพื่อเป็นการยกระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชนสู่การสร้างช่องทางการจำหน่ายและขยายตลาดให้กับเกษตรกรและสมาชิกในชุมชน สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าเกษตรแปรรูปและผลิตภัณฑ์จากชาวบ้านและกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ อาทิ ผักพื้นบ้าน ผักปลอดสารพิษ ผลไม้ตามฤดูกาล น้ำพริก น้ำสมุนไพรและอาหารอื่นๆ เป็นต้น นอกจากนี้จำหน่ายสินค้าให้กับคนในชุมชนแล้ว ยังมีเป้าหมายในการจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานการค้าภายในจังหวัดกาญจนบุรี และหน่วยงานภาคีให้การสนับสนุน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชน ลดหนี้สิน เพิ่มรายได้ มีสวัสดิการ

การจับจ่ายใช้สอยของคนในตำบลท่าเสาผ่าน “วิสาหกิจร้านค้าชุมชน” ได้ก่อให้เกิดรายได้และการสะสมทุนที่หมุนเวียนมาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน ทั้งช่วยชาวบ้านลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน ลดปัญหาหนี้สินทั้งนอกและในระบบ ผลกำไรจากการประกอบกิจการก่อให้เกิดกองทุนสวัสดิการชุมชนที่ช่วยดูแลคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย อาทิ

กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ ให้สวัสดิการแก่ครอบครัวสมาชิกผู้เสียชีวิต ศพละ 12,500 บาท กองทุนสวัสดิการร้านค้าชุมชนและสถาบันการเงินชุมชน พุทธวิมูติ เป็นการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน คือ มีการนำเงินจากการจัดสรรผลกำไรจากศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชน 15 % ผลกำไรของสถาบันการเงินชุมชนพุทธวิมูติ 15 % มาสมทบให้กับสมาชิกที่ป่วย นอนโรงพยาบาล คินละ 50 บาท ไม่เกิน 15 คิน/ปี ทุนการศึกษาให้แก่โรงเรียนในชุมชน ปีละ 20,000 บาท สนับสนุนชุดนักเรียน นักศึกษา แก่บุตรสมาชิก

ปีละ 10,000 บาท ให้ทุนแก่ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ ผู้พิการ เด็กในทุกปี รวมถึงกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น การรักษาผืนป่าและสิ่งแวดล้อม ทำให้สมาชิกอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล

การขยายเศรษฐกิจฐานรากและทุนหมุนเวียน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา มีแผนการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลท่าเสาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้องค์การวิสาหกิจร้านค้าชุมชนเป็นแกนกลางของการขับเคลื่อน ในปี 2557-2562 มีแผนที่จะสร้างศูนย์ฝึกอบรม ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในตำบล รวม 10 สถานี ประกอบด้วย สถานีเรียนรู้เรื่องการบริหารร้านค้าชุมชน เรื่องสถาบันการเงินชุมชน เรื่องเกษตรอินทรีย์ เรื่องป่าชุมชน เรื่องกองทุนสวัสดิการชุมชน เรื่องการผลิตปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยชีวภาพ เรื่องการผลิตไบโอดีเซล เรื่องการผลิตแก๊สหุงต้มจากมูลสัตว์และเศษอาหาร เรื่องการผลิตน้ำส้มควันไม้ เรื่องแปลงเพาะพันธุ์พืชสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ

ปี 2559 ขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และสภาองค์กรชุมชนตำบลท่าเสา ได้ร่วมกันขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนสู่เศรษฐกิจฐานราก ประเด็นคลังเตอรืร้านค้าชุมชน เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ตำบลที่ทำร้านค้ามารวมกันเป็นเครือข่าย และขยายผลใน 1 ตำบล 1 ร้านค้า และพัฒนาศูนย์กระจายสินค้าโซนอำเภอไทรโยค ทองผาภูมิ สังขละบุรี ขึ้นมา 1 ศูนย์ โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลท่าเสาทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการพัฒนาระบบข้อมูลฐานการผลิตและการบริโภคของตำบลท่าเสา เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาของชุมชนระดับหมู่บ้านและแผนพัฒนาตำบลที่สามารถเชื่อมโยงกับองค์กรการบริหารส่วนตำบล

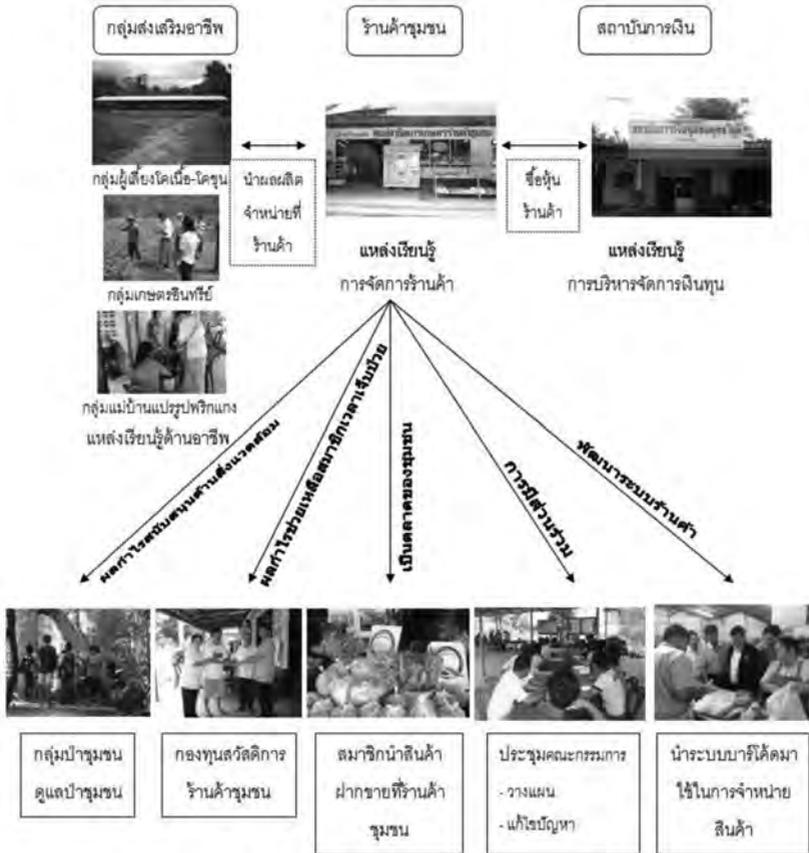
ความท้าทายในอนาคต

ความสำเร็จของวิสาหกิจร้านค้าชุมชนท่าเสาเกิดจากการมองปัญหาและคิดค้นหาทางแก้ไขปัญหาจากมุมมองของคนในพื้นที่ที่เผชิญปัญหาโดยตรง ทำให้การแก้ไขปัญหาตรงจุดกับความต้องการของชาวบ้าน ได้รับการยอมรับและเกิดความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่เป็นอย่างดี นอกจากนี้การดำเนินงานของวิสาหกิจร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสายังก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมกับชาวบ้านอย่างชัดเจน จึงทำให้กิจการของร้านค้าชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องกว่า 16 ปี

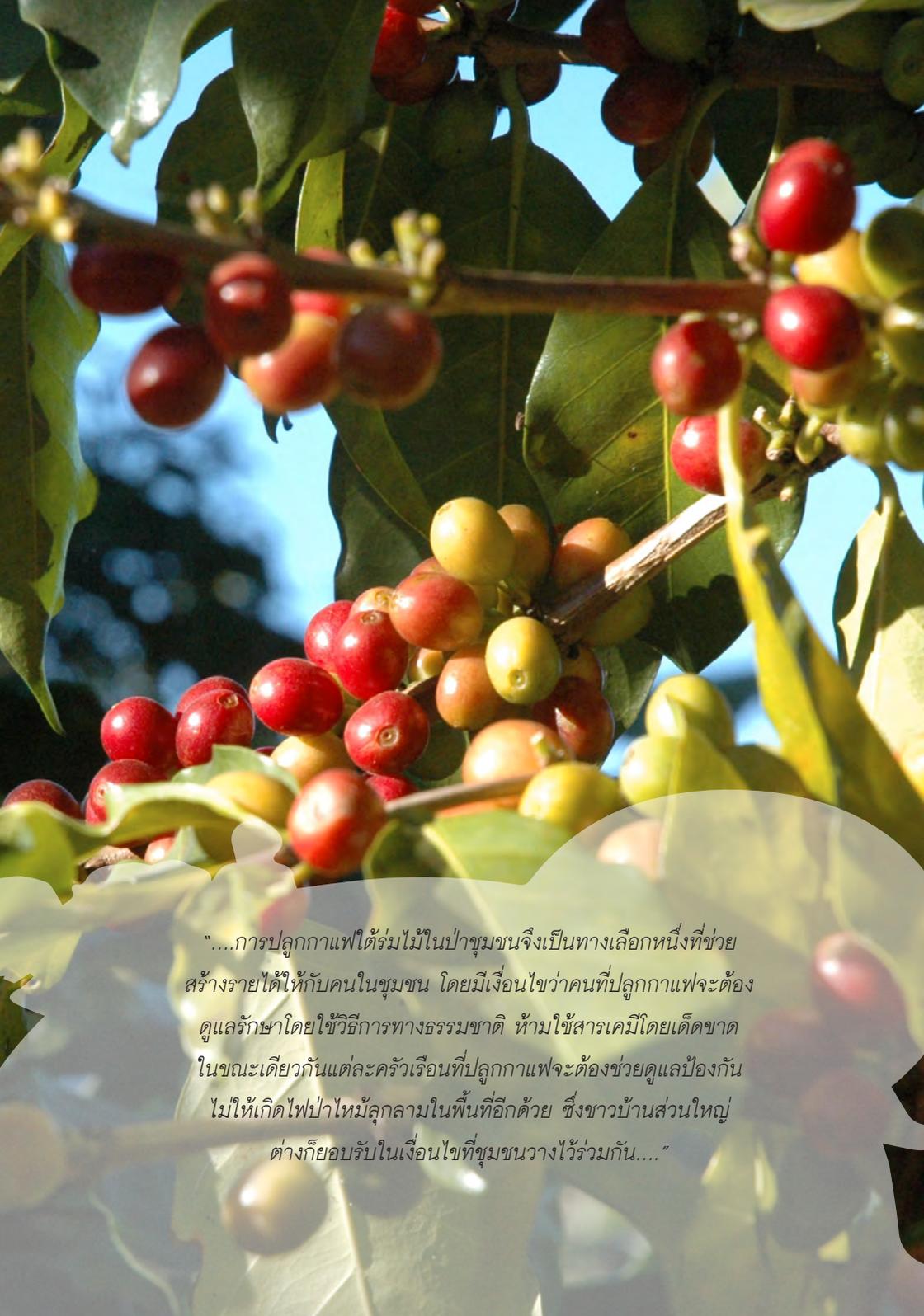
อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการ ทำให้วิสาหกิจร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสาไม่สามารถขยายกิจการและเปิดรับสมาชิกเพิ่มไปกว่านี้ได้ ขณะเดียวกันเริ่มพบข้อจำกัดของระบบการบริหารจัดการและตรวจสอบสต็อกสินค้าที่นับวันจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ในอนาคตจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่วิสาหกิจชุมชนตำบลท่าเสาต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการร้านค้าให้รองรับจำนวนสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น และต้องพัฒนาระบบการส่งต่อความรู้ด้านการบริหารร้านค้าชุมชนให้กับชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ เพื่อให้การเกิดการขยายระบบเศรษฐกิจฐานรากด้านการตลาดของชุมชนแผ่ขยายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

5

ที่มา : กรมส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน http://www.sceb.doae.go.th/qr-code/1_57tha-sao.html

“...การปลูกกาแฟได้เริ่มไม่ในป่าชุมชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยมีเงื่อนไขว่าคนที่ปลูกกาแฟจะต้องดูแลรักษาโดยใช้วิธีการทางธรรมชาติ ห้ามใช้สารเคมีโดยเด็ดขาด ในขณะที่เดียวกันแต่ละครัวเรือนที่ปลูกกาแฟจะต้องช่วยดูแลป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าไหม้ลุกลามในพื้นที่อีกด้วย ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างก็ยอมรับในเงื่อนไขที่ชุมชนวางไว้ร่วมกัน...”

ประชารัฐ ภาวะได้ร่นไม้ ภาวะรักษาป่า สร้างเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

จังหวัดเชียงใหม่ก็เป็นกลุ่มจังหวัดนำร่องอันดับต้นๆ ที่ได้มีการจัดตั้งบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเชียงใหม่ (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2559 โดยมีแนวทางในการขับเคลื่อนสนับสนุนระบบเศรษฐกิจและการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ (Organic farm) รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน หากมองศักยภาพเศรษฐกิจโดยภาพรวมของจังหวัดเชียงใหม่แล้ว เชียงใหม่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาของภูมิภาคทางภาคเหนือ เพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยในอนาคตทำให้เกิดโครงการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค โครงการอสังหาริมทรัพย์ต่างๆ มากมายทั้งของภาครัฐและเอกชน ถึงแม้ว่าโดยภาพรวมแล้วดูเหมือนเศรษฐกิจของจังหวัดมีอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูง ภาคเกษตรเป็นแหล่งจ้างงานและสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ กลับประสบปัญหาราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำโดยเฉพาะพืชผัก ผลไม้ เช่น ข้าว ข้าวโพด ลำไย มะม่วง ฯลฯ เกษตรกรยังคงแบกรับภาระความเสี่ยงและปัจจัยทางการผลิตที่สูง

แนวคิด “กาแฟเชียงใหม่”

กระบวนการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

จากปัจจัยความสำเร็จในการทำงานร่วมกับเกษตรกรผู้ผลิต “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปลงใหญ่ ตำบลขัวมุง” ผู้ปลูกกาแฟใน อ.สารภี จ.เชียงใหม่ จำนวน 137 ครัวเรือน มีการรวมกลุ่มกันผลิตในรูปแบบเกษตรแปลงใหญ่ จำนวน 1,500 ไร่ โดยการดึงตลาดเข้าสู่ชุมชน และทำการค้าขายลำไยคุณภาพระดับพรีเมียมส่งขายในห้าง ท็อปซูเปอร์มาร์เก็ต นายเดโช ไชยทัฬหกรรมกรผู้จัดการบริษัทประชารัฐรักสามัคคี เชียงใหม่จำกัด ได้กล่าวถึงแนวคิดสำคัญของการทำงานขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจฐานรากไว้อย่างน่าสนใจว่า

- 1) สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ทำให้ชุมชนปรับตัวได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
- 2) เพื่อยกระดับ ต่อยอดรูปธรรมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่มีอยู่แล้ว โดยให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3) เพื่อสร้างความเข้าใจ และเชื่อมโยงกลุ่มธุรกิจ เอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก

4) เพื่อให้เกิดนโยบายที่สอดคล้องวิถีชีวิตวัฒนธรรม บริบทภูมินิเวศของชุมชนที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

บริษัทประชารัฐรักสามัคคีเชียงใหม่ฯ ได้มีการกำหนดพื้นที่ส่งเสริมและพัฒนากาแฟที่มีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ 3 อำเภอ คือ อำเภออมก๋อย, แม่วาง และดอยสะเก็ด ซึ่งทั้งสามพื้นที่นี้เป็นแหล่งปลูกกาแฟที่สำคัญของเชียงใหม่และมีความเกี่ยวข้องกับปัญหาเกษตรกรคนขายขอบที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตป่าของรัฐซ้อนทับพื้นที่มาตั้งแต่อดีต และกลุ่มคนเหล่านี้มักจะถูกมองให้กลายเป็นจำเลยของสังคมเสมอเมื่อพูดถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และจากประสบการณ์ที่ทำงานด้านงานพัฒนาของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ กับชุมชนบนพื้นที่สูงในพื้นที่อำเภอจอมทอง, อดก๋อย, แม่วาง, กัลยาณิวัฒนา ก็พบว่ายังมีอีกหลายชุมชนที่ยังคงระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการใช้ภูมิปัญญาความเชื่อของชนเผ่าควบคู่กับการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อพูดถึงกาแฟกับเมืองเชียงใหม่ แทบทุกคนจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า “เชียงใหม่เมืองกาแฟ” ในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาธุรกิจกาแฟผุดขึ้นราวกับดอกเห็ดเต็มเมืองเชียงใหม่ ใครที่มาเที่ยวเมืองเชียงใหม่ก็ต้องมีการแวะชิม แวะเที่ยวจิบกาแฟด้วยเสมอ การส่งเสริมให้ปลูกกาแฟบนพื้นที่สูงในภาคเหนือเป็นไปตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 โดยให้หน่วยงานภาครัฐส่งเสริมการปลูกกาแฟ เป็นการสร้างรายได้ให้ชนชาวเขาที่อาศัยอยู่ในป่าต้นน้ำต่างๆ ทดแทนการปลูกฝิ่น ตั้งแต่ปี 2529 ในภาคเหนือ โดยมูลนิธิโครงการหลวง และศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่ ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรที่สูง คณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พื้นที่การส่งเสริมปลูกบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอแม่แตง เชียงดาว ดอยสะเก็ด จอมทอง อดก๋อย และ บางเขตอำเภอของจังหวัดเชียงราย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อำเภออมก๋อย

หนึ่งในพื้นที่เป้าหมาย กาแฟเชียงใหม่

พื้นที่อำเภออมก๋อยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่มีอาณาเขตติดต่อกับทิศเหนือติดกับอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอฮอดทิศตะวันออกติดกับอำเภอดอยเต่าและอำเภอสางเภาจังหวัดตากทิศใต้ติดกับอำเภอแม่ระมาดจังหวัดตากมีพื้นที่ทั้งหมด 1,686,118.13 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศของอำเภออมก๋อยเป็นภูเขาสลับซับซ้อนประกอบไปด้วย 6 ตำบลซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 เขตย่อย คือเขตภูเขาสูงซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารต่างๆ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละประมาณ 80 ของพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในเขตตำบลอมก๋อยตำบลยางเปียงตำบลสบโขง ตำบลนาเกเรียน ตำบลม่อนจอง และตำบลแม่ตื่น เขตภูเขาเตี้ยร้อยละประมาณ 20 ของพื้นที่อยู่ในพื้นที่ตำบลอมก๋อยและตำบลยางเปียง อมก๋อยจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2463 อมก๋อยมาจากคำว่า อังกอยเป็นภาษาลัวะแปลว่าขุนน้ำหรือต้นน้ำ สันนิษฐานว่าหมายถึงต้นน้ำแม่ตื่นที่ไหลผ่านชุมชนเมืองโบราณจากตำนานเมืองตีนนันทบุรีที่ได้จารึกไว้ว่าพญาช้างเผือกและพญาเล็กสองพี่น้องที่ได้พาผู้คนอพยพมาจากเชียงใหม่มาทำการสร้างบ้านแปลงเมืองตีนบุรี ในปีพ.ศ. 1985 ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลแม่ตื่น

ที่ตั้งอำเภออมก๋อยในปัจจุบันเดิมเป็นหมู่บ้านของชาวลัวะมีขุนแสนทองเป็นหัวหน้าหมู่บ้านต่อมาได้มีคนเมืองอพยพเข้ามาแทนที่ชาวลัวะได้ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ทางราชการได้ทำการจัดตั้งเป็นตำบลอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอฮอดไปทำการยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภออมก๋อยใน ปี 2463 และได้ยกฐานะเป็นอำเภออมก๋อย เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2501 ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภออมก๋อยเป็นชาวไทยภูเขาประกอบไปด้วยกะเหรี่ยง ลานู๋ ม้ง และชนพื้นเมือง การประกอบอาชีพประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่หมุนเวียนเพื่อปลูกข้าวสลับกับการปลูกพืชระยะสั้น เช่น พริก มะเขือเทศ และพืชอาหารอื่นๆ ในเขตพื้นที่ราบมีการทำนาข้าวแบบขั้นบันได และนอกจากนี้ยังใช้พื้นที่เพื่อการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น พักทอง กะหล่ำปลี มะเขือเทศพริก และการเลี้ยงสัตว์

จากการที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขานั้นมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติตั้งนั้นการประกอบอาชีพจึงเป็นการประกอบอาชีพทางการเกษตรเพื่อการยังชีพทำให้เศรษฐกิจของชุมชน มีขนาดเล็กการปลูกพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ คือ มะเขือเทศ และฟักทองได้เข้ามาภายหลังโดยการส่งเสริมของภาครัฐและภาคธุรกิจทำให้เกิดปัญหาการขยายพื้นที่ปลูกเข้าไปในเขตพื้นที่ป่าทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลอมก๋อย ซึ่งเป็นเขตต้นน้ำแม่ต๋อม

นอกจากนี้แล้วรายได้ส่วนหนึ่งของชุมชนมาจากการเลี้ยงสัตว์ และการพึ่งพาอาหารจากป่า ซึ่งเป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามประชากรส่วนใหญ่ของอำเภออมก๋อยมีแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีชนเผ่าดั้งเดิม จึงมักถูกมองว่าเป็นสังคมที่ล้าหลัง ล้าสมัย และกำลังจะถูกรื้อวิถีชีวิตแบบชุมชนเมืองเข้ามาครอบงำมากขึ้น

การใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมและสภาพปัญหา

ทรัพยากรป่าไม้ พื้นที่ป่าทั้งหมดของอำเภออมก๋อยสามารถจำแนกเป็นพื้นที่ป่าของรัฐ ดังนี้ ป่าสงวนแห่งชาติอมก๋อย 1,059,860 ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย 337,640 ไร่ เขตป่าจำแนกเขตถาวร จำนวน 16,961 ไร่ รวมพื้นที่ป่าทั้งหมด 1,346,143.41 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 79.84 ของพื้นที่ทั้งหมด

การใช้ที่ดิน ในพื้นที่อำเภออมก๋อยซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมด 1,686,118.13 ไร่ ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงลาดชันการถือครองพื้นที่ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ได้แก่โฉนด นส.3ก นส.3 และใบจองมีเพียง 9,386.14 ไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 0.56 ของพื้นที่ทั้งหมดลักษณะพื้นที่สามารถจำแนกได้ 5 ประเภท ได้แก่ พื้นที่เกษตรกรรมพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่แหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัย และพื้นที่อื่นๆ โดยลักษณะการใช้ที่ดินบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ใช้ที่ดินเพื่อทำการผลิตแบบไร่หมุนเวียน บางพื้นที่มีการปลูกข้าวสลับกับปลูกพืชระยะสั้น เช่น พริก มะเขือเทศ เป็นต้น ส่วนการ

ใช้ที่ดินในเขตพื้นที่ราบประกอบไปด้วย การทำนาข้าว และการใช้พื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น พักทอง กะหล่ำปลี มะเขือเทศ พริก เป็นต้น

สภาพปัญหาพื้นที่อำเภอมก๋อยเป็นพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมีสภาพป่าที่ยังคงความสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสายหลักคือน้ำแม่ตื่น ที่ไหลลงสู่เขื่อนภูมิพลให้คนส่วนใหญ่ใช้สำหรับการเกษตรในพื้นที่ชลประทานและผลิตพลังงานกระแสไฟฟ้าให้กับประเทศแต่ในอีกด้านหนึ่งประชาชนในพื้นที่อำเภอมก๋อยยังเผชิญกับปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะปัญหาที่สำคัญของอำเภอมก๋อย ได้แก่

ปัญหาความยากจนสิทธิในที่ดินและข้อจำกัดในการเข้าถึงการพัฒนาของรัฐเนื่องจากพื้นที่อำเภอมก๋อยมีพื้นที่นอกเขตป่าที่มีเอกสารสิทธิ์เพียง 9,386.14 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 0.56 ส่วนพื้นที่ที่เหลือเกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่ป่าของรัฐตามกฎหมาย และอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำตามมติคณะรัฐมนตรี 2528 ซึ่งซ้อนทับกับที่อยู่อาศัย และที่ทำกินของชุมชน ทำให้ชุมชนขาดสิทธิในที่ดินถึงแม้ว่าชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นชุมชน เก่าแก่ที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมก็ตาม แต่ปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ชุมชนไม่ได้รับการพัฒนาหรือรับการส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากรัฐ

ปัญหาการเติบโตและการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี พริก มะเขือเทศ พักทอง ซึ่งส่วนใหญ่มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น แต่เพื่อการดำรงชีพและการหารายได้ของคนในชุมชนจึงทำให้เกิดการขยายพื้นที่และการใช้สารเคมีที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี แม้ว่าจะมีมาตรการในการหยุดยั้ง ห้ามปรามก็ไม่เกิดผล ยังคงมีการขยายพื้นที่เพื่อทำการผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นพื้นที่เกษตรแบบไร่หมุนเวียน ชุมชนเริ่มใช้พื้นที่ซ้ำๆ มากขึ้นในพื้นที่ต้นน้ำแม่ตื่นและต้นน้ำแม่ต๋อมในเขตตำบลนาเกรียนและตำบลอมก๋อย

ปัญหาไฟป่า หมอกควัน อากาศสกปรกจัดเป็นพื้นที่ลำดับต้นๆ ที่เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดปัญหาไฟไหม้และหมอกควันเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตและระบบการผลิตที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเช่นการเก็บหาของป่าการทำไร่หมุนเวียนรวมถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจซึ่งต้องใช้ไฟเพื่อกำจัดวัชพืชเตรียมพื้นที่รวมถึงการใช้ไฟเพื่อการเพิ่มปริมาณทรัพยากรและผลผลิตจากป่าซึ่งถือเป็นแหล่งรายได้ของมหาศาลของชุมชน

บ้านพะอันแหล่งพื้นที่ปลูกกาแฟได้ร่มไม้

“พะอัน” เป็นชื่อของพื้นที่ขึ้นตามลำห้วย ด้วยความสูงกว่า 1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เหมาะสมสำหรับการปลูกกาแฟ บ้านพะอันตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลสบโขง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ทิศเหนือติดต่อกับบ้านห้วยจิงโน ทิศใต้ติดต่อกับบ้านสบอมแฮด ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านยางเปา ทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านขุนอมแฮดนอก ประชากรบ้านพะอันมีทั้งหมด 205 คน จำแนกเป็นชาย 104 คนหญิง 101 คน ปัจจุบันมีผู้นำทางการชื่อนายแซะดี ผ่องพินิจศรี ตำบลในตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและนายพะเนาะไซ เกแก้ว สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสบโขง บ้านพะอันมีทั้งหมดจำนวน 43 หลังคาเรือน 62 ครอบครัวส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ-ผี หมู่บ้านนี้ได้ก่อตั้งมา 100 กว่าปีแล้ว ลักษณะการสร้างบ้านเรือนจะตั้งอยู่ตามสันเขามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและสันโดษ วิถีชีวิตส่วนใหญ่คือการทำไร่หมุนเวียนเพื่อปลูกข้าวไว้บริโภค รายได้ของชุมชนมาจากการรับจ้างเลี้ยงสัตว์หาของป่า ซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนมีการพึ่งพิงป่ามาอย่างยาวนาน

สภาพปัญหาของบ้านพะอันในช่วงฤดูของการทำไร่หมุนเวียน การถางไร่ การเผาไร่ เพื่อเตรียมการเพาะปลูก ปัญหาที่ชาวบ้านพะอันได้รับผลกระทบคือนโยบายการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น มาตรการปราบปรามการบุกรุกพื้นที่ป่า และ นโยบายห้ามเผา จากสภาพปัญหา

ดังกล่าวชาวบ้านบ้านพะอ้นได้ตระหนักและได้ร่วมกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนตามวิถีความเชื่อภูมิปัญญาของชนเผ่ามาไม่น้อยกว่า 20 ปีมาแล้ว มีการจัดการดูแลรักษาพื้นที่ป่าจำนวน 15,000 ไร่ โดยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูล GPS เพื่อจัดทำกติกาข้อตกลง กฎระเบียบ และจำแนกการใช้ประโยชน์อย่างชัดเจน มีการแบ่งพื้นที่ป่าต้นน้ำป่าชุมชน พื้นที่ทำกิน และที่อยู่อาศัย อย่างชัดเจน ในชุมชนมีการจัดการไฟป่าโดยได้ร่วมกันทำแนวกันไฟรอบๆ พื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่ทำกินเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้แล้วชุมชนยังมีกติกาในเรื่องของการจัดการไฟป่า ดังนี้

- ห้ามจุดไฟเผาป่าโดยเด็ดขาดผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษสูงสุด 3,000 บาทและถูกส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย
- ถ้าเกิดไฟฟ้าในพื้นที่ป่าชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียงสมาชิกทุกคนต้องช่วยกันดับไฟหรือแจ้งเหตุให้ชุมชนใกล้เคียงได้รับทราบ
- ผู้ใดก็ตามที่หาของป่า ถ้ามีการก่อไฟ หากเสร็จภารกิจแล้วผู้นั้นจะต้องดับไฟทุกครั้ง

นอกจากนี้แล้วยังมีการวางกฎระเบียบเรื่องของการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างชัดเจนเช่นการทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยงบ้านพะอ้นจะต้องมีการจัดการไฟตั้งแต่ก่อนการแผ้วถางไปจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยจะต้องมีการทำแนวกันไฟป้องกันรอบๆ ไร่ มีความกว้างประมาณ 2-3 เมตร และในการทำไร่จะต้องมีการแจ้งล่วงหน้าให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านทราบทุกครั้ง โดยในวันเผาคนในชุมชนจะมาช่วยกันควบคุมไม่ให้ไฟลุกลามเข้าไปในเขตป่า

ชุมชนบ้านพะอ้นต่างตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกี่ยวพันอยู่กับปัญหาปากท้องมาโดยตลอด และพยายามหาทางออกในการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนมาโดยตลอด โดยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาชุมชนได้พยายามปรับเปลี่ยนพื้นที่การใช้ประโยชน์จากไร่หมุนเวียนมาเป็นการทำนาแบบขั้นบันได เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอต่อ

การบริโภคและขายเพื่อสร้างรายได้จนเจือครอบครัวแต่มีความติดขัดในการดำเนินการ เนื่องจากไม่สามารถใช้แรงงานในชุมชนทั้งหมดที่มีอยู่ในการบุกเบิกปรับเปลี่ยนไร่มุขเวียนให้เป็นนาได้ นอกจากนี้ชุมชนยังขาดการพัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตรซึ่งจำเป็นที่จะต้องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยการพัฒนาระบบเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ชุมชนบ้านพะอันได้เริ่มปรับตัวเพื่อพัฒนาระบบการผลิตเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยการปลูกกาแฟได้เริ่มไม่ในพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ 1,000 ไร่ มีการรักษาหรือ สร้างความเข้าใจถึงแนวทางในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อตอบสนองของความต้องการทางด้านเศรษฐกิจครัวเรือนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จนเป็นที่เข้าใจร่วมกันจึงได้มีการจัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนที่อยู่รอบๆ หมู่บ้านให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ไปพร้อมๆ กับการดูแลรักษาป่าเพื่อหารายได้เสริมซึ่งนอกเหนือจากการทำไร่มุขเวียนเพื่อการยังชีพแล้วชาวบ้านแทบจะไม่มีรายได้อื่นๆ มาจนเจือครอบครัวเลย การปลูกกาแฟจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านสนใจที่จะปลูกไปพร้อมๆ กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีการพัฒนากลุ่มและยกระดับการแปรรูปกาแฟที่ปลูกได้เริ่มมาในป่าชุมชน เดิมชุมชนขายกาแฟส่งให้กับพ่อค้าในรูปแบบผลเชอรี่แต่ราคาค่อนข้างต่ำจึงมีการคิดค้นพัฒนารูปแบบจากการขาย ผลเชอรี่มาเป็นการขายแบบกะลาเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตในชุมชนกระบวนการเริ่มการพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้ได้เริ่มประมาณต้นปี 2559 โดยมีการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์อำเภออมก๋อย

นอกจากนี้แล้วภายในชุมชนพยายามริเริ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ และผลผลิตอื่นๆ จากป่า เช่น ผลผลิตจากไม้ก่อเพื่อนำมาเพาะเห็ดหอม รวมถึงความพยายามในการหาช่องทางการพัฒนาระบบน้ำเพื่อปรับปรุงระบบการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามความพยายามดังกล่าวยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นการปฏิบัติการซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับแรงสนับสนุนทั้งทางด้านทักษะ ความรู้ เทคนิค วิธีการในการเพิ่มมูลค่า รวมถึงเงื่อนไขทางด้านนโยบายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บ้านพะอ้นเป็นพื้นที่เรียนรู้ขยายผลให้กับพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่อำเภออมก๋อยต่อไป

กาแพไต้หวัน ไม้ กาแพรักษาป่า สร้างเศรษฐกิจชุมชน

กาแพเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก เป็นพืชที่ปลูกในที่ค่อนข้างร่มมีแสงแดดไม่เกิน 60% ดังนั้นจึงเหมาะแก่การปลูกแทรกตามแนวป่า หรือไต้หวัน ไม้ จึงจะเหมาะสม ในพื้นที่ 1 ไร่ จะสามารถปลูกได้ประมาณ 400 ต้น ให้ผลผลิตที่ดีเต็มที่ 2.5-3 กิโลกรัม/ต้น สร้างรายได้สูงถึง 15,000-25,000 บาท/ไร่ ดังนั้นการปลูกกาแพไต้หวัน ไม้ ในป่าชุมชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยมีเงื่อนไขว่าคนที่ปลูกกาแพจะต้องดูแลรักษาโดยใช้วิธีการทางธรรมชาติ ห้ามใช้สารเคมีโดยเด็ดขาด ในขณะที่เดียวกันแต่ละครัวเรือนที่ปลูกกาแพจะต้องช่วยดูแลป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าไหม้ลุกลามในพื้นที่อีกด้วย ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างก็ยอมรับในเงื่อนไขที่ชุมชนวางไว้ร่วมกัน ดังนั้นการปลูกกาแพของชาวบ้านพะอ้นจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปในตัว ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนภายใต้ชื่อ “กลุ่มผู้ผลิตกาแพอินทรีย์อำเภออมก๋อย” โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะรวบรวมผลผลิตของชุมชนออกไปขาย รวมถึงการหาแนวทางในการแปรรูปกาแพเพื่อเพิ่มมูลค่า แต่ดูเหมือนว่าชาวบ้านยังขาดความรู้เรื่องของการแปรรูปเมล็ดกาแพ การรวมวิสาหกิจจึงเป็นแค่การรวบรวมผลผลิตเมล็ดกาแพสุก หรือ กาแพลูกเขมือกออกขายสู่ตลาดในราคาเพียงกิโลกรัมละ 20 บาท

ภาพกิจกรรม Coffee Camp กาแฟรักษาป่า
สร้างเศรษฐกิจชุมชน วันที่ 19 ธ.ค.2559 ณ บ้านพะอัน อำเภออมก๋อย

นายปวิณ ขำนิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
ลงพื้นที่เยี่ยมชมการผลิตกาแฟบ้านพะอั่น

บริษัทประชารัฐรักสามัคคีเชียงใหม่ จำกัด ได้ลงไปสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บ้านพะอั่น โดยการประสานงานผ่านมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ความร่วมมือ-สนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทั้งสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการหลวง และกลุ่มเอกชนที่ทำธุรกิจกาแฟอีกหลายบริษัท เพื่อร่วมกันพัฒนากาแฟของชุมชนบ้านพะอั่นและพื้นที่อื่นๆ อีกสองอำเภอ (อ.ดอยสะเก็ด และ อ.แม่วาง) ทั้งยังเป็นการส่งเสริมด้านการตลาดให้กับเกษตรกรได้มีตลาดรับซื้อผลผลิตได้เพิ่มมากขึ้น และเปิดโอกาสให้กลุ่มเกษตรกรเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทด้วย

นอกจากนี้แล้วบริษัทฯได้นำผลผลิตกาแฟของกลุ่มเกษตรกรมาสร้างแบรนด์กาแฟของบริษัท เพื่อให้เป็นแบรนด์กาแฟของเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นสินค้าที่จะเชื่อมโยงการตลาดกับกลุ่มธุรกิจด้านการท่องเที่ยว โรงแรมร้านค้า และร้านอาหาร ถือว่าเป็นโอกาสที่จะสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ภาคส่วนต่างๆ ที่มีองค์ความรู้มีบทเรียนประสบการณ์ในการจัดการระบบเกษตรอินทรีย์ จะได้มีโอกาสได้ร่วมแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาความรู้ พัฒนาระบบตลาดที่สอดคล้องการผลิต

ว่าด้วยเรื่อง “กาแฟเชียงใหม่”

“กาแฟเชียงใหม่” บริษัทประชารัฐรักสามัคคีเชียงใหม่ และภาคีจากส่วนต่างๆ ได้ร่วมมือกับผู้ประกอบการกาแฟ ร่วมกันพัฒนาและผลิตกาแฟที่มีคุณภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีพื้นที่ปลูกที่เน้นการปลูกภายใต้ร่มเงาป่า โดยเป็นกาแฟจากผู้ปลูกหลากหลายพื้นที่ อาทิ หมู่บ้านกะเหรี่ยงพะอ้น, มูเซอร์ ปากทาง, กาแฟเทพเสด็จ, กาแฟจากขุนช้างเคียน, ดอยขุนวาง เป็นต้น จากความร่วมมือนี้จึงก่อให้เกิดแบรนด์ที่มีชื่อว่า “กาแฟเชียงใหม่” เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนมีรายได้ ตอบโจทย์การรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

ควรมีการกำหนดเป้าหมายให้อำเภอออกมาถือเป็นเมืองแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่หลากหลายทางชีวภาพและการพัฒนาเศรษฐกิจเกษตรอินทรีย์ และท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้มีกลไกคณะทำงานประชาัฐที่ชัดเจนมีองค์ประกอบจากห้าภาคส่วนคือประชาชนราชการภาคธุรกิจภาคประชาสังคมและนักวิชาการให้ชัดเจนในการวางแผนการผลิตการแปรรูปและการตลาด

ควรมีคณะทำงานในแต่ละด้านที่มีความชำนาญเฉพาะด้านเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนการขับเคลื่อนในทุกตำบล เช่น คณะทำงานเรื่องกาแฟและความหลากหลายในแปลงกาแฟ คณะทำงานด้านพืชผักอินทรีย์ คณะทำงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น

จังหวัดเชียงใหม่ควรพิจารณาบรรจุการสนับสนุนโครงการภายใต้งบประมาณจังหวัดและแปลงงบประมาณอื่นๆเพื่อพัฒนาอำเภอที่มีประชากรยากจนและด้อยโอกาสมากที่สุดให้สามารถตอบสนองความต้องการและแนวนโยบายของรัฐบาลให้สำเร็จและเป็นรูปธรรม

